

e-ISSN: 2536-4596

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
KARE DERGİ

Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi

KARE- Sayı / Issue: 10 Kış / Winter Yıl / Year: 2020

Yıl: 2020 Yayın Tarihi: 26 Aralık 2020

e-ISSN: 2536-4596

KARE
Uluslararası Karşılaştırmalı
Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi
International Journal of Comparative
Literature, History and Philosophy

KARE- Sayı / Issue: 10 Kış / Winter Yıl / Year: 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26.12.2020

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

KARE- Sayı / Issue: 10 Kış / Winter Yıl / Year: 2020

Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

KARE DERGİ

Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi

Sahibi / Publisher

Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Adına

Prof. Dr. Özen TOK/ Edebiyat Fakültesi Dekanı

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/ Editor-in-Chief:

Doç. Dr. Hasan BAKTIR

Sayı Editörü/ Issue Editor

Doç. Dr. Hasan BAKTIR

hbaktir@erciyes.edu.tr

Editör Yardımcısı/ Associate Editor

Dr. Öğr. Üyesi Evren Erman RUTLİ

Öğrt. Gör. Ahmet İPŞİRLİ

Dr. Öğr. Üyesi Can DEVECİ

KARE Dergi Uluslararası Hakemli bir dergidir.

KARE Journal is a refereed international journal.

Yayın Türü/ Publication Type

Uluslararası Süreli Yayın/ International Periodical

Dergi yılda iki kez yayımlanır (Yaz ve Kış).

The Journal is published biannually (Summer and Winter).

e-ISSN:

2536-4596

E-Posta/ E-mail:

karedergi@erciyes.edu.tr / karedergieditor@gmail.com

Web adresi/ Web Address:

<http://dergipark.gov.tr/kare> <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Yazışma Adresi/ Mailing Address

KARE Dergi Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ahmet El Biruni Caddesi

No:91 Talas/ Kayseri/TÜRKİYE

Dergi'de yayınlanan makaleler, tablolar ve resimlerin hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayın Tarihi / Date Published: 26.12.2020

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN Yayın Kurulu Başkanı /

ERÜ Felsefe Bölümü

Doç. Dr. Hatice KÖROĞLU TÜRKÖZÜ /

ERÜ Kore Dili Edebiyatı Bölümü

Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU /

ERÜ Edebiyat Bölümü

Doç. Dr. Hasan BAKTIR /

ERÜ İngiliz Dili Edebiyatı Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Aylin Yonca GENÇOĞLU /

Erü Sosyoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Evren Erman RUTLİ /

ERÜ Felsefe Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Can DEVECİ /

ERÜ Tarih Bölümü

Öğr. Gör. Ahmet İPŞİRLİ /

ERÜ İngiliz Dili Edebiyatı Bölümü

Doç.Dr. Joshua PARKER /

University of Salzburg

Doç.Dr. Michael JASPER /

Elizabeth City State University

Doç. Dr. Peilin Lİ /

Taiwan National Cheng Chi University

Dr. Jin Won CHUNG /

Dongguk University

Dr. Öğr. Üyesi Verena LASCHINGER

Universität Erfurt

Uluslararası Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hülyâ Argunşah (KARE Dergi Bilim ve Danışma Kurulu Kurulu Başkanı)

Prof. Dr. Nevzat Özkan, ERÜ Türk Dili Edebiyatı Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Özen Tok, ERÜ Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Sevinç Üçgül, ERÜ Rus Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Hasan Ali Şahin, ERÜ Edebiyat Fakülte Yönetim Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Göksel S. Türközü, ERÜ Edebiyat Fakülte Yönetim Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Atabey Kılıç ERÜ Edebiyat Fakülte Yönetim Kurulu Üyesi

Prof. Dr. A. Volkan Erdemir, ERÜ Japon Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Nabil Matar, College of Liberal Arts / University of Minnesota

Prof. Dr. Behzad Ghaderi Sohi, ERÜ İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

Prof. Dr. Arslan Topakkaya, ERÜ Felsefe Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Koray Değirmenci, ERÜ Sosyoloji Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU, ERÜ Sanat Tarihi Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Ali Selçuk, ERÜ Türk Halk Bilimi Bölüm Başkanı

Doç. Dr. Mehmet Kasım Özgen, ERÜ Edebiyat Fakülte Yönetim Kurulu Üyesi

Doç. Dr. Gökçe Yükselen Peler, ERÜ Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı

Doç. Dr. İlkey Şahin, ERÜ Sosyoloji Bölümü

Doç. Dr. Melih Karakuzu, ERÜ İngiliz Dili Ve Edebiyatı Bölümü

Doç. Dr. Remzi Aydın, ERÜ Edebiyat Fakülte Yönetim Kurulu Üyesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden.....I

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Gökçen Kara1-32

Toni Morrison'ın Merhamet Adlı Eserine Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım

Gonca Ünal Chiang.....33-61

Çin Klasik Metni "Müzik Kayıtları"na Göre Antik Çin'de Müzik: Ortaya Çıkışı

Gökhan Şefik Erkurt.....62-80

Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmalarının Yerel Kültür Simgesi Tarihi Şahsiyetlerin Tanınırlığına Olası Etkisi

Kenan Koçak.....81-119

II. Abdülhamid'in Karşı Propaganda Hamlesi Olarak Amerikalı Karikatürist Homer Davenport'un Osmanlı'ya Seyahati

Aziz Altı.....120-139

Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı Ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane

Can Deveci.....140-156

Paris Barış Konferansı Öncesinde Haim Weizmann-Şerif Faysal Görüşmeleri ve Faysal'ın Konferansta Filistin Hakkındaki Talepleri

Editörden

KARE Dergi (Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi)'nin 10. Sayısı ile birlikte olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda yine konusunda uzman değerli hocalarımız ve akademisyenlerin yazılarına yer verdik. Her birini ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Dünya çapında, sosyal bilimler alanında disiplinler arası karşılaştırmalı akademik çalışmalara olan ihtiyaç giderek daha yoğun bir biçimde kendisini hissettirmektedir. Sosyal bilimlerle uğraşan biz entelektüellerin, çağın durumunu ve insanını anlamak için bugün kendi bilimsel alanının sınırları içine çekilip bu alanda araştırmalar yapması artık sadece işlevsiz değil neredeyse anlamsız hale gelmiştir. Bu bakımdan KARE Dergi'nin günümüz entelektüel ortamına önemli bir katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Bu doğrultuda bu sayımızda da çeşitli alanlardan önemli disiplinler arası çalışmalara yer vermeye çalıştık. Dergimizin yayımında yazar ve hakem olarak emeği geçem tüm hocalarımıza teşekkür ediyor, değerli katkılarını bundan sonra çıkacak olarak sayılarımız için de bekliyoruz. KARE Dergi'nin yeni sayısının entelektüel yaşamımıza bir nebze de olsa katkı sağlamasını temenni eder, iyi okumalar dileriz.

Saygılarımla

**KARE Dergi 10. Sayı Editörü
Doç. Dr. Hasan Baktır**

Başlık/ Title: Toni Morrison'ın *Merhamet* Adlı Eserine Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım

Yazar/ Author

Gökçen Kara

ORCID ID

0000-0002-6048-3644

Bu makaleye atıf için: Gökçen Kara, Toni Morrison'ın *Merhamet* Adlı Eserine Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım, *KARE*, no. 10 (2020): 1-32.

To cite this article: Gökçen Kara, A New Historicist Approach to Toni Morrison's *A Mercy*, *KARE*, no. 10 (2020): 1-32.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 13 Nisan / April 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Dr. Gökçen Kara*

Toni Morrison'ın *Merhamet* Adlı Eserine Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım¹

Özet: Yirminci yüzyılda etkinlik kazanan, feminizm, postkolonyalizm, postmodernizm, post yapısalcılık gibi pek çok disiplinden etkilenen yeni tarihselcilik yazınsal eserlerin önemini vurgulayıp yazınsal olmayı görmezden gelen geleneksel tarihi anlayışlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuram eleştirel bir yaklaşımla tarihin sorunsallığını vurgulamıştır; İlginçtir ki tarihsel bir yaklaşım olarak ortaya çıksa da sadece tarihi değil pek çok oluşumu ilgilendirir. Yeni tarihselcilik en çok kültür ve toplumla ilgilenmiş ve çalışma alanlarını da bu doğrultuda oluşturmuştur. Örneğin tarihteki bir olayı ele alırken bu olayın sebeplerini o dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışmıştır. Genelde geleneksel anlatıların ihmal ettiği kadınlar, ezilenler, deliler, eşcinseller gibi azınlık grupların üzerinde durur. Afrikalı Amerikalılar, köleler, ezilenler, kadınlar gibi azınlıkları ele alan Toni Morrison *Merhamet* adlı eserinde ezilen ve ötekileştirilenleri farklı bir perspektifle ele almıştır. Morrison'ın bu yaklaşım biçimi yeni tarihselci düşünülebilir. Bu çalışmada *Merhamet* yeni tarihselci söylem ışığında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Tarihselcilik, Toni Morrison, *Merhamet*, Edebi Eleştiri

A New Historicist Approach to Toni Morrison's *A Mercy*²

Abstract: New historicism which came to the fore in the twentieth century and was affected by many different movements such as feminism, postcolonialism, postmodernism, post structuralism and so on, has emerged as a response to the traditional conceptions of history that stress the importance of literary works and ignore the nonliterary ones. This movement mainly emphasizes the problematic of history with a critical perspective. It is interesting that although new historicism emerges as a historical approach, it concerns not only history but many events. It is mainly concerned with culture and society, and established its study areas in this direction. For example, when addressing an event in history, this movement tries to explain the reasons considering the conditions of that period. Generally new historicism foregrounds minority groups that traditional narratives neglected such as women, oppressed, lunatics and homosexuals. Addressing minorities such as African Americans, slaves, oppressed and women. Toni Morrison used new historical techniques in her *A Mercy*. This study examines *A Mercy* in the light of new historicist discourse.

Keywords: New Historicism, Toni Morrison, *Merhamet*, Literary Criticism

* Gökçen KARA, Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Amerikan Dili ve Edebiyatı A.D. gokcenkara@halic.edu.tr, Orchid No: 0000-0002-6048-3644

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² This article is generated from my master thesis.

Giriş

Tarihin ele alınış biçimi felsefeci ve tarihçiler arasında her zaman çok büyük tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmaların en büyük sebebi tarihin bir bilim dalı olup olmadığı konusunda tarihçilerin yaşadığı tereddüttür. On dokuzuncu yüzyıl Alman tarihçisi Leopold Von Ranke modern tarih yazımının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Ranke, tarihi anlatılarda birincil kaynakların çok önemli olduğunu vurgulamış, tarihi anlatıları bu kaynaklarla temellendirmiştir. Birincil kaynaklar belgesel niteliği taşımaktadır. Bu kaynaklar mektup, gazete gibi yazılı belgelerdir. Ranke, birincil kaynakları savunurken pek çok eleştirmen bu kaynakları yetersiz bulmuştur. Bunun üzerine Ranke, "...ne geçmişi yargılamak ne de günümüz gözüyle geleceğe yol göstermek, sadece ve sadece geçmişte gerçekten nasıl olduğunu göstermek..."³ diyerek bu tarihçilere karşı çıktığını göstermiştir.

Ranke'in bütünsel ve nesnel temellere dayanan tarih anlayışı, tarih yazımına ve tarih araştırmalarına bilimsellik kazandırmış ve tarihi edebiyattan ayırmıştır. Ranke'i izleyen tarihçiler onun koyduğu ilkeleri benimsemiş ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca tarih, gerçekleri nesnel olarak aktaran bir bilgi alanı olmuştur.

Genel çizgileriyle tarih üzerine iki önemli görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi insanı ve insan düşüncelerinin metinselliğini tartışan yeni tarihselcilik teorisi, ikincisi Karl Popper tarafından öne sürülen belirlenimci tarih teorisidir. Popper tarihi değerlerin değişmezliğini ayrıca tarihi güçlerin karşı konulmaz olduğunu gündeme taşıyarak geleneksel tarihi anlatılara olan güvenilirliği hiç sarsmadan ve bu sarsılmaya müsaade etmeden bu görüşünü devam ettirmiştir. Ancak Popper'ın tüm çabalarına rağmen ortaya koyduğu teori yeni tarihselcilik kadar ilgi görmemiştir.

Yeni tarihselcilik temelde tarihi anlatıların yazınsal boyutunu sorunsallaştıran bir kuramdır. Bu kuram evrensel niteliklerde kabul edilebilecek bir doğru olmadığını öne sürerek Popper'ın teorisini reddeder, çünkü ona göre doğrular değişkendir. İnsan ve insan zihni durmaksızın ilerleyen bir değişim süreci içerisindedir. Evrensel nitelikte tarihi bir bilgi yoksa ortaya konulan tarihi ürünler hayal ürünleridir diyen postyapısalcı düşünürler, Michel Foucault, Jacques Derrida, Claude Levi-Strauss ve Roland Barthes da yeni tarihselciler olarak kabul edilebilir.

Tarihin yeniden ele alınış biçimi geleneksel tarihi anlayıştan farklılık göstermektedir. Bu yeni anlayışa göre tarih, edebiyat ile yakın ilişkiler içerisindedir. Bu ilişkiler on sekizinci yüzyılda bozulmuş, tarihin edebiyattan

³ Ranke, (1983, s: 55)

çok daha önemli olduğunu savunan felsefi görüş yeni tarihselcilikte yıkıma uğramıştır. Yeni tarihselcilik, tarihi anlatıların olayları kronolojik bir sıraya sokup öyküleştirdiğini öne sürerek geleneksel tarihi anlayışlara karşı çıkmıştır. Yeni tarihselciliğe göre edebi bir eser hem tarihsel hem de metinsel bağlamı ile değerlendirilmelidir. Edebi bir metnin yazıldığı dönemi yansıttığını düşünen önceki tarihsel teorilerin aksine yeni tarihselcilik, edebi bir metnin üretildiği tarihsel koşullardan ne kadar etkilendiği üzerinde durur. Aynı zamanda bu kuram o dönemin sosyal atmosferi ve yazarın psikolojik durumunu da dikkate alır.

Yeni tarihselcilikte esas konu tarih yazımıdır. Yeni tarihselciler tarih yazımını toplumsal hiyerarşi ve güç ilişkileri ile ilgili olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede tarihsel bir bütünlüğe ulaşmak imkânsızdır. Oppermann'ın da belirttiği gibi, "Tarihçilerin artık geçmişe ait kesin bilgiler veren anlatılar üretmesi söz konusu değildir. Zira geçmiş içinde, gün ışığına çıkarılmayı bekleyen ve sürekliliği olan anlatılar yoktur"⁴. Bu görüşten yola çıkarak yeni tarihselcilik kuramında tarihi anlatıların tarihçi tarafından öyküleştirildiğini görmek mümkündür.

Tarih, Toni Morrison'ın bütün romanlarında hep var olmuştur. *Merhamet* adlı eserinde on yedinci yüzyıl tarihine yirmi birinci yüzyıl bakış açısı ile bakmış, o dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarını göstergelerle dile getirmeye çalışmıştır. Romanın başında Florens'in kurduğu "Başlangıç ayakkabılarla başlar"⁵ cümlesi ilk önce tarihe göndermeler yapmaktadır. Bunun yanında romanın kapağında yer alan resim de çok anlamlıdır. Kendine uygun olmayan topuklu ve oldukça büyük kendine uygun olmayan ayakkabılar giymiş küçük bir kız yer almaktadır. Morrison'un bu eserinde ayakkabı bir göstergedir. Ayakkabı, herkesin ayakkabılarını dilenen bir küçük kızın hikâyesidir. Ayakkabı giymek toplumsal bir kuraldır. Florens'in ayakkabısının olup olmaması önemli değildir. Florens çoğu kez efendisinin ayakkabılarını giyer. Bu durum toplumun Florens'e kimlik vermemesinden kaynaklanır. Florens'e zor koşullar altında yolculuğa çıkarılırken erkek, bu yolculukta erkekler tarafından ele geçirilip cinsel istismara uğradığında kadın rolü verilmiştir, yani toplumsal değerler de çelişkilerle doludur. Romandaki bu çelişkiler genel çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

- Florens'in ayakkabı giymesini isteyen bir toplum
- Florens'e ayakkabı alacak maddi gücü tanımayan bir toplum

⁴ Opperman, (2006, s: 32)

⁵ Morrison, (2009, s: 1)

- Florens'e ancak bir erkeğin yapabileceği ağır işleri yaptıran bir toplum
- Florens'i kadın olarak görüp cinsel istismara uğratan bir toplum
- Florens'in okuma yazma öğrenmesine karşı çıkan bir toplum
- Florens'e dini özgürlük hakkı vermeyen bir toplum

Eserde Florens'in cinsiyeti yoktur. Toplumsal beklentilere göre ona cinsel kimlik atfedilmiştir. Toplum onu erkek gördüğü noktalarda erkek, kadın görmek istediği noktalarda da kadın olmak zorundadır. Aynı durum romandaki diğer kadınlar için de söz konusudur. Morrison bu çelişkileri ortaya koyarak Florens'e biçim veren güçlerin toplumsal baskılar olduğunu öne sürmeye çalışmıştır. Greenblatt'ın 'kendini oluşturma'⁶ söylemi Florens'in durumunu örneklendirmektedir. Florens'e ilk biçim veren annesinin sözleri olmuştur: "Beni değil onu al"⁷ Annesinin bu sözleri Florens'in sonraki hayatı boyunca hissedeceği sevgi açlığını meydana getiren ilk olaydı. Florens daha sonra bilinçaltında kendini reddedilen, sevilmeyen, istenmeyen olarak tanımlar, böylece hayatında büyük bir sevgi arayışı meydana gelir.

Romanda yazınsal ve yazınsal olmayan belgeler aynı derecede önemlidir. İki belge çok önemlidir. Birincisi Florens'in hayatını ve yaşadıklarını Vaark'ın evinin duvarlarına yazarak anlatması, ikincisi annesinin Florens'e yazdığı mektuptur. Her iki durumda da nesnellik yoktur. Her iki mektubu yazan olayı yaşayan kişilerdir. "Tarihsel metinlerin yazılmasında tarihçinin kendi birikimlerinin ve daha önce yazılan metinlerin etkisinin önemli bir yeri vardır"⁸. Oppermann'ın belirttiği gibi tarih anlatıları ancak tarihçinin yorumlamaları ile gerçekleşir. Bu durumda ne Florens ne de annesi nesnel olabilmektedir.

Florens'in duvarlara yazdığı yazılar yazınsal değer taşımamaktadır. Oysa annesinin yazdığı mektup kronolojik sıraya dayanan edebi bir metindir. Morrison hem yazınsal hem de yazınsal olmayan iki belgeyi aynı derecede önemli tutarak bu eserin yeni tarihselcilik ışığında incelenebilmesine olanak tanımıştır.

⁶ Stephan Greenblatt 'kendini oluşturma söylemini' kişinin bireysel kimliğini ve kamusal kimliğini bir dizi standartlara göre oluşturma sürecini tanımlamak için kullanmıştır.

⁷ Morrison, T. (2009, s: 73)

⁸ Opperman, S. (2006, s: 23)

1. *Merhamet*'e Kısa Bir Giriş

İlk okarak 2008 yılında yayımlanan *Merhamet*, Toni Morrison'ın dokuzuncu kitabıdır. Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da köle olarak yaşamının ağır şartlarına maruz kalmış bir annenin kızı için yaptığı bir eylem söz konusudur. Bu eylem iki boyutlu düşünülebilir: Birincisi, Morrison'ın en çok kullandığı motiflerden biri olan 'ezilen kadın' durumu ile açıklanabilir. Florens'in annesi, oğlunu Florens'den daha çok sakınır. Farklı bir deyişle oğlunu korumak uğruna kızından vazgeçer. Nitekim Florens de öyle olduğuna inanır ve roman boyunca annesinden nefret eder. Annesi ile ilgili yaptığı betimlemelerde annesinin onu eleştirdiğini anlatır: "Annem, kaşlarını çatıyor ve güzelleşme çabalarım olarak adlandırdığı şeylere kızılıyordu."⁹

İkinci durum ise tamamen farklı bir bakış açısına dayanır. Annesi Florens'i korumak için Vaark'a verir. Romanın en sonunda annesinin Florens'e yazdığı mektupta belirttiği gibi, onu evin erkek çocuklarından korumak ister. Bunun yanı sıra Vaark'ın iyi bir insan olduğuna ve onun evinde Florens'in mutlu olacağına inanır.

Merhamet genel olarak birinci ve üçüncü kişiler arasındaki itirafları anlatır. On altı yaşında yarı Afrikalı yarı Amerikalı köle Florens'in birinci kişi olarak itirafları hikâyeyi başlatır. Daha sonra üçüncü bir kişi sınırlı bir perspektifle Florens, Jacob ve diğer karakterlerin geçmişi hakkında bilgi verir.

Florens romandaki en önemli karakterdir. Sekiz yaşında iken annesi tarafından ticaretle uğraşan Jacob Vaark'a verilir. Florens'in efendisi Vaark çiftlik sahibi olan bir tüccar aynı zamanda üç oğlunu ve bir kızını kaybetmiş mutsuz bir kişidir ve çocuk özlemi çeker. Elinde bulunan çiftlik artık ticari kazanç getirmemeye başlayınca maddi sıkıntılar yaşayan Vaark, Maryland'a gidip tütün tarlalarının sahibi, Senhor D' Ortega'dan borcunu ister. Vaark'a olan borcunu ödeyecek parası olmayan Senhor D'Ortega borcu karşılığında kölelerini vermeyi teklif eder. Vaark bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Aslında köle satın alma ve kullanma Vaark'a göre yanlıştır. Ancak bu noktada maddi değerler Vaark'ın manevi değerlerine baskın çıkar. Vaark'ın bu teklifi kabul etmesinin iki sebebi vardır: Birincisi, Senhor D' Ortega'nın köle ticareti yoluyla elde ettiği servetten etkilenmesi, ikincisi yükselme ve daha çok zengin olma hırsıdır.

⁹ Morrison, T. (2009, s: 5)

Bu eve önce Messalina gelir. Vaark ona Lina adını verir. Kabilesi Presbiteryenler tarafından yok edilen Lina yerli Amerikalıdır. Daha sonra Rebekka gelir. Rebekka Vaark'ın karısıdır. Rebekka dini değerlerine son derece bağlı Londra'lı bir kadındır. Daha sonra Sorrow gelir. Sorrow diğer köle kadınlar gibi satın alınmaz bunun aksine Vaark tarafından bu eve kabul edilir. Sorrow çok farklı bir fiziksel görünümüne sahiptir. Siyah dişleri, gri gözleri ve kızıl saçları vardır. Sorrow sürekli 'Twin' adını verdiği hayali arkadaşı ile konuşur. Sorrow'un geçmişi de çok ilginçtir. Onu bulan aile oğullarının ilk cinsel deneyim yaşaması için kullanırlar. Yani Sorrow, bu adamın bir kadınla ilişkisindeki boşluğu dolduran bir fantezi figüründen ibarettir. Nitekim cinsel amaçlarla kullanıldıktan sonra terk edilir.

Morrison'a göre Afrikalı ve diğer köleler arasındaki en önemli fark şudur: Afrikalı olmayan köleler toplum içerisinde kendilerini gizleyebilirler. Oysa Afrikalı köleler renklerinden dolayı fark edilmektedirler. Farklı bir deyişle Afrikalı köleler yaşadıkları toplumda köle kalmaya mahkûmdurlar.

Romanda güneydeki koloniler çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü onlar köleciliğin kalesi durumundadır. Bunun yanında dini özgürlük ve hoşgörü yerini eşitsizlik, hoşgörüsüzlük ve maddeci bir dünyaya bırakırken kızamık ve suçiçeği gibi hastalıklar çok ciddi boyutlarda ilerlemektedir.

Evdeki karakterler birbirlerinden farklı kişiler olsa da tek bir sesle konuşturulmuşlardır. Bunların hepsi köledir. Özgürlükleri olmadığı gibi, efendilerine hizmet etme dışında hiçbir sosyal işlevleri yoktur. Bu köleler evlenemezler köle olmayan insanlar karşısında kendilerini savunamazlardı.

Morrison, *Merhamet* de pek çok karakter ve mekân kullanmıştır. Bu durum pek çok tema ve motif ortaya çıkarmıştır. Morrison bu karakterleri kullanarak bireydeki özgürlük kavramını sorgulamaktadır. Okuryazarlığın kişisel bir hak olarak görülmediği bir toplumda okuryazarlığı sorgular. Romanın girişinde Florens "Okuyabiliyor musunuz?" diye sorar. Daha sonra da şöyle söyler: "...Mektup bana verilir fakat ben evin hanımının yazdığı şeyleri okumam ayrıca Lina ve Sorrow da okuyamaz..."¹⁰ Romanda kadın köleler okuyup yazamaz. Buna rağmen Florens okuma yazmayı öğrenir. Hatta romanın sonunda kendi hikâyesini duvarlara yazar. Florens okuma yazmayı gizlice öğrenirçünkü onun okuma yazma öğrenmesi yasaktır.

Morrison insan ilişkilerindeki merhameti sorgulayarak insanları koruyan asıl gücün tanrının merhameti değil insanların birbirlerine gösterdikleri merhamet olduğunu belirtmeye çalışır. İnsanlar merhametten yoksundurlar. İnsan ilişkilerinde de çelişkiler söz konusudur. Romandaki bütün karakterler sevgi açlığı yaşamakta iken birbirlerine de sevgi göstermezler.

¹⁰ Morrison, (2009, s: 17)

2. Merhamet: Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım

2.1. Romanda Zaman ve Uzam Kavramı

Romanda dikkat çeken en önemli unsurlardan bir tanesi uzamın kopukluğudur. Olay belirli bir bölgede geçmemiş, bunun aksine çok farklı mekânlar kullanılmıştır. Uzama ayrıntısıyla yer veren Morrison, köleciliğin her yerde var olduğunu dile getirmeye çalışmış ve şu sonuca varmıştır: Tarih ve insan değişse de değişmeyen tek unsur, güçlünün, güçsüz olanı kullanmasıdır.

Romanın giriş bölümünde bir harita yer almaktadır. Bu harita sadece bölgeleri ve yerleşim birimlerini değil aynı zamanda yerli Amerikalılar ve köle sahibi olanları da göstermektedir. Morrison, tarihi anlatıların, bilen öznenin sınırlı bakış açısına bağlı kalmasına karşı çıkarak, tarihsel gerçekliği söylemsel olarak yeniden oluşturur ve sorguladığı tarihi üst anlatı olarak gösterir. Yani, unutulmuş, önemsenmemiş, kendisine söz hakkı verilmemiş insanların tarihini farklı bir bakış açısı ile ele almıştır. Romanın başında yer alan bu harita tarihsel geçmişi sorgulamaktadır. Morrison bu haritayı kullanarak farklı bir noktaya da dikkat çekmektedir. Tarih sahnesinde sadece güçlüler ve yönetenler var olmuştur.

Beklenmedik bir şekilde bilinmeyen bir anlatıcının “biliyor musunuz?” diye başlaması da haritanın yer alması kadar ilginçtir. Florens’in kurduğu bu cümle okuyucuyu bilinmeyenlere yönlendirmekte, aynı zamanda bazı gerçeklerin gün yüzüne çıkmadığı, saklandığı anlamına gelmektedir. Bu kesit, yeni tarihselciliğin en önemli ilkesi olan ‘kendisinden söz edilmeyenlerin tarihi’ni örneklendirmektedir. Romanın ilk bölümlerinde Florens’in Senhor D’Ortega’nın evine atıf yaparak kurduğu cümleler dikkat çeker: “Lina, taşın üzerinde konuştuğum bu yerin, Efendinin işlerini yürüttüğü Maryland olduğunu söylüyor. O zaman burası annemin ve küçük oğlunun gömüldüğü yerdir. Belki de dinlenmek için seçtikleri yer olarak kalacaktır”¹¹. Bu cümle hem mekânı yani Maryland’ı, hem de kronolojik bir sıranın olmadığını vurgulamaktadır. Florens, bu cümleyi kurana kadar ne kendisine annesi ne de annesinin küçük oğlundan bahseder, dolayısıyla kronolojik sırayı ihlal eder. Florens’in bu itirafı, yani annesi ve erkek kardeşinin ölüp, oraya gömülmesi ya da onun bakış açısına göre orayı dinlenmek için seçmeleri yaşadıkları zorlukları anlatan bir itirafıdır. Onun, ölümü yok oluş değil, dinlenme ya da kurtuluş olarak değerlendirmesi, kölelerin hayattayken çok çalıştırılmalarına işaret eder. Florens iki hayatı, sadece iki cümle ile sınırlamış olmasına rağmen çok iyi özetleyebilmiştir.

¹¹ Morrison, (2009, s: 6)

İlk olarak Jacobs Vaark'ın atı ile birlikte yapmış olduğu, sonra ise Florens'in demirciyi bulmak için yaptığı yolculuk ayrıntısı ile anlatılmaktadır. Bu yolculuk sırasında Florens'in erkeklerden kaçıp bir ağaca saklanması sırasında ağacı betimlemesi çok önemlidir.

Gece karanlık, hiçbir yerde yıldız yok. Ay küçük adımlarla ilerliyor. Dikenler öylesine can yakıyor ki, burası hiç de rahat değil. Canım acıyor ve daha iyi bir yer arıyorum. Ay ışığında bir ağaç kovuğu bulduğum için mutluyum. Ama içi karıncalarla dolu, küçük bir çam ağacının dallarını kopardım. Dikenler küçüldü artık düşme tehlikesi yok. Yer nemli.¹²

Yukarıdaki kesitte Florens, Ay'ın hareketlerine, dikenlere, karıncalara, karanlığa yer vererek yaşam mücadelesini her yerde sürdürdüğünü anlatmaktadır. Bu ayrıntılardan ayın küçük adımlarla ilerlemesi, karanlığa dikkat çeker. Romanın en başından beri sürekli okuyucunun karşısına çıkan 'karanlık' kavramı etkisini kaybetmez. *Merhamet*'de dikkat çeken başka bir unsur da karanlıkta kalan karakterlerin kadın, köle ve eşcinsel olmalarıdır. Bu nokta çok önemlidir, çünkü 'öteki' ilan edilen bu karakterler tarihte hep unutulmuştur. Yeni tarihselcilik bu yüzden ötekileştirilenlerin tarihine dikkat çeker.

Romanda Nietzsche'nin tarih felsefesi belirgin bir yer tutar. Nietzscheci tarih anlayışına göre tarihçi şimdiyle başlar, belli bir ayrıma varana değin zamanda geriye doğru gider. Sonra ayrımın yarattığı dönüşümün izini sürerek tekrar ileriye doğru yönelir. Bu sırada bağlantılar kadar kopuklukları da korumaya özen gösterir. Roman tıpkı Nietzsche'nin tarih düşüncesi gibi şimdiyle başlamış geriye doğru gitmiştir, ama bağlantılar hiçbir zaman kopmamıştır. Örneğin, "Başlangıç ayakkabılarla başlar" cümlesini kurarak Florens'in ne söylemeye çalıştığını romanın sonraki bölümünde anlayabiliriz.

Merhamet tarihsel bölünmeler, belirsizlikler ve tutarsızlıklar üzerine odaklanıp yazılan bir romandır, genel olarak olay sırası yoktur. Olaylar kesitler halinde ve birbirinden bağımsız olarak sunulmuştur. Roman içindeki her bölüm bir önceki bölümden farklıdır. Ayrıca önceki bölümlerle ilgili bilgi de içermemektedir. Olayların sonucu başlangıcından daha önce verilmiştir. Ancak bu olaylar neden sonuç ilişkisi içersinde değil bağımsız olarak verilmiştir. Bu unsur Morrison'ın sadece *Merhamet*'de kullandığı bir teknik değildir, diğer eserlerinde de kronolojik sıra ihlal edilmiştir. Hatta kronolojik sıranın ihlal edilmesi modernizm ile başlamıştır. Ancak yeni tarihselcilik, bu sırayı ihlal ederek tarihe gönderme yapar. İşte bu yüzden kronolojik düzen,

¹² Morrison, (2009, s: 67)

yeni tarihselcilik için yeni bir unsur olarak düşünülmesi de, ihlal edilen kronolojik yapının geçmişe yaptığı göndermeler yeni bir unsurdur. *Merhamet* doğrudan okura seslenen bir monolog ile başlar:

Korkmayın! yaptıklarına rağmen anlattığım şeyler sizi incitmez, sessizce ağlayarak karanlıkta uzanacağıma, kim bilir belki de gözlerimin önünde kan varken, bir kez daha söz veriyorum. Fakat bir daha kollarımı açmayacağım, dış göstermeyeceğim. Bunu söylüyorum. Bir köpeğe benzer bir şeyin çaydanlık buharında oynadığı şu sıralarda size anlattığım şeyi sadece rüyalardakine benzer acayıpliklerle dolu bir itiraf olarak düşünebilirsiniz, eğer isterseniz. Ya da rafta duran mısır kabuğundan yapılmış bir oyuncak bebeğin, odanın köşesinde dışa doğru uzayıp gittiğini görürsünüz, ayrıca onun buraya getirilişinin günahı çok büyüktür. Her zaman her yerde garip şeyler meydana gelir. Biliyorsunuz, bildiğinizi biliyorum. Size bir soru bunun sorumlusu kimdir.¹³

Yeni tarihselci edebiyat eleştirisine göre, roman bir monolog ile başlayabilir. Nitekim, yeni tarihselciler bir metindeki estetik unsurları ve söz sanatlarını kaldırmış, bir metne göndergesel işaretlerle yaklaşmışlardır. Bu monolog tarihsel bir gönderme yapar. Bir kölenin yaşadıklarını gözden geçirmesi anlatılır. Yukarıdaki kesitte yer alan ‘mısır kabuğundan yapılmış oyuncak bir bebek’ ve ‘onun buraya getirilişinin günahı çok büyüktür’ betimlemeleri Afrika’dan getirilen kölelere dikkat çeker.

Aynı zamanda Florens bu monoloğu ile demirciye içsel bir şekilde seslenir. Ancak bu sesleniş geleneksel tarihi anlatılara aykırıdır. Çünkü Florens’in demirci ile tanışmadan önceki yaşantısı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Geleneksel tarih anlayışına göre tarih sıralı olaylar dizisidir. Oysa yeni tarihselcilik bu kurala karşı çıkmıştır. Bu monologda geçen “Biliyorsunuz, bildiğinizi biliyorum” cümlesi Florens’in zaman sınırlarını aşarak kurduğu bir cümledir. Bu cümlelerin kime gönderildiği belli değildir. Bu soruyu ikinci sorusu takip eder: “Size bir soru, bunun sorumlusu kimdir? Diğer soru, okuyabiliyor musunuz?” Ana karakter Florens, sorduğu sorularla okuyucunun zihninde belirsiz imgeler uyandırmaktadır. Munslow’un belirttiği gibi “Olgular her zaman kaydedenin zihninde kırılarak yansır”¹⁴. Florens, yaşadığı olayları herkesin bildiğini zannederek bu cümleleri kullanır. Hemen arkasından başka bir cümle gelir. “Eğer bir dişi tavus kuşu kuluçkaya yatmak istemezse bunun nedenini hemen anlarım”¹⁵. Munslow’un bahsettiği

¹³ Morrison, (2009, s: 3)

¹⁴ Munslow, (2009, s: 73)

¹⁵ Morrison, (2009, s: 15)

kırılmalar bu cümlede de kendisini gösterir. Florens kendi hayatındaki bir kesiti düşünerek tavus kuşu ile hayatında bir paralellik kurar. Nitekim annesi tarafından Vaark'ın evine köle olarak verilmiştir.

Romanın başlangıcından itibaren kurulan cümlelerin birbirleri ile bağlantısı yok gibi görünse de bu cümleler Florens'in zihninde Munslow'un bahsettiği kırılmalardır. Florens bir şeyler anlatmaya çalışmaktadır. Ancak anlatmaya çalıştığı şeylerin ne olduğu anlaşılmamaktadır.

Florens taparcasına âşık olduğu demirciye içsel göndermeler yaparken konu değişir ve Lina'yı tasvir etmeye başlar. Florens, burada yeni tarihselci bakış açısını yansıtmaktadır. Lina ikinci bir şahısa seslenmektedir. Seslendiği öznenin kim olduğu belirsizdir.

Buraya gelmeden önce günlerimi banya toplayarak ve bütün döküntülerini temizleyerek geçiriyordum, gecelerimse bir minha mæe ile gemi mutfağının döşemesinde geçiyordum. Vaftiz ediliyorduk. Rahip baba bize böyle bir hayat sürdürdüğümüzde mutlu olabileceğimizi anlatıyordu.¹⁶

Demirciye seslenirken birdenbire kendi yaşamına, çocukluğuna ve Vaark'ın evine dönerek, yaşadığı olaylardan bir kesit sunar. Hayden White'in belirttiği gibi: "Günümüzdeki insanların ihtiyaç duyduğu bir şey varsa günümüzdeki devimsel ve bozucu güçlerin kahramanca karşısında durmaktır... Bize kopuklukları (süreksizlikleri) öğretecek bir tarihe ihtiyacımız vardır"¹⁷.

Üçüncü bölümde Florens yine bir monologla devam ederken Efendisi Vaark'ın hastalığından bahseder. Oysa bir önceki bölümde Florens henüz Vaark malikânesine gelmemiştir. Ayrıca daha önceki cümlelerde Vaark'ın hastalığına yönelik hiçbir cümle yoktur. Önceki bölüm Vaark'ın içsel sorgulamaları ile biter.

"O gece küçük oğluyla el ele duran bir minha mæe görüyorum, ayakkabılarım onun önlüğünün cebinde sıkışmış duruyor"¹⁸. Florens bu cümlesiyle yedi yaşına, geçmişe bir yolculuk yapar. Bu yolculuğu yaptığı sırada on altı yaşında olduğu varsayılmaktadır. Annesi, uğruna Florens'den vazgeçtiği küçük oğlunun elini tutmaktadır. Bu fiziksel betimleme aslında Florens'in sevgi açlığını anlatır. Annesi küçük oğlunun elinden tutmuştur. Çünkü onu korumuştur. Florens'i bırakmıştır. Daha sonra ayakkabı imgesi yeniden canlanır, bu imge okuyucuyu romandaki başka bir bölüme götürür:

¹⁶ Morrison, (2009, s: 3)

¹⁷ White, (1978, s: 50)

¹⁸ Morrison, (2009, s:1)

Başlangıç ayakkabılarla başlar. Ben çocukken yalın ayak durmama kesinlikle izin verilmezdi ve her zaman ayakkabı, herkesin ayakkabılarını dilenirdim, hatta en sıcak günlerde bile, annem, minha mãe kaş çatıyor, güzelleşme yöntemlerim olarak tanımladığı şeylere kıziyordu. Sadece kötü kadınlar yüksek topuklu ayakkabılar giyer. Ben tehlikeliyim, öyle söylüyor ve vahşiyim fakat bana merhamet ediyor ve Senhora'nın evindeki atılabilir durumda, sivri uçlu, yüksek topuklardan biri kırılmış, diğeri aşınmış ve üzerinde bir toka bulunan ayakkabıları giymeme izin verir¹⁹.

Romanın başından sonuna kadar ayakkabı imgesi vardır. Romandaki bu kesitten iki yargıya varmak mümkündür: Birincisi, Florens'in Ortega'nın evinden ayrılırken bıraktığı ayakkabıları annesinin hatıra olarak saklaması, ikincisi ise henüz evden ayrılmadan annesinin Florens'e giymesi için getirdiği ayakkabılardır, ancak kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Morrison okuyucuya olasılıklar sunarak bu olasılıklar içerisinde kendi doğrularını seçme hakkı verir. Çünkü kesin doğrular yoktur. "Tarihyazımcı postmodern romanlarda tarih sorunsallaştırılarak okurun geçmişi farklı bakış açılarından görmesi ve yeniden düşünmesi sağlanır"²⁰. İki ihtimali de göz önünde bulundurursak ikisinin de geçmişle ilgili çağrışımlar olduğunu görebilmemiz mümkündür. "Sonuç olarak Lina ayaklarımın işe yaramaz, hayat için daima çok ağırlı olacağını ve asla güçlü tabanları olmayacağını, hayatın gerektirdiği şekilde deriden daha sert olacağını söylüyor. Lina haklı"²¹.

Kölenin ayakları betimlemesi Florens'in ağır şartlar altında çalıştırılıp kendisine uygun olmayan ayakkabılar giydirilmesi sonucu ayaklarının artık işlevini kaybedecek dereceye geldiğini anlatmaktadır. Florens'in bu betimlemesinin romanın başında yer alması Morrison'ın kronolojik sırayı ihmal ettiğini gösterir.

Merhamet on yedinci yüzyıla giderek, tarihsel sorgulamalar yapmıştır. Kendisine söz hakkı verilmeyenleri konuşuran, ötekilerin varlığını ortaya çıkarmaya çalışan roman, zaman ve mekân gibi unsurlardan sınırlamaları kaldırmış ve okuyucunun zihninde kırılmalar yaratmıştır. Bu kırılmalar on yedinci yüzyıla çok boyutlu bir bakış açısı geliştirmiştir.

2.2. *Merhamet*: Bireyin Sınırlılığı ve Toplumsal Belirlenimcilik

Yeni tarihselcilik, tarihe sorunsal bir yaklaşım getirirken tarihi edimlerin faili olan insana ve insan olgusuna da değinmeden geçmemiştir. Onlar

¹⁹ Morrison, (2009, s: 4)

²⁰ Oppermann, (2006: 28)

²¹ Morrison, (2009, s:17)

kolektif anlayışı benimseyen yapısalcıların aksine, topluma bütüncül bakmak yerine en başta bireyi incelemektedir.

Geçmiş anlatılarda bireye atfedilen değerleri tam anlamıyla yıkıma uğratan yeni tarihselcilik kuramında insan, toplumsal söylemlere göre sürekli değişen, birbiriyle çelişen istekleri olan bir varlıktır. Nitekim tarihin de değişmesindeki en önemli faktör insanın değişmesidir. İnsan değişir, çünkü gereksinimleri, güdüleri, eğilimleri ve tutkuları vardır. İşte bu sebeple geleneksel tarihi inanışlarda her zaman faal gösterilen ve bu yönde tanımlanan insan, yeni tarihselcilik kuramında son derece edilgen, hiçbir belirleyiciliği olmayan, durumlara göre değişebilmektedir.

Romanda insan doğasının bu özelliğini yaratıcı bir biçimde kullanan Morrison onun değişken olduğunun pek çok örneğini verir. Bu durum en çok Jacob Vaark ile belirginlik kazanır. Ona göre köle ticareti ahlaki duruma aykırı iken borç verdiği parayı alabilmek için köleleri kabul etmek zorunda kalır. Bu durum aynı zamanda materyalizm ile de örneklendirilebilir. Materyalizmin insan üzerindeki hâkimiyeti insanın ortaya çıkışı ile eş zamanlıdır. Vaark'ın köleyi borcu karşılığında kabul etmesinin başka bir sebebi de Senhor D'Ortega'nın varlığından etkilenmesidir. Vaark bir an için düşünmeye başlar, bir yandan borç verdiği parayı geri almış olacak, bir yandan da köle sahibi olarak belki de Senhor D'Ortega kadar varlıklı olabilecektir. Ama her şeye rağmen köle ticareti onun anlayışına ters düşen bir durumdur. Bir yandan kendi manevi değerleri öte yandan gelebilecek olan toplumsal saygınlık, Vaark bir süre bu ikilem arasında kalır, sonunda köle almayı kabul eder.

Hegel'e göre, "Her birey kendi halkının çocuğudur"²². İnsanın kimliği toplumsal statüsü ile belirlenir, ancak bu şekilde hayatını devam ettirebilir. Aksi halde, birey toplumun gücü karşısında silinip gidecektir. Romanda Florens bu durumu örnelemektedir: "Fakat bir daha kollarımı açmayacağım, dış göstermeyeceğim. Bunu söylüyorum"²³, bu cümlesiyle Florens artık değişmiştir. Yaşadığı olaylar sonucunda şekillenmiştir.

Romandaki değişimin en önemli göstergelerinden biri de Rebekka'dır. Eşi öldükten sonra bambaşka bir insan olmuştur. Lina ile arkadaş gibi olan, Florens'i seven, Sorrow'a iyi davranan Rebekka artık evdeki herkese kötü davranan bir kadın olmuştur. Rebekka Sorrow'u evden kovar. Florens'i ise başka bir çiftliğe satmayı düşünür. Florens Rebekka'ya atıfta bulunarak şöyle bir seslenişte bulunur: "Nasıl olur da sahip olduğu tek arkadaşı unutulabilir?"²⁴. İnsanlardaki değişim sürecini sergileyen romanda bu durumu

²² Hegel, (1991, s: 121)

²³ Morrison, (2009, s: 1)

²⁴ Morrison, (2009, s: 71)

örnekleyen karakterlerden biri de demircidir. “Çok önceleri, Efendi henüz hayattayken bana ne söylediğini hatırlıyorum. Sen köleleri, özgür insanlardan daha özgür gördüğünü söylüyordun. Biri eşek derisinde bir aslan, diğeri aslan derisinde bir eşek”²⁵. Bu kesitten de anlaşıldığı gibi, Vaark hayatta iken Florens’e umut veren demirci, Vaark öldükten sonra değişir. Bu durumun en büyük sebebi Florens’in artık sahipsiz kalmasıdır. Rolü ve kimliği durumlara göre değişen Florens, efendisi ölünce ‘kimsesiz’ kalmıştır. Bu yüzden demirci Florens’i aciz görmektedir.

Bireyi ele alan yeni tarihselcilik kuramı onu doğası gereği içinde bulunduğu şartlara göre şekillenip değişebilen statik olmayan bir varlık olarak tanımlamıştır. Veesser’ın belirttiği gibi, “İster hayal ürünü ister belgelere dayalı olsun hiçbir söylem değişmeyen doğrulara doğrudan erişme imkânı vermez, ayrıca insan doğasının değişmez olduğunu hiçbir şekilde ortaya koyamaz”²⁶. Veesser’ın bu görüşünden ‘insanın değişen bir varlık olduğu’ sonucu ortaya çıkar. Yeni tarihselci eleştirmenlerin tarihi nesnel bulmamasındaki en büyük sebep de en başta insanı nesnel bulmamasıdır. Foucault’ya göre insanın değişken olmasının en önemli sebebi onun ‘güçlü olma’ hırısından ileri gelmektedir. Bu güç öncelikle ekonomik güçtür. Sezgin Kızılçelik’in belirttiği gibi: “Toplumsal ilişkilerin tümü temel ilişki olan ekonomik ilişkilerle belirlenir”²⁷. Bu durum insanın acizliğini ve bazı şeylere, temelde maddi güce olan muhtaçlığını ortaya koyar.

Yeni tarihselci özellikler taşıyan romanda dikkat çeken unsurlardan biri insanların aciz durumlarını sergilemesidir. Romandaki bütün karakterler mutsuzdur. Öncelikle Jacob Vaark, Senhor D’Ortega’nın varlığından etkilenip ahlaki değerlerinden vazgeçmiştir. O her ne kadar merhamet göstererek Florens’i almayı kabul etse de kölelerin çok iyi kazanç getirdiğini de bilmektedir. Gizemli bir karakter olarak betimlenen Vaark tam anlamıyla iyi niyetli değildir. Kafasında üç düşünce vardır. Birincisi bir köleyi Senhor D’Ortega’ya vermiş olduğu borç karşısında kabul ederse ondan alacağı kalmaz. Böylece maddi zarara da uğramaz. İkincisi, eğer bir kölesi olursa işleri daha iyiye gidebilir, daha zengin olabilir. Üçüncü düşüncesi ise bir annenin çaresiz sesine kulak verip kızını almak ve dolayısıyla ona yardım etmek. Birbiriyle çelişen üç isteği ile temsil edilen Vaark, yeni tarihselcilerin altını çizmek istediği noktayı yani insanın aciz oluşunu örnekleyen bir karakterdir.

²⁵ Morrison, (2009, s :158)

²⁶ Veesser, (1994, s: 2)

²⁷ Kızılçelik, (1994, s :35)

Vaark başlangıçta beklediği maddi güce ulaşsa da zamanla daha güçlü olmak istemiştir. Geoffrey Galt Harpham'ın belirttiği gibi: "Geçmiş, bizi kızdıran, kışkırtan ve bize hakaret eden yaşantılarla doludur. İşte bu yüzden insanların geleceğin efendileri olmalarını istemelerinin tek sebebi geçmişlerini değiştirmektir"²⁸. Vaark'ın önceki yaşantısı romanda çok net bir biçimde yer almasa da bazı bölümlerde onun çok varlıklı bir kişi olmadığı ima edilmiştir. "Hiç tanımadığı bir amca öldüğünde ona yüz yirmi dönüm toprak bıraktı"²⁹. Bu cümlede Vaark'ın zengin olmasının sebebi belirtilmiştir. Yani bu gizemli şahıs ona toprak bırakmadan önce Vaark'ın toprağı yoktur. Dolayısıyla çok varlıklı bir insan da değildi. Romanın devamı bu yargıyı kanıtlar niteliktedir. "Şimdi o pasaklı yetim toprak sahibi, yersiz yurtsuzken yer sahibi oldu"³⁰.

Vaark geçmişini unutmak için gelecekte çok daha varlıklı bir insan olmak istemiştir. "Bireyler özünde dünya zihninin eylemi olan şeyin canlı araçlarıdır ve dolayısıyla, her ne kadar onlardan gizlenmiş olup, onların amacı ve hedefi olmasa dahi, doğrudan doğruya söz konusu eylemle birdirler"³¹. Bu durum aynı zamanda tarihçinin durumu ile aynıdır. Yeni tarihselcilik kuramında tarihçinin kendi ideolojik şartlarından etkilenip geçmişi objektif bir biçimde yansıtmadığı gibi Vaark da geçmişinde objektif değildir. Olduğu gibi değil, görünmek istediği gibi yaşamaktadır. Ayrıca bazı bölümlerde Rebekka'dan da bahsedilmiştir: "Rebekka önceki korkularından utanıyor, sanki onları hiç yaşamamış gibi davranıyordu. Şimdi yatağa uzanmış elleri yaralanmaya karşı sarılmış, dudakları dişlerinden çekilmiş, kaderini başkalarına teslim etmiş ve geçmişin karmaşa sahnelerinin kurbanı olmuştu"³².

Vaark geçmişini değiştirmeye çalışmış ama onun yükselme hırsı sonunu getirmiştir. Her şeye gücü yeten Vaark yakalandığı bu hastalığa direnememiştir. Hayatta iken ona itaat eden pek çok kişi onun cenaze törenine bile katılmamıştır. Çünkü hepsinde hastalığın bulaşma ihtimalinin yarattığı korku vardır. Vaark'ın cenaze törenine katılmayanlardan bazıları Willy ve Scully'dir. Her ikisinin de bu törene katılmaması ilginç gibi görünse de aslında durum daha farklıdır. Willy ve Scully de birbirlerine muhtaçtırlar.

²⁸ Harpham, (1991, s: 360-375)

²⁹ Morrison, (2009, s: 9)

³⁰ Morrison, (2009, s :10)

³¹ West, (2005, s :115)

³² Morrison, (2009, s: 73)

Çünkü onlar eşcinseldir. İkisinden biri ölürse diğeri cinsel ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır. Morrison romanda karakterleri birer zincir halkası gibi göstererek her insanın diğere muhtaç olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Roman genel olarak unutulmuş önemsiz görülen alt sınıfları ele alarak onların çaresizliğini anlatır. Romandaki güçlü karakterler de çoğu kez çaresizdir. Morrison bu eserinde sınıf farkı gözetmeksizin insanın aciz olma durumunu anlatır. İnsan dünyaya acizliği ile birlikte gelir. Vaark'ın durumunun da açıkça ortaya koyduğu gibi ister üst sınıf ister alt sınıf mensubu olsun bütün insanların çaresiz yönleri vardır.

Romanın önemli karakterlerinden biri olan Florens, romanın başından sonuna kadar insanın acizliğinin en önemli göstergesi olmuştur. Öncelikle kölelerine çok kötü davranan Senhor D'Ortega'nın evinde dünyaya gelmiştir ve çocukken annesi tarafından terk edildiğini düşünmektedir. Vaark'ın evinde yetişkinlik döneminde demirciye aşık olarak mutsuzluğun peşinden sürüklenip gitmiştir.

“Sana ulaşmak için sahip olduğum tek evi ve tanıdığım insanları terk etmem gerekir”³³. Florens bu cümlesi ile kendi çaresizliğini yansıtmaktadır. Bir yandan Florens'in efendisine olan zorunlu bağlılığı öte yandan kendi çaresizliği anlaşılmaktadır. Florens çaresizdir; çünkü hiç sevgi görmemiştir. Bir yandan barınma ve beslenme ihtiyacı varken öte yandan sevilme ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı paranoyaları da beraberinde getirir. Florens demircinin kendisini sevdiğini düşünmektedir. Farklı bir deyişle sosyal konumunun farkında değildir, ya da farkında olmak istememektedir. Geertz'in belirttiği gibi:

Kendimizi başkası olarak görmek gözümüzü açabilir. Başkalarının bizimle aynı doğayı paylaştığını görmek en basit terbiyedir. Fakat kendimizi başkalarının arasında, insan yaşamının yerel olarak aldığı biçimlerin yerel bir örneği, olgular arasında bir olgu, dünyalar arasında bir dünya olarak görmenin verdiği kazanım en zordur; o olmadıkça nesnellüğün mesnetsiz bir gurur ve hoşgörünün bir kalkan olduğu geniş fikirlilik buradan gelir.³⁴

Florens'in her yönden zıttı olan karakter Rebekka'dır. O, romandaki diğer kadınlardan daha şanslıdır. Belki de Florens ile aralarındaki tek ortak nokta her iki kadının da ailesi tarafından Vaark'a verilmesidir. Rebekka köle değil

³³ Morrison, 2(009, s: 2)

³⁴ Geertz, (2007, s:27)

Vaark'ın karısıdır. Vaark tarafından da sevilmiştir. Ayrıca bütün karakterler ona saygı duymaktadırlar. Ama Rebekka mutlu değildir; çünkü çocuklarını kaybetmiştir. Romanda pek çok karakterin özendiği bir konumdadır. Hem özgürdür hem de üst sınıftan gelmektedir. Rebekka ve Florens'in durumlarına bakıldığında şu yargıya varmak mümkündür. İnsan değişen bir canlıdır, mutlu değildir. Onun mutsuzluğunu toplum yaratır. Rebekka evlenmek zorunda kalmasaydı, belki de sipariş yolu ile değil kendi beğendiği bir kişi ile evlenseydi mutlu olabilirdi. Ama toplum ona bu şansı tanımamıştır. Florens belki de sadece özgür olsaydı çok sevdiği demirci ile evlenebilecekti. Ama bütün bu olasılıklara farklı bir açıdan bakarsak Florens özgür olsaydı demirci ile evlenmek istemeyebilirdi. İnsan tutkularının mağdurudur. Florens'in sevilme istemesi hiç sevilmemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda tutkularının peşinden gitmesi Florens'in bir kez daha üzülmeye sebep olmuştur.

İnsan aciz bir varlıktır. Aciz olduğu için sever. Sevdiği için değil, evlenmek zorunda olduğu için evlenir. İnsanlar birbirlerine muhtaçtır. Vaark bütün varlığına, toplumdaki saygınlığına rağmen evdeki işleri çekip çevirebilecek bir bayan bulması gerekir. Romandaki ilginç bir nokta da Vaark'ın ilan vererek eş aramasıdır. Oysa Vaark Lina ile de evlenebilirdi. Ama o dönemin koşullarına göre özgür bir insanın köle ile evlilik yapması alışılmış bir durum değildir. Romanda dikkat çeken başka bir nokta da Vaark'ın evine kabul ettiği Sorrow'u cinsel olarak kullanması ihtimalidir. Bu sadece bir ihtimaldir çünkü romanda net değildir:

O her zaman tuhaftır. Lina onun bir çocuğu daha olduğunu söylüyor. Rahip baba hala bir şey anlamıyor ve Sorrow da bir şey söylemiyor. Willy ve Scully gülüyor ve inkâr ediyor. Lina çocuğun efendiden olduğuna inanıyor, onu bu şekilde düşündüren sebepler olduğunu da söylüyor. Sebebini sorduğumda sadece şunu söylüyor: "çünkü o bir erkek"³⁵.

Eğer böyle bir olay gerçekleşmişse, bu durum hem Sorrow'un hem de Vaark'ın acizliğini gösterir. Vaark acizdir; çünkü cinsel ihtiyaçlarına engel olamamaktadır. Sorrow acizdir; çünkü erkeklerin cinsel istismarına karşı gelemmez.

Vaark eşi Rebekka'yı 'kuzey ışığı' olarak tanımlamıştır. Bu anlamda romanda 'karanlık' ve 'aydınlık' temaları iç içedir. Vaark'ın hayatı karanlıklarla doludur. O da ailesini kaybetmiştir. Rebekka'yı karanlığından kurtulmak için bir ışık olarak görmektedir. Ama Rebekka onun hazin sonunu değiştiremez. İnsanlar hayatlarını değiştirebilecek insanlara muhtaçtır.

³⁵ Morrison, (2009, s: 6)

Romanda çaresizliğin başka bir boyutu ise Lina ve Rebekka arasında geçmiştir. İkisinin arasında güven oluşabilmesi uzun sürdü. Çünkü her ikisi de ailesiz kalmıştı, ortak bir adamı memnun etmek zorundaydılar. Her ikisi de çiftlikteki işleri çekip çevirmekten bihaberdi, böylece birbirleriyle arkadaş oldular.

Morrison'un göstergeler aracılığı ile kurduğu ihtiyaç zinciri romanda bütün ilişkilerde kendini açıkça göstermiştir. Bir insan kendi başına kalamayacağı için gereksinimlerini karşılayabilmek için başkalarına muhtaçtır. Morrison insanın acizliğini ortaya koyarak başka bir gerçeğin daha altını çizmeye çalışmıştır. İnsan toplum karşısında acizdir. Varlığını devam ettirebilmesi için toplumun bir parçası olmak zorundadır. Hegel bu noktaya değinerek şöyle belirtir:

Diğer insanlarla uyum içinde olmam gerektiği olgusu, bu noktada sahneye genellik biçimini getirir. Doyumunun araçlarını başkalarından edindiğim için, buna uygun olarak kanılarını da kabul etmem gerekir. Aynı zamanda ben de başkalarının doyum bulacağı araçları üretmeye zorlanırım. Bu nedenle, herkes bir diğerinin eline bakar ve birbirine bağlanır. Bu bağlamda, tikel olan her şey toplumsal bir karakter kazanır; giyim tarzı ve yemek saati konusunda herkesin kabul etmesi gereken belirli uzlaşım lar vardır.³⁶

Toplum ve toplumsal değerler yeni tarihselciler için çok önemli meseleler olduğu gibi bu değerleri incelemek de tarihe ışık tutmak anlamına geliyordu çünkü onlar, insanların bu değerler doğrultusunda biçimlendikleri konusunda aynı fikre sahiptir. Toplumsal değerler süreksizlik gösterebilir de o dönemde otorite oldukları için hiçbir şekilde aşılamazlardı. Romanda Jacob Vaark'ın Senhora D'Ortega ile ilk karşılaşmasında hissettikleri Hegel'in görüşünü doğrulamaktadır: "Uzun yolculuğu, çamurlu botları, kirli elleri, terlemesi ve ter kokusunun kaçınılmaz sonucu olarak Bayan D'Ortega'nın keskin parfüm kokusu ve abartılı makyajı ilk karşılaşmalarında Jacob Vaark'ı utandırmıştı, yine de yemek servisi yapan kadının sarımsak kokusu onu bir nebze olsun rahatlatmıştı."³⁷

Romanın çoğu bölümünde toplumun koyduğu kurallar aşılmamaktadır. Bu durumun en büyük örneği kölecilik boyutunda görülür. Romanda köleler köle kalmaya mahkûmdurlar. Onlar evlenemez, sevemez, okuyup yazamazlar. Vaark öldüğünde evde bulunan köle kadınlar sähipsiz kaldıkları için üzümler çünkü yeniden başkalarına satılacaklardır. O dönem yaşadıkları toplum bunu gerektirmektedir.

³⁶ Hegel, (1991, s: 192)

³⁷ Morrison, (2009, s: 18)

Kadınlar yaşamak için seçim yapmak zorundadır. Erkekler ise toplumdaki saygınlıklarını daha çok artırmak için evlenmek zorundadır. Jacob Vaark patron olmanın bir eş sahibi olmayı gerektirdiğini ifade etmektedir.

Her gün uzun arayışlar gerekliydi. Çünkü patron olmak eş sahibi olmayı gerektiriyordu. Ve bu yüzden Vaark belirli özelliklere sahip bir eş istiyordu: Kiliseye gitmeyen, çocuk büyütecek bir yaşta, itaatkâr ama onun ayaklarına kapanmayan, okuryazar ama kibirli olmayan, ayaklarının üzerinde durabilen ama örf adetlere uygun, Vaark ayrıca geçimsiz bir kadın da istemiyordu.³⁸

Vaark'ın çok belirli istekleri vardı. Bu istekler değişmezdi. Onun saygın bir konumda kalabilmesi için toplumun oluşturduğu modele uygun bir eş gerekiyordu. Bu yüzden Vaark Rebekka'yı kabul etmiştir.

Lina "vahşi" olarak adlandırılmıştır. Çünkü hergün nehirde çıplak bir şekilde yıkanmaktadır. Hıristiyanlar böyle yapmadığı için Lina bu şekilde adlandırılmıştır. Oysa Lina, Vaark'a çiftçilik yapmayı, balıkları kurutmayı, yeni bir ortamda hayatta kalabilmeyi öğretmiştir. Aynı zamanda Lina bitkilerle insanların hayatlarını kurtaran bir kadındır. Sadece içinde bulunduğu toplumun dini şartlarına uygun olmadığı için değer görmemektedir.

İnsanların kendi hayatlarını seçim şansları yoktur. Romadaki köle kadınların erkekler tarafından cinsel istismara uğraması onların ailelerinden koparılması gibi durumların hiçbiri onlardan kaynaklanmaz. Bunların hepsi dışsal etkenlerdir. Toplum böyle olmasını uygun görmüştür. Örneğin Lina'ya çıplak banyo yapmanın günah olduğunu, ağaçtan kiraz almanın hırsızlık olduğunu öğreten toplumdur.

Romanda dikkat çeken başka bir nokta da şudur: Vaark üç çocuğunu kaybedince içinde çocuk özlemi başlar ve Florens'i kabul eder. Ancak Florens'e hiçbir zaman kendi çocuğuymuş gibi davranmaz. Çünkü içgüdüler toplumun ön yargıları ve normları ile güdülenmiştir. Vaark Florens'in okuma yazma öğrenmesine izin verebilir, onu çok iyi yetiştirip özgürlük verebilirdi ama toplumsal engellere takılmıştır. Çünkü bir köle, köle kalmalıdır, bu durum onun kaderidir. Aynı durum Sorrow için de geçerlidir. Sorrow köle değildir. Bu eve kabul edilmiştir. Ama köle olarak kullanılmaktadır. Vaark iyi bir insan gibi görüle de iyi ve kötüyü belirleyen toplumdur. Toplumsal değerler Vaark'ın kişiliğini belirleyen unsurlardır. İyi ve kötü temaları romanda çok boyutludur. Bir insan tam anlamıyla iyi olamayacağı gibi tam

³⁸ Morrison, (2009, s: 19)

anlamıyla kötü de olamaz. İnsanın durumunu belirleyen içinde bulunduğu şartlardır.

Toplumsal determinizm, farklı bir deyişle toplumun insanı biçimlendirme süreci, romanda aşk boyutunda da kendini göstermiştir. Rebekka ve Jacob Vaark'ın aşkı toplumsal değerlere dayanır. Rebekka geleneksel ve kadına değer vermeyen bir aileden gelmiştir. Onun yetiştiği kültürel koşullar erkek egemenliğini uygun görmüştür. Ailesinden böyle gördüğü için Vaark'a da bu şekilde davranır. Rebekka Vaark'ın bütün isteklerini yerine getirir. Bu yüzden Vaark mutlu olur. Vaark'ı mutlu ettiği için Rebekka da mutlu olur. Ona göre hayatında yerine getirmesi gereken en büyük sorumluluk eşini mutlu etmek ve ona hizmet etmektir. Sonuçta ikisi de birbirlerine aşık gibi görünürler oysa aşk yoktur. Toplumsal baskılar sonucu şekillenen insanlar vardır.

Romandaki diğer aşk teması Lina ve Florens arasında gerçekleşir. Florens Lina'yı annesi gibi görmektedir. Aralarındaki sevgi anne-çocuk ilişkisine dönüşür. Ama bu ilişkide de toplumsal baskılar vardır. İki kadın da çaresizdir. Sevgi arayışı içindedirler. Birbirlerine sığınmaktan başka yapabilecekleri hiçbir şey yoktur. Belki şartlar farklı olsaydı Lina Florens'i bu kadar sevmeyecekti. Romandaki başka bir ilginç nokta da şudur: Rebekka çocuklarını kaybetmiş, annelik duygusunu tatmış bir kadındır. Rebekka Florens'i ve Sorrow'u daha çok sevmesi gerekirken onları köle olarak değerlendirir. Çünkü evin hanımı olmak otorite kurmayı gerektirmektedir. Bu noktadan hareketle annelik içgüdüleri gibi en temel içgüdülerin bile toplumsal değerlerle şekillendiği söylenebilir.

Willard ve Scully de birbirlerine aşık olurlar. Aralarında gelişen eşcinsel aşk romanda çok belirgin değildir. Bu durum yine o dönemin toplumsal otoritesinden kaynaklanır. O dönemde eşcinseller suçlu bulunuyordu, yani eşcinsellik kabul edilebilir bir durum da değildi.

Romandaki en çarpıcı aşk ise Florens ve adı romanda verilmeyen demirci arasındaki karşılıksız aşktır. Demirci Florens'i hiçbir zaman kabul etmez çünkü Florens köledir. Toplum özgür bir insanın köle ile evlenmesini hoş karşılamaz. Ayrıca, demirci varlıklı sayılabilecek bir kişidir. Florens ise ayakkabıları bile olmayan bir köledir. Florens ve demircinin ekonomik durumları da eşit değildir.

Romanda aşk hep karşılıksız kalmıştır. Çünkü toplum böyle uygun görmüştür. Romanda ilginç olan bir özellik de romanın hem başlangıcının hem de son bölümünün sesleniş ile bitmesidir. Başlangıçta Florens annesine seslenir. Annesinin onu terk ettiğini düşünür. Son bölümde ise annesi Florens'e seslenir. Onu terk edişinin sebeplerini anlatır. Bu iki kadının,

Florens ve annesinin, birbirlerine yazdıkları mektuplar birbirlerine ulaşmaz. Aşk hep karşılıksız kalır. Çünkü toplum alt kesimi görmezden gelir.

Toplumsal determinizmin kendini gösterdiği diğer nokta ise annesinin Florens'e yazmış olduğu mektupta açıkça görülür. Annesi Florens'i erkeklerin cinsel saldırılarından korumak için Jacob Vaark'a vermiştir: "Hiç kimse erkek kardeşini istemeyecektir. Ben onların haz aldıkları şeyleri biliyorum. Göğüsler basit şeylerden daha fazla haz verir. Sen çok çabuk büyüyorsun ve küçükken göğüslerini örten kıyafetlerin artık sana dar geliyor. Onlar göğüslerini görüyorlar. Ben de görüyorum."³⁹

Merhamet'de toplumsal determinizmin, kendisine söz hakkı verilmeyen karakterler üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Bu yönüyle *Merhamet* yeni tarihselci bir roman olarak düşünülebilir.

2.3. Merhamet: Çoğul Bakış Açısı

Yeni tarihselcilik kuramının karşı çıktığı nokta geleneksel anlatıların tarihi olayları tek boyutlu incelemesidir. Bu yüzden yeni tarihselcilik tek tip tarihi anlatılara karşı çıkararak tarihi seslerin çoğulluğuna dikkat çeker. Yeni tarihselci eleştirmenlerin ortaya koyduğu temel görüşe göre tarihte hiçbir zaman tek bir doğru ya da tek bir yanlış yoktur. Doğru olarak bildiklerimiz, yanlışların yanlışması olabilmektedir. Oppermann bu noktanın altını çizerek şöyle belirtir:

Tarihyazımcı postmodern roman, geçmişin postmodern anlatımlarını sergilerken tarihin bilinen doğrularını tartışmaya açmakta ve tarihsel anlatıların çok anlamlı metinselliğine dikkat çekmektedir. Geçmişin incelenmesinde hiçbir zaman tek bir yanlışın veya doğrunun ortaya çıkmadığını vurgulayarak doğrunun çoğulluğu fikrini tartışmaya açmaktadır.⁴⁰

Pek çok açıdan yeni tarihselci değerlendirilebilen bu romanda karakterlerin çoksesliliği dikkat çeker, geçmişin farklı bakış açıları ile değerlendirilmesini ve yeniden düşünülmesini sağlar. Diğer bir deyişle tarihi gerçekleri, kurguladığı karakterlerin bakış açılarına dayanarak aktarıyormuş gibi sunarak geçmişe farklı yaklaşımlar getirmeye çalışır.

Romandaki karakterlerden en önemlisi olan Florens'i ele alırsak, o annesine tecavüz edilmesi sonucu dünyaya gelir. Romanın başından sonuna kadar on altı yaşındadır. Ama sürekli olarak geriye dönüşlerle hayatının

³⁹ Morrison, (2009, s: 160)

⁴⁰ Oppermann, (2006, s :83)

değişik dönemlerini anlatır. Bazen çocukluğuna iner, Senhor D'Ortega'nın evine zihinsel bir yolculuk yapar:

Buradan önce günlerimi bamyaya toplayarak ve tütün döküntülerini temizleyerek geçiriyordum, gecelerimse Portekizli bir anne ile gemi mutfağının döşemesinde geçiyor. Vaftiz ediliyoruz. Rahip baba, ancak böyle bir hayat ile mutluluğun hüküm sürebileceğini bize anlatıyor. Her yedi günde bir okumayı ve yazmayı öğreniyoruz.⁴¹

Florens'in sürekli bir şeyleri hatırlayıp, bu hatıralara dönmesi geçmişin onda bıraktığı acı izlerinden kaynaklanır. Geçmiş onun gözünde çok farklıdır. Bazen, zaman ve mekândan sıyrılıp sadece içinden geldiği gibi konuşur:

Ya vadideki kemiksiz aylar, Hatırlıyor musun? Sanki altlarında hiçbir şey yokmuş gibi postlarını nasıl da hareket ettirdiklerini hatırlıyor musun? Kokuları güzelliklerini gizliyordu, gözleri... Gözleri bizim de hayvan olduğumuz günden beri bizi ayırt ediyordu. Sen bana işte bu yüzden onların gözlerine bakmanın ölümcül olduğunu söylüyorsun. Onlar yaklaşacaklar, sevgi için bize doğru koşacaklar, oynayacaklardır ki biz bunu yanlış anlar korku ve kızgınlıkla karşılarız.⁴²

Florens, köle olmanın getirdiği zorlukları en iyi şekilde yansıtan karakterdir. Aynı zamanda en çok acı çeken de odur. Yedi yaşında iken annesinin yanından ayrılmak zorunda kalması onu ömür boyu mücadele etmek zorunda kaldığı sevgi paranoyasının içerisine sürükler. Florens büyük bir sevgi açlığı çeker, bunun sonucunda hayata sevgi arayışı ile bakar. Romanın başından sonuna kadar bu arayış içerisinde, hayalleri, hayattan beklentileri olan bir karakterdir. Her ne kadar demirci tarafından hayal kırıklığına uğratılsa da güçlü kalmayı başarabilmiştir. Jacob Vaark öldükten sonra başkalarına satılacağını bildiği halde yeni beklentiler içerisindedir.

Romanda, demirci olarak bilinen, gerçek adı hiç geçmeyen, Florens'in aşık olduğu gizemli karakter, siyah olmasına rağmen köle değildir. Morrison bu karakteri siyah olarak kurgulamış böylece ırksal temellere dayanmayan köleciliğin de varlığına işaret etmiştir. Bu karakter demircilik açısından oldukça yeteneklidir. Bu özelliği onu varlıklı bir kişi haline getirmiştir. Demirci romanda çok fazla yer almasa da varlığı ve Florens üzerindeki etkisi ile dikkat çeker. O, Florens için tek kurtuluştur çünkü özgürdür. Demirci hayata çok güvenli bir şekilde bakar. Çünkü hem özgür hem de maddi anlamda güçlüdür.

⁴¹ Morrison, (2009, s: 4)

⁴² Morrison, (2009, s :3)

Senhor ve Senhora D'Ortega Portekizli çiftlik sahipleridir. Katolik olan çift romanda son derece acımasız tavırlarıyla dikkat çekmektedir. Florens'in, annesinin, erkek kardeşinin ilk sahipleridir. Senhor genç kadın kölelere cinsel istekle bakar. Bunu fark eden annesi Florens'i evden uzaklaştırır. Bu karakterler maddi gücün vermiş olduğu rahatlığın yanında hayata yönetici olarak bakarlar. İlginçtir ki çiftlik sahibi olan karı koca da siyahıtır. Yani Afrika kökenlilerdir. Ama aynı rengi, aynı geçmişi paylaştıkları insanları köle olarak kullanmaktan hiç çekinmemiş, acımasızca kullanmış ve onları satmıştır. Romanın en çok üzerinde durduğu bu nokta geleneksel anlatılarda bulunan, 'bütün zenciler köledir, köle tacirleri beyazdır' yargısını yıkıma uğratar. Morrison, D'Ortega'nın bakış açısını kullanarak tarihsel genellemelere karşı çıkar. Tarihsel genellemeler yeni tarihselciliğin de karşı çıktığı bir noktadır.

Morrison ayrıca başka bir ayrıntının da altını çizer. Sömürülenler, sömürenler tarafından unutulmuş, aynı zamanda unutturulmuştur. Sömürülenler tarih sahnesinden silinip gitmiştir. Bu nokta yeni tarihselcilikle paralellik göstermektedir. Morrison'ın ortaya çıkarmaya çalıştığı noktayı yani ezilenler ve sömürülenleri bu kuram da gündeme taşımıştır.

Jacob Vaark, ailesini kaybetmiş bir Hollandalıdır. Rahip baba olarak adlandırılan karakterden sonra romandaki en koruyucu karakter odur. Vaark romandaki ilişkilerin dengesini sağlamaktadır. Bir yanda önceki hayatında ailesini kaybetmiş olmanın yarattığı üzüntü diğer yandan da çocuklarını kaybetmiş olmanın verdiği sıkıntı ile birlikte hayata bu perspektiften bakmaktadır.

Rebekka Vaark, İngiliz dindar bir aileden gelir ve evlenmesi için ailesi tarafından Vaark'a gönderilir. Romandaki kadınlar içerisinde en şanslı olanı Rebekka'dır. Kadınlara değer verilmeyen bir aileden geldiği için eşi öldükten sonra evindeki kadınlara çok kötü davranır.

Lina ailesini salgın hastalıklar sonucu kaybetmiş yerli Amerikalı bir köledir. Hayata her zaman gerçekçi bir perspektifle bakmış, bu doğrultuda hareket etmiştir. İnsanlara aldırmandan kendi dini inanışlarını devam ettirmeyi başarmıştır. Lina gelecekte olacak olayları önceden tahmin etmektedir. Demirci konusunda Florens'i ilk uyarıcı ve ondan uzak durmasını isteyen Lina olmuştur. Ayrıca romanın başlangıcında Florens'in kurduğu cümleden de anlaşıldığı gibi "Lina ayaklarımın kullanılmaz olacağını söylüyor."⁴³ Romanın son bölümlerinde Florens'in hikâyesinden de anlaşıldığı gibi, "ayak tabanlarım servi kadar sertleşti"⁴⁴ ifadesi de Lina'nın varsayımının gerçek

⁴³ Morrison, (2009, s: 7)

⁴⁴ Morrison, (2009, s: 169)

olduğunu bildirir. Lina romanın başından sonuna kadar hep iyimser ve mantıklı olmaya çalışır; çünkü onun dini inanışları hayata böyle bakmayı gerekli kılmıştır.

Sorrow, melez bir kadındır. Sürekli erkeklerin cinsel tacizine uğrar ve bu Sorrow'un hamilelikleri ile sonuçlanır. Sorrow çok fazla sevilmeyen bir karakterdir; çünkü tuhaf tavırları vardır. Florens ile çok fazla anlaşamaz. Bu durumun sebepleri vardır. Florens'in belirttiği gibi: "Her zaman aç bebekleri besleyen annelerden korkmuşumdur."⁴⁵ Sorrow'un bebeklerine çok fazla bağlı olması Florens'e annesini hatırlatır. Sorrow geçmişindeki acıları sürekli hatırladığı için bu geçmişten bir türlü kopamaz. Onun durumu biraz farklıdır. O köle değildir. Özgür olsa da hiçbir zaman özgürlüğünü kullanamaz. Erkeklerin tecavüzlerine direnemez. Bu noktadan hareketle, Morrison tecavüze uğrayan kadınların sadece köleler olmadığını anlatmaya çalışır.

Romandaki karakterler aynı kaderi paylaşırsalar da hayata farklı açılardan bakmaktadırlar. Sadece köleler değil romandaki bütün karakterler hayata kendi yaşantıları doğrultusuna bakarlar. Morrison bireyin önemini vurgulamış, bunun da ötesine geçerek her bireyin sadece kendi deneyimlerinden oluştuğuna dikkat çekmiştir. Hiçbir insan diğerini tam anlamıyla anlayamaz. Her insanın yaşantısı diğerinden çok farklıdır.

Morrison aynı zamanda dini hoşgörüsüzlüğün bulunduğu bir dönemde eşcinselliği sorgular. Willy ve Scully, Vaark'ın evinde çalışan kölelerdir. Yirmi iki yaşında iki erkek olan bu karakterler eşcinseldirler. On yedinci yüzyılı anlatan tarihi anlatılarda eşcinsellik sık rastlanan bir motif değildir. Morrison kurguladığı karakterlerin birbirinden farklı bakış açılarını vererek tarihte, sadece güçlülerin, hiyerarşik sistemin en üst katmanından gelenlerin bulunduğu karşı çıkararak tarihte unutulmuş kölelerin, özellikle de ırksal temellere değil toplumsal temellere dayanan köleleri, eşcinselleri, kadın ve çocukları anlatır.

2.4. Merhamet: Farklı Tarihsel Kayıtlar

Yeni tarihselci eleştirmenlerin geleneksel tarihi anlatılarda karşı çıktığı en önemli nokta geleneksel anlatıların belirli bir grup insan ve bu insanların eylemleri üzerine yoğunlaşarak gündelik hayata yönelik bilgi vermemesidir. Yeni tarihselciler geleneksel anlatıların aksine gündelik hayatı anlatan en küçük ayrıntıya bile değinirler. Çünkü onlar küçük ayrıntıların tarihi

⁴⁵ Morrison, (2009, s: 19)

anlatımlarda tarihi belgeler kadar önemli olduğunu düşünürler. Morrison'ın yapıtları genel olarak ayrıntıya yer verir. Morrison'un kullandığı ayrıntılar son derece çarpıcıdır. Ayrıntılardan sonra sahne kapanır ve başka bir olaya geçilir. Morrison ayrıntıları kullanarak okuyucuya mesaj vermek ister.

Anekdotsal biçimde yazılan *Merhamet* ayrıntılar üzerinde çok fazla durur. Bu ayrıntılar geleneksel tarihi sınırları kaldırarak tarihe yeni bir perspektif kazandırır. Romanın çoğu bölümünde verilen ayrıntılar yazılı tarihle günümüze ulaşmayan, unutulmuş ya da pek çok sebeple gün yüzüne çıkarılmayan olayların varlığını bildirir niteliktedir. Bu yönüyle roman yeni tarihselci olarak nitelendirilebilir. Romandaki en çarpıcı ayrıntı, son bölümde annesinin Florens'e yazdığı mektuptur. Bu mektup, kronolojik sıraya bağlı kalmaksızın tarihin göz ardı ettiği gerçekleri gün yüzüne çıkararak tarihe sorgulayıcı bir bakış açısı ile bakar.

Biz her yedi günde bir okuma yazma öğrenirdik. Kaldığımız yerden ayrılmamız yasaktı. Bu yüzden dördümüz bataklığın yanına saklanırdık. Annem, ben, onun küçük oğlu ve Rahip baba. Rahip babanın bunu yapması yasaktı. Fakat Virjinyalıları ve onu yakalamak isteyen Protestanlara karşı dikkatli bir şekilde davranarak yine de bize öğretirdi. Eğer onu yakalarsalar, o hapse girecek, ya da para ödeyecekti ya da her ikisini de yapacaktı.⁴⁶

Romanın son bölümünde yapılan itiraflar tarihsel gerçekleri açığa vurmakta, romanın pek çok bölümünde geçen olayları tam anlamıyla anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Beni anla, Ne bir koruma vardı ne de onlara yapmamalarını anlatmanın dini bir yolu. Rahip babaya anlatmaya çalıştım. Eğer günün birinde, bir şekilde okuma yazmayı öğrenebilirsek, sen de bir gün hayatını kurtarabilirsin. İnsaniyet ve cesaret dolu bir insan olan Rahip baba, Tanrının öyle uygun gördüğünü söyledi, ama yine de eğer onu yakalarlarsa bize okumayı öğreten diğer insanlar gibi hapse atılacak ya da öldürülecekti. O, okuma yazmayı öğrenirsek Tanrı'yı daha çok seveceğimize inanıyordu. Burada bildiğim ne varsa öğrenmenin büyüsüdür⁴⁷.

Morrison on yedinci yüzyıla giderek, köleciliğe o dönemin perspektifi ile yaklaşır. Sosyal, politik ve ideolojik söylemlerden hareket eden roman çok katmanlı bir gerçeklik sergiler. O dönemde kölelerin okuryazar olması olası değildi. O halde on yedinci yüzyıl tarihi bize nasıl ulaştı? Günümüzde Orta

⁴⁶ Morrison, (2009: s: 4)

⁴⁷ Morrison, (2009, s: 161)

Geçit üzerine yazılmış pek çok bilimsellik iddia eden eser bulunmaktadır. Bu eserler kölelerin okuma yazma bilmediği bir dönemde onların kaleminden çıkmış olamayacağına göre hangi gerçeklere dayanarak yazılmıştır? O halde tarihin daima yorumlamalara açık olduğu kaçınılmaz bir biçimde kabul görmektedir. İki ihtimal vardır: Bunlardan birincisi kölelikle ilgili anlatıların gerçeği yansıtmadığı yönündedir, diğeri ise tarihsel gerçeklere sadece yazılı belgelerle ulaşılamayacağıdır. Morrison ikinci ihtimal üzerinde durur çünkü 'okuryazarlık' bu romanda çok önemli bir motiftir.

Florens hikâyesini duvara yazarak, tarihte hep var olmak istemiştir. Bu sahne yeni tarihselcilik kuramının temel noktasını oluşturmaktadır.

Yeni tarihselcilik yazınsal metinlere ayrıcalık tanınmasını reddeden bir eleştiri akımı olarak gündeme gelmiştir. Yazınsalın ön plana alındığı, tarihselin de arka planda olduğu eleştirel yaklaşımlar yerine, bu akım hem yazınsal hem de tarihsel metinlere eş değer ağırlık tanınmasını ve birbirleriyle olan etkileşimlerinin ve yansımalarının incelenmesini savunur⁴⁸.

Oppermann'ın da belirttiği gibi, yazınsal olmayan eserler de yazınsal eserler kadar önemlidir. Florens'in duvarlara yazarak, kendinden bir eser bırakması yazınsal olmayan belgelerin önemini gösterir. Yeni tarihselcilere göre tarih tek bir düzlemde ele alınamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Tarihi bir olayın sebep ve sonuçları analiz edilemeyecek kadar çöktür.

Merhamet'in tarihsel kayıtlara başkaldırdığı başka bir nokta da şudur: Kölecilik tarihi anlatılarında hep beyaz ve Avrupalıların rolüne dikkat çekilir. Bütün siyahlar zulme uğramış gösterilirken, tacirler de hep Avrupalı ya da beyaz gösterilmektedir. *Merhamet*'de köle tacirlerinden biri Senhor Ortega'dır ve kendisi de bir siyahtır.

İşte oradaydım, kendi yurdundan, kendi ailemden bir insan olmadığım o yerde. Zenciymişim. Dilim, elbisem, tanrılarım, dansım, alışkanlıklarım, süslemelerim, şarkılarım-ışte bütün bunlar tek bir şeyde, tenimde birleşmiş. Satın alındığım kişi de bir siyahtı. Şeker kamışından alınıp, kuzeye onun tütün tarlalarına götürüldüm. İşte o anda bir umut oluştu içimde. Fakat ilk karşılaşmamızda beni, Bess'i ve diğerlerini yemek pişirilen kulübeye götürdü. Daha sonra bizi içeri götürmesi söylenen adamlar özur diledi. Sonra gözcü hepimize bir portakal verdi. Böylece her şey yoluna girmiş olacaktı. Bazen de iyi ki öyle olmuş

48 Oppermann, (2006, s: 16)

diyorum çünkü bu olayın sonucunda sen ve erkek kardeşin dünyaya geldiniz⁴⁹.

Romanın bu kesitinden de anlaşıldığı gibi kölelere kötü davranıp, onlara cinsel istismarda bulunanlar sadece beyaz, ya da Avrupalılar değildir. Kendisi de bir siyah olan Senhor D'Ortega da köle ticareti ile uğraşıyordu.

Kafam iki şeyin karmaşasıyla bomboş, sana olan açlığım ve 'kaybolur muyum' korkusu. Hiçbir şey beni bundan daha fazla korkutamaz ve hiçbir şey beni bundan daha fazla günaha sokmuyor. Kaybolduğum günden beri hayal kurup seni arıyorum. Nerede olduğunu ve oraya nasıl gidileceğini öğrenmek⁵⁰.

Florens'in bu monoloğu, alt sınıftan gelen bir kadının çaresizliğini anlatır. Hayatında hiç tatmadığı 'sevilme' duygusu onda büyük bir açlık yaratır ve böylece bütün yaşamını sadece demirciye adamıştır.

Romanda öne çıkan başka bir unsur da sıradan insanların biyografik özelliklerine yer vermesidir. Geleneksel tarihin gündelik hayattan insanlara yer vermemesi yeni tarihselciliğin eleştirdiği noktalardan birisidir. Lineer bir sırada ilerlemese de *Merhamet*, bütün karakterlerin geçmişi ile ilgili bilgiler vermektedir. Romanın birbirinden bağımsız kesitleri arasında geçmişe dönüşler sırasında bütün karakterler hakkında bilgiler verilir. Geleneksel anlatılarda sadece güçlü ve toplumun üst kesiminden gelen insanların biyografik özelliklerine yer verilirken yeni tarihselcilik gündelik insanlara yönelmiştir. Çünkü bu kuram üst sınıftan gelen insanların tarihi biçimlendirici rolüne dikkat çeker. Geleneksel tarihi anlatılarda insanlar sosyal rollerine göre önemseniyordu. Bu sebeple alt sınıftan gelenlerle ilgili hiçbir bilgiye yer yoktu.

Merhamet'de önce Florens hakkında bilgi verilir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Lina ve Sorrow, daha sonra Rebekka ile ilgili birbirinden bağımsız kesitlerle sunulan bilgiler romanın son bölümlerinde netlik kazanır.

Romanda neredeyse bütün karakterler sıradan insanlardan seçilmiştir. Olaylar ayrıntısıyla verilmiştir. Geleneksel tarihi romanlardaki kahramanların, güçlü insanların aksine bu romanda bütün insanlar mutsuzdur. Bu yönüyle *Merhamet*'in tarihsel kayıtlara karşı çıktığı söylenebilir.

⁴⁹ Morrison, (2009, s: 164)

⁵⁰ Morrison, (2009, s: 2).

2.5. Tarihe Dönüş Yapan Yeni Tarihselci Roman Olarak *Merhamet*

İnsan varlığını ve yaşantılarını, toplumsal şartlarının belirlediğini öne süren yeni tarihselcilik kuramı, geçmişe dönüş ve göndermeler yapar. Bu göndermelerle birlikte geçmiş ve geçmiş olgusunu çok yönlü bir biçimde sorgular. *Merhamet* tarihe pek çok yönde gönderme yapmıştır. Bu göndermelerden en çok göze çarpan ve okuyucuyu geçmişe, orta geçite götüren olay, Rebekka'nın gemide yaptığı yolculuktur. Tıpkı Afrikalı Amerikalılar tarihinin orta geçit ile başlaması gibi bu yolculuk Rebekka için bir başlangıç noktasıdır. Afrikalı Amerikalı çalışmalarında çok önemli olan orta geçit kaçırma ya da diğer zorlamalarla elde edilen kölelerin Atlantik Okyanusu üzerinden Amerika'ya götürülürken yaptıkları yolculuğun adıdır.

Orta geçit, Afrikalı Amerikalıların kaderini değiştiren, bir anlamda onların en sancılı süreçlerini başlatan bir yolculuktur. Afrikalı Amerikalılar için, Afrikalı olarak kimliklerini kaybedecekleri bir süreç başlıyordu. Bu yolculuk Rebekka için de yeni bir süreçti. Her ne kadar Afrikalı ya da köle olmasa da o, bu yolculuğa zorla çıkarılmıştır. Yolculuktan sonra Rebekka'nın hayatı tam anlamıyla değişir.

Maria Diedrich, Henry Louis Gates, Carl Pedersen orta geçitin Afrikalı Amerikalılar üzerinde yarattığı psikolojiyi iyi bir şekilde anlatmaktadırlar:

“Orta Geçit’: Bu KELİME zihnimi maviye boyuyor
Nereden bakarsanız bakın, zihnim masmavi oluyor
Eğer yedi denizde bir gemici olsaydım
Yedi SON’a yelken açar, ORTA’ları... Bırakırdım
Bir gemici olsaydım, yine de siyah olurum
İŞTE BU YÜZDEN mavilikler geriye doğru yelken açıyor
Mavilikler geriye yelken açmaya devam ediyor⁵¹.

Yeni tarihselci bağlamda değerlendirildiğinde, şiirin son dizeleri dikkat çeker: “Bir gemici olsaydım, yine de siyah olurum, işte bu yüzden mavilikler geriye doğru yelken açıyor. Mavilikler geriye yelken açmaya devam ediyor.” Bir zencinin duygularını anlatan bu dizeler, onun Atlantik okyanusunu aşmış vatanına, Afrika'ya dönme hayalidir. Oysa böyle bir ihtimal yoktur, olmamıştır da. Afrika'dan alınıp Amerika'ya götürülen köleler geldikleri yeni ülkenin şartlarına uyum sağlayıp, orada yaşamaya devam etmişlerdir. Yeni tarihselciliğin ileri sürdüğü nokta da budur. İnsan, içinde bulunduğu şartlara, zaman ve mekâna göre hareket eden bu yönde gelişip değişebilen, durağan olmayan, devamlılık gösteren bir varlıktır. İnsan içinde bulunduğu şartlara çok kolay alışır.

⁵¹ Emanuel, in *Black Imagination and the Middle Passage*, (1999, s: 3).

Merhamet' de farklı mekânlardan, farklı kültürlerden gelen kadınlar aynı kaderi paylaşmıştır. Onların yaşadıkları her şey şu kavramlarla özetlenebilir: şiddet, hakaret, tecavüz, kimliksizlik. W.J. Cash, bu konuya değinerek şöyle belirtir: "Tarlada çalışan ya da çalışmaya başlamak üzere olan beyaz genç erkekler, kaçınılmaz olarak siyah köle kadını kullanmayı öğrendiler ve alışkanlık haline getirerek genellikle bu davranışlarını evlendikten sonra bile devam ettirdiler.⁵²" Morrison, Cash'in ifade etmeye çalıştığı gerçeği ortaya koymaktadır. Rebekka uzun süren ve çok zor şartlar altında bir yolculuk yapmıştır. Geminin en alt bölümünde, korumasız bir şekilde gider. Yolculuğu sırasında birkaç kadınla tanışır ve aralarında sıkı bir diyalog gelişir. Bu kadınlar birbirlerine kendi hayatlarından bahseder. Bunun ötesinde kadınlar birirlerine tutunurlar. Orta geçiti anlatan bir zenci ilahisi şöyle söylemektedir: "Fırtınaya karşı ayakta kalın, fazla uzun sürmeyecek. Yan yana birbirimize kenetleneceğiz, ey kardeşlerim! Fırtınaya karşı ayakta kalın, fazla uzun sürmeyecek. Yan yana birbirimize kenetleneceğiz.⁵³" Bu ilahi, gemideki kadınların durumu ile birebir örtüşmektedir.

Orta Geçit'e yapılan diğer gönderme de daha önce belirtildiği gibi Florens'in annesinin, kızına yazdığı mektupta belirginlik kazanmıştır.

İşte orada, hasta ya da ölü olduklarını düşündüğümüz adamları gördük. Sonradan öğrendik ki onlar ne ölüydü ne de hasta. Derilerinin rengi çok şaşırtıcıydı. Bizi yöneten ve satan adamlar da siyahtı. İkisinin şapkası ve boğazlarında ilginç kumaş parçaları vardı. Beyaz adamların bizi yemek istemedikleri konusunda bize güven verdiler. Ama hala felaketler devam ediyordu. Bazılarımız şarkı söylüyor, bazılarımız kavgaya ediyordu. Çounlukla uyuyor ya da ağlıyorduk⁵⁴.

Romanda dikkat çeken başka bir unsur da dinsel motiflerin yer tutmasıdır. Dini motifler çok fazla olsa da iki tanesi çok önemlidir. Romanın başlangıç bölümlerinde Amerika 'cennet bahçesi' olarak tanımlanmıştır. Cennet betimlemesinde doğanın çok büyük rolü vardır. Bunun yanında o dönemde Amerika'da bulaşıcı hastalıklar hâkimken, kölecilik durmaksızın devam etmektedir. Ayrıca mutlu bir hayat da yoktur. Bütün bunlara rağmen Amerika'nın cennete benzetilmesi oldukça ilginçtir. İkinci unsur ise Amerika'nın 'kutsal ülke' görülmesidir.

Florens sürekli geçmişe annesinin onu terk ettiğini düşündüğü yıllara gider. "Aç bebekleri besleyen anneler beni her zaman korkutur. Onlar seçim

⁵² Cash, (1991, s: 87).

⁵³ Reynolds, (2004, s: 11).

⁵⁴ Morrison, (2009, s: 162)

yaptıklarında nasıl gözlerinin daldığını biliyorum⁵⁵”. Florens’in geçmişe yolculuk yaparak kurduğu bu cümle onun zihnindeki geçmişe ait izlerin silinmediği anlamına gelir.

“Lina, Efendinin bir şey söylemeden her şeyi anladığını söylüyor. Bunun doğru olduğunu biliyorum.⁵⁶” Bu cümle Florens’i geçmişe, Senhor D’Ortega’nın evine götürür. Ve arkasından şöyle devam eder.

Ben bunu daima görüyorum ve göreceğim. Ben izliyorum annem, kucağında küçük oğluyla birlikte dinliyor. Senhor, Efendimize olan bütün borcunu ödemiyor. Bunun üzerine efendimiz borç karşılığında küçük erkek çocuğunu değil, kadını ve kızını alacağını söylüyor. Portekizli bir anne ‘hayır’ diye yalvarıyor. Kızımı al diye haykırıyor. Efendimiz kabul ediyor⁵⁷.

Florens’in sürekli olarak geçmişe dönmesi, onu tek bir noktaya, annesinin onu terk ettiği güne götürür, çünkü Florens’in geçmişindeki en önemli şey bu noktadır. Bu durum tarihi kişisel kılmaktadır. Her insan sadece kendi acılarını yaşar, böylece herkesin geçmişe bakış açısı farklıdır. Eserinde yeni tarihselci teknikler sergileyen Morrison bu noktayı dile getirmeye çalışır: Tarih evrensel değildir.

3. Sonuç

Tarih teorilerinin en son aşamasına verilebilecek isim olan yeni tarihselcilik, bugüne kadar öne sürülen tarihsel kuram ve teorileri reddetmiş, salt bir tarih yaklaşımının olamayacağını, bunun yerine tarihin diğer disiplinlerle sürekli bir alış veriş içinde olduğunu belirtmektedir. Yeni tarihselcilik temelde, tarihteki olaylarla değil, bu olayların nasıl yazıldığı ile ilgilenir. Tyson, bu yaklaşıma değinerek şöyle bir örnek verir:

1944 yılında Amerikalı bir tarihçinin Amerikan devrimi üzerine yazdıklarını geleneksel tarihi anlayışa göre okuduğumuzda şöyle bir soru sorarız: Anlatılanlar doğru mudur? ya da bu devrim, o dönemle ilgili ne anlatır?, oysa aynı metni okuyan yeni tarihselci bir eleştirmen şu soruyu sorar: Bu metin, 1944 yılının politik gündemi ile ilgili ne anlatır ve bu anlatılanlar ne gibi ideolojik çatışmalar yaratır? Yeni tarihselcilik bu olayın sunulmuş şekline dikkat eder⁵⁸.

⁵⁵ Morrison, (2009, s: 19)

⁵⁶ Morrison, (2009, s: 17)

⁵⁷ Morrison, (2009, s: 5)

⁵⁸ Tyson, (2006, s: 282)

Yeni tarihselcilik 1940 ve 1960'lı yıllarda gündeme gelen, edebiyata sunulan tarihi yaklaşımları reddeden yeni eleştiri kuramına karşı çıkararak tarih ve edebiyat ilişkisi üzerinde durur. Bu iki disiplini ayıran kesin çizgiler bulunmadığına dikkat çeken yaklaşım, tarihin edebiyat boyutunu, edebiyatın da tarihi boyutunu ele alarak Montrose'un deyişiyle, tarihin metinselliği, metnin de tarihselliği üzerinde durur. Yeni tarihselcilik, öncelikle metin incelemelerini irdeleyerek bağlam kavramını öne sürmüş, bir metnin ancak bağlamla değerlendirilebileceğini gündeme taşımıştır. Bu noktada postyapısalcılıktan yararlanır. Postyapısalcılar da dilin dilbilimsel yapıları üzerinde durur. Hem post yapısalcılıkta hem de yeni tarihselcilikte öne çıkan en büyük unsur olan dil, Roland Barthes ve Derrida gibi düşünürlerle önem kazanır. Bu düşünürlere göre bir metinde birden fazla gösterge vardır. Bağlam ancak bu göstergelerle birlikte ele alınabilmektedir. Açık uçlu olan sözcükler, içerisinde pek çok anlamı barındırır.

Tarihin metinsel boyutunu vurgulayan yeni tarihselciler bu sebeple bir metne geniş perspektiflerle bakmaktadır. Derrida'nın "metin dışında hiçbir şey yoktur" iddiası bu noktada önem kazanır. Ona göre her tür gerçeklik metinler aracılığı ile üretilir.

Yeni tarihselcilik güçlülere, yönetenlere, erkeklere, Avrupalılara yönelik olan ve bu doğrultuda yazan tarihi anlatılara karşı çıkararak tarihin yönünü geleneksel anlatıların üzerinde durmadığı azınlık gruplara çeker. Bu azınlık gruplar, örneğin Amerikalı yazar Toni Morrison'ın eserlerinde belirginleşir. *Merhamet*, azınlık grupları yansıtmaması dışında pek çok yönden yeni tarihselci olarak değerlendirilebilir. Nitekim, romanın hem biçim hem de içeriği yeni tarihselci tekniklere örnek gösterilebilir. Biçim olarak bakıldığında dikkat çeken en önemli unsur romanın kronolojik sırayı ihlal eden yazım tekniğidir. Kronolojik sıranın ihlal edilmesi her ne kadar modernist romanlarda da görülse de bu özellik yeni tarihselciliğin de önemli bir unsurudur. Roman çoğunlukla anekdotal aktarımdan oluşur. Bu aktarımların tek bir kişi tarafından değil de farklı kişiler tarafından verilmesi tarihi seslerin çoğulluğuna işaret etmektedir.

Ağırlıklı olarak toplumsal konular ve azınlık gruplar üzerine verdiği yapıtlarla dikkat çeken Morrison tarihi gerçeklere karşı çıkararak bu gerçeklere alternatif doğrular üretmeye çalışır. Bu romanını kölecilik üzerine yoğunlaştırmış gibi görünse de aslında anlatılan kölecilik değil bazı insanların köleciliğe maruz kalma durumlarıdır. Morrison vermek istediği mesajı karakterlerini kullanarak iletir. Roman her ne kadar on yedinci yüzyılı anlatsa da geçmişe yaptığı göndergelerle günümüze mesaj verir. Morrison görünen gerçeklerin altında görünmeyeni iletir. Kölecilik motifleri kullandığı

romanında kadınlar üzerinde durur. Morrison'a göre ister üst sınıftan isterse alt sınıftan gelsin bütün kadınlar erkek egemenliğine dayalı toplumun acılarını çekerler. *Merhamet*'de Rebekka'yı, Florens'i, Lina'yı ve Sorrow'u kurgulayarak kadın statüsünü sorgular. Bu sorgulayış biçimi yeni tarihselci olarak değerlendirilebilir. Nitekim yeni tarihselcilikte aile kendi içerisinde sorgulanır. Bu noktaya dikkat çeken Jose Angel, Garcia Landa, *Gender, Ideology: Essays on Theory, Fiction and the Film* adlı eserinde şöyle belirtir: "Yeni tarihselci uygulama kadın karakterleri Rönesans oyunları ile ilgili tartışmalardan çıkarmakla kalmaz aynı zamanda bir analitik kategori olarak 'cinsiyeti' tamamen ortadan kaldırır. Bu durum aile ve cinsiyet ilişkileri gibi konuları sorunsallaştırır"⁵⁹

Rebekka ve Senhora D'Ortega aile içerisinde sorgulanır ve o dönemin toplumsal yapısının bir kadından beklentileri üzerine yoğunlaşır. Diğer kadınlar ise kimliksizdirler. Onlar hem erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak hem de diğer insanların her türlü beklentisine cevap vermek zorundadırlar.

Bir kadın gelir ve bana ayağa kalkmamı söyler. Ben de öyle yaparım. Önce omuzlarımdan pelerinimi sonra da ayaklarımdan tahta ayakkabılarımı alır. Arkasına bakmadan yoluna devam eder. Rahip baba dönüp neler olduğunu öğrendiğinde yüzü solgun bir kırmızıya dönüşür. Bunu yapan kişinin kim olduğunu ve nereye gittiğini sormak için sağa sola koşuşur ama hiçbir yanıt alamaz.⁶⁰

Florens'in bu itirafı ailesi olmayan bir kadının durumunu anlatır. Her ne sebeple olursa olsun ailesi olmayan bir kadın toplum tarafından ezilir, bu durum yeni tarihselcilikteki 'kadın' kavramını ön plana çıkarır. Kadını toplum içerisinde değerlendiren yeni tarihselcilik kuramı, onun sınırlılığını vurgular.

Merhamet sadece kadınlar üzerinde değil diğer azınlık gruplar üzerinde de durur, ancak bu gruplar toplumsal ilişkilerde ele alınmıştır. Kendisine söz hakkı verilmeyenlerin konuşturulduğu *Merhamet*'de bu karakterlerin ikincil olarak konumlandırılmalarında etkili olan sosyal, politik, ekonomik nedenlerin belirleyici olduğu bir toplumun tarihi durumu anlatılır. *Merhamet*'nin bu özelliği yeni tarihselci bir yaklaşımla incelenmesine imkân vermektedir.

⁵⁹ Garica et al, (1996, s: 127)

⁶⁰ Morrison, (2009, s: 9)

Kaynakça

- Cash, W. J. *The Mind of the South*. New York: Vintage Books, 1991.
- Cevizci, A. *Felsefe Ansiklopedisi*. Ankara: Babil Yayıncılık, 2005
- Diedrich, M., Gates, H. L., & Pedersen, C. *Black Imagination and the Middle Passage*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Darcy, Chantal Cornut-Gentille, and Ángel García Landa José. *Gender, I-Deology: Essays on Theory, Fiction and Film*. Amsterdam: Rodopi, 1996.
- Geertz, Clifford, and Emiroğlu Kudret. *Yerel Bilgi*. Ankara: Dost Kitabevi, 2007.
- Harpham, Geoffrey Galt. "Foucault and the New Historicism." *American Literary History* 3, no. 2 (1991): 360–75. <https://doi.org/10.1093/alh/3.2.360>.
- Hegel, G. W. F., & Sözer Onay. *Tarihte Akıl*. Çağaloğlu, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1991.
- Hegel, G. W. F., Wood, A. W., & Nisbet, H. B. *Elements of the Philosophy of Right*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Kızılçelik Sezgin. *Sosyoloji Teorileri 2*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Morrison, T. *Merhamet*. New York: Vintage International, Vintage Books, a division of Random House, 2009.
- Munslow, A. *Deconstructing History*. New York: Routledge, 1997.
- Oppermann, S. *Postmodern Tarih Kurami: Tarihyazimi, yeni tarihselcilik ve roman*. Ankara: Phonix, 2006.
- Ranke, L. von, & Iggers, W. A. *The Theory and Practice of History*. New York, NY: Irvington Publishers, 1983.
- Reynolds, E., & Akten, K. *Fırtınaya Karşı Ayakta Kalmak: Atlantik kole ticareti tarihi*. Ankara: Imge Kitabevi, 2004.
- Tyson, L. *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2006.
- Veese, H. *The New Historicism Reader*. London: Routledge, 1994.
- West, D., & Cevizci, A. *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant, Hegel ve Nietzsche'den Heidegger, Foucault ve Derridaya*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.
- White, H. *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.

Başlık/ Title: Çin Klasik Metni “Müzik Kayıtları”na Göre Antik Çin’de Müzik: Ortaya Çıkışı, Bileşenleri, İşlevi ve Duygular Üzerindeki Etkisi

Yazar/ Author

Gonca Ünal Chiang

ORCID ID

0000-0003-2577-4638

Bu makaleye atf için: Gonca Ünal Chiang, Çin Klasik Metni “Müzik Kayıtları”na Göre Antik Çin’de Müzik: Ortaya Çıkışı, Bileşenleri, İşlevi ve Duygular Üzerindeki Etkisi , *KARE*, no. 10 (2020): 33-61.

To cite this article: Gonca Ünal Chiang, According to the Chinese Classical Text “Record of Music” Appearance of Music in Ancient China: Its Components, Function and Effect on Human Feelings , *KARE*, no. 10 (2020): 33-61.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 6 Mayıs / May 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Gonca Ünal Chiang*

Çin Klasik Metni “Müik Kayıtları”na Göre Antik Çin’de Müzik: Ortaya Çıkışı, Bileşenleri, İşlevi ve Duygular Üzerindeki Etkisi

Özet: Çin Klasikleri arasında müziği analiz ederek insan hayatında üstlendiği önemli fonksiyonu vurgulayan en önemli belge “Müzik Kayıtları”dır. Bu belge, kalp ve müzik arasındaki derin ilişki gerçeğinden yola çıkarak, ideal insan ve ideal toplum tahayyülünü gerçekleştirmekle ilgili önemli ipuçları içermektedir. Ayrıca bu belge; geleneksel Çin düşüncesine ışık tutan temel kaynaklardan biri olması nedeniyle, Sinoloji alanında felsefi açıdan da yeniden incelenmesi gereken belgelerden biridir. “Müzik Kayıtları” metni çerçevesinde hazırlanan bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde; insan duyguları aracılığıyla oluşan müzik ve müziğin oluşumunda etkin rol oynayan temel unsurlar tanımlanmıştır. Bu bağlamda sırasıyla; klasik metinlerden yapılan alıntılarla sesler, tonlar, müzik, müzik aletleri ve müziğe eşlik eden danslar ile bu unsurların ortaya çıkmasına etki eden insan duyguları arasındaki etkileşim açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde; insan duyguları ile müziğin karşılıklı etkileşimini sağlayan çift yönlü ilişki, müziğin amacı ve fonksiyonu bağlamında ele alınmıştır. Buna göre; ilk aşamada insan duyguları aracılığıyla oluşan müziğin, ikinci aşamada insan duygularını şekillendiren bir dış etkene dönüşmesi süreci değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise; “Müzik Kayıtları” metninin en önemli tartışmalarından birini oluşturan, müziğin insan kalbinde yarattığı denge ve uyum problemi; eski-yeni, iyi-kötü ve klasik-popüler müzik ayrımı üzerinden tartışılmış ve ilk iki bölümde verilen teorik bilgiler, klasik metinden verilen somut örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Kalbin direkt ifadesi olan müzik, insan için bir çeşit içsel ifadeyi oluştururken; müziğe eşlik ederek ifadenin görsel olarak gerçekleşmesini sağlayan dans ise dışsal ifadeyi temsil etmektedir. Genel bakış açısına göre, bir müzikli dans performansında, dışsal ifade olarak dans ve dansa zemin oluşturan hikâye önce oluşmakta; içsel ifade olan müzik ise ona eşlik etmektedir. Oysa “Müzik Kayıtları” metninde bu durum terse döner. Müzik hiçbir performansın eşlik edeni değildir; aksine müzik her zaman başroldedir. “Müzik Kayıtları” metninin kalbini oluşturan bu tespit, insanın içsel ifadesini oluşturan duyguları ile dışsal ifadesinin sonuçları olarak ortaya çıkan medeniyet arasındaki ilişkiyle doğrudan bağlantılıdır. Çünkü insan ile medeniyet arasındaki ilişkinin yönü; insanın mı medeniyeti şekillendireceği, yoksa medeniyetin mi insanı şekillendireceği konusunun asıl belirleyendir.

Anahtar Kelimeler: Çin Müziği, İnsan Duyguları, Müzik Kayıtları, Ritüeller Klasiği, Dans.

According to the Chinese Classical Text “Record of Music” Appearance of Music in Ancient China: Its Components, Function and Effect on Human Feelings

Abstract: “Record of Music” is the most important work among Chinese Classics that analyzes music and describes its important function in human life. Based on the interaction of music with the human heart, this classic text gives important clues to the creation of the ideal human and ideal society. Because it is one of the main sources that shed light on traditional Chinese thought, so it is an important work that must be examined within the scope of philosophy studies in the field of Sinology. This study, prepared within the frame of “Record of Music”, is basically divided into three sections. In the first part of the study, basic elements that play an active role in the formation of music are defined. In this context; sounds, tones, music, musical instruments and dances are defined and human emotions that affect the emergence of these

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sinoloji Anabilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi, goncaunal@ankara.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-2577-4638.

elements are explained by giving examples from classical text. In the second part of the study; the relation that enables the interaction of human emotions and music is discussed in the context of the purpose and function of the music. Because the music which is created through human emotions, turns into an external factor that shapes human emotions. In the last part of the study; the problem of balance and harmony created by the music in the human heart, which constitutes one of the most important discussions of the "Record of Music", is analyzed. In this content; the distinction between old-new, good-bad and classical-popular music is made. Also, the theoretical information given in the first two sections was evaluated with concrete examples from classical text. Music, which is the direct expression of the heart, constitutes a kind of inner expression for man; and the dance accompanying the music represents the external expression. According the general point of view, in a musical dance performance, the story that forms the content of dance as an external expression is formed first; music, which is an inner expression accompanies it. However, the situation in the "Record of Music" is opposite. Music does not accompany any performance because music is the main character. This determination, which forms the heart of "Record of Music", is related to the relationship between human emotions and civilization, which is a human product. Because the direction of the relationship between human and civilization; determines whether human will shape civilization or civilization will shape human beings.

Keywords: Chinese Music, Human Feelings, Record of Music, Book of Rites, Dance.

Giriş

Müzik Kayıtları (樂記); Ritüeller Klasiği (禮記) içerisinde yer alan on dokuzuncu metindir¹. “Müzik Kayıtları”nın yazarı ve ait olduğu dönemle ilgili olarak, bugün itibarıyla ulaşılabilen en erken kayıt, Çin’in yirmi dört klasik metninden biri olan Hanshu’da (漢書) geçmektedir². Hanshu Yiwenzhi’da (藝文志) geçen bir paragrafta şöyle bir açıklama mevcuttur: “Wu Di döneminde, Hejian’den Xian Wang³, Ru Jia’yı⁴ severdi. O, Mao Sheng⁵ ve diğer kişilerle bir araya gelerek Zhou Dönemi Saray Kayıtları’nı derlediler. Ön-Qin Dönemi Düşünce Ekolleri’nin kayıtları arasından müzik ile ilgili olanları bir araya toplayarak Müzik Kayıtları’nı oluşturdular... Liu Xiang’ın kontrolünden geçtikten sonra Müzik Kayıtları, toplamda yirmi üç bölüm olarak düzenlenmiştir”⁶.

Hanshu’da geçen cümleleri yorumlayan Taiwan’lı yazar Zhang Yinshu, bu paragrafın “Müzik Kayıtları”nın yazarına dair okuyucuda yanlış bir izlenime sebep olabileceğini belirtmektedir: “Söz konusu kayıta, Liu De, Mao Chang ve diğer aydınların Müzik Kayıtları’nı ortaya çıkaran kişiler olması, onların yazar olduğunu göstermez. Söz konusu kişiler, yalnızca eski düşünürlerin fikirlerini bir araya getirerek bu eseri derlemişlerdir. Günümüz cümleleriyle anlatacak olursak; bu insanlar yazar değildir derleyicidir. Bu sebeple; bu alıntıya bakarak, bu kişilerin Müzik Kayıtları’nın yazarı olduğunu düşünmek hata olur”⁷.

Hanshu’daki kayıt dikkate alınır, “Müzik Kayıtları”nın tek bir döneme ait veya tek bir yazarın elinden çıkma bir eser olduğunu söylemek mümkün değildir. Çinli araştırmacı Cai Zhongde’ya göre “Müzik Kayıtları” eseri, Batı

¹ Toplamda yirmi dokuz cilt ve kırk dokuz metinden oluşan Ritüeller Klasiği’nin, Batı Han Dönemi (M.Ö.202) düşünür ve aydınları tarafından bir araya getirildiği düşünülmektedir.

(“Ritüeller Klasiği”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://baike.baidu.com/item/>)

Ön-Qin Dönemine (先秦時期) ait felsefi düşünce ve iki dünya görüşü gibi metafizik konulara da yer verilen klasikte; daha yoğunluklu olarak toplum kuralları, kanun ve yasalar, eğitim, politika, görgü kuralları, ritüel ve merasimler, estetik ve müzik gibi toplumu her yönden ilgilendiren; sosyal, kültürel ve siyasi yaşama yön vermiş konulara yer verilmiştir. İçindeki pek çok metin Konfüçyüs tarafından yazılmadığı halde, Konfüçyüs’ün düzenlemesi ve derlemesinden geçtiği için klasik, Konfüçyanizmin (儒家) eserleri arasına alınmıştır. (Muhaddere Özerdim, *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1963, s.VI.)

² Yinshu Zhang, *Liji Sixiang Conglun*, Taipei: Furen Daxue Chuban She, 2006, s. 215.

³ Hejian soylularından, gerçek adı Liude (劉德).

⁴ (儒家)Konfüçyüs Ekolü.

⁵ Gerçek adı Maochang (毛萇).

⁶ Zhang, a.g.e., s. 215.

⁷ Zhang, a.g.e., s. 216.

Han Dönemi öncesine ait, Konfüçyüsçü düşünürlerin müzik üzerine görüşlerini içeren birleştirilmiş bir koleksiyondur. Bu koleksiyon tek bir döneme ait değildir; uzun yılların birikimi ile oluşturulmuştur⁸. Cai Zhongde gibi, "Müzik Kayıtları"nın pek çok düşünür ve aydının katılımıyla oluşturulan bir metin olduğunu düşünen Zhang Yinshu da, bu durumun metnin bölümleri arasında kimi zaman ortaya çıkan çelişkili açıklamalardan anlaşılabilirliğini ifade etmektedir⁹

Günümüze kadar ulaşmış olan "Müzik Kayıtları" metninin pek çok dizilişi olmakla birlikte, farklı dizilişlerde metnin içeriğinde herhangi bir değişiklik olmadığı tahmin edilmektedir¹⁰. Günümüzde kullanılan en yaygın olan diziliş ise; Güney Song Dönemi düşünürü Zhuxi (1130-1200)'ye ait olandır¹¹.

Müzik ve ritüellerin insan ve toplum yaşamına etkisinin konu alındığı "Müzik Kayıtları" metninde, ağırlıklı olarak müzik kavramı üzerinde durulmaktadır. Müziği, insan varlığının ve insanın dış dünya ile kurduğu duygusal ilişkinin temel zeminine oturtan metinde, öncelikle müziği oluşturan temel unsurlar açıklanmıştır. Buna göre; insan duyguları ve müzik arasındaki etkileşimin ilk adımını sesler ve tonlar oluşturmaktadır. Duyguların bir ifadesi olarak ortaya çıkan sesler ve seslerin bir araya gelerek nizamlı dizilişleriyle oluşan tonlar¹², müzik enstrümanları ve dans hareketleriyle birleştiğinde, insan kendini, yani ruhsal ve duygusal dünyasını, dış dünyaya ifade eder ve bu ifade insanın kullanabileceği en doğal ve en mükemmel iletişim aracı haline gelir.

⁸ Zhongde Cai, *Zhongguo Yinyue Meixue Shi*, Pekin: Beijing Renmin Yinyue Chuban She, 2010, s.313.

⁹ Zhang, a.g.e., s. 216.

¹⁰ Özerdim, a.g.e., s.VI.

¹¹ Günümüze kadar pek çok dile çevrilmiş olan Müzik Kayıtları'nın Türkçe'ye ilk tercümesi Türk Sinolog Muhaddere Nabi Özerdim tarafından yapılmıştır. 1945 yılında, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı yayını olarak basılan tercüme, Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar başlığı ile iki bölümlü bir kitap olarak hazırlanmıştır (Kitabın ilk bölümünde Ritüeller Klasiği içinde yer alan Büyük Bilgi (大學)'nin tercümesine yer verilmiş, ikinci kısımda ise Müzik Kayıtları'nın tercümesi verilmiştir). Tercüme kitapta, Müzik Kayıtları metni üç ana bölüme ayrılmış ve toplam otuz dipnot bilgisi eklenerek tamamlanmıştır. Tercümenin hazırlandığı dönem dikkate alındığında, son derece sınırlı sayıda kaynak aracılığıyla tamamlanan çalışmanın, hem hazırlandığı dönemde hem de günümüzde Sinoloji araştırmalarına sağladığı katkı göz ardı edilemez.

¹² Sese anlam kazandıran ses rengi olan ton, müzikte majör ve minör dizilere ve bu dizilerin oluşturduğu armonik denge sistemine verilen addır. (Ton: "Mozaik", son güncelleme 29 Kasım, 2020, <https://www.mozaik-koeln.com/tr/Kutuphane.shtml>.)

Bir insan ürünü olarak ortaya çıkan müzik, aynı zamanda insan duygularına etki ederek, kişinin karakterini ve yaşamını şekillendirme fonksiyonuna sahiptir. İnsanın dış dünya ile etkileşiminde, sosyal yaşamında, toplum düzeninin sağlanması, siyaset ve eğitimin planlanması konularında ritüellerle birleşerek çeşitli standartlar oluşturan müzik; insan için ideal yaşam şartlarını sağlamış ve ideal insan ideal toplum hayalinin gerçekleştirilmesi sürecinin en önemli parçasını oluşturmuştur.¹³ “Müzik Kayıtları” metnine bakıldığında, müziğin insan hayatında oynadığı bu önemli rolün, erdemli yöneticiler tarafından milattan önceki yüzyıllarda keşfedildiği ve sonraki nesillere aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu aktarım sürecinde; müziğin insanlar ve toplumlar üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri, metin içerisinden verilen somut örneklerde de görülebilmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın ilk aşamasında; insanın zihni ve kalbi arasındaki doğru ilişkinin zeminini oluşturan müziği ve müziğin oluşumunu sağlayan temel unsurları, “Müzik Kayıtları” metni çerçevesinde analiz etmekte fayda görülmektedir.

1. Müziğin Ortaya Çıkışı ve Temel Unsurları

“Müzik mutluluktur, insan duygularının (ilişkilerinin) vazgeçilmezidir. Mutluluk seslerde ifade edilir, hareketlerde (danslarla) kendini gösterir; bu insan doğasının bir gerçeğidir”¹⁴. Müzik ve mutluluk arasında ilişki kuran, çok derin bir felsefesi olan bu kayıta müzik; insanın mutluluk duygusunun seslerle ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle; insana mutlu hissettiren duygular öncelikle müziğe, sonra da hareketler aracılığıyla müziğe eşlik eden dansa temel oluşturmaktadır. Böylece “müzik mutluluktur”paradigması, kayıtlardaki en önemli felsefi değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan müziğin insan doğasının gerçekliğini ortaya çıkaran bir gerçeklik olduğunu ifade etmemiz gerekir. Çünkü müzik yalnızca mutluluk duygusu ile bağlantılı değil, aynı zamanda insan doğası ile doğrudan ilgilidir. İnsanın evren ve varlıkla etkileşim sürecinde, dış etkenlerin etkisi ile insanda pek çok ve çeşitli duygular oluşmaktadır. Kişi, öncelikle kendi benliğini tanımak, sonrasında ise dış dünya ile iletişim kurmak amacıyla kalbinde oluşan bu duyguları ifade yoluyla açığa çıkarmak ihtiyacı duyar. Bu noktada insanın kullandığı ilk ifade yöntemi “ses çıkarmak”, bir diğeri

¹³ Müziğin toplum düzenine etkisi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gonca Ünal Chiang, “Çin Klasik Müzik Kayıtlarına Göre Antik Çin’de Müziğin Toplumsal Fonksiyonu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/68 (2020), s. 60-80.

¹⁴ “Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 47”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

ise "ellerini, ayaklarını ve vücudunun tamamını kullanarak çeşitli hareketler yapmak"tır. İşte bu ses ve hareketler, "Müzik Kayıtları" metnine göre, insan doğasının bir gereğidir; ayrıca müzik ve dansa temel oluştururlar.

Tonu ve melodisi olan bir müziğin temeli seslere dayanır, seslerin çıkışı duyguların ifadesi ile ancak gerçekleşir. İnsanda duygu oluşumunun temel şartı ise dış dünya ile kurduğu iletişimidir. "Müzik Kayıtları"nda ses ve tonun oluşumu şu cümlelerle tanımlanmıştır: "Tüm tonlar insan zihninden (kalbinden) çıkar. İnsan zihninin faaliyeti dışsal etkenlerin etkisiyle oluşur. Dış etkenlerle etkileşim sonucu hareketlenmeler meydana gelir, bunlar sesler olarak şekillenir. Farklı seslerin birbiriyle etkileşimi bazı değişiklikleri meydana getirir. Bu değişiklikler beraberinde kuralları (nizamı) getirir. Bu melodiye (nizama) ton¹⁵ adı verilir¹⁶. Duygular kalpte harekete geçtiğinde, kendilerini sesler halinde şekillendirir ve ifade ederler. Sesler düzenli hale geldiğinde ise bunlar ton diye adlandırılır..."¹⁷.

Buna göre; insanda duyguların oluşumu, çoğunlukla dış etkenlere bağlıdır. Dış etkenlerle etkileşimi sonucunda insan kalbinde hisler ve duygular oluşur, bunların somutlaşarak dışa vurumu ise sesler veya hareketler ile şekillenir¹⁸. Farklı duygular farklı sesleri meydana getirir, farklı sesler bir araya geldiğinde değişime uğrar ve nizama girer, böylece tonlar oluşur¹⁹. Müziğin oluşumu ve duygulara etkisi konusunda tartışmalarda bulunan Konfüçyüs, Lu Ülkesi müzik üstatlarından biriyle yaptığı bir sohbette, sesler ve tonların bir araya gelerek müziği ortaya çıkartmasıyla ilgili bir tanımlama yapmıştır. Söz konusu tanımlama Konfüçyüs'ün konuşmalarının derlendiği Lunyu Klasığı'nda (論語) şu şekilde kaydedilmektedir: "...Müziğin ortaya çıkışı bilinebilir. Başlangıçta seslerle enstrümanlar bir araya gelir; ardından saf, temiz ve devamlılığı olan tonlar oluşur, işte müzik böyle ortaya çıkar"²⁰.

¹⁵ Seslerin düzenli sıralanarak makamları oluşturması.

¹⁶ "Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 1", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://cctext.org/liji/yue-ji>.

¹⁷ "Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 3", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://cctext.org/liji/yue-ji>.

¹⁸ Müzik Kayıtları'nda sesler müziği, hareketler dansı ifade etmektedir.

¹⁹ Çeşitli sesler çıkartarak duyguları ifade etmek yalnızca insana özgü bir yetenek değildir. Dış etkenlerle etkileşim halinde olan hayvanlar da tepkisel olarak ses çıkartmakta ve kendilerini ifade etmektedirler. Ancak farklı sesleri bir araya getirerek bunlardan melodi oluşturmak ve bunlara anlamlar yükleyerek müziği yaratmak insana has bir yetenektir. Müzik Kayıtları'na göre, ses tonun şartı, ton ise müziğin şartıdır; bunu da yalnızca insanlar gerçekleştirebilir: Sesi anlayıp tonu bilmeyenler, kuşlar ve hayvanlardır...tonu bilmek için sesleri anlamak gerekir, müziği bilmek için tonları anlamak gerekir... ("Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 5", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://cctext.org/liji/yue-ji>).

²⁰ "Lunyu 論語 Bayi, Bölüm 3", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://cctext.org/analects>. Xie Bingying, *Sishu Duben*, Taipei: Sanmin Shuju, 2003, s.97.

Ancak; duyguların ifadesi olan ve bir araya gelerek tonları ²¹ oluşturan sesler, farklı duygulara göre farklı özelliklere sahip olabilmektedir. Örneğin; duygunun yönüne, derecesine ve içeriğine göre kimi zaman yüksek çıkan sesler kimi zaman alçak çıkabilmekte; kimi zaman duyguyu tüm netliğiyle ortaya koyarken, kimi zaman bastırma ve saklama fonksiyonu gösterebilmektedir. Ancak; taşıdıkları anlamlar ve üstlendikleri görevler farklılık gösterse de, belirli kurallar çerçevesinde ve bir düzen oluşturacak şekilde yan yana gelebilen sesler; tonları ve melodiyi oluşturarak bir müzik parçasını ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum klasik metinde şöyle verilmiştir: “Sesler yukarı çıkar ve yükselir, aşağı iner ve alçalır, kıvrılır ve bükülür, durur ve sessizliğe bürünür, kurallarına uygun geçişleri vardır, dairsel tekarları vardır, sıra sıra olan sesler bir inci gibi dizilir.”²²

1.1. Müzik Aletleri

Ses ve tonların kombinasyonu ile oluşan müziğin, insanın dış dünyayla iletişimini sağlayan tamamlanmış bir ifade yöntemine dönüşmesinde, müzik aletlerinin ve dansların da oldukça önemli bir rolünün olduğunu belirtmek gerekir. Seslerin insan duygularını ifade etmekte yetersiz kaldığı durumlarda devreye giren müzik çalgıları ve çeşitli vücutsal hareketleri içeren danslar, gerektiğinde müziğin eksik kalan yönlerini tamamlamakla birlikte, müzikle verilmesi amaçlanan anlam ve içeriği de güçlendirmekte ve zenginleştirmektedirler. Dolayısıyla; müziği insan yaşamının temelinde oturtan Müzik Kayıtları metninde de; müzik çalgıları, dans aletleri, çeşitli anlamlar içeren dans hareketleri ve gösterilerde dansçıların kullandığı süs eşyalarıyla ilgili cümlelere pek çok bölümde yer verilmiş ve bunlar müziğin temel parçaları olarak tanımlanmıştır. Söz konusu cümlelerde geçen müzik çalgıları temelde şunlardan oluşmaktadır: telli çalgılardan kitara (琴 qín) ve erganun (瑟 sè); vurmali çalgılardan davul (鼓 gu), küçük davul (鞀 tao), ahşap davul (柁 kong), ahşap davul (楹 jie); üflemeli çalgılardan flüt (笛 dí), mızık (簧 huáng), bambudan yapılan üflemeli çalgı (簾 chi), çok delikli üflemeli çalgı (笙 shēng), shēng'dan büyük üflemeli çalgı (竽 yú) ve diğer müzik aletleri; altın zil (武 wǔ), çan (鐘 zhōng), ses taşları (磬 qìng), topraktan yapılan müzik aleti (埙 xūn).²³ Temelde maden, taş, ipek, ahşap ve bambu gibi doğal malzemelerden yapılmış olan bu müzik aletleri; doğal

²¹ Sese anlam kazandıran ses rengi olan ton, müzikte majör ve minör dizilere ve bu dizilerin oluşturduğu armonik denge sistemine verilen addır. (Ton: “Mozaik”, son güncelleme 29 Kasım, 2020, <https://www.mozaik-koeln.com/tr/Kutuphane.shtml>.)

²² “Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 50”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

²³ Klasik metinde müzik çalgılarının geçtiği bölümler sırasıyla: 21, 23, 33, 41, 42.

duygularını açığa çıkararak kendini ifade etme ve dış dünya ile iletişim kurma çabası içinde olan insan için, doğa temelinden kopmamış en tabii ifade araçlarıdır.

1.2.Tamamlayıcı Unsur Olarak Dans

Çalgıların eşlik ettiği bir müzik performansında, müziğin içeriğini zenginleştirmek, verdiği mesajı güçlendirmek veya müziğin ifadede eksik kaldığı yönleri tamamlamak amacıyla performansa danslar da dahil olabilmektedir. "Müzik Kayıtları" metninde dans; ses ve tonların müziğe dönüşmesi için önemli bir tamamlayıcı olarak tanımlanmaktadır: "Tonların kombinasyonu ile kalkan, balta, sorguç (kuş tüyü) ve öküz kuyruğu gibi dans aletlerinin eşliğinde müzik denilen şey oluşmuştur".²⁴

Alıntıda, geçen kalkan ve balta; savaş sahnelerinin temsil edildiği dans performanslarında kullanılan aletlerdir. Sorguç (kuş tüyü) ve öküz kuyruğu ise; barış sahnelerinin temsil edildiği performanslarda, dansçıların kıyafetlerinin veya dans hareketlerinin birer parçasını oluşturan süs eşyalarıdır.²⁵ Bu aletler de tıpkı müzik çalgıları gibi doğal malzemeden yapılmıştır ve insanın hem doğaya karşı verdiği yaşam mücadelesinin hem de dış dünyayla etkileşim sürecinin en tabii sembollerini oluşturmaktadır.

"Müzik Kayıtları"metninde, müziğe eşlik eden dans ve süs malzemelerinin yanı sıra, müzikli dansa eşlik eden temel dans hareketleri hakkında da bilgiler verilmektedir. Örneğin; eğilmek, kalkmak, kıvrılmak, açılmak, başı eğmek ve kaldırmak, ileri ve geri hareket etmek, yavaşlamak ve hızlanmak grup oluşturmak, çömelmek, yere diz koymak, el ve ayak vurmak vb. bunlardan bazılarıdır.²⁶ Bu hareketler, sergilenen müziği biçimsel açıdan zenginleştirirken, içeriğe de önemli katkılar sağlamakta ve izleyiciye önemli mesajlar vermektedir. Buna "Müzik Kayıtları" metninden birkaç örnek verilebilir. Örneğin; dansçıların dans adımlarının ve kol açıklık mesafelerinin, performansta dansçının temsil ettiği derebeylerinin yönetimde gösterdikleri başarı hakkında bilgi verdiği anlaşılmaktadır: "Halkını iyi yönetemeyenlerin dans hareketleri uzağa yayılır, halkını iyi yönetenlerin dans hareketleri kısa mesafede kalır."²⁷ Yine benzer şekilde;

²⁴"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 1", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

²⁵ Özerdim, a.g.e., s.55.

²⁶ Müzik Kayıtları Klasiklerinde söz konusu dans hareketlerinin verildiği bölümler sırasıyla şöyledir: 13-43-44.

²⁷ Alıntudan, halkını başarıyla yöneten bir derebeyin temsil edildiği dans performansında, etrafında onu seven ve destekleyen kalabalık insanların çok olması sebebiyle, dans adımlarını ancak kısa mesafede atabildiği; başarısız bir yöneticinin ise onu seven ve destekleyen halkı

ileri ve geri hareketlerin bir nizam içinde yapıldığı, adımların müzik ritmiyle uyum sağladığı, dans yerlerinin ve dans hareketlerinin belirli kurallara bağlı olduğu dans performanslarının; evren ve doğanın kusursuz düzenini temsil ettiği şeklinde anlaşılabilir. “Belirli dans hareketleri ve belirli dans yerleri vardır, ritim ile birlik olunur, düzen oluşur, ileri ve geri hareketler düzgün olur...müzik, gök ve yerin kaderini gösterir (emridir), evren ve varlıklar arasında düzen (uyum) sağlayan temel prensibi gösterir...”.²⁸ Metnin diğer bir bölümündeysen; dans esnasında dansçıların kullandıkları kalkanın güç göstergesi olduğu, hızla hareket ettirilen el ve ayakların savaş işareti olduğu, dansçıların ellerinde bulunan çanları sallamalarının dört yana yapılan saldırıların ve hükümdarın gücünün sembolü olduğu gibi bilgiler verilmektedir. Metnin kırk dördüncü bölümü bunun için iyi bir örnek niteliğindedir: “Konfüçyüs dedi ki: Oturun! Size anlatayım. Müzik (müzikli dans), tamamlanan başarıları sembolize etmek için kullanılır. Kalkanı elinde tutarak dağ gibi ayakta durmak, Wu Kralının önemli bir işi olduğunu (savaşı) sembolize eder, kollarını hiddetle hareket ettirip ayaklarını yere vurmaları Da Gong’un (Shang Hanedanlığını yok etme) amacını sembolize eder. Wu performansının sonunda birlikte diz çökme hareketi, Zhou Gong ve Zhao Gong’un savaştan sonra uyguladıkları ritüeli sembolize eder. Wu performansı başladığında ilk kısımda dansçılar kuzeye doğru hareket eder, bu kralın kuzeye asker gönderdiğini sembolize eder, ikinci kısımda Yin hanedanlığının yenilgiye uğratılması sembolize edilir, üçüncü kısımda güneye doğru yönelme sembolize edilir, dördüncü kısımda güneydeki ülkelerin fethedilmesini ve Zhou ülkesinin sınırlarına katılmasını sembolize eder. Beşinci kısımda dansçılar ikiye ayrılır, bu hükümdara hizmet eden Zhou Gong’un solda, Zhao Gong’un sağda olmasını sembolize eder (onlar hükümdarın sağ ve sol kolu gibidir), altıncı kısımda dansçılar hükümdara olan saygılarını ifade etmek için tekrar bir araya toplanırlar. Her iki takım dansçılar ellerindeki çanları sallaması, dört bir yana yapılan saldırıları ve ordunun göğün oğlu olan hükümdarın bulunduğu merkezi sallayan gücünü ifade eder. Her iki takım dansçıların ileri doğru harekete geçmesi, savaşın başarıyla erken bittiğini gösterir, dansçıların yerlerinde uzun süre hareket etmeden durmaları, Wu Kralının bütün derebeylerin gelmesini beklediğini sembolize eder”.²⁹

olmadığı için dans adımlarının uzak mesafelere yayıldığı anlamı çıkartılabilmektedir. (“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 22”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.)

²⁸“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 49”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

²⁹“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 44”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

1.3.Müzik ve Dans İlişkisi

"Müzik Kayıtları" metninde; dans, dans aletleri ve dans hareketleri hakkında bilgiler verilmekle birlikte; bunların temel bilgilerin ve bir kaç somut örneğin ötesine geçmediği görülebilmektedir. Ancak bunun sebebi olarak, dansın yeterince önemli görülmediği düşüncesi hatalı olacaktır. "Müzik Kayıtları" metninde yine de başrol müziğe aittir. Çünkü müzik insanın evren ve varlıkla iletişimine temel oluşturan, insan varlığının en önemli unsurlarından biri olarak tanımlanmaktadır. Klasik metinde dansa atfedilen en önemli görev ise müziğin boşluklarını doldurmaktır. İnsan kalbinde oluşan duyguların açığa çıkartılması konusunda müziğin yetersiz kaldığı zamanlarda dans devreye girerek müziğe destek olmaktadır. Metinde, bir müzik üstadı olan Üstat Yi'nin şu sözlerine yer verilmiş olması dikkat çekicidir: "Kalp mutlu olup da kendini ifade etmek istediğinde, sözcükler söylenir, bunlar yetmezse kelimeler uzatılarak söylenir, bu da yetmezse ah çekmeler eklenir, bu da yetmezse eller hareket eder, onlar yetmezse ayaklarla yere vurulur ve dans edilir".³⁰ Buna göre; kişinin kalbindeki duyguları ifade etmede sözcüklerin yetersiz kaldığı durumlarda müziğe başvurabileceği, müzikle tam dolduramadığı boşlukları ise dans ile doldurabileceği ifade edilir. Diğer bir deyişle; müzik, anlaşılamayan sözcükler için; dans ise ifadede yetersiz kalan müzik için tamamlayıcı bir unsurdur.

Bu noktada genel bir toparlama yapmak gerekirse; seslerin tonlarla kombinasyonu ve müzik aletlerinin de katılımıyla müzik ortaya çıkmakta; danslar ise müziğin anlam ve içeriğini zenginleştirmekle birlikte, seslerin ifadede yetersiz kaldığı noktada müziği tamamlayıcı bir görev üstlenmektedir. Ancak dikkat çekici olan, bu tanımlarda, yaygın olanın aksine, müzik dans için bir tamamlayıcı unsur değildir; aksine dans müziğe eşlik eder. Diğer deyişle müzik her zaman ön plandadır ve başrolü oynar. Müzik aletleri ve danslar ise müziğin varlığını destekleyen yan rollerdir. Bu üçlünün uyumlu performansı sayesinde, insan kalbinin derinliklerindeki duygular açığa çıkarak kendini ifade edebilir: "Şiir (sözcükler) insan ideallerinin ifadesidir, müzik insan kalbinin sesini yansıtır, dans ise insanın görüntüsünü ve hareketlerini yansıtır. Bu üçü insan kalbinden çıkar ve

³⁰"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 50", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

müzik aletleriyle eşleşir. Bu yüzden, duygular çok derin, açığa çıkardıkları şeyler (anımlar) çok net olabilmektedir”.³¹

1.4. Müziğin Oluşumunda Duyguların ve Karakterin Etkisi

“İnsanların çeşitli ruh halleri ve psikolojik değişimleri ses ve hareketlerde kendini gösterir”³² ; “Müzik Kayıtları” metninde sık tekrarlanan bu cümle, müziğin ve müziğe eşlik eden dansın oluşumunda insan duygularının üstlendiği önemli göreve dikkat çekmektedir. Metinde; duygular aracılığıyla oluşan müzik ve müzik aracılığıyla şekillenen duygular arasındaki çift yönlü ilişki temelde şöyle bir çerçevede verilmektedir: Dış etkenlerin kalbe etkisi, duygunun kalpte oluşumu, duygunun ifadesi aşamasında sesin ortaya çıkışı, sesin başka seslerle değişime uğrayarak belli bir nizam içinde tonları³³ oluşturması, tonların müzik ve dans aletleri ile kombinasyonu sonucunda müziğin ortaya çıkışı ve ortaya çıkan müziğin dinleyen insanların kalbine aktarılarak duygularına etki etmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sıralamada görüldüğü gibi; başlangıçta dış etkenlerin etkisiyle insan kalbinden meydana gelen müzik, daha sonra bir dış etken rolü üstlenerek insan kalbine etki etme fonksiyonu kazanmaktadır. Söz konusu döngünün ilk yönünü oluşturan müziğin oluşumu aşamasında; öncelikli olarak dış dünyayla etkileşim kuran insanın kalbinde çeşitli duygular oluşmaktadır. Etkileşim esnasında, etkinin yönüne göre bu duygular sevinç, keder, kızgınlık, utanma, saygı, sevgi gibi farklı şekillerde oluşabilmektedir. Söz konusu duygulara bağlı olarak gelişen sesler ise, duygulara paralel bir yapıda ve farklı yönlerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, “Müzik Kayıtları” metninde şöyle örneklendirilmektedir: “Onun (müziğin) temeli, insan zihnini (kalbini) etkileyen dış etkenlere dayanır. İnsan zihni (kalbi) kederi hissettiğinde, insandan çıkan ses telaşlı ve sönüktür. İnsan zihni neşeyi hissettiğinde, sesler rahat ve sakindir. Sevinç hissettiğinde, sesler yükselerek uzağa saçılır ve dağılır. Hiddet hissettiğinde, ses kaba ve keskindir. Saygı hissettiğinde, sesler düz (kesin, duyguları gizler gibi) ve alçak gönüllüdür. Sevgi hissettiğinde, sesler ahenkli ve yumuşaktır. Bu altı ses (ve ortaya çıkardıkları duygu), insan tabiatında var olan sesler değildir, bunlar dış etkenlerin etkisiyle meydana gelir”.³⁴

³¹“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 33”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

³²“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 1”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

³³ Makamları oluşturması.

³⁴“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 2”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

Tanımdan anlaşıldığı kadarıyla, insanda duygu oluşumu insan doğasına değil, dış etkenlerin etkisine bağlıdır. Buna göre; duygu ve müzik ilişkisini oluşturan çift yönlü döngüye bağlı olarak, döngünün ilk yönünü oluşturan süreçte, dış etkenlere tepki şeklinde ortaya çıkan sesler, duygunun oluşum yönüne göre farklı tonlarda şekillenmekte ve müziğe farklı anlamlar katmaktadır; döngünün ikinci yönünü oluşturan süreçte ise ortaya çıkan sesler, dinleyicisinin duygularına etki ederek onda farklı his ve duygular ortaya çıkarmaktadır .

Müziğin oluşumunda, duyguların yanı sıra müziğe etki eden ikinci bir unsur da insan karakteridir. İnsan karakteri, ortaya çıkardığı müziğin türünü, tarzını, kalitesini ve kullanım amacını etkileyebileceği gibi; ortaya çıkan müzik, onu üreten veya tercih eden kişinin erdemi ve karakteri hakkında önemli bilgiler verebilmektedir. Örneğin "Müzik Kayıtları" metninde; "bağışlayıcı, sakin, dürüst, güvenilir, açık görüşlü, temiz kalpli, mütevazı, sevgi dolu insanlar"³⁵ tarafından üretilen ve yine benzer karakterdeki insanlar tarafından tercih edilen müzik türleri ile "fazilet sahibi, erdemli, evren ve doğanın düzenini iyi bilen ve bu düzeni kendine örnek alan, ülkede istikrar sağlayan ve halkını iyi yöneten yöneticilerin"³⁶ yaptıkları müzikler *erdemli sesler*³⁷ olarak adlandırılmakta ve bu müziklerin dinleyicisine de doğru mesajlar verdiği bildirilmektedir. Bunların aksine; "ahlaki açıdan yetersiz, istek ve arzularına hakim olmaktan aciz, toplumda statü ve mevki ayrımı yapamayan, serkeş, tembel ve idealden çok uzak insanların"³⁸ ürettiği ve tercih ettiği müzikler ise dinleyicisinin hem duygularında hem de karakterinde olumsuz etkiler bırakabilecek türde müzikler olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde klasik metinde, cesur ve dürüst olan insanların tercih ettikleri müzik türleri hakkında da bilgiler verilmiş; "cesur ve dürüst insanlar şarkılarla kendilerini ifade etmezse, onları kim tanıyabilir ki... saygılı sesler saygıyı, ahenkli sesler de uyumu yansıtır..."³⁹ cümleleriyle insan karakterinin müziğe yansımaları net biçimde ifade edilmiştir.

2. Müziğin Duyguların ve Karakterin Oluşumu Üzerindeki Etkisi

"Müzik insan duygularına dokunur, ruhunu ve zihnini etkiler, bedenini harekete geçirir. İnsanda güzel duygular uyandırmasının yanı sıra, ruha

³⁵"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 50", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

³⁶"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 2", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

³⁷"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 42", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

³⁸"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 42", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

³⁹"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 50", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

hayat veren sihirli bir dokunuşa da sahiptir.... Çünkü müziğin ritmi, kalp atışlarını düzenleyerek, o kişinin bedensel, ruhsal ve zihinsel açıdan sağlığa kavuşmasını sağlar".⁴⁰

İnsan karakterinin şekillenmesi üzerine yaptığı tartışmalarla dikkat çeken Zhou Dönemi düşünürlerinden Xunzi (荀子), müziğin insan kalbine etkisini şu cümlesinde vermektedir: "Müzik insan kalbini çok derinden etkiler, hızla eğitir ve yetiştirir. Bu yüzden eskinin bilge kişileri müzik yapmaya çok önem vermişlerdir".⁴¹

"Müzik Kayıtları" metninde de müziğin duygularla ilişkisi; "duygulara bağlı olarak ortaya çıkan müzik" ve "müziğe bağlı olarak gelişen duygular" şeklinde çift yönlü olarak verilmektedir. Bu bağlamda örneğin; mutluluk duygusuyla üretilmiş bir müziğin, o müziği dileyen kişide de mutluluk duygusu yaratacağını, keder duygularını ifade eden bir müziğin ise dinleyeni kederlendireceğini tahmin etmek zor değildir. "Müzik Kayıtları" metninde, müziği oluşturan seslerin, insanda hali hazırda var olan duyguları değiştirme ve insan karakterini şekillendirme gibi bir gücü olduğundan da söz edilmektedir. Örneğin bazı seslerin insanda huzur duygusunu oluşturduğu, bazı seslerin insanda keder duygusunu ortaya çıkardığı; kimi seslerin insanda güçlü, kimi seslerinse hırslı bir karakter yarattığı bilgisi şu örnekte verilmektedir: "İnsanın sahip olduğu beden ve ruh, insan özünün bir parçasıdır; ama keder, neşe, zevk, sinir değişmez duygular değildir, onlar dış etkenlerle etkileşim sonucunda harekete geçerler, böylece kalpteki duygular şekillenir ve açığa çıkar. Tonlar küçük ve cılızsa, halk kederlenir ve endişeli olur. Tonlar geniş, yavaş, nazikse; zengin ama basitse, halk huzurlu ve mutlu olur. Tonlar kaba, şiddetli ve zalimse, enerjik ve genişse, halk güçlü ve dayanıklı olur. Tonlar düz, net, güçlü ve istikrarlıysa, halk saygılı ve ciddi olur. Tonlar geniş ve yuvarlaksa, akıcı, hareketli ama yumuşaksa, halk kibar ve sevgi dolu olur. Tonlar abartılı, seviyesiz ve istikrarsızsa, şarkının sonu gereğinden fazla uzuyor ve abartıya kaçıyorsa, halk aşırı hırslı, arzulu ve karışıklık içinde olur".⁴²

Klasik metinde, farklı müzik tonlarının insan duygularında yarattığı farklı etkilere örnekler verilmektedir. Buna göre; yavaş, basit ama zengin içerikli tonlar insanda huzur ve mutluluk duygularını açığa çıkartmaktadır. Tempolu, hareketli ve enerjik tonlar insanda güç duygusunu açığa

⁴⁰ Sufi Inayat KHAN, *Müzik, İnsan ve Evren Arasındaki Köprü*, Çev., Kaan H. Ökten-Tuğrul Ökten, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1994, s.67.

⁴¹"Xunzi 荀子 Rongru, Bölüm 1", son güncelleme 30 Nisan 2020, <https://cctext.org/xunzi>.

⁴²"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 27", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://cctext.org/liji/yue-ji>.

çıkartmakta, dayanıklı ve sağlam bir karakter yaratmaktadır. Tonlardaki düzen ve istikrar, insanı ciddi ve saygılı olmaya teşvik ederken; daha yuvarlak ve tekrar eden tonlar insanın kibar ve sevgi dolu olmasına katkıda bulunmaktadır. İstikrarsız, abartılı, değişken ve gereğinden fazla uzun tonlar ise dinleyen kişinin kalbinde aşırı istek ve arzuları açığa çıkartırken, içsel huzuru bozmakta ve hırslı bir karakter ortaya çıkarmaktadır.

Dinlenen müziğin insan karakterinde yaptığı etki, Konfüçyüs'ün ikinci kuşak öğrencilerinden Mengzi'nin (孟子) kayıtlarında da geçmektedir. Mengzi Klasiklerinde yer verilen bir diyalogda, Konfüçyüs'ün öğrencisi Zi Gong'un şu yorumu dikkat çekicidir: "Bir ülkede uygulanan ritüellere bakarak, o ülkenin siyaseti hakkında bilgi sahibi olunabilir; o ülkenin müziği dinlendiğinde ise ülke halkının ahlakı hakkında bilgi sahibi olunabilir".⁴³ Zi Gong'un bu yorumu, bir ülke halkının karakterinin gelişiminde müziğin etkisini vurgularken, kişilerin müzik tercihlerinin de sahip oldukları karakterler hakkında doğru bilgi verebileceğine dikkat çekmektedir.

2.1.Müzik Aletlerinin Duygular ve Karakter Üzerindeki Etkisi

Bir müzik parçasında, sesleri bir araya getirerek melodinin oluşmasına katkı sağlayan tonların yanı sıra, müziğe eşlik eden müzik aletlerinin de pek çok duyguyu ve anlamı içinde taşıdığını ve bunları dinleyicisine aktardığını söylemek hatalı olmaz. Sesini kullanarak duygularını aktarabilen bir müzisyen, kendi sesinin yetersiz kaldığı noktada aynı duyguları müzik aletleri aracılığıyla da ortaya çıkarabilmekte ve ifade ettiği duygularla dinleyicisine istediği mesajları iletebilmektedir. Bu bağlamda; "Müzik Kayıtları" metninde, farklı tarzda sesler çıkartarak, insan kalbindeki belli duygularla eşleşebilen müzik aletlerine şöyle birkaç örnek verilmektedir: "Çanlar yüksek tiz bir ses çıkartır, bu ses komut sesini andırır, komut sesi insana güç ve canlılık verir...Taş sesi güçlü ve sağlamdır, bu ses ayrılık ve farkın sesini andırır, ayrılık varsa ölümden korkulmaz... İpek telli çalgıların sesi kederli ve yalıdır, bu ses insanların doğru ve dürüstlüğü andırır, dürüstlük amaçlara yön verir... Bambunun (kaval) sesi yaygın ve geniştir, yayılabilen şeyler birleşebilir de, birleştiren şey insanları bir araya getirebilir...Davul sesi gürültülüdür, gürültü heyecan ve hareketi yaratır, bu duygu insanların ilerlemesini sağlar...".⁴⁴

Buna göre müzik aletlerinde; çan sesi: güç duygusunu ve itaatkâr karakteri; taş sesi güç duygusunu ve cesur karakteri; ipek tellerin sesi keder

⁴³ "Mengzi 孟子 Gongsunniu Shang Bölüm 2", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/mengzi>. Xie, a.g.e., s.366.

⁴⁴"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 42", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

duygusunu ve dürüst karakteri; bambu sesi, birliktelik duygusunu ve sadık karakteri; davul sesi ise heyecan duygusunu ve hırslı karakteri yaratma ve yansıtma fonksiyonuna sahiptir.

2.2. Dansların Duygular ve Karakter Üzerindeki Etkisi

Müzik aletleri gibi, dansın ve dans hareketlerinin de, insan duygularını aktarma amacı taşıyan bir müzik performansında, müziği tamamlayıcı fonksiyona sahip olduğundan söz edilmişti. Müzik Kayıtları metninde geçen; “İnsanların çeşitli ruh halleri ve psikolojik değişimleri ses ve hareketlerde kendini gösterir”⁴⁵cümlesinde geçen “hareketler” sözcüğünün, dans hareketlerini temsil ettiği anlaşılabilir. Bu noktada; ilk etapta insan duygularıyla şekillenen dans hareketlerinin, ikinci aşamada izleyicisinin duygularına etki ettiğini ve içerdiği anlamları izleyicisine aktarabildiğini tahmin etmek zor değildir. Klasik metinde, içeriğinde çeşitli duygular taşıyan ve bunları izleyicisine aktararak insanlarda duygu değişimi yaratan dans hareketlerine bazı örnekler verilmektedir. Buna göre; kimi danslarda tempolu ama karmaşaya mahal vermeyen hareketler, insan arzularını tatmin etmekle kalmaz, aynı zamanda kişiye doğru yolu gösterir ve böylece şehvet düşkünlüğüne izin vermez⁴⁶. Kimi müzikli danslar, erdemli izleyicinin erdemini arttırırken, erdemsiz insana doğru yolu göstererek, hatalarını düzeltme ve erdemli insan olma fırsatı verir⁴⁷. Erdemli yöneticilerin başarı hikayesinin sergilendiği kimi müzikli danslar ise izleyicisini ruhen besleyerek kazandığı olumlu karakteri ailesine ve çevresine yansıtmasını sağlar⁴⁸. Bunlar müzikli dans performanslarının izleyicinin duygularında ve karakterinde bıraktığı olumlu etkileri yansıtan örneklerdir. Klasik metinde, bunların aksine, izleyiciyi olumsuz etkileyen dans hareketlerine de örnekler verilmiştir. Bunlar; düzensiz ve karmaşık hareketlerin olduğu, saygısız ve kışkırtıcı mesajların verildiği, toplumsal statülerin hiçe sayıldığı ve erkek-kadın ayrımının dahi yapılmadığı müzikli dans performanslarıdır⁴⁹. İzleyicisine hiçbir şekilde olumlu ve yararlı mesaj

⁴⁵Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 1”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁴⁶Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 35”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁴⁷Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 35”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁴⁸Liji Yueji 禮記 · 樂記, Bölüm 42. *Academia Sinica Database*. <https://ctext.org/liji/yue-ji> (Web. Erişim: 30 Nisan 2020).

⁴⁹Liji Yueji 禮記 · 樂記, Bölüm 42. *Academia Sinica Database*. <https://ctext.org/liji/yue-ji> (Web. Erişim: 30 Nisan 2020).

vermeyen bu tür müzikli dansların, insanlarda ruhsal çöküntü ve ahlaki yozlaşmaya neden olabileceği de söz konusu cümlelerden anlaşılmaktadır.

2.3.İnsan Duygularında Denge

Bu noktada; insanı duygusal ve karakter açısından, olumlu veya olumsuz yönde etkileyen müziğin, müziğe temel oluşturan duygu ve karakterle doğru orantılı olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu bağlamda; iyi duygulara sahip olan ideal karakterde bir insanın ürettiği müzik, dinleyicisine benzer duyguları ve karakteri kazandırırken; iyi duygular ve karaktere sahip olmayan kişinin ürettiği müzik, dinleyicisinde de benzer etkiler bırakmaktadır. Dolayısıyla; insan doğasının müzik üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğu ve ortaya çıkan müziğin de insan karakterinin şekillenmesinde önemli rol oynadığını söylemek hatalı olmaz. Bu bağlamda "Müzik Kayıtları" metninde, müzikten bağımsız olarak, yalnızca insan doğası ve karakteri hakkında bilgi veren cümlelere yer verilmesinin nedeni de anlaşılabilir olmaktadır. Bu cümlelere şöyle birkaç örnek verilebilir: "İnsan doğuştan sükûnet içindedir, bu göğün insana verdiği karakterdir, dış etkenlerin etkisiyle insan duyguları harekete geçer ve doğal istekler-arzular baş gösterir. İnsan varlığı tanıma aşamasında, varlıkla iletişime girer ve bilgi edinir, bilgi sahibi olan kimsede sevgi ve nefret duygusu oluşur. Eğer sevgi ve nefret insanın iç dünyasında kontrol altına alnamaz ve dışardan gelen bilgi insanı tutsak ederse, bu kimse kendi içine dönemez, bu sorunla başa çıkamaz ve bu da insanın doğuştan gelen karakterini yok eder".⁵⁰ "İnsana dışardan etki eden etmenlerin sonu gelmez, insanın sevgi ve nefret duyguları da kontrol edilmezse, o zaman dış etkenle karşılaşan kişi onun tarafından fethedilir ve onlara dönüşür. Dünyevi etkenler tarafından fethedilen bu kimse, doğal karakterini (göksel prensipleri) ve doğal isteklerini kaybeder. Böylece, asi, isyankâr, hilekâr ve sahtekâr karakterler ve kontrolsüz, fena ve karmaşa yaratan kötü durumlar ortaya çıkar".⁵¹

Örneklerde, dış dünya ile iletişim içerisinde olan insanda oluşan istek ve ihtiyaç duygularının, temelde kendi doğasının bir parçası olduğundan söz edilmektedir. Ancak sorun, insanın bu istek ve ihtiyaçları kontrol edememesi ve aşırıya kaçan duygularının esiri olması noktasında başlamaktadır. Çünkü dış dünyanın çekiciliğine kapılan insan, zamanla sevgi ve nefret gibi duygularını normalin ötesinde yaşayarak, bu duyguların

⁵⁰"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 7", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁵¹"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 8", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

kontrolüne girebilmekte ve akabinde doğal benliğinden kopabilmektedir. Bu da insanın, öncelikle tabiatında var olan sükûneti kaybetmesine ve sonra da kendine ve çevresindeki varlıklara zarar veren birine dönüşmesine sebep olmaktadır.

Buna bağlı olarak, doğasından uzaklaşmış olan insanın, sahip olduğu aşırı ve olumsuz duyguları ifade etmek amacıyla kullandığı sesler ve bu seslerin oluşturduğu müzik, insan karakterine göre şekil almakta ve sonraki adımda dinleyen insanlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. İnsan karakteri ve müzik arasındaki bu etkileşim; zaman içerisinde etrafına olumsuz etkiler saçan bir kısır döngüye dönüşebilmektedir. Bu durum klasik metinde de şu cümlelerle aktarılmıştır: “Söylenene göre, kötü bir ses insana tesir ettiğinde, insan kalbindeki kötü enerji de onunla birlikte yankılanır, bu kalpteki kötü enerji kendini dışarda gösterdiğinde, kötü müzik de meydana gelmiş demektir”.⁵²

2.4. Müzikte Denge

Aşırı duyguların kontrol altına alınmasının gerekliliğinden söz edilen bu noktada; müziğin de kendi içinde uyum ve denge öğelerini barındırması gerektiğini söylemek gerekmektedir. İnsan kalbinde hâlihazırda var olan duygular temelde belli bir denge içerisindedir. İdeal olan; bu duyguların insanın ifade sürecinde ortaya çıkarken de sahip oldukları dengeyi bozmadan ve dış dünya ile uyum sağlayacak biçimde dışa vurum sağlamasıdır. Söz konusu durum; insan duygularının dış dünya ile iletişim sürecini ayrıntılı analiz eden Çin klasik metni Zhong Yong’da (中庸) da benzer şekilde tanımlanmaktadır: “...keyif, öfke, keder, neşe; bu duyguların henüz insan kalbinden çıkmamışken ki durumları denge olarak adlandırılır. Bu duyguların ölçülü bir şekilde ortaya çıkmaları durumuna ise uyum denir.”⁵³. Zhong Yong’da geçen bu tespite göre; dış dünya ile henüz iletişim kurmamış ve dış dünyanın olumlu-olumsuz etkilerine maruz kalmamış olan bir insan kalbinde, tüm hisler ve duygular tam bir denge içerisindedir. Ne zaman ki kişi dış dünya ile iletişime geçer, işte o zaman maruz kaldığı etki ile duygu dalgalanmaları yaşamaya başlar. Bu dalgalanmaları, sahip oldukları dengeyi bozmayacak şekilde yönetebilen kişiler; hem iç dünyalarında hem de dış dünya ile ilişkilerinde uyumu yakalamış olurlar.

Bu sebeple; insan duygularının ifade aracı olan müziğin, insan duygularıyla etkileşim sürecinde öncelikle kendi içinde sahip olması

⁵²“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 30”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁵³“Zhongyong 中庸 Bölüm 1”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/zhong-yong>. Xie, a.g.e., s.26.

gereken, ikinci aşamada ise insan duygularında ortaya çıkarması gereken en önemli özellik "denge"dir.

Müziğin insan duygularına etkisi; kendiliğinden gelişen, zorlama ve baskı gerektirmeyen bir durumdur. İnsanın öğrenme sürecine dahi ihtiyaç duymadan yaşadığı bu tecrübe, kimi zamanlarda kontrol edilmeye ve hâkim olunmaya muhtaç bir vaziyeti ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin; dinlediğinde insana mutluluk veren bir müzik, belli bir dengeyi sağlamadığı takdirde, insanda aşırı mutluluk hissi yaratarak kişiyi duyarsızlaştırabilmekte ve insan karakterine yarardan çok zarar getirebilmektedir. Benzer şekilde; dinlediğinde insana keder veren bir müzik, duygularda denge sağladığı takdirde, kişinin karakterinde; duyarlılık, empati kurabilme, hassasiyet gibi olumlu etkiler yaratabilmekte, ancak aşırıya kaçtığında kişiye ciddi zararlar verebilmektedir. Bu tespit, "Müzik Kayıtları" metninde şu cümlelerle yapılmaktadır: "Müzik göğe aittir... Bu (müzik) aşırıya kaçarsa, şiddet olur".⁵⁴ "Müzikte aşırıya kaçıldığında bu durum insana keder verir"⁵⁵. Müzik insanların kendini dışı vurumudur... uygulanması daha kolaydır, bu yüzden kendine hakim olmayı gerektirir ... Müzik kontrol edilmezse insanda kontrol kaybı olur... Müzik kontrol edildiğinde, insan duyguları daha istikrarlı olur".⁵⁶

3. "Müzik Kayıtları"nda Müzik Çeşitleri: Eski-Yeni Müzik, İyi-Kötü Müzik ve Klasik-Popüler Müzik

İnsan duyguları temelinde ideal biçimde oluştuktan sonra, yine insan duyguları üzerinde "olumlu" ve "dengeli" etkiler bırakabilen bir müzik; "iyi müzik" olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanım dikkate alınarak değerlendirildiğinde; "Müzik Kayıtları" metninde iyi-kötü müzik ayrımının somut örnekler üzerinden, kişiler ve ülkeler bağlamında verildiği görülebilmektedir. Örneğin; klasik metnin kırk ikinci bölümünde, Wei Beyliği yöneticilerinden birinin, Konfüçyüs'ün öğrencisi Zixia'ya yönelttiği bir soru üzerine, Zixia'nın "eski-yeni müzik" ayrımı üzerinden yaptığı "iyi-kötü müzik" tanımlaması oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu diyalog şu şekilde kaydedilmiştir: "Wei ülkesi yöneticisi, Zixia'ya şöyle sordu: merasim kıyafetlerimi giyip şapkasını taktığımda ve eski müziği dinlediğimde uyuyacak gibi oluyorum. Ancak Zheng ve Wei Ülkeleri'nin müziğini

⁵⁴Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 14", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁵⁵Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 16", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁵⁶Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 46", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

dinlemekten hiç yorulmuyorum. Neden eski müzik bana öyle etki ediyorken, yeni müzik bu şekilde etki ediyor? Zixia şöyle cevapladı: Eski müzikte performans sergilenirken, hareketler ileri geri düzenli, uyumlu ve geniştir. Telli ve vurmali müzik aletleri birlikte çalmaya başlar. Başlangıç davullarla yapılır, sonuç altın zillerle yapılır. Müziğin bitişi Xiang (ritim tutan bir müzik aleti) ile ayarlanır, müziğin hızı Ya (müzik aleti) ile kontrol edilir. Erdemli kişi bu müzik ve dansın derin anlamını açıklayabilir ve eski fazilet sahibi yöneticilerin iyi performansını adlandırabilir. Kendini besler, bunu ailesine yansıtır, hatta toplumunu ve ülkeyi yönetmek için kullanır. Bu eski müziğin performansıdır. Yeni müzik denilen şey, karmaşık hareketler ile saygısız (müstehcen) seslerdir, insanda bağımlılık yapar, kendini durduramazsın, bir de üzerine cücelerin kışkırtıcı performansları eklenir, erkek ve kadınlar karışıktır, baba ile evladın ayrımı yapılmaz, müziğin sonu geldiğinde hiçbir şey söylenmemiş olur, eski yöneticilerin başarısını anlatmaz, işte bu yeni müziğin performansıdır...".⁵⁷

Zixia'nın yaptığı tanımdan anlaşıldığı kadarıyla "eski müzik"; belli kurallar çerçevesinde, çeşitli müzik enstrümanlarının ve dans hareketlerinin eşlik etmesiyle sergilenen, performansı izleyen kişilerin duygularında dalgalanma yaratmayan ve insana sakinlik veren bir yapıya sahiptir. Bu tür müzikler, erdemli hükümdarların başarılı hikâyelerini yansıtır ve hikâyenin içerik özü ile de izleyenler üzerinde olumlu etkiler yaratır. Ayrıca müzik yöneticilerin ruhsal dünyasını ahlaki açıdan beslemekte, halka ise uyumlu mesajlar vermektedir. Diyalogda Wei Beyi'nin dinlemekten zevk aldığı "yeni müzik" ise Zixia tarafından sert bir dille eleştirilmiş ve gerçek müzik kategorisine dahi alınmamıştır. Zixia'ya göre Zheng ve Wei Ülkeleri'nde yaygın olan bu müzik türü; karmaşık ve düzensiz yapısıyla insanda kontrolü zor duygular açığa çıkarmakta ve bağımlılık yaratmaktadır. Ayrıca ahlaki olmayan boş içeriği sebebiyle insan karakterinde düzeltilmesi zor olumsuz etkiler bırakmaktadır. Alıntıda anlaşıldığı kadarıyla; Zixia, eski müziği insan ruhuna ve karakterine olumlu etkiler yapan "iyi müzik" kapsamında ve yeni müziği de insan ruhunu ve karakterini olumsuz yönde etkileyen "kötü müzik" kapsamında değerlendirmiştir.

Diyalogun devamında Zixia, Wei Beyi'ne iyi müziğin ortaya çıkışı ve özellikleri hakkında şu bilgileri vermektedir: "Eski zamanlarda, gök ve yer kendi seyrindeydi, dört mevsim, rüzgar ve yağmur düzenle oluşuyordu, insanların erdemleri vardı, tahıl boldu, hastalıklar ve anormal durumlar

⁵⁷"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 42", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

ortaya çıkmazdı. İşte bu yeryüzünde uyumun hâkim olduğu zamandı. O dönemde bilge kişiler ortaya çıktı, hükümdar ve tebaası arasında, baba ve oğul arasındaki farkları düzenledi ve bunları insanlar için prensipler haline getirdi. Prensipler sabitlendiğinde, ülkede istikrar oldu. Ülkede istikrar olduktan sonra altı akort düzenlendi, beş ses uyumlu hale getirildi, müzik enstrümanlarının eşliğiyle şarkılar söylendi, sözler yazıldı, bunlar övgüler olarak okundu. Bu tür müziğe erdemli sesler denildi, bu erdemli sesler müziği oluşturdu. Şiirler Klasiğinde şöyle denilmektedir: "Erdemli sesler ne kadar da kayıtsızdır (doğal halinde), erdemli hareketler ne kadar da parlaktır. Parlak ve uyumlu olanlar (uyumlu ilişkiler kurabilenler, mevkilerin ayırımına varabilenler) ancak hükümdar olabilir ve büyük bir ülkeyi yönetebilir, mütevazidir ve iyi olanı seçebilir, Wen Wang dönemine ulaşabilir ahlaki davranışları pişmanlık yaratmaz. O, göğün bereketini almış ve onu gelecek nesillere aktarmıştır." İşte bu erdemli sestir. Sizin sevdiğinizi söylediğiniz ses ise insana kasvet veren boğucu sestir".⁵⁸

Zixia, erdemli sesler olarak tanımladığı iyi müziğin, eski zamanlarda doğa düzenine uygun olarak kurulan devletlerin erdemli yöneticileri tarafından düzenlendiğini bildirmektedir. Erdemli bir yöneticinin, doğa düzeninden kopmadan, ülkede istikrarı sağlamanın ardından öncelikle ilk iş olarak müziği düzenlediği görülmektedir. Yöneticiler temel akortları ve sesleri kullanarak enstrümanlar eşliğinde şarkılar üretmişlerdir. Şiirler Klasiği kayıtlarında da yer verilmiş olan bu şarkıların; başarılı yöneticilerden övgüyle bahseden, dinleyicilere olumlu mesajlar veren ve halka iyi örnekler gösteren söz ve içeriklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Zixia konuşmasının devamında, dönemin bazı beyliklerinde yaygın olan ve "kötü müzik" kategorisinde değerlendirdiği yeni müziklerden de söz etmektedir: "Zheng ülkesinin müziği fazla gevşekliği sever (serkeştir) ve insana ideallerini kaybettirir, Song ülkesinin müziği ince, yumuşak ve kurnazdır, iradeyi zayıflatır, Wei ülkesinin müziği hızlı ritimlidir ve insanı rahatsız eder (insanın kalbini karıştırır), Qi ülkesinin müziği kibirlidir ve insanı küstahlığa iter, bu dört müzik fena istekler doğurur, bağımlılık yapar ve ahlaki bozar. Bu sebeple kurban dualarında kullanılmazlar. Şiirler klasiği şöyle söyler: Saygılı, zarif ve ahenkli sesi atalar dinlemeyi severler. Saygılı sesler saygıyı, ahenkli sesler de uyumu yansıtır. Bu ahenk ve saygı ile, yapılamayacak ne vardır ki?".⁵⁹

⁵⁸"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 42", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁵⁹"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 42", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

Zixia'nın örneklerini verdiği Zheng, Song, Wei ve Qi Beyliklerinin müzikleri; insanı tembelleğe ve duyarsızlığa iten, kişiye sorumluluklarını unutturan, insanda kibir duygularını ve ahlak dışı istekleri açığa çıkararak müziklerdir. Bunlar sadece eğlence ve vakit geçirme amaçlı üretildikleri için; erdemli hükümdarların başarılarını övmek, dinleyicisine eğitim niteliğinde olumlu bilgiler vermek, insanlarda sevgi, saygı ve anlayış gibi olumlu duygular yaratarak insan ilişkilerini düzenlemek gibi kaygılar taşımazlar. Ayrıca bunlar seviyesiz ve verimsiz içerikleri sebebiyle, dönemin en önemli ritüellerinden olan dini merasimlerde de kullanılmamaktadırlar.

Tarihi kayıta Zixia, "iyi-kötü müzik" tanımını; öncelikle müziği üreten kişilerin sahip olduğu "erdem ve karakter", sonra da üretilen müziğin insanın sahip olduğu "erdem ve karakter" üzerinde bıraktığı etki üzerinden değerlendirmekte ve bunu "eski müzik-yeni müzik" ayrımı bağlamında yapmaktadır. Buna göre; üstün karakterli ve erdemli insanların yaptığı müzikler iyi müziğin kapsamına alınırken bunlar; erdemli hükümdarlar tarafından yönetilen, toplumda huzur ve istikrarın hâkim olduğu, ideal insan ve ideal toplumun en iyi örnekleri olarak gösterilen eski hükümdarlar dönemine atfedilmektedir. Zheng, Song, Wei ve Qi Beyliklerinin müzikleri ise dönemin eğlence amaçlı yapılan ve dinleyicisinde rehavete neden olan müziklerdir. Bunlar yeni dönemin popüler müzikleri olarak değerlendirilmekte ve iyi müzik kapsamına alınmamaktadır. Taiwan'lı araştırmacı Lin Minzhao da, Müzik Kayıtları metnindeki bu örnekten yola çıkarak, eski ve yeni müzik ayrımını benzer biçimde yapmaktadır: "Eski müziğin; bedeni beslemek, ülkeyi yönetmek, siyaseti düzenlemek gibi oldukça zengin anlam ve içerikleri varken; yeni müzik yalnızca eğlence amaçlı yapılan ve derin anlamlar içermeyen içeriklere sahiptir".⁶⁰

Eski-yeni müzik ayrımından yola çıkarak; Çin kültür tarihinde, Konfüçyüs'ün de dahil olduğu kimi aydınlar müziği; Klasik Müzik (Yayue 雅樂) ve Popüler Müzik (Suyue 俗樂) olmak üzere iki kategoride değerlendirmişlerdir. Taiwan'lı düşünür Shi Zuocheng, Yayue ve Suyue tanımını şöyle yapmaktadır: "Çin'de renkli çanak çömlek döneminden başlayarak Zhou Gong dönemine kadar büyü ve tapınma faaliyetlerinde kullanılan ve Zhou Gong tarafından kesin bir düzen verilen dinsel içerikli müzik; Yayue'dir (雅樂). Hükümdar Yu'nün suyu kontrol etmesiyle birlikte halkın en büyük sorunu olan seller artık olmamaya başlamıştır; halkın hayatı garanti altına alınca insanlar ihtiyaç olarak gördükleri dinsel müzikleri yerine artık eğlence içerikli müzikler yapmaya başlamışlardır. Böylece toplumsal eğlence müzikleri olan Suyue (俗樂) ortaya çıkmıştır. Xia

⁶⁰ Mingzhao Lin, *Xian Qin Dao Jia De Li Yue Guan*, Taizhong: Wu Nan Tushu Chuban, 2007, s.60.

ve Shang Hanedanlıkları dönemlerinde Suyue'ye olan ilgi artmış ve bu müzik türü yaygınlaşmaya başlamıştır. Konfüçyüs döneminde ise Zheng ve Wei beyliklerinde de sıkça kullanılan bu tür müzik, Konfüçyüs'ün ve öğrencilerinin eleştirilerine maruz kalmıştır. Suyue'ye olan ilginin artışı Yayue'nin yavaş yavaş yok olmasına zemin hazırlamıştır".⁶¹

Shi Zuocheng'in tanımına göre Yayue önemli amaçlara hizmet eden bir müzik türü iken, Suyue yalnızca eğlence amaçlı yapılan müzik kapsamında ele alınmaktadır. Bu durum bize Wei Beyi ile kurduğu diyalogda, Zixia'nın yaptığı "iyi - kötü müzik" veya "eski - yeni müzik" ayrımını hatırlatsa da; "Yayue ve Suyue"yi yalnızca bu kapsamda düşünmek doğru olmayabilir. Çünkü; eski müzik olarak adlandırılan müzik türü temelde; eski hükümdarlar dönemine ait olan, kaliteli ve verimli içeriği sebebiyle nesillerden nesillere aktarılabilmiş iyi müziklerdir. Bu müziklerin pek çoğu klasikleşerek "Yayue" kapsamına girebilmişlerdir. Konfüçyüs'ün Qi Ülkesi'nde dinlediği Shaoyue⁶² performansının ardından söylediği bir cümle, insan duygularını derinden etkileme özelliğine sahip olan Yayue⁶³ hakkında referans vermektedir. Söz konusu cümle Lunyu'de şu şekilde kaydedilmiştir: "Konfüçyüs, Qi Ülkesi'nde Shaoyue dinledikten sonra üç ay yediği etten bile tat alamamıştır. Bununla ilgili olarak Konfüçyüs şöyle söyler: iyi bir müziğin bir insanı bu derece etkileyebileceğini hiç düşünmemiştim!".⁶⁴

Zengin içerikleri ve dinleyiciye kazandırdıkları olumlu özellikler sebebiyle Yayue kapsamında değerlendirilen müziklerin aile törenlerinden dini ritüellere, toplumsal etkinliklerden siyasi toplantılara kadar çok geniş bir yelpazede insanlar arası iyi ilişkiler kurmasında ve düzen sağlanmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Oysa Zhou Döneminde bazı beyliklerde üretilen ve dinlenen müziklerin çoğu, yalnızca eğlence amaçlı yapılan popüler müziklerdir. Bu tür müzikler, insan duygularında ve karakterinde

⁶¹ Zuocheng Shi, *Zhongguo Zhaxuejingshen Shuoyuan*, Taipei: Li De Chuban She, 2006, s.236.

⁶² Shaoyue, hükümdar Shun'ün başarılarının temsil edildiği ve Yayue kapsamına giren bir müzik performansdır.

⁶³ Yayue (雅樂): Standartlara uygun olan, doğru ve değerli müzik anlamına gelen Yayue; zarif ve saf müziği ifade etmektedir. Hükümdarın düzenlediği törenlerde ve tapınak törenlerinde kullanılan bu müzik türü, siyasi toplantılara da eşlik eden saray müziği olarak da bilinmektedir. Batı Zhou Hanedanlığı'nın ilk yıllarında formüle edilmiş olan Yayue, hukuk ve görgü kuralları ile birlikte aristokratik yönetimi temsil eden bir fonksiyona sahip olmuştur. Yayue, Doğu Asya müziğinin ve dans kültürünün her zaman önemli bir parçası olmuştur. ("Yayue", son güncelleme 29 Kasım, 2020, [https://www.zdic.net/hans/.](https://www.zdic.net/hans/))

⁶⁴ "Lunyu 論語 Shuer Bölüm 14", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/analects>. Xie, a.g.e., s.141.

olumlu hiçbir etki yaratmadıkları gibi, kişiyi duyarsızlığa, tembelliğe, amaçsız ve serkeş bir yaşama yönlendirdikleri için önemli ritüel ve faaliyetlerde kullanılmamışlardır. Suyue ile ilgili olarak, Konfüçyüs'ün öğrencisi Yanyuan'e bir uyarısı dikkat çekicidir. İyi bir ülke yönetiminin nasıl olması gerektiğini soran Yanyuan'e, iyi bir yöneticinin Zheng Beyliği'nin Suyue'lerinden uzak durması gerektiğini ifade eden Konfüçyüs şöyle söylemektedir: "...(iyi yönetici), Zheng Beyliği'nin müziğini terk eder ve boş konuşan insanlardan uzak durur. Zheng Beyliği'nin müziği seviyesiz, boş konuşan insanın sözleri tehlikelidir"⁶⁵.

Bu noktada; Zhou dönemi beyliklerinin çoğunda dinlenen yeni tür müziklerin çoğunun Suyue kapsamında değerlendirildiğini söylemek hata olmamakla birlikte, üretilen her yeni tür müziği Suyue olarak tanımlamak da doğru olmayabilir. Çünkü dönemin beyliklerinde üretilen ve yeni olmakla birlikte Yayue kapsamına giren müziklerin de var olduğu kuvvetli muhtemeldir.

Müzik Kayıtları metninde Yayue ve Suyue'ye, beylikler ve yöneticiler üzerinden bazı örnekler verilmektedir. Örneğin; kayıtlarda, Konfüçyüs'ün de eleştirisine konu olan Zheng ve Wei Beylikleri'nin şarkıları Suyue'ye kapsamında gösterilmiştir: "Zheng ve Wei beyliklerinin sesleri, bozulmuş bir dünyanın sesleridir, bu, devletlerin çöküşünün göstergesidir. Dut ağaçlarının arasındaki ve Pu nehrinin üzerindeki sesler (müzikler) ülkenin çökmesine sebep olacak müziklerdir⁶⁶, onların yönetimi dağılmış, halkı sürüklenmiştir. Onlar büyüklerini itibarsızlaştırmış, bencilce hareket etmişlerdir ve onları durdurmak mümkün değildir"⁶⁷.

Klasik Metinde Yayue örneklerinin sayısı ise oldukça fazladır. Bunlardan bazıları şöyledir: "Da Zhang (müziği) övgüyü ifade eder⁶⁸, Xian Chi (müziği) yönetimi ifade eder⁶⁹, Shao (müziği) devamı ifade eder⁷⁰, Xia (müziği) yüceliği ifade eder⁷¹...Bu tür müziğin Ya ve Song sesleri (şarkıları) dinlendiğinde, idealler ve doğru düşünceler insan zihninde genişler...⁷².

⁶⁵ "Lunyu 論語 Weibingong Bölüm 11", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/analects>. Xie,a.g.e., s.252.

⁶⁶ Dutluk ve Pu nehri kıyısı; kadın ve erkeklerin ahlâk dışı ilişkilerde bulunduğu, bu faaliyetlere bazı müziklerin, dansların ve etkinliklerin eşlik ettiği saklı yerler olarak bilinmektedir.

⁶⁷"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 4", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁶⁸ Hükümdar Yao'nun erdemli karakterini över.

⁶⁹ Hükümdar Huang Di'nin kapsamlı ve eksiksiz yönetimini ifade eder.

⁷⁰ Hükümdar Shun'ün, kendinden önce yönetimde olan Hükümdar Yao'nun mükemmel karakterini devam ettirdiğini ifade eder.

⁷¹ Hükümdar Yu'nün Yao ve Shun ahlakını genişletip yaydığını ifade eder.

⁷²"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 49", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

Bağışlayıcı, büyük yürekli ve sakin yumuşak huylu ve dürüst karakterli kimseler Song şarkılarını söylemeye uygundur. İdealist, ileri görüşlü, sakin, bilgili, açık görüşlü ve güvenilir kimseler Da Ya şarkıları söylemeye uygundur. Saygılı, dikkatli, ritüellere uyum sağlamayı seven kişiler, Xiao Ya şarkılarına uygundur. Doğru karakterli ve sakin, temiz kalpli ve mütevazı olanlar Feng şarkılarını söylemeye uygundur. İçi dışı bir, dosdoğru ve sevgi dolu kişiler Shang şarkılarına uygundur. İlimli, olumlu, hızlı karar verebilen kişiler Qi şarkılarına uygundur. Şarkı söyleme, kişinin kendi kalbini ve kendi erdemini yansıtmalarını sağlar. Kendini ifade eden kişi, gök ve yerin eşliğini hisseder, dört mevsim uyumla dönüşür, yıldızla belli bir düzende hareket eder, varlıklar kendi tabiatlarına göre büyür ve gelişir"⁷³.

"Da Wu'da ⁷⁴, önce davul çalınarak performans için herkes kalben hazırlanır, sonra dansın başlayacağını ifade etmek için üç adım atılır. Bir kez daha tekrar edilir, devam edilir, şarkının bitiş kısmı tekrarlanır ve dansçılar sahneden iner. Dansçıların hareketleri çok tempoludur ama karmaşaya mahal vermez, sadeliğini kaybetmez; müzik son derece derindir ama anlaşılmaz bir sır değildir. Sadece bireyin iradesini tatmin etmekle kalmaz, aynı zamanda içerdiği doğru gerçeği de terk etmez; doğru yolunu tamamen somutlaştırır, ortaya koyar, bu yüzden özel olarak şehvet düşkünlüğüne izin vermez. Bu tür müzik hem duyguları ifade eder, hem de doğru yolu kurar (fazileti yükseltir). Müzik ve dans bittikten sonra Kral Wu'nun erdemine saygı duyulur. Erdemli kişi bu müziği dinlediğinde erdemi ve iyi karakteri daha da artar, küçük insan (erdemsiz) bu müziği dinlediğinde, kendi yanlışlarını fark eder ve tamir ederler. Bu yüzden, halkın eğitiminde müzik en önemli şeydir."⁷⁵

Üç alıntıda adı geçen; merasim ritüellerine uygun olarak çalınıp söylenen Da Zhang, Xian Chi, Shao, Xia, Ya, Song, Feng şarkıları ile Shang Hanedanlığı ve Qi Beyliği'ne ait kimi şarkılar güvenilirlik, mütevazilik, doğruluk ve temiz kalplilik gibi üstün karakter ve erdeme sahip olan insanların ürettiği ve tercih ettiği müzikler olarak Yayue kapsamına alınmıştır. Ayrıca Wu Kralı'nın başarılarının temsil edildiği Wu müzikli dansı da; sade ama izleyiciyi sıkmayan, derin anlamlar içeren ama net mesajlar veren, izleyicinin beklentilerini karşılayan ama aşırı duygu dalgalanmaları yaratmayan, insanın en doğal duygularını açığa çıkaran ama ahlaki açıdan olumsuz düşünce ve hislere sevk etmeyen içerik ve yapısıyla

⁷³"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 50", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁷⁴ Kral Wu'nun başarılarını övmek adına sergilenen müzikli dans performansıdır.

⁷⁵"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 50", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

Yayue'ye örnek gösterilmektedir. Buna ek olarak; klasik metnin kırk üç ve kırk dört olmak üzere iki bölümünde, özellikle Wu müzikli dansı, Konfüçyüs ile bir müzik üstadı olan Bin Mogu arasında geçen bir diyalog üzerinden oldukça ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir. Söz konusu diyalog şu şekilde verilmiştir: “Bin Mogu, Konfüçyüs ile birlikte oturuyordu, Konfüçyüs ona müzik hakkında sordu: Wu müzikal performansı başlamadan önce neden çok uzun bir süre davul çalınıyor ve hazırlık yapılıyor? O cevapladı: Kral Wu'nun halkın desteğini alamamaktan duyduğu endişeyi sembolize eder. Şarkıda tonlar çok uzun ve sonsuz ah çekme var, bunun sebebi ne? O cevapladı: Kral Wu'nun zamanın yetmeyeceğinden ve işleri sonuçlandıramayacağından duyduğu endişeyi sembolize ediyor. Dansın başlangıcında hararetle kollarını sallayıp, ayaklarını vurmalarının nedeni ne? O şöyle dedi: Bu zamanı iyi değerlendirmek ve zamanında hareket edebilmeyi sembolize ediyor...”⁷⁶

Bin Mogu oturduğu yerden Konfüçyüs'e sormak için ayağa kalktı: “Wu dansının başlangıcının oldukça uzun tutulduğunu zaten duymuştum, peki Wu dansı performansının süresi neden bu kadar uzun? Konfüçyüs dedi ki: Oturun! Size anlatayım. Müzik, tamamlanan başarıları sembolize etmek için kullanılır. Kalkanı elinde tutarak dağ gibi ayakta durmak, Wu Kralının önemli bir işi olduğunu (savaşı) sembolize eder, kollarını hiddetle hareket ettirip ayaklarını yere vurmaları Da Gong'un⁷⁷ amacını⁷⁸ sembolize eder. Wu performansının sonunda birlikte diz çökme hareketi, Zhou Gong ve Zhao Gong'un savaştan sonra uyguladıkları ritüeli⁷⁹ sembolize eder. Wu performansı başladığında ilk kısımda dansçılar kuzeye doğru hareket eder, bu kralın kuzeye asker gönderdiğini sembolize eder, ikinci kısımda Yin (Shang) Hanedanlığı'nın yenilgiye uğratılması sembolize edilir, üçüncü kısımda güneye doğru yönelme sembolize edilir, dördüncü kısımda güneydeki ülkelerin fethedilmesini ve Zhou Ülkesi'nin sınırlarına katılmasını sembolize eder. Beşinci kısımda dansçılar ikiye ayrılır, bu hükümdara hizmet eden Zhou Gong'un solda, Zhao Gong'un sağda olmasını sembolize eder⁸⁰, altıncı kısımda dansçılar hükümdara olan saygılarını ifade etmek için tekrar bir araya toplanırlar. Her iki takım dansçıların ellerindeki çanları sallaması, dört bir yana yapılan saldırıları ve ordunun göğün oğlu olan hükümdarın bulunduğu merkezi sallayan gücünü

⁷⁶“Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 43”, son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

⁷⁷Wen Wang'ın atası Jiang Tai Gong.

⁷⁸Shang Hanedanlığına son verme ve Zhou Hanedanlığını kurma amacı.

⁷⁹Zhou Gong ve Zhao Gong'un ülkeyi yönetmeye başladıklarının sembolüdür. Diz çöken dansçılar ise onların emri altındaki askerler ile halkı sembolize eder.

⁸⁰Çünkü onlar hükümdarın sağ ve sol kolu gibidir.

ifade eder. Her iki takım dansçıların ileri doğru harekete geçmesi, savaşın başarıyla erkenden bittiğini gösterir, dansçıların yerlerinde uzun süre hareket etmeden durmaları, Wu Kralının bütün derebeylerin gelmesini beklediğini sembolize eder... (temsilin devamında) Ordu dağıtıldı, şehrin dışında ok atma merasimleri düzenlendi, bu merasimlerde solda Lishou şarkısı, sağda Zhouyu şarkıları söylendi. Savaş alanlarında zırhları delen ok atma durdu. Merasim kıyafetleri giyildi, merasim şapkaları takıldı, kemerlere fildişi nişanlar takıldı, muhafızlar kılıçlarını bıraktılar. Ming Tang'da (ata ruhlarının belki de küllerinin bulunduğu aydınlık salon) ataların ruhuna dua edildi, kurban verildi ve halk sadakati öğrendi. Hükümdarı sık sık görmeye başlayan derebeyleri, nasıl tebaa olmaları gerektiğini öğrendi. Hükümdar bizzat tarlaya indi ekim yaptı, derebeyler ona saygı duymaları gerektiğini anladılar. Bu beş husus, tüm dünya için örnek bir ders oldu".⁸¹

Konfüçyüs'ün Wu Dansı hakkında yaptığı ayrıntılı analiz şunu göstermektedir: Yayue'nin en güzel örneklerini oluşturan ve çeşitli müzik aletleriyle dans hareketlerinin eşlik ettiği müzikli performanslarda; insan ideallerinin, toplum düzeninin, siyasetin, savaşın, barışın, kural ve yasaların, ritüel ve merasimlerin, insanlar arası ilişkilerin ve bir insan yaşamına dahil olabilecek her şeyin birebir temsilini görmek mümkündür. Bu performanslarda özellikle yöneticileri temsil eden dansçılar tarafından alınan kararlar ve uygulamaya konulan kurallar; erdemli yöneticinin yüksek ahlaki ideallerinden yola çıkılarak atılan siyasi adımları temsil emektedir. Evren ve varlığın tabiatına uygun olan bu adımlar, ideal insan ideal toplum hayalini gerçekleştirme hedefine yönelik olarak atılmakta ve izleyicisine doğru mesajlar vererek tüm dünya için iyi bir ders olma özelliği taşımaktadır.

Sonuç

Müzik ve müziğe eşlik eden dans; insanın kendini dış dünyaya açmak amacıyla ürettiği ve kullandığı bir ifade sanatıdır. Kalbinde oluşan his ve duyguları açığa çıkararak dış dünya ile iletişim kurmak isteyen insan; sesler, sözcükler ve hareketler aracılığıyla kendini ifade etme sürecini oluşturur. İnsanın ifade süreci; öncelikle kendi benliğine dair derin bir anlayış gerçekleştirmek, daha sonra da evren ve varlıkla etkileşime geçerek kendisine en ideal yaşam şartlarını oluşturmak için son derece önemlidir.

⁸¹"Liji Yueji 禮記 樂記 Bölüm 44", son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.

“Müzik Kayıtları” metninde; duygular ve müzik arasında çift yönlü bir ilişki dikkat çekmektedir. Buna göre; ilk aşamada insan duyguları aracılığıyla oluşan müzik, ikinci aşamada insan duygularını şekillendiren bir fonksiyona sahip olmaktadır. Metinde, söz konusu çift yönlü ilişkinin ilk yönü için, temelde şöyle bir çerçeve çizilmektedir: dış etkenlerin etkisi ile insan kalbinde bazı duygular oluşur; bu duyguların ifade sürecinde sırasıyla sesler, tonlar ve müzik ortaya çıkar; ortaya çıkan müziğe müzik aletleri eşlik eder; müziğin ifadede yetersiz kaldığı durumlarda ise hareketlerle şekillenen danslar devreye girer. İlişkinin ikinci yönünde ise; sesler, tonlar, müzik aletleri ve dansların kombinasyonu ile oluşan müzik, üreticisinin duygularını dinleyicinin kalbine aktararak ona etki eder. Bu sıralamada görüldüğü gibi; başlangıçta dış etkenlerin etkisiyle insan kalbinden meydana gelen müzik, daha sonra bir dış etken rolü üstlenerek insan kalbine etki etme fonksiyonu kazanmaktadır.

Duygular ile müzik arasındaki bu ilişkinin sağlıklı şekilde sürmesini sağlayan üç temel şarttan söz etmek gerekir; bunlar samimiyet, denge ve uyumdur. Duygular ve müzik arasındaki samimiyet kaybolduğunda, hem duygular hem de müzik değersizleştirilerek kendi iyileştirici içeriğini kaybeder. Bu şekilde ortaya çıkan müzik, hem duyguları doğru ifade edemeyen, hem de dinleyicisinin duygularına hitap edemeyen iyi müzik dışı bir yapıya dönüşür, varlığının önemini kaybeder ve değersizleşir. “Müzik Kayıtları” metninde de somut örnekleri verilen pek çok müziğin, nesiller aracılığıyla aktarılamaması ve zaman içinde kaybolup gitmesinin temel sebebi budur.

Üstlendiği önemli görevlerden ve temel amaçlarından uzaklaşan müziğin, zaman içinde yapaylaşarak yok olması kaçınılmazdır. Temelde yalnızca eğlence amaçlı üretilen ve sadece üretildiği dönemi etkisi altına alarak gelecek nesillere aktarılamayan müzikler, “Müzik Kayıtları” metninde Suyue kapsamına alınmıştır. Daha çok popüler müzik kategorisini oluşturan Suyue (俗樂), Zhou Dönemi beyliklerinin çoğunda tercih edilmekle birlikte, eğlenceden başka amaç taşımaması ve insana olumlu hiçbir özellik kazandırmaması sebebiyle dönem düşünür ve aydınlarının ağır eleştirilerine maruz kalmıştır. Suyue’nin aksine, eski hükümdarlar dönemine ait olmakla birlikte, dinleyicisine doğru mesajlar veren ve olumlu özellikler kazandıran müzikler, nesillerce aktarılarak klasikleşmiş ve Yayue (雅樂) kapsamına alınmışlardır.

Genellikle iyi-kötü müzik standartlarıyla paralel olarak algılanan Yayue (klasik müzik) ve Suyue (popüler müzik); “Müzik Kayıtları” metninde daha çok insan duygularında oluşturdukları denge ve uyum çerçevesinde

değerlendirilmektedir. İnsanda sevinç, hüznün, neşe, keder gibi duyguları belli bir dengede ortaya çıkarabilen ve insanın bu dengeli duygular aracılığıyla dış dünyayla uyumlu ilişkiler kurmasını sağlayabilen müzikler Yayue; insan duygularını dengelemeyi başaramayan ve dış dünya ile uyumunu bozan müzikler ise çoğunlukla Suyue kapsamına alınmıştır.

İnsan kalbinin direkt ifadesi olan *müzik* ve ifade sürecinde müziğe eşlik eden *dans* bir araya geldiğinde, içerisinde bir hikâye barındıran ve hikâyesinde dinleyicisine mesajlar veren bir performans dönüşmektedir. Günümüz şartlarıyla düşünüldüğünde, yaygın olan bakış açısına göre; bir performansta öncelikle hikâye oluşmaktadır. Oluşan hikâyenin izleyicilere aktarılabilmesi için, hikâyeye hareketlerle şekillenen danslar ve sonra da müzik ve müzik enstrümanları eklenmekte ve performans tamamlanmış bir ifade aracına dönüştürülmektedir. Diğer bir deyişle performansta, müzik dansa, dans ise hikâyeye eşlik etmektedir. Ancak "Müzik Kayıtları" metninde bu durum terse dönmüştür. Müzik hiçbir performansın eşlik edeni değil, aksine başrolüdür. İnsan kalbinde oluşan duygular önce müzikle eşleşir ve ortaya çıkar, dans ise müziğin ifadede yetersiz kaldığı noktada devreye girerek ifadenin tamamlayıcı rolünü üstlenmektedir.

"Müzik Kayıtları" metnine göre; içsel ifade (內在表達) her zaman dışsal ifadeden önce gelerek(外在表達) ona temel oluşturmaktadır. Duygular her zaman temeldir; onu sırasıyla ses ve hareketler takip eder. Bu tıpkı insan kalbi ile zihni arasındaki ilişkiye benzemektedir. İnsan kalbini etkileyen duygular, insan zihnini harekete geçirerek, kişinin dış dünyasını şekillendirmesine katkı sağlar. Böylece insan kalbi, kendi ürünü olan medeniyet ile etkileşim kurar ve kendi için, kendi doğasına en yakın, en ideal olan yaşam standartlarını oluşturur. Bu ilişkinin yönü tersine döndüğünde, insan ürünü olan medeniyet insana göre şekillenmez; insan, kendi ürünü olan medeniyetin kontrolüne girerek kendini ona göre şekillendirir. Bu durum da, insanı kendi doğasından uzaklaştırarak, kendi için en ideal yaşamı kurma şansını elinden almaktadır.

Kaynakça

- Cai Zhongde, *Zhongguo Yinyue Meixue Shi*, Pekin: Beijing Renmin Yinyue Chuban She, 2010.
- Gonca, Ünal Chiang. "Çin Klasik Müzik Kayıtlarına Göre Antik Çin'de Müziğin Toplumsal Fonksiyonu". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*. 39/68 (2020): 60-80.
- Lin Mingzhao, *Xian Qin Dao Jia De Li Yue Guan*, Taizhong: Wu Nan Tushu Chuban, 2007.
- Özerdim Muhaddere, *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1963.
- Shi Zuocheng, *Zhongguo ZhaxueJingshen Shuoyuan*, Taipei: Li De Chuban She, 2006.
- Inayat, Khan. *Müzik, İnsan ve Evren Arasındaki Köprü*. Çev.,Kaan H. Ökten-Tuğrul Ökten. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1994.

Xie Bingying, *Sishu Duben*, Taipei: Sanmin Shuju, 2003.

Zhang Yinshu, *Liji Sixiang Conglun*, Taipei: Furen Daxue Chuban She, 2006.

İnternet Kaynakları

- Zdic. "Han Dian: Ton". Son güncelleme 30 Eylül, 2020, <https://www.zdic.net/hans/>.
- Ctext. "Liji Yueji 禮記·樂記". Son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/liji/yue-ji>.
- Ctext. "Lunyu 論語". Son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/analects>.
- Ctext. "Mengzi 孟子". Son güncelleme 30 Nisan, 2020, <https://ctext.org/mengzi>.
- Mozaik:"Müzik Terimleri Sözlüğü:Ton". Son güncelleme 29 Eylül, 2020. <https://www.mozaik-koeln.com/tr/Kutuphane.shtml>.
- Ctext. "Xunzi 荀子". Son güncelleme 30 Nisan, 2020. <https://ctext.org/xunzi>.
- Ctext. "Zhongyong 中庸". Son güncelleme 30 Nisan, 2020. <https://ctext.org/liji/zhong-yong>.

Başlık/ Title: Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmalarının Yerel Kültür Simgesi Tarihi Şahsiyetlerin Tanınırlığına Olası Etkisi / Possible Effect of Comparative Literature Studies on Recognition of Historical Characters Being Local Cultural Symbols

Yazar/ Author

Gökhan Şefik Erkurt

ORCID ID

0000-0002-6826-7970

Bu makaleye atf için: Gökhan Şefik Erkurt, Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmalarının Yerel Kültür Simgesi Tarihi Şahsiyetlerin Tanınırlığına Olası Etkisi, *KARE*, no. 10 (2020): 62-80.

To cite this article: Gökhan Şefik Erkurt, Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmalarının Yerel Kültür Simgesi Tarihi Şahsiyetlerin Tanınırlığına Olası Etkisi, *KARE*, no. 10 (2020): 62-80.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 14 Ağustos/ August 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Gökhan Şefik Erkurt*

**Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmalarının Yerel Kültür Simgesi
Tarihi Şahsiyetlerin Tanınırlığına Olası Etkisi¹**

Özet: Sınırları bir şekilde belirlenmiş bir toprak parçası veya alanda yaşayan bir halkın, kendisine özgü hayat, inanç ve ahlak anlayışının, dünya görüşünün, geleneklerinin, örf ve adetlerinin, yaşayış tarzının sonucu ortaya koyduğu maddi ve manevi değerlerin bütünü halk kültürü (yerel kültür) olarak tanımlanır. Oluştugu toplum ve coğrafyada bilinen yerel kültür ve ürünleri, kendilerini değerli kılan yerellik özellikleriyle kendi sınırlarını aşabilir ve evrensel bağlamda tanınır hale gelebilirler. Kültür ürünlerinin bir kısmı da ulusu ve ülkesi için mücadele etmiş böylelikle yerel kültür içerisinde kendine yer edinmiş ve zamanla birer simgeye dönüşmüş olan tarihi şahsiyetlerdir. Bu tarihi şahsiyetlerin dünyanın başka coğrafyalarında tanınması ve uluslararası hale gelmesi adına atılabilecek ilk adımlardan biri de karşılaştırmalı edebiyat alanında gerçekleştirilecek akademik çalışmalardır. Bu düşüncemizin temelinde karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanının edebiyat eserleri ve edebiyatçılar ile sınırlı olmaması yatmaktadır. Bu alanda sosyo-ekonomi, tarih, felsefe, teoloji, cinsiyet ve hatta bürokrasi üzerine birçok yazılı ve sözlü birikim ile ilgili şahsiyetler araştırma nesnesi olarak literatüre geçmiştir. Çalışmamızda Türkiye tarihindeki tarihi şahsiyetlerin öncelikle akademik anlamda bilinirliğini arttırmak için başka kültürlerin ismi dünyaca duyulmuş tarihi şahsiyetleri ile karşılaştırılarak incelenmesi önerilmiştir. Türk kurtuluş savaşıyla birlikte simgeleşmiş Yörük Ali Efe ile ünlü İskoç William Wallace arasında benzer ve ortak yönleri doğrultusunda genel bir karşılaştırma önerisi yapılmıştır. Aynı yöntemle savaşlar devam ederken insanlara yardımcı olan Oskar Schindler ve Kazım Karabekir gibi karakterler üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca farklı kültürlerin sembelleri tarihi kadın şahsiyetler üzerinde önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışmada karşılaştırmalı edebiyat yöntemleriyle edebi eserler ve edebi kişiler üzerine yapılmış çalışmalara benzer araştırmaların, tarihi karakterlerin uluslararası seviyede tanınırlığına katkı yapacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyat, Yerel Kültür, Tarihi Şahsiyetler, Yörük Ali Efe, William Wallace

**Possible Effect of Comparative Literature Studies on Recognition
of Historical Personages Being Local Cultural Symbols**

Abstract: Folklore (local culture) is defined as the total sum of the whole material and spiritual values in a particular piece of land made and produced by a particular group of people's particular outlook on life, traditions, moral standards, and way of living. Some locally significant cultural values and products that are known only by the society and in the geography where they emerged sometimes cross the boundaries of their own by virtue of their local peculiarities that made them valuable and become international and internationally known. Parts of cultural products are historical personages who had fought for his/her people

* Gökhan Şefik Erkurt, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, erkurt@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6826-7970

¹ 28-30 Kasım 2019 tarihleri arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen "Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu"nda sözlü olarak sunumu yapılan "Halk Kültürünün Uluslararasılaşmasında Karşılaştırmalı Edebiyat Alanının Önemi" adlı konunun özelliği hale getirilerek genişletilmesiyle hazırlanmıştır. Sempozyum bildiri kitabında bastırılmamış özgün bir araştırma çalışmasıdır.

and land, and accordingly had a place in the local culture and transformed into local figures. One of the steps to be taken to make these local personages known in other parts of the world and make them international is to conduct academic studies in the field of comparative literature. What lies in the foundation of our initiation is the fact that the research area of comparative literature is not limited to the men of literature or their literary products. The scope of comparative literature has noted the fields and persons as research objects such as socio-economics, history, philosophy, theology, gender, and even oral and written stories about bureaucracy along with the personages who are related to them. This particular research proposes a comparative study of the Turkish personages along with other internationally renowned ones to increase popularity among academic circle. In this context Yörük Ali Efe, who is closely associated with the battles of independence, is compared to famous Scottish warrior William Wallace in terms of their similar and common traits. By the same research methodology some assessments have been conducted on Oskar Schindler and Kazım Karabekir who helped people in the on-going years of the wars. This study also proposes that women personages who became symbol of their culture be noticed. This research has reached the opinion that the similar studies made about literary works and literary men by means of comparative study methods could possibly help to promote the historical characters to be renowned internationally.

Keywords: Comparative Literature, Local Culture, Historical Personages, Yörük Ali Efe, William Wallace

Giriş

Gerçekliğin doğası gereği kültür olgusu üzerine sayısız tanım getirilmiş ve ikili bir ayırım yapılmıştır. Kültür, maddi ve manevi olarak iki alana ayrılrsa da ortaya konan tüm ürün ve eserler tek bir çatı altında değerlendirilir. Kültür, sosyal bir süreç olmakla beraber sosyal sürecin düzenleyicisi olan² insanlığın var olduğu günden bu yana birey ve toplum tarafından üretilir.³ Sosyal veraset olarak kuşaktan kuşağa aktarılacak⁴ soyut ve somut birikimlerin bütünü olarak ifade edilebilir.⁵ Her ulusun kendisini özelliği kılan, somut ve soyut değerler ile birikimler sonucu ortaya koyduğu kültürel ve tarihsel ürünleri vardır. Bilindiği gibi bu ürünler, sanattan teknik alana kadar birçok sahada gözlemlenebilir. Bu alanlardaki birikim ve değerlerin tümü yerel özellik gösteren halk kültürünü meydana getirir. Kültürün doğası gereği yerel kaynaklardan ortaya çıkması kendisini değerli ve özelliği kılar.

Kültürün boyutlarından biri olarak görülen halk kültürü⁶, kabul edildiği üzere yerel olarak daha çok bilinen bir insanlık birikimidir. Bu birikim soyut veya somut yani geleneksel kültür ürünleri şeklinde maddi veya manevi olabilir.⁷ Anlık veya tarihsel olarak görüngülere sahiptir ve aynı şekilde anlık ve tarihsel olarak değerlendirilebilir.⁸

Halkbilimci Pertev Naili Boratav (1907-1998), kültür araştırmalarında birbirinden farklı disiplinlerin ve yöntemlerinin kullanılmasının önemine dikkat çeker. Boratav'a göre halkbilimi ile başka disiplinlerin organik ve işlevsel bağları vardır.⁹ Halk kültürünün görünür kılınmasında, kayda alınmasında, değerlendirilmesinde ve sosyal veraset olarak aktarılabilir olmasında en önemli etkenlerden biri edebiyattır.¹⁰ Diğer bir özelliği de yerel kültürün araştırılmasına zemin hazırlayan en etkin disiplinlerden biri olmasıdır. Kabul edileceği üzere halk kültürünü var eden unsurların arasında edebi etkinlik yadsınamaz derecede önemli yer tutar. Hatta

² Köksal Alver ve Necmettin Doğan, *Kültür Sosyolojisi*, Ankara: 2. Baskı, Hece Yayınları, 2011, s.135-136

³ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2011, s.123-130

⁴ Franz M. Wuketits, *Gene, Kultur und Moral*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990, s.74-80

⁵ Fuat Memed, *Kültür Alışverişi*, İstanbul: Adam Yayınları, 2000, s.37-39

⁶ Philip Smith, *Kültürel Kuram*, çev. Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu, İstanbul: Babil Yayınları, 2007, s.14

⁷ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.7

⁸ Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008, s.7

⁹ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı-Türk Halkbilimi I*, İstanbul: K Kitaplığı, 2003, s.20-23

¹⁰ Örnek, *Türk Halkbilimi*, s.22

kültürün en önemli uygulama ve aktarım araçlarının başında edebiyat gelmektedir. Bu nedenle halk kültüründe ne var ise yansımalarına edebiyatta rastlanabilir.¹¹

Yerel kültürünün, kendisini özellikli ve değerli kılan yerel özellikleri ulusal ve uluslararası bilinirliğe ulaşması bağlamında en etkin yönleridir. İnsanlığın ortak mirası olan evrensel kültürün yani medeniyetin gerçek anlamda paylaşılması bakımından bu yönler önemli görülmelidir. Bu bağlamda yerel kültürlerin önce ulusal sonrasında da uluslararası bilinirliği, sosyal, kültürel ve insani sorumluluk olarak kabul edilebilir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için önemli görülmesi gereken en etkili araçlardan biri edebiyat olmalıdır çünkü kültürün aktarımını sağlayan en geniş alan dildir. Dolayısıyla dil ve kültür arasındaki etkileşimli ilişki, bu meseleyi ulusal bir çerçevenin ötesinde değerlendirmeyi gerektirir. Bu nedenle yerel, ulusal ve uluslararası anlamda halk kültürünün anlaşılabilmesinin ön şartı, dil ve kültür tartışmalarını genel bir temele oturtmak olmalıdır.¹²

Bilindiği gibi edebiyat, malzemesi dil, kaynağı yaşantılar ve insanın yaratıcı gücü olan kültürün başat ürünlerinden biridir. İnsanlığın ortak duygu, düşünce, ihtiyaç ve idealleri ile kurulan kültür varlığının en önemli göstergelerinden olan edebiyatın kökeninde dil ve ulusal kültür bulunur.¹³ Bu başat ürün, var edicisi ve üreticisi olan insanın en önemli iletişim gücü olan dil aracılığıyla sınırlarını aşabilir. Bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya, bir kültürden başka bir kültüre yolculuk edebilir, geçiş yapabilir dolayısıyla etkide bulunabilir. Başlangıcı henüz tam kanıtlanamamış ve belirlenememiş olan dil, geçmişte üretilen tüm değerlerin, elde edilen yaşamsal kazanımların geleceğe yansımaları sağlayan bir araç olarak tüm yönleriyle toplum için kültürel bir kalıttır.¹⁴ Dilin bir ürünü ve işlev sahalarının en önemlilerinden olan edebiyat, kültür taşıyıcılığı ve aktarıcılığı bağlamında en etkin araçların başında gelir. Kültür taşıyıcı yönü, edebiyatı değerli ve işlevsel kılar. Yereldeki en dar etki sahasından, ilk olarak ulusal daha sonra da uluslararası alana yayılmasını ve tanınmasını sağlayabilir. Boratav'a göre edebiyat, halk kültürünün ulusal ve evrensel düzeyde güç kazanmasında yadsınamaz gerçek etkenlerden biridir.¹⁵

¹¹ Kaplan, *Kültür ve Dil*, s.11

¹² Kaplan, *Kültür ve Dil*, s.8

¹³ Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016, s.10-15

¹⁴ Ali Dündar, *Dil ve Düşünce*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s.19

¹⁵ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) Türk Halkbilimi II, İstanbul: K Kitaplığı, 2000, s.336

Bu güç kazanımını ve bilinirliği sağlayabilmenin önemli noktası alıcı durumunda olan insan veya topluluğun dikkatini çekebilmek olarak görünmektedir. İnsan, kültürel örüntünün üreticisi olduğu kadar kültürün bir parçası ve ürünüdür. Aynı ikili işlev, kültürü ve sınırları içerisindeki her şeyi analiz etme ve yorumlama aşamasında da geçerlidir. İnsan, kendinde sorular oluşturan ve aynı zamanda cevaplarını bulabildiği kültürel unsurları bilmeye ve öğrenmeye değer görür.¹⁶ İnsan için yabancı olanı kendisine yaklaştıran iki unsurdan söz edilebilir. Bu unsurlardan biri, kendisinde olana benzerlik diğeri de olmayanın eksikliğini tamamlayacak taraftır. Bu ikili, insanın ilgisini yönlendiren dış dünyaya yönelik heyecanları olarak düşünülebilir. Rene Descartes (1596-1650), insanların ortak faaliyetlerini düzenleyen toplumsal hareketlerin temelinde heyecanların yattığını, bu heyecanların da geçmişten miras edindikleri nitelikler olduğunu ve eğilimlerini belirlediklerini ileri sürer.¹⁷

Bu noktadan hareketle çalışmamızın temelinde yatan yerel kültürün simgelerinden olan tarihi şahsiyetlerin bilinirlik sınırlarını genişletmek için bir yöntem üzerinde durulabilir. Başka bir yerel kültür ürününün benzer veya farklı yönlerinin avantaj olarak kullanılabilmesi düşüncesi söz konusu yöntemin temelini oluşturabilir. Bu yöntem, kültür alanı içerisindeki ortak kodlar üzerinden yabancıya ulaşılma özelliği olan edebiyat aracılığıyla uygulanabilir. Çalışmamızın amacına yönelik ortaya konmaya çalışılan karşılaştırmalı edebiyat alanının yerel kültürün simgelerinden tarihi şahsiyetlerin evrensel düzeyde bilinirliğini arttırmak düşüncesinin temelinde bir gözlem yatmaktadır. Bu gözlem sonucu yerel kültür ve simgelerinin kendilerine değer katan unsurlarının öncelikle ulusal anlamda bilinirliğinin artırılması gerektiği görülmüştür.

Yerel Kültürün ve Tarihi Şahsiyetlerin Bilinirlik Durumu ve Gerekliliği

Alan uzmanlarınca bilinseler bile, sosyal bütünlüğün en önemli yapıtaşı olan yerel kültür unsurlarının, uluslararası olmaktan önce ulusal anlamda da yeterince tanınırlığı tartışmalıdır.

Bazı halk gelenekleri coğrafi şartlar, inanç unsurları, etnik ve dil farklılıkları ve de çeşitlilikleri nedeniyle karmaşık niteliktedirler.¹⁸ Tüm

¹⁶ Hendrik Blumentrath v.d., *Literaturwissenschaft, Theorie & Beispiele, Transkulturalität Türkisch-Deutsche Konstellationen in Literatur und Film*, Münster: Aschendorf Verlag, 2007, s.15

¹⁷ Nicolas Journet, *Evrenselden Özele Kültür*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s.208-209

¹⁸ Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) Türk Halkbilimi II*, s.320-324

bunlar yerel kültür simgelerinin veya ürünlerinin görünür ve kolay tanınır olmasının önündeki engellerden bazılarıdır. Bunda her ne kadar popüler eğilimler ve kültürün rolü olsa da tarihsel ve bürokratik anlamda yapılan hatalar da göz ardı edilmemelidir. Örneğin yöresel özellikler taşıyan mimari, araç gereç, kılık kıyafet, yiyecek içecek gibi çeşitli alanlarda, kaydedilmeyerek envantere alınmamış çokça halk kültürü ürünü olduğu alan uzmanlarınca dile getirilmektedir.¹⁹

Yerel kültür ürünlerini araştıran, inceleyen halkbilimi araştırmacılarının, bilinirlik tartışmasına değindikleri birçok alan araştırması ve çalışması literatürde yer almaktadır. Alan uzmanları bu tartışmaların temellerinde yerel kültür ürünleri ve taşıyıcılarının üzerinde yapılan derleme, araştırma ve incelemelerin, yeterli ve güvenilir düzeyde gerçekleştirilmediği belirtirler. Bunun nedeni olarak da alan araştırmacılarının bir kısmının halk yaşamından uzak olmalarını, işin sadece kuramsal yönüne odaklanmalarını hatta eğitimlerini sadece teorik alanda yapmalarını gösterirler.²⁰

Ortaya konan görüşler doğrultusunda yerellik özellikleriyle değerli olan kültürel unsurların yeterince bilinir olmadığı söylenebilir. Yerel olan kültürün kendi dar sınırları dışında ulusal anlamda dahi tanınmıyor olması halk kültürünün değerini bulmadığı anlamına gelebilir. Bu tip kültürel unsurlar görüngülerinin yanında birçok kavramsal anlamı beraberlerinde taşırlar. Kültürün var edicisi ve mirasçısı insanın bu kültür unsurlarını tam anlamıyla tanımaması, bilmemesi kültürün devamlılığına ve olması gereken değerini bulmasına zarar verebilir. Yukarıda halkbilim uzmanlarınca dile getirilen kayda alınmamış, üzerinde yeterli ve güvenilir düzeyde çalışılmamış kültür unsurlarının tanıtımına, ulusal ve uluslararası arenada bilinirliğine katkı vermek farklı yararlar sağlayabilir. Öncelikle yerel kültür unsurlarının maddi ve manevi değerinin anlaşılmasını kolaylaştıracak dolayısıyla sosyal veraset olarak aktarılma şansını yükseltecektir. Bunların dışında bölgesel ve milli kültüre, düşünceye, topluma evrensel anlamda daha fazla bilinirlik ve anlaşılma olanağı sunacaktır. Dünyanın çeşitli bölgelerine, kültür ve uluslarına ait benzer unsurlar çok uzak ve farklı ulus ve kültürlerce bilinmekte ve ait oldukları dizgenin başat ürünü olarak görülmektedirler. Bunun sonucu ülkeler, kültürler maddi ve manevi getiriler elde etmekte ve yarar çeşitli alanlarda kendisini göstermektedir.

¹⁹ Metin Ekici, *Unesco Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde Efelik-Zeybeklik Geleneğinin Yeri*, Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ISBN Numarası 978-975-8254-68-2, Aydın, 2019

²⁰ Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) Türk Halkbilimi II*, s.8

Örnek olarak birçok ülkenin ve ulusunun yerel kültür unsurları ve şahsiyetleri verilebilir. Misal, Japonya'nın Samuray geleneği herkesçe bilinir. Samuraylar; erdemli, cesur ve sadık savaşçılar olarak dünyaca kabul edilirler. Japonya ve Japon kültürüne tanınırlık sağlamanın yanı sıra ekonomik, sosyal, sanatsal birçok getirisi olmaktadır. Bu örneğe çay geleneği, süsleme ve kâğıt sanatı ve sanatçıları gibi oldukça fazla sayıda ilaveler yapılabilir. Sadece Japon halk kültürünün yerel sınırlarını aşmasının yararlarını gözlemek ve değerlendirmek halk kültürü ve unsurlarının bilinirliğinin gerekliliği üzerine fikirler verebilir. Diğer yandan Türk kültüründeki Alp ve Efelik olguları, çay geleneği, yerele özgü zanaat ve zanaatkârlık gibi özellikli alanlarının bilinirliği, getirisi evrensel anlamda tartışılmaya açıktır. Oysa bahsedilen iki farklı kültüre ait unsurların sosyal sınıfları, işlevsellikleri, kültür içerisinde toplumsal, geleneksel veya bireysel görevleri, tarihi motif veya figür olarak yazılı ve görsel sanatlar ile zanaata etkileri bakımından benzer veya ortak yönleri vardır. Peki, olası ortak veya benzer birçok yöne rağmen neden bir kültür unsuru evrensel olarak bilinirken diğeri neden yerel sınırları içerisinde kalmıştır? Akademik anlamda üzerinde tartışma ve değerlendirme yapılması gereken husus budur. Tanınırlığın kazandıracaklarının yanında olası kaybettirecekleri de olabilir. Bu mesele ayrı bir tartışmanın konusudur ve bu çalışmada ele alınmamıştır.

Yerel Kültür ve Tarihi Şahsiyetlerin Evrenselleşme Potansiyeli ve Avantajları

Genellikle, oluştuğu toplum ve coğrafyada bilinen yerel kültür ve ürünleri, kimi zaman özellikli yönleriyle kendi sınırlarını aşar ve uluslararası anlamda bilinir hâle gelir. Bunu sağlarken farklı alanların yardımından veya dışardan kendisine yönelik ilgiden faydalanabilir. Bu alan veya disiplinler çeşitlilik gösterir. Müzik, sinema, televizyon, sahne sanatları, turizm, tıp, iktisat, dans, resim, heykel hatta politika bile bu alanlar içerisinde yer alabilir. Farklı alanlar arası gerçekleşebilen yardımlaşma genellikle pragmatik bir anlayışla işler. Sinemanın kültür ürünü aracılığıyla üretmesi ve kâr elde etmesi bu anlayıştaki yardımlaşmaya örnek olarak verilebilir. İnsanlığa, yaşama ve kültürün özüne zarar vermediği sürece bu gerekçe yadigarı olmayacaktır.

Yerel kültür ve ürünlerinin kendilerini aşma potansiyelini var edebilecek avantajlı ve güçlü görünen yönleri üzerinde düşünüldüğünde;

• İnsan ürünü olması. İnsanlığın doğası gereği benzerlikler ve ortak eğilimler söz konusu olacaktır. Her bir toplumun birikime dayalı uygarlığının karşılığının olması.²¹

• Diğer yerel kültürler ile tematik, çağcıl, biçimsel benzerliklerinin veya farklılıklarının olması. (Benzerlikler de farklılık da ilgi çekici unsurlardır)

• Günümüz iletişim ve ulaşım araçları sayesinde kolay ulaşılabilir olması.

• Günümüzde, devletlerin ve toplumların «sınır» kavramını tartışıyor olması. (Küreselleşme, bölgesel birlikler, paktlar, Avrupa Birliği vb.)

• Toplumların ister ekonomik, ister keyfi veya zorunlu göçlerden ötürü çok kültürlü hale gelmesi.

• Dünya Kültürü, Dünya Edebiyatı, Dünya Sanatı, Dünya Vatandaşı gibi kavramların önemli görülmesi. (Medya, Sivil Toplum Kuruluşları, Büyük Organizasyonlar – BM, UNESCO vb.)

• Çeşitli bilim dallarının disiplinler arası bir ortama ulaşma çabası. (Özellikle Sosyal Bilimler)

• Medya, Sinema, Televizyon, Kültür-Sanat hatta bazı bilim alanlarının çok kültürlü ürünleri önemsemesi ve kullanması.

• Farklı toplum ve gruplara ait gelenek ve kültürlerin çağın araç gereçleri ile kolaylıkla alışveriş yapabilmesi, konjonktür aracılığıyla birbirlerine yakınlaşabilmesi.

• Toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan aktarılıp sosyal etkileşime katkı vermesi.²²

• Kültürün yayılma, başkalarınca benimsenme yeteneğinin²³ olması gibi güçlü yönleri dikkat çekmektedir.

Medya, sinema, internet gibi alanların kültürün içerisindeki yeri günümüz teknolojik olanaklar ve iletişim araçları dikkate alındığında önemli görülmektedir.²⁴ Yukarıda tespit edilen güçlü yönler dikkate alındığında yerel kültür ve ürünlerinin belki medya, sinema gibi sektörler kadar etkili görünmese de evrensel bağlamda bilinirlik sağlayabilecek bir alan daha dikkate değer görülmektedir. Bu alan akademik ortamdır ve karşılaştırmalı edebiyat incelemeleri bu yönde etkin olabilir. Akademik bağlamda edebiyat alanı yerel kültürlerin ve simgesel değeri olan tarihi

²¹ Güvenç, *İnsan ve Kültür*, s.121

²² Güvenç, *İnsan ve Kültür*, s.128

²³ Osman Özkul, *Kültür ve Küreselleşme – Kültür Sosyolojisine Giriş*, İstanbul: Açılım Yayınları, 2008, s.102-103

²⁴ Mathias Luserke. *Literaturwissenschaft-Kulturwissenschaft Positionen, Themen, Perspektiven*, haz. Glaser, R., Luserke, M.), Opladen: WV-Studium, 1996, s.185

şahsiyetlerin bilimsel olarak değerini bulması ve literatüre kazandırılması anlamında rol oynayabilir. Yerel kültürün avantajlı yönlerinden de yararlanarak, çağın iletişim olanaklarıyla birlikte kültürel imgelerin evrensel bilinirliğine önemli katkı sağlayabilir. Karşılaştırmalı çalışmalar edebiyatın yanı sıra güzel sanatlar, tarih, sosyoloji, arkeoloji, sanat tarihi gibi farklı disiplinler arasındaki etkileşimlerin de incelenmesi şeklinde yapılabilir.²⁵ Bu disiplinlerde yapılacak çalışmalarda başka uluslara ait kültürel imgelerin ve tarihi şahsiyetlerin araştırma nesnesi olarak seçilmesi ve karşı kültür ve tarihi süreçteki benzerleriyle karşılaştırılması evrenselleşme bağlamında karşılıklı olarak yarar sağlayacaktır.

İletişim ve özellikle bilişim teknolojisinin gelişimi sonucu ortaya çıktığı belirtilen “Bilgi Toplumu”nda bilgi ile birlikte kültürün de evrensel bir dolaşım sağladığı gözlemlenmiştir.²⁶ Bilindiği üzere bu iletişim odaklı alışveriş, kültürel yakınlaşmaları doğurmakta, farklı kültür ve toplumlar karşılıklı olarak birbirlerinden haberdar olmaktadır.

Birbirinden farklı yerel kültürlerin, insanlığın doğası gereği ortak ve benzer yönlerinin olacağı gerçeğinden hareketle, farklılıkları da göz ardı etmeden, amaç, içerik veya biçim olarak yakınlıklar göstereceği söylenebilir. Her ne kadar farklılıkların bazen uzaklık veya benzeşmemek şeklinde yorumlanma tehlikesi olsa da temelde insanın merakını ve heyecanını uyandıran bir unsur olduğu belirtilebilir. Bu noktada önceki bölümlerde Descartes’ın, insanın heyecanı üzerine söylediklerini hatırlatmak yararlı olacaktır. Geçmişten miras edinilen nitelikler olan heyecanlar insanın eğilimlerini ve ilgilerini belirlerler.²⁷

Kültürün yayılma ve başka birey ve topluluklarca benimsenme yetisi, çağın iletişim, teknoloji ve ulaşım olanakları aracılığıyla eski zamanlara oranla daha yüksek bir potansiyelde görülebilir. Son yüzyılda çeşitli nedenlerle artan göçlerden dolayı çok kültürlü toplumların oluşması bilindiği gibi birçok yeni kavramı da günümüzde anlam dünyasına katmaktadır. Sanat, kültür, edebiyat, sosyoloji, ekonomi gibi birbirinden farklı ama birbirleri üzerinde etkisi olan alanlarda bu kavramlar dikkat çekmektedir.

Yerel kültür ürünü ve imgelerinin bağlantılarının, benzerliklerinin veya birbirlerine olan ihtiyaçlarının görünür olmasında sanat, teknoloji, iletişim, teknoloji alanlarının etkisi bilinmekle birlikte çağın şartları doğrultusunda

²⁵ Funda Kıziler Emer, *Duino Ağaçları ile Bir Meleşin Yakarışı-Dualar Adlı Yapıtlarda Melek İmgesi*, Konya: Çizgi Yayınları, 2014, s.48

²⁶ Özkul, *Kültür ve Küreselleşme – Kültür Sosyolojisine Giriş*, s.127

²⁷ Journet, *Evrenselden Özele Kültür*, s.208-209

dünyada «sınır» kavramının tartışılıyor olması küreselleşme benzeri kavramların anlam ve de kullanım alanlarını genişletmesi bu konuda birer avantaj olarak yorumlanabilir.

Bu avantaj sanat ve edebiyat unsurları medya, sinema gibi araçlarla sıklıkla ve etkin şekilde kullanılmaktadır. İlgili alanlarda uluslararası olarak tanınan çokça yerel kültür simgeleri mevcuttur.

Yörük Ali Efe

William Wallace

Görsellerde yer alan iki heykel de uluslarının, başka ulus veya uluslarca işgaline karşı çıkmış iki farklı kültürden ulusal tarihlerine geçmiş birer yerel kahramandır. William Wallace, Britanya'da Kral I. Edward'ın hüküm sürdüğü zamanlarda İngiltere'ye karşı girişilen direnişte halkına liderlik yapmış Sör unvanlı bir İskoç şövalyedir.²⁸ Yörük Ali Efe, Anadolu'da milli mücadelenin Aydın bölgesindeki liderlerinden biridir ve Yunan ordusuna karşı yıllarca mücadele etmiştir. Batı Anadolu'da düşmana yapılan ilk baskın olarak tarihe geçen Malgaç baskını 16 Haziran 1919'da

²⁸ "Google Gizlilik Politikası", son güncelleme 13.08.2020
https://tr.wikipedia.org/wiki/William_Wallace

gerçekleştirmiş ve bulunduğu bölgenin kurtuluş hareketinin başlamasına öncülük etmiştir.²⁹

Birer yerel kahraman olan bu şahsiyetler kendi uluslarının yerel kültüründe önemli iki simgedir. Kendilerinden esinlenerek ortaya çıkarılmış birçok soyut ve somut kültürü ürünü vardır ve yerel kültürün başka unsurlarına da varlıklarıyla katkı vermişler ve vermektedirler. Tarihi şahsiyetlerin kültürün içerisinde kendilerine yer buldukları ve taşıdıkları maddi manevi tüm özellikleri ile sosyal veraset olarak kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldıkları kendileri ile ilgili kültür ve sanat ürünleri üzerinden okunabilir. Görsellerde yer alan heykeller yorumlayıcı bir şekilde gözlemlenebilir. Coğrafya ve zaman farkına rağmen insanlığın ortak yönleri ile farklı kıyafetler içerisinde zaferin simgesi olarak silahlarını havaya doğru tutan iki şahsiyeti de miras olarak alan sanatçılar birer ayaklarını uğruna savaştıkları topraklara emin ve güçlü bir şekilde resmetmişlerdir. Bu estetik formun kaynağı insanlığın ortak duygu ve düşünceleridir. Bu iki şahsiyeti özelliği ve değerli kılan kendi yerellikleridir. Uluslarının özgürlüğü için savaşmış, cesaret, sadakat gibi erdemleri zor zamanlarda göstermiş olmaları ortak özelliklerindedir.

Tüm bu ortak ve olumlu yönleri dışında biri uluslararası bir tanınırlığa sahipken diğeri yerel sınırlar içerisinde bilinirliğe sahiptir. Tanınırlığı artan ve evrensel bilinirliğe kavuşan yerel kültür ürünü avantajlı ve güçlü yönleri kullanılarak yerel sınırlarının ötesine taşınmıştır. Bu sınırları aşma eylemi yerel kültür imgelerinin kendisi dışında gelişmiş ve başka alanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu unsur yazımın temelini oluşturmaktadır. Yerel kültürlerle ait şahsiyetlerin başka coğrafyalarda daha fazla tanınması ve evrensel hale gelmesi için en öncül etkinliklerden biri de edebiyat alanında yapılacak akademik çalışmalardır. Dikkat edilmesi gereken husus yapılacak çalışmaların akademik, bilimsel, kültürel kuram ve yöntem bağlamında nitelikli ve de yeterli olmasıdır. Yapılacak çalışmaların yayın dilinin ilgili kültürler dikkate alınarak seçilmesi ve akademik alanda etkin, bilinir yayın organlarında yer alması amacın gerçekleşebilmesinde etkili olacaktır. Özellikle karşılaştırmalı bir anlayışla yapılacak edebiyat çalışmaları bu ideale büyük katkı verebilir. Bunlar akademisyen ve araştırmacılar tarafından yapılabilir. Önemli olan edebiyat etkinliğinin karşılaştırmalı bir yöntemle gerçekleştirilmesidir.

²⁹ "Google Gizlilik Politikası", son güncelleme 13.08.2020
https://tr.wikipedia.org/wiki/Yörük_Ali_Efe

Bu düşüncenin temelinde karşıtlık ile ihtiyaçların olduğu söylenebilir. Herhangi bir şey tanımlanabilmek için bir karşıta ihtiyaç duyar. Siyah bir kalem bilindiği sürece başka renk kalemlerde bilinebilecektir. Bilinmenin ötesinde dünyevi bir unsur değerini bulmak ve gösterebilmek için karşısında yine bir dünyevi unsura ihtiyaç duyar. Bilindiği üzere kültür de insanoğlunun ihtiyaçlarından doğmuştur.³⁰ İnsan, doğayı var ettikleriyle sadece kontrol etme çabasına girmemiş aynı zamanda kendisine yaklaştırmaya çalışmıştır. Eksiklerini gidermiş ve bu yolculuğa ihtiyacını göz önüne alarak başlamış ve ilk adımlarını kendi özelliklerine benzer doğal eylemleri taklit etmekle başlamıştır.³¹ Beslenme, barınma, korunma, hayatta kalma gibi doğanın içerisinde her varlık için geçerli olan olgular insanlık tarihi ve kültürünün temelini oluşturmuştur.

Herhangi bir ulusa ait kültürün başka bir kültür, halk, ulus veya topluluk tarafından ilgi çekici bulunabilmesi veya değerlendirilmesi için belirli şartların olması gerekir. Bunlar, kendi kültürünün bazı özelliklerine benzeyen veya eksikliğini hissettiği herhangi bir yönünü tamamlayacak unsurları karşı kültürde bulabilmesidir. Yerel kültürün bilinirliğini yerel sınırlar dışına taşıyabilmenin yollarından biri olarak uygulanabilecek olan karşılaştırmalı edebiyat alanındaki çalışmalarda karşı kültürün, topluluğun ve dolayısıyla bireyin yatınlıklarına, eğilimlerine yönelik bir yöntem izlemek, strateji oluşturmak gereklidir. Böylelikle karşılaştırmalı edebiyat (Komparatistik) alanının yerel kültüre olası katkısı olarak gördüğümüz “evrenselleşme”yi gerçekleştirme olanağı bulunabilir.

Komparatistik Yöntem ve Avantajları

Öncelikle şu belirtilmelidir ki karşılaştırmalı edebiyat alanında yapılan çalışmaların ve araştırmaların temelinde edebiyatın bütün olduğuna dair bir düşünce vardır. Bu düşüncenin çıkış noktası da Johann Wolfgang von Goethe'nin “Weltliteratur” olarak tanımladığı dünya edebiyatı fikridir. Goethe'ye göre farklı milletlerin eserleri ve ürünleri dünyanın ortak birikimi ve hazinesidir.³² Edebiyat tarihçisi Peter J. Brenner'e (1953) göre edebiyatın kapsadığı çoklu kültür, tüm zamanların görüngülerini barındırma, tüm halkların sesini temsil etme ve halkların birbirleriyle bağını ortaya koyabilme olanağı “Weltliteratur” (Dünya Edebiyatı) kavramının en önemli

³⁰ Selçuk Kürşad Koca, *Türk Kültürünün Gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi (Doğum Geçiş Dönemi Örneği)*, TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:5, Sayı:11, 530-554, ISSN: 2147-8872, 2017

³¹ Doğan Günay, *Kültürbilime Giriş – Dil, Kültür ve Ötesi*, İstanbul: Papatya Yayınları, 2016, s.26

³² Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s.1

kaidesidir. Edebiyatın temelinde yer alan prensipler tüm zamanlarda ve her kültürde aynıdır.³³ Bu temel prensiplerin oluşumunda yer alan evrensel ve insani düşünce, yaşam biçimi ve kültürdür. İnsanlığın inşasında ortak olan bu temel prensipler karşılaştırmalı edebiyatın yani komparatistik alanın araştırılan nesne, ürün veya simgelere ulaşmasını ve de aralarında bir bağ kurmasını sağlayacak en önemli yardımcıdır.

Karşılaştırmalı edebiyat alanında en az iki farklı eser veya yazar, alanın inceleme yöntemleri doğrultusunda çeşitli disiplinlerden (felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih, sanat tarihi, teoloji, antropoloji hatta doğa bilimleri ve tıp) de yardım alarak karşılaştırmalı bir anlayışla incelenir ve yorumlanır. Eserler, masal, anı, deyiş, şiir, kısa edebi metinler olabilmesinin yanında yerel kültür ürünü olan şahsiyetler, olaylar, mekânlar, gelenek ve görenekler, inançlar ve de onların üzerine kurgulanmış veya yazılmış metinler de olabilir.³⁴

Oluşturucusu öznel ve sosyal bir varlık olan insan olduğundan, edebiyat metinleri birer tarihi belge, tarihi belgeler de birer edebiyat metni olarak okunabilir. Örnek vermek gerekirse; hatıratlar, günceler, askeri veya tarihi belgeler, telgraflar, mektuplar buldukları dizgenin dışında da alt dizgelere ait metinlerdir. Bir hatıratın, günceden sosyal, askeri, tarihi hatta bilimsel bilgiler süzölebileceği gibi resmi bir belgeden de duyuşal izlenimler elde edilebilir.

Komparatistik yöntemin avantajı, birbirinden uzakta ve habersiz olan en az iki yerel kültürü birbirine yaklaştırması, tanıştırması ve bilinir kılma olasılığıdır. Her iki kültüre ait ürünlerin, benzerlik veya farklılıkları üzerinden karşılaştırılması sonucu uluslararası anlamda bilinirlik sağlanabilir. Ayrıca çoklu şekilde inceleme yapmak rastgele ürün seçimiyle yapılamayacağından eleştirel bir mesafe ve nesnellik sağlayacaktır.³⁵

Yerel Kültür Ürünlerinin Tespiti ve Seçimi

Sanat ve kültürel faaliyet ile ilgi seçimleri de büyük oranda yatkınlıklar, ihtiyaçlar belirler.

Cumhuriyet tarihinin etkili kültürel etkinliklerinden biri olan dönemin çeviri çalışmalarının önemli çevirmeni, edebiyatçı ve edebiyat öğretmeni Behçet Necatigil, "Tan Gazetesi"ne 12 Eylül 1974 yılında verdiği bir

³³ Peter J.Brenner, *Literaturwissenschaft-Kulturwissenschaft Positionen, Themen, Perspektiven*, haz. Glaser, R., Luserke, M., Opladen: WV-Studium, 1996, s.11-12

³⁴ Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, s.77-93

³⁵ Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, s.93

röportajda Almandan çevirdiği kitaplarla ilgili ifadesinde, yatkınlıklarına, ruhuna yakın gördüğü Alman yazarları tercih ettiğini dile getirir.³⁶

Bu minvalde bir yerel kültür ürünü ile karşılaştırılacak olan diğer yerel kültür ürünü seçilirken, o kültürün insanın olası yatkınlıklarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate almak gerekir. Karşı kültür bireyini ancak böyle bir strateji ile tanınırlığı arttırılmak istenen yerel kültür ürününe yaklaşılabilir.

Karşılaştırmalı Örneklemeler

Avrupa kültürünün birer parçası olan Jeanne d'Arc, Oskar Schindler, William Wallace gibi şahsiyetler ve yaşadıkları olaylar dünyaca bilinirken, Türk ve Anadolu kültürüne ait benzer şahsiyetler, olaylar yerel kalmakta hatta ulusal bir yayılma ve tanınırlık göstermekte dahi zorluk çekmektedirler.

Aynı durum masal dizgesi gibi edebiyat alanı içinde yer alan yerel kültür unsurları için de geçerli sayılabilir. Oysa adı geçen Avrupa ve Batı kültürü unsurlarından Jeanne d'Arc, Fransız köylüsü direnişi bir kadındır.³⁷ Dünyaca bilinir, evrenselleşmiştir. Ama Türk kültüründe büyük etkisi ve yeri olan Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanları Fatma Seher (Kara Fatma), Şerife Bacı ve Nene Hatun yerel kalmıştır. En fazla uzmanlarca ve kendi insanlarınca bilinmektedirler. Yine aynı şekilde Gördesli Makbule Hanım, Halime Çavuş ve 12 yaşında silah kuşanıp düşmanla çatışan Onbaşı Nezahet'in ulusal anlamda dahi tanınırlığı tartışılmalıdır.³⁸

Peki, Jeanne d'Arc neden evrenselleşebilmiştir? Doğal olarak medyanın, gücün ve dünya ekonomisinin güçlü coğrafyası olan Avrupa kültürünün bir şahsiyettir ve ürün olarak dünya sahnesine sunulması pek de şaşırtıcı değildir. Bu noktada düşünülmesi gereken ise yerel kalmış Türk ve Anadolu kültürünün şahsiyet ve olaylarının nasıl bir yöntem ve strateji ile bilinirliğinin arttırılması konusudur. Bu hususta akademi ve ilgili alan araştırmacılarının üzerlerine düşenin bir kısmını karşılaştırmalı edebiyat bilimi aracılığıyla yapabilmeleri seçenekler arasındadır. Kendi yerel kültür simgeleri olan tarihi şahsiyetleri dünya sahnesine taşımak amacıyla yapacakları çalışmalarında komparatistik (karşılaştırmalı edebiyat bilimi) temelli bir anlayışı benimseyebilirler. Bilinen ve duyulmuş bir motif, figür, karakter veya olay gibi yerel bir kültür ürününü karşıt araştırma nesnesi

³⁶ *Tan Gazetesi*, 12 Eylül 1974

³⁷ "Google Gizlilik Politikası", son güncelleme 13.08.2020
https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeanne_d%27Arc/

³⁸ "Google Gizlilik Politikası", son güncelleme 13.08.2020
<http://muharipgaziler.org.tr/kadin-kahramanlar>

olarak seçebilirler. Örnek olarak Anadolu coğrafyasında çeşitli tarihlerde gerçekleşen savaşlarda önemli faaliyetlerde bulunmuş kadın şahsiyetler yerel kültür içerisinde kendilerine yer edinmişlerdir.³⁹ Nene Hatunu, Şerife Bacıyı veya Fatma Seher'i uluslararası alana taşımak için benzer bir tarihi hikâyeye sahip olan Fransız Jeanne d'Arc gibi bir karakteri veya onun üzerine yazılmış bir metni araştırma malzemesi olarak kullanabilirler. Böyle bir çalışma karşı kültürün dikkatini çekebilecek ve dolayısıyla Türk ve Anadolu kültürünün simgelerini, gerçeklerini ve özelliklerini diğer kültür ortamına ve insanına yaklaştırabilecektir.

Diğer önemli bir örnek de Oskar Schindler (1908-1974) ve Kazım Karabekir (1882-1948) olarak verilebilir. İki farklı kültürde yaşamış, insanları zulümden, ölümden, açlıktan kurtarmış birer önemli şahsiyettir Oskar Schindler ve Kazım Karabekir. Birisi, bu yönüyle uluslararası bir üne kavuşmuşken diğerinin bu yönü ulusal anlamda bile yeterince bilinmemektedir.

Oskar Schindler, İkinci Dünya Savaşı sırasında bilindiği gibi dönemin hâkim gücü olan Nasyonel Sosyalistlere malzeme sağlamak için işlettiği fabrikasındaki Yahudi işçileri savaşın zulmünden korumuş ve onları kurtarmak için hem bürokratik çaba hem de maddi fedakârlıkta bulunmuştur.⁴⁰

Kazım Karabekir ise Türk Kurtuluş Savaşı'nın en önemli şahsiyetlerinden olan bir komutandır. Ancak onun önemli bir başka özelliği de savaş nedeniyle yetim kalmış çocukların koruyuculuğunu ve kurtarıcılığını yapmasıdır. Tarihe "Gürbüz Çocuklar Ordusu" olarak da kaydedilen bu önemli eylem Oskar Schindler'in yaptıklarıyla benzerlik gösteren merhamet ve iyilik merkezli bir düşünce temeliyle yapılmıştır.⁴¹ Bu benzerlik her iki olayı ve şahsiyeti birer yerel kültür ürünü ve simgesi olarak karşılaştırmalı edebiyat incelemesinin araştırma nesnesi yapmak için önemli bir olanaktır. Medya gücü ve sinema sanatı kullanılarak dünyaca ünlü Oskar Schindler ve eylemi kullanılarak Kazım Karabekir'in eylemi ve şahsiyeti yerel kalmaktan kurtarılabilir.

Halkbilimciler, filologlar, karşılaştırmalı edebiyat araştırmacıları buna benzer tespitler yaparak kendilerine karşılaştırmalı bir anlayışla çalışma stratejileri geliştirmelidirler. Kültürel çalışmalar söz konusu olduğunda

³⁹ "Google Gizlilik Politikası", son güncelleme 14.08.2020
<https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi16/62-65.pdf>

⁴⁰ "Google Gizlilik Politikası", son güncelleme 13.08.2020
https://tr.wikipedia.org/wiki/Oskar_Schindler/

⁴¹ Fahrettin Mehmet Kırzioğlu, *Kazım Karabekir*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.154-158

karşılaştırmalı edebiyatın içerik tanımlayıcı ve işlevsel bir görev üstlendiği söylenebilir.⁴² Karşılaştırmalı edebiyat alanı bu yönü ile çalışma stratejilerinde tercih edilmelidir.

Günümüzde sinema veya medya araçları kadar etkili olmasa da edebiyat dünya tarihinin gelişim ve değişiminde hem tanıklığı, şahitliği hem de halk kitlelerini fikri bağlamda etkileyerek önemli rol oynamıştır. Bu gücünü, çağın görsel ve işitsel iletişim araçlarını, eğitim sistemini, akademisini, basım ve yayım olanaklarını, çeviri politikalarını ve benzeri avantajları kullanarak özellikle belli bölgelerdeki halk kültürü unsurlarının bilinirliğinin arttırılmasında kullanılmalıdır. Türkiye örneğinde farklı yörelerdeki halk kültür unsurlarının ulusal anlamda dahi yeterli derecede yaygınlaşmamış olması halk kültürünün değerini bulamadığının göstergesidir.

Özellikle Türk dünyası üzerine çalışan alan uzmanlarının dile getirdiği bir diğer konu da birçok tarihi şahsiyetin ve kahramanlık öyküsünün yeteri kadar açıklığa kavuşturulmamış olmasıdır.⁴³ Tarihi gerçeklerin akademik düzeyde farklı disiplinler tarafından bilinmesi açısından da önem arz edebilecek bir çalışma sahası olarak görülebilecek bu husus başka bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Değerlendirme

Kültürlerarası çalışmalar, farklı toplumların karşılıklı olarak birbirlerinin farkına varmalarına, açık veya örtük kısımlarıyla birbirlerini anlamalarına, yarar.⁴⁴ Her şey gibi halk kültürü ürünü ve simgesi de karşısındaki ile anlam kazanır ve dizgede yer bulur. Halk kültürü ürünü veya simgesi ancak bir karşıtı olduğunda özelliklerini gösterebilecek, dikkat çekecek ve değer kazanacaktır.

Bu nedenle çalışmada ele alınan ve örnek gösterilen farklı halk kültürlerine ait unsurların karşılaştırmalı edebiyat inceleme yöntemleri kullanılarak analiz edilmeleri halk kültürlerinin farklı uluslar arasında bilinirlik olasılığını yükseltebilir. Özgün bir varlık olan ulusal kültürün anlaşılabilmesinde karşılaştırmalı kültür araştırmaları önemli görülmelidir.⁴⁵

Kültür bilimcilere göre kültür aşırı yaklaşım anlayışıyla yapılan çalışmalar araştırmacıların dikkatini çekmektedir.⁴⁶ Bu doğrultuda bilinirliği

⁴² Kamil Aydın, *Karşılaştırmalı Edebiyat – Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, İstanbul: Birey Yayınları, 2008, s.151

⁴³ Selçuk Kürşad Koca, , *Balkan Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları “Yücelciler”*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 60, ISSN:1694-528X, 2017, s.76-90

⁴⁴ Doğan Günay, *Kültürbilime Giriş – Dil, Kültür ve Ötesi*, İstanbul: Papatya Yayınları, 2016, s.262

⁴⁵ Güvenç Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2011, s.372

⁴⁶ Güvenç, *İnsan ve Kültür*, s.179

sağlayabilmek için başka kültürlerin ve halkların dikkatini çekmek en doğru strateji olarak görünmektedir. Yabancı bir halk kültürü simgesinin kendi halk kültürü simgesine benzerliklerinin veya farklılıklarının oranını gören araştırmacı veya akademisyen, Descartes'ın dediği gibi merakını arttıracak bir heyecan duyabilir. Bu heyecanların eğilimleri belirlediği düşünüldüğünde, ait olduğu yerel kültürün diğer ürünlerinin yabancı kültürdeki benzerlerini de merak edebilir ve bunlara ulaşmak isteyebilir. Bu eylem her iki halk kültürünün de öncelikle karşı tarafta sonra da uluslararası alanda daha fazla görünür olmasına, bilinmesine yardım edecektir.

Edebiyat aracılığıyla yapılabilecek önemli bir eylem de bu anlamda halk kültürlerine ait sembol, şahsiyet veya motif gibi unsurlar ile masal, efsane gibi edebi ürünleri uluslararası düzeyde incelemek olacaktır. İncelemeler karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemleriyle karşılıklı olarak nitelikli bir anlayışla yapılmalıdır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin araştırma nesnesi olarak sadece edebi eserle sınırlı kalmadığı, her alandan araştırma nesnesine yaklaşılma esnekliğine sahip olduğunu göz önünde bulundurmak bu yazının amacını ve vardığı sonuçları daha iyi anlamaya yarayacaktır.

Sonuç

Yerel kültürün simgelerinden olan tarihi şahsiyetlerin sanat, medya, sinema gibi alanlara ek olarak, akademik alanda yapılacak komparatistik incelemelerle bilinirliklerinin arttırılabileceği kanısına varılmıştır. Yaygınlaşması halinde yerel kültür ve tarihi şahsiyetler adına yerel tanınırlığın aşılması evrensel bağlamda bilinirliğe ulaşmada olası etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra iki farklı halk kültürünün birbirleri hakkında fikir edinebilmelerine ve yakınlaşmalarına olanak sağlayabilecek bir alan daha olduğu görülmüştür. Karşılaştırmalı edebiyat alanında edebiyat yapıtları ve edebiyatçılar dışında başka disiplinlere ait araştırma nesneleri ile daha önce yapılan ve arşivlerde yerini almış çalışmalar bu yazının savına destek niteliğindedir. Disipliner olarak yapılacak çalışmaların dünya kültürüne, evrensel değerlere, barış anlayışına bilgisel düzeyde destek vereceği gibi aynı zamanda farklı yerel kültür ürünleri ve şahsiyetlerinin uluslararası tanınırlığına da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Karşılaştırmalı çalışmaların uluslar, bölgeler ve ülkeler arasında kültürel motif geçişlerine imkân vereceği ve dünyanın uzak köşelerindeki insan topluluklarının alışverişlerine olumlu etki yapacağı açıktır.⁴⁷ Diğer bir getirisi de çoklu bilim dallarının katılımıyla yapılacak

⁴⁷ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı-Türk Halkbilimi I*, İstanbul: K Kitaplığı, 2003, s.20

çalışmaların bilgi birikimine yol açacağı gerçeği ve elde edilen değerli bilgilerin çeşitli bilim dallarından araştırmacılara yararının kaçınılmaz olmasıdır.⁴⁸ Son olarak karşılaştırmalı edebiyat alanının yerel kültür unsurları üzerinde yapacağı çalışmalar, farklı kültür ve toplumlardan karşılaştırmalı edebiyat, halkbilim ve filoloji alanındaki araştırmacıların yakınlaşmasını ve ortak çalışma olanağı yakalamalarını sağlayacaktır.

⁴⁸ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) Türk Halkbilimi II*, İstanbul: K Kitaplığı, 2000, s.335

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001
- Aytaç, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016
- Alver, Köksal ve Necmettin Doğan, *Kültür Sosyolojisi*, Ankara: 2. Baskı, Hece Yayınları, 2011
- Aydın, Kamil. *Karşılaştırmalı Edebiyat – Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, İstanbul: Birey Yayınları, 2008
- Blumentrath, Hendrik, Bodenbug, Julia v.d., *Literaturwissenschaft, Theorie & Beispiele, Transkulturalität Türkisch-Deutsche Konstellationen in Literatur und Film*, Münster: Aschendorf Verlag, 2007
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) Türk Halkbilimi II*, İstanbul: K Kitaplığı, 2000
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı-Türk Halkbilimi I*, İstanbul: K Kitaplığı, 2003
- Brenner, Peter J., *Literaturwissenschaft-Kulturwissenschaft Positionen, Themen, Perspektiven* Haz. Glaser, R., Luserke, M., Opladen: WV-Studium, 1996
- Dündar, Ali, *Dil ve Düşünce*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001
- Ekici, Metin, *Unesco Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde Efelik-Zeybeklik Geleneğinin Yeri*, Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, ISBN Numarası 978-975-8254-68-2, Aydın, ADÜ, 2019
- Fuat, Memed, *Kültür Alışverişi*, İstanbul: Adam Yayınları, 2000
- Günay, Doğan, *Kültürbilime Giriş – Dil, Kültür ve Ötesi*, İstanbul: Papatya Yayınları, 2016
- Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Boyut Yayınları, 2011
- Journet, Nicolas, *Eremselden Özele Kültür*, İstanbul: İz Yayınları, 2009
- Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008
- Kırzioğlu, Fahrettin M., *Kazım Karabekir*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991
- Kıziler Emer, Funda, *Duino Ağıtları ile Bir Meleğin Yakarışı-Dualar Adlı Yaptılarda Melek İmgesi*, Konya: Çizgi Yayınları, 2014
- Koca, Selçuk Kürşad, *Türk Kültürünün Gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi (Doğum Geçiş Dönemi Örneği)*, TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:5, Sayı:11, 530-554, ISSN: 2147-8872, 2017
- Koca, Selçuk Kürşad, *Balkan Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları "Yücelciler"*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 60, 76-90, ISSN:1694-528X, 2017
- Luserke, Mathias, *Literaturwissenschaft-Kulturwissenschaft Positionen, Themen, Perspektiven* Haz. Glaser, R., Luserke, M., Opladen: WV-Studium, 1996
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000
- Özkul Osman, *Kültür ve Küreselleşme – Kültür Sosyolojisine Giriş*, İstanbul: Açılım Yayınları, 2008
- Smith, Philip. *Kültürel Kuram*, Çev., Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu. İstanbul: Babil Yayınları, 2007
- Tan Gazetesi, 12 Eylül 1974
- Wuketits, Franz M., *Gene, Kultur und Moral*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990

İnternet Kaynakları

- <http://muharipgaziler.org.tr/kadin-kahramanlar> Erişim 13 Ağustos 2020
- https://tr.wikipedia.org/wiki/William_Wallace Erişim 13 Ağustos 2020
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Yörük_Ali_Efe Erişim 13 Ağustos 2020
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Oskar_Schindler Erişim 13 Ağustos 2020
- <https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi16/62-65.pdf> Erişim 14 Ağustos 2020

e-ISSN: 2536-4596

KARE- Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi

KARE- International Journal of Comparative Literature, History and Philosophy

Başlık/ Title: II. Abdülhamid'in Karşı Propaganda Hamlesi Olarak Amerikalı Karikatürist Homer Davenport'un Osmanlı'ya Seyahati / American Cartoonist Homer Davenport's Travel to Ottoman Empire as Abdulhamid II's Counterpropaganda

Yazar/ Author

Kenan Koçak

ORCID ID

0000-0002-6422-2329

Bu makaleye atıf için: Kenan Koçak, II. Abdülhamid'in Karşı Propaganda Hamlesi Olarak Amerikalı Karikatürist Homer Davenport'un Osmanlı'ya Seyahati, *KARE*, no. 10 (2020): 81-119

To cite this article: Kenan Koçak, American Cartoonist Homer Davenport's Travel to Ottoman Empire as Abdulhamid II's Counterpropaganda, *KARE*, no. 10 (2020): 81-119

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 31 Ağustos / August 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance
Date: 11 Dec 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Kenan Koçak*

II. Abdülhamid'in Karşı Propaganda Hamlesi Olarak Amerikalı Karikatürist Homer Davenport'un Osmanlı'ya Seyahati

Özet: 1800'lerin sonu 1900'lü yılların başında Amerikan gazetelerinde çalışan en güçlü politik karikatüristlerden biri olan Homer Calvin Davenport aynı zamanda ünlü bir Arap atı yetiştiricisidir. 1904 yılındaki Amerikan Başkanlık seçimlerinde Theodore Roosevelt için çalışmış ve onun için hazırladığı afiş milyonlarca kopya yapıp dağıtılmıştır. Bu seçim kampanyasıyla Amerika Birleşik Devletleri Başkanı seçilen Theodore Roosevelt'le kurduğu yakınlığı sayesinde, Osmanlı'dan Amerika'ya Arap atları ihraç etmek üzere dönemin Washington Büyükelçisi Şekib Bey aracılığıyla Sultan II. Abdülhamid'in iradesini elde etme girişiminde bulunmuştur. O güne dek Sultan II. Abdülhamid, Arap atlarının Osmanlı İmparatorluğu sınırları dışına çıkarılmasına izin vermemiş olsa da hem Şekib Bey'in hem de Homer Davenport'un beklentilerinin tersine talepte buldukları at sayısı kadar ihraç etmesine izin vermiştir. Davenport, Aneze aşiretinden at tedarik etmek amacıyla Suriye'ye geçmeden önce Sultan II. Abdülhamid'le görüşebilmek amacıyla uğradığı İstanbul'da, 20 Temmuz 1906 tarihindeki Cuma Selamlığı'na katılmıştır. Sultan'la bizzat görüşemese de o tarihe dek yakından çok az fotoğrafı çekilebilmiş ve neredeyse hiç resmi yapılamamış olan Sultan II. Abdülhamid'i çok yakından görüp çizimlerini yapmıştır. Sonrasında geçtiği Suriye'de bir ayı aşkın süre zarfında Aneze aşiretinin konuğu olarak dolaştığı bölgede çeşitli devlet adamları ve toplumun ileri gelen kişileriyle görüşmüş ve kendi deyimiyle Osmanlı Devleti'nin baskı ve denetimi en yoğun uyguladığı ve bilhassa yabancılara karşı daha bir titiz olduğu dönemde yaptığı bu seyahatte neredeyse hiçbir ciddi sorunla karşılaşmamıştır. Seyahati neticesinde, başta hedeflediği altı veya sekiz at yerine, Amerika'ya yirmi yedi at götürmeyi başaran Homer Davenport'un 1909 yılında yayınladığı *My Quest of The Arab Horse* (Arap Atının Peşinde) isimli kitabında yer verdiği çizimler ve yazdıkları, aynı tarihlerde Batı'daki olumsuz Abdülhamid algısının tam tersini söylemiştir. Bu noktadan hareketle Sultan II. Abdülhamid'in yıllarca hiçbir kimse için vermediği at ihracı iznini bir Amerikalı karikatürist için vermesi manidardır. Ayrıca Sultan Abdülhamid, Homer Davenport'un dünyaya yayılmış ününden faydalanmak için ona her türlü kolaylığı sağlayarak ve attığı neredeyse her adımda onu hiç yalnız bırakmayarak kendisi hakkında olumlu imaj çizmesi için çabalamış ve bunda da başarılı olmuştur denebilir.

Anahtar Kelimeler: Homer Davenport, Karikatür, Arap Atı, II. Abdülhamid, Propaganda, Amerika-Osmanlı İlişkileri, Seyahatname

American Cartoonist Homer Davenport's Travel to Ottoman Empire as Abdulhamid II's Counterpropaganda

Abstract: Homer Calvin Davenport, one of the most powerful political cartoonists working in American newspapers in the late 1800s and early 1900s, was also a renowned Arabian horse breeder. Davenport, who was born on March 8, 1867 in the state of Oregon, had a passion for Arabian horses, which started at a very young age. He worked for Theodore Roosevelt in the 1904 American Presidential elections, and the poster he prepared for him was distributed in millions

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü,
kenankocak@erciyes.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6422-2329>

of copies. Thanks to his close relationship with Theodore Roosevelt, who was elected President of the United States with this election campaign, he attempted to obtain the irade of Abdulhamid II. Until that time, Abdulhamid II had not allowed Arabian horses to be taken out of the Ottoman Empire, but he allowed Davenport to export the number of horses he demanded. Before crossing to Syria to buy horses from Aneze tribe, Davenport stopped in Istanbul for a while in the hope of meeting the Sultan. Even though he could not meet him personally, on the 20th of July, 1906, Friday, he attended the Sultan's Selamlık at Yıldız Mosque and was able to draw caricatures of Abdulhamid II, who had almost never been photographed or drawn before. He also commented on the Sultan's personality, based on the physical characteristics of him. What he said about Abdulhamid was totally opposite of the unfavourable perception of him in Europe. He met various statesmen and prominent people in Syria where he travelled as a guest of Aneze tribe for more than a month. When, in his own words, the Ottoman Empire applied the most intense pressure and control – especially on foreigners – throughout its land, he did not encounter almost any serious problems in this journey. As a result of his travel, Homer Davenport managed to import twenty-seven horses to America instead of the six or eight horses they originally targeted. His book titled *My Quest of The Arab Horse*, published in 1909, says completely opposite of the unfavourable Abdülhamid perception in the West in the very same period. From this point of view, it is very significant that Abdulhamid II gave the permission to export horses that he did not give to anyone for years for an American cartoonist. It can be said that Sultan Abdülhamid tried to create a positive image about himself by benefiting from the reputation of Homer Davenport and providing all kinds of convenience for him and not leaving him alone in almost every step he took.

Keywords: Homer Davenport, Caricature, Arabian Horse, Sultan Abdulhamid II, Propaganda, American-Ottoman Relations, Travel

Giriş

Homer Calvin Davenport 8 Mart 1867'de Amerika'nın Oregon eyaletinin Silvertown şehrinde dünyaya gelmiştir.¹ Daha üç yaşındayken annesini kaybetmiş fakat babasının varlıklı bir yerel politikacı olması sebebiyle çocukluğunda iyi bir eğitim almıştır. Küçüklüğünden beri çizimler yapan Davenport, babasının ısrarıyla 1889 yılında girdiği güzel sanatlar okulu Mark Hopkins School of Art'tan, çizimlerinin oldukça karikatürvari bulunması sebebiyle atılmış² ve bir daha hiç sanat eğitimi almayıp çizim konusunda kendini yetiştirmiştir.

Gazetecilikteki ilk parasını, bir orta-sıklet boks müsabakasını takip edip resmettiği için *Sunday Mercury* gazetesinden kazanmıştır.³ 1893 yılında *Chicago Herald* gazetesi tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun da katıldığı

¹ Walt Curtis, "Homer Davenport: Oregon's Great Cartoonist", *Oregon Cultural Heritage Commission*; <http://www.ochcom.org/davenport> (Erişim 25 Temmuz 2019).

² Gus Frederick, "Homer Davenport (1867-1912)", *The Oregon Encyclopedia*; https://oregonencyclopedia.org/articles/davenport_homer/#XTp_F5NzRAY (Erişim 26 Temmuz 2019).

³ Homer Davenport, *The Country Boy: The Story of His Own Early Life* (New York: G. W. Dillingham Company, 1910), s. 140.

Dünya Fuarı'nı izlemeye gönderilmiştir.⁴ Bir süre San Francisco'da yayımlanan *Examiner* ve *Chronicle* gazetelerinde çizdikten sonra 1895 yılında *New York Journal*'ın sahibi William Randolph Hearst tarafından yüksek bir maaşla transfer edilmiştir.⁵ Birkaç hafta içinde çizdikleriyle o kadar meşhur olur ki "Atlantik'ten Pasifik'e değil, bütün uygar dünyada tanınır hale gelmiştir".⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin 1896 ve 1900 yıllarındaki başkanlık seçimleri sürecinde çizdiği resimlerle Cumhuriyetçi aday William McKinley'in kazanmasına destek olmuştur. 1904 seçimlerinde ise Theodore Roosevelt'in kampanyasında çalışmıştır. Amerika'nın milli simgesi Sam Amca'nın (Uncle Sam) sol elini önünde duran Roosevelt'in sol omzuna koyarak destek verişini resmeden "He's Good Enough for Me!" (Benim için Yeterince İyi!) başlıklı poster milyonlarca kopya yapıp dağıtılmıştır.⁷ Poster sayesinde Davenport şöhretine şöhret katmıştır. Ününün zirvesindeyken karikatürden, mizahtan ve kendi yaşamından örneklerle süslediği konferans serilerine başlamış ve bu sayede Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Avrupa'nın büyük şehirlerini gezme fırsatı yakalamıştır.⁸

İyi bir hikâyeci olan Davenport'un çizimleri sadeliği, sertliği ve gerçekliğiyle öne çıkmıştır. Mesaj vermek için detayla, dipnotla veya şerhlerle uğraşmamıştır. Çizgilerinin neyi anlattığı ilk bakışta kavranabilecek sadelikte ve netliktedir.⁹ Nitekim sanat çevreleri daha sağlığında onu karikatüristlerin Michelangelo'su ilan etmişlerdir. Çünkü "resimlerinin çoğu muazzam ve ciddi olmaktan ziyade yırtıcıdır; o kadar vahşi derecede yırtıcıdır ki yumuşak başlı bir Amerikalının ahlaki doğasında bile kendini hissettirebilir".¹⁰ Homer Davenport, Titanik felaketinden kurtulanları resmetmesi için gazetesi *New York American* tarafından görevlendirilmiş, fakat yolculuk esnasında kaptığı düşünülen zatürreden ötürü 2 Mayıs 1912 yılında hayatını kaybetmiştir.

⁴ Homer Davenport, *My Quest of The Arab Horse* (New York: B. W. Dodge & Company, 1909), s. 3.

⁵ Albert Shaw, "Homer Davenport - Cartoonist," *The American Review of Reviews*, 45 (1912), s. 688.

⁶ Benjamin Orange Flower, "Homer Davenport: A Cartoonist Dominated by Moral Ideals," *The Arena* 34, 188 (1905), s. 64.

⁷ Shaw, "Homer Davenport - Cartoonist," s. 688.

⁸ Alice Henson Ernst, "Homer Davenport on Stage," *Oregon Historical Quarterly* LXVI/1 (1965), s. 44.

⁹ Horace Traubel, "The Problem, The Cartoon and The Artist," Horace L. Traubel ve Homer Davenport (ed.), *The Dollar or The Man?: The Issue of To Day* (Boston: Small, Maynard & Company, 1900), s. 6.

¹⁰ Flower, "Homer Davenport: A Cartoonist Dominated by Moral Ideals," s. 65.

Osmanlı-Amerikan Münasebetleri ve Davenport'un Gelişini Hazırlayan Koşullar

Osmanlı-Amerikan resmî münasebetleri geç başlamış olmakla birlikte, iki devletin birbirinden daha erken dönemlerde haberdar oldukları muhakkaktır. Piri Reis'in 1513 yılında Kolomb Haritası'nı yapmış olması¹¹ Osmanlı'nın Amerika, Amerikalıların ise Avrupalı bazı seyahatnameler ve kitaplar yoluyla Türkler hakkında malumatları olduğunu göstermektedir.¹² Amerika'nın Osmanlı İmparatorluğu ile ilk münasebeti, Afrika'nın kuzeyindeki Berberi ülkeleri Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ile yaptığı ticari anlaşmalar nedeniyle dolaylı biçimde vuku bulmuştur.¹³ İki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler II. Mahmud döneminde başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri 1831 yılında David Porter'ı maslahatgüzar olarak İstanbul'a yollarken, Osmanlı İmparatorluğu da 1867 yılında Altıncı Daire-i Belediye Reisi Edouard Blacque (Bulak) Bey'i ilk daimî elçi olarak Washington'a tayin etmiştir.¹⁴

İki devlet resmî ilişkileri kurulmadan önce Amerika, Türk ülkesiyle ilk temaslarını Anadolu ve Orta Doğu'ya gönderdiği misyonerler vasıtasıyla sağlamıştır. Şafak'ın "emperyalizmin soğuk yüzünü örten sıcak ve gülümseyen, motoru insan olan mekanizma"¹⁵ diye tanımladığı bu misyonerler, Protestanlığı yaymak istemiş lakin Müslümanlar ve Ortodoks Rumlar kendilerine ilgi göstermediği için Ermeni Gregoryanlara yönelmişlerdir.¹⁶ Davenport'un ziyaretinden iki yıl önce yani 1904 yılında sadece Anadolu'da yaklaşık 187 Amerikan misyoner faal olarak çalışmaktaydı.¹⁷ Yine sadece Anadolu'daki 400 misyoner okulunda 17.500 talebe öğrenim görmekteydi. Amerikan misyonerleri arkeolojiden dilbilime, bitki örtüsünden yerel örf ve adetlere kadar çok farklı konularda 80'in üzerinde makale; hatırat, gezi notu ve deneme türlerinde 50'ye yakın kitap

¹¹ Sevim Tekeli, "Kristof Kolomb'un Haritasına Dayanarak en Eski, Amerika Haritasını Çizen Türk Amirali Piri Reis," *Erdem* 1. 3 (1985): 653-64.

¹² Akdes Nimet Kurat, *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)* (Ankara: Doğu Ltd Şirketi Matbaası, 1959), s. 7.

¹³ Cansu Özge Özmen, "19. Yüzyıl Amerikan-Osmanlı İlişkilerinin Amerikan Yazınına Etkisi ve Seyahatnameler," *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 42 (2007), s. 197.

¹⁴ Sinan Kunalalp, "Ottoman Diplomatic and Consular Personnel in the United States of America, 1867-1917," *American Turkish Encounters: Politics and Culture, 1830-1989*, ed. Selcuk Esenbel, Bilge Nur Criss ve Tony Greenwood (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2011), s. 100.

¹⁵ Nurdan Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2003), s. 61.

¹⁶ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler," *Amme İdaresi Dergisi* XIV/3 (1981), s. 88.

¹⁷ İlknur Polat, "Osmanlı İmparatorluğunda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme," *Belleten* LII/203 (1988), s. 652.

yayınlamışlardır.¹⁸ Bunlardan başka, 19. yüzyılda Türk topraklarına Amerikalı seyyahların yaptığı gezileri ele alan yüzlerce seyahatname bulunmaktadır.¹⁹ Bunların Amerikalıların zihnindeki Türk imajının yaratıcıları olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Osmanlı'ya gelen ilk Amerikan misyonerlerinden biri ve Robert Kolej'in kurucusu, ayrıca 40 yılı aşkın bir süre Türkiye'de yaşamış olan Cyrus Hamlin, kötü niyetlerle buralara gelen bazı seyyahların, hiç dil bilmeden, sadece kendilerine tercüman olarak seçtiği insanlar tarafından yönlendirilerek duyduğu ve gördüğü olumsuz her şeyi yazdıklarını söylemiştir.²⁰

Homer Davenport, Osmanlı'yı ele alan seyahatnamelerden birkaçını kitabında zikretmiştir. Bunların başında -Amerikalı değil İngiliz olsalar da-kendisi gibi Arap atlarına düşkün olan ve Suriye çöllerine gelip Aneze aşiretinden at satın alan Wilfred ve Lady Ann Blunt çiftinin 1879 yılında iki cilt olarak yayınladıkları *Bedouin Tribes of The Euphrates* (Fırat'ın Bedevi Aşiretleri) ve 1881 yılında yayınladıkları gene iki ciltlik *A Pilgrimage To Nejd: The Cradle of The Arab Race* (Necid'e Bir Seyahat: Arap Irkının Beşiği) hatıratları gelir. Davenport Suriye çölleri hakkında bildiklerinin çoğunu bu eserlerden öğrendiğini de açıkça söylemiştir.²¹ Türk topraklarından at ithal etmek konusunda Sultan II. Abdülhamid'den ruhsat aldığını öğrenen Lady Ann Blunt, Homer Davenport'a ne kadar şaşırıldığını belirten bir mektup yazmıştır. Davenport, mektubun muhteviyatını şöyle anlatmıştır:

Benim böyle bir izni almayı başardığımı duyan Arap çölünün güzide seyyah ve yazarı Ann Blunt Hanımefendi, 28 Aralık 1906 tarihli mektubunda şöyle diyordu: "Türk topraklarından at ithalatı üzerinde her zaman bir yasak olmuştur fakat bunun son zamanlarda daha da zorlaştırıldığına inanıyorum. Sana verilen bu izin Amerikan Büyükelçisi'nin büyük hüneri sayesinde. Bu zamanda böyle bir başarıyı başka bir diplomatın becerebileceğinden emin değilim." Bence bu izni elde etmek, bana şüphesiz büyük yardımı dokunan Amerikan Büyükelçisi'nin çabalarından ziyade, güzide Türk yetkilinin [Şekib Bey'in] hamiyeti sayesinde olmuştur.²²

¹⁸ Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları* (İstanbul: Arba Yayınları, 1989), s. 220-221.

¹⁹ Harold Frederick Smith, *American Travellers Abroad: A Bibliography of Accounts Published Before 1900* (Maryland: Scarecrow Press Inc, 1999).

²⁰ Cyrus Hamlin, *Among the Turks* (New York: Robert Carter and Brothers, 1878), s. 357.

²¹ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 51.

²² a. g. e., s. 13.

Bunun yanı sıra, Antakya hakkında bahsettiklerinden anlaşıldığına göre, yanında devrin en meşhur -hatta tek- seyahat rehberi olan ve çoğu yerel bilgidan ayrıntılı biçimde bahseden Baedeker'in 1906 baskılı *Palestine and Syria: With The Chief Routes Through Mesopotamia and Babylonia*'sı (Filistin ve Mısır: Mezopotamya ve Babil'den Geçen Ana Rotalarla Birlikte) bulunur.²³ İlginç bir şekilde bu kitabın ilk sayfalarında "Türk sansürünün bazen rehber-kitaplara el koymayı aşacak derecede arttığı için ve Türk sınırına ya da limanına gelindiğinde bu kitabı cebinize koyarak geçmeniz tavsiye olunur" denmektedir.²⁴ Bu uyarı, kitabının ilerleyen sayfalarında Davenport'un bahsettiği üzere, çizdiği Sultan II. Abdülhamid'in resmini, yakalanma korkusundan dolayı seyahati boyunca iç cebinde saklamasının hiç de yersiz olmadığını kanıtlar niteliktedir. Buna ilaveten Davenport yanında bazı Arap atlarıyla ilgili kitaplar getirdiğinden ve bunlardan birinin de Arap atlarının familyalarını ve alt-familyalarını gösteren Roger D. Upton'un eseri olduğundan²⁵ bahsetmiştir.²⁶ Amerika Birleşik Devletleri Eski Başkanı General Ulysses Grant'in başkanlıktan ayrıldıktan sonra 1877'de çıktığı iki buçuk yıllık bir dünya turu esnasında İstanbul'a ayak basması Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'yla yaptığı Ayastefanos Antlaşması'nın iki gün sonrasına, yani 5 Mart 1878 tarihine tesadüf etmiştir. General Grant, Sultan II. Abdülhamid tarafından ağırlanır ve kendisine iki aygır hediye edilir. Davenport'un kitabında bu ziyaretten bahsetmiş olması, onun General Grant'in James McCabe tarafından 1879 yılında derlenen *A Tour Around The World by General Grant* (General Grant'in Dünya Turu) isimli kitaptaki anılarından haberdar olduğunun göstergesidir.

II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılından Homer Davenport'un Türk topraklarına geldiği 1906 yılına kadar olan Osmanlı-Amerikan ilişkilerine bakıldığında, Amerikalı misyonerlerin Ermeniler üzerindeki çalışmalarının sonuç verdiği, yani bu okullarda yetişen jenerasyonun bağımsızlık istemeye ve Sultan Abdülhamid yönetimine başkaldırmaya başladıkları görülür.²⁷ Buna rağmen Bâbîâlî'nin Amerika'ya yönelik tavrı, olaylar ve durumlar karşısında değişmiştir. Sultan Abdülhamid Samuel Sullivan Cox örneğinde görüldüğü üzere Amerikan elçileriyle iyi ilişkiler kurmakta, Amerika'dan

²³ a. g. e., s. 34.

²⁴ Karl Baedeker, *Palestine and Syria: With The Chief Routes Through Mesopotamia and Babylonia* (New York: Charles Scribner's Sons, 1906), s. 3.

²⁵ Roger D. Upton, *Newmarket & Arabia: An Examination of The Descent of Racers and Courses* (London: H. S. Kings, 1873).

²⁶ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 155.

²⁷ Seçil Akgün, "Kendi Kaynaklarından Amerikalı Misyonerlerin Türk Sosyal Yaşamına Etkisi (1820-1914)," *X. Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986)*, V (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), s. 2129.

gelen konukların bazılarını Saray’da bile ağırlamaktaydı. Hatta padişah Lew Wallace ile ilişkisini dostluk düzeyine çıkarmıştı. Sultan Abdülhamid’in “elçi Lew Wallace ABD’ye döndükten sonra gönderdiği hediyeler, Abram Stevens Hewitt aracılığıyla Kongre Kütüphanesi’ne bağışladığı 300’ü aşkın kitap ve daha sonra da yine Kongre Kütüphanesi’ne gönderdiği 2.000’e yakın fotoğraftan oluşan albümler, onun ABD ile ilişkilere verdiği önemi kanıtlıyordu”.²⁸

Davenport’un Çöl Yolculuğuna Çıkışı

Homer Davenport’u kilometrelerce yol kat edip Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getiren ve yazın kavurucu sıcaklığında Suriye çöllerinde dolaşmasına sebep olan, ayrıca bu makaleyi kaleme alma düşüncesine sevk eden etken, onun sanatkâr kişiliğinden ziyade Arap atlarına olan düşkünlüğüdür. Amerika Birleşik Devletleri’nde Arap atı yetiştiriciliği söz konusu olduğunda akla gelen ilk kişi olan Davenport’un bu sevdası, kendi deyimiyle 1871 yılında henüz “üç yıl dokuz aylıkken” çizdiği bir Arap atı resmiyle başlamıştır.²⁹ Bundan 22 yıl sonra, 1893’te Chicago’da düzenlenen ve Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerinin de katıldığı Dünya Fuarı’nda Sultan II. Abdülhamid’in Suriye’den yolladığı Arap atlarını tanınmasıyla birlikte bu hayvanlara olan ilgisi zirveye çıkar:

Chicago Herald gazetesinde çalıştığımız tarihlerde bir gün bir muhabirle State Sokağı’ndan geçerken garip bir müzik duyduk. Bize doğru yaklaşmakta olan atlar ıslak kaldırımında kayıp düşmemek için dikkatle yürümekte idiler; düşüp hemen kalkarlarken bile zarif ve güzeldiler. Daha önce hiç damarlarında Arap kanı dolaşan bir at görmesem de bunların Arap atı olduğunu hemen anlamıştım. Yanımdaki muhabire bir dakika beklemesini söyledim ve bu atların peşine takıldım. Bir o sokağa bir bu sokağa derken nihayetinde haraya vardık. 8000 küçük yavru atın olduğu yerdeki kapıda durduruldum ve o pırl pırl gözleriyle kuyruğunu zarifçe taşıyan atlar hopluya zıplaya içeri girdiler. Çoğu boz renkliydi ve (4 yaşında çizdiğim at zihnimde olduğu için) bunlarda hiç benek olmaması beni şaşırtmıştı. Takip

²⁸ Işıl Acehan, “Sultan Abdülhamid’in Başkan Roosevelt’e Gönderdiği Hediyeler ve ABD’deki Son Elçisi Mehmed Ali Bey”, *Forum USA: Turkish American Newspaper*; <https://forumusa.com/amerika-usa-amerika-birlesik-devletleri/sultan-abdulhamidin-baskan-roosevelte-hediyesi-ve-abddeki-son-elcisi-mehmed-ali-bey/> (Erişim 30 Temmuz 2019).

²⁹ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 1.

eden birkaç günde bu atlardan başka hiçbir şey düşünemez,
geceleri başka bir şeyin hayalini kuramaz oldum.³⁰

Osmanlı İmparatorluğu Chicago Fuarı'na Amerika Birleşik Devletleri'nden 1891 yılında gelen resmî davet üzerine katılmıştı. Fuarın Osmanlı Devleti'ne ayrılan bölümünde inşa edilen Türk evi, Türk camisi ve Türk köyünün³¹ yanında, gösterilerin yapılacağı bir de At Meydanı tasarlanmıştı.³² Sergi organizasyonu için kurulan Şirket-i Hamidiye'ye, bizzat Sultan II. Abdülhamid'in de kendi atlarından hibe ederek toplanan 40 at yollanmıştı. Şirket, Türk pavyonundaki çıkan yangının yanı sıra, bürokratik güçlükler ve ödemek zorunda kaldığı yüksek gümrük vergileri yüzünden atları geri getirememiş ve hayvanlar 4 Ocak 1894'te açık arttırmada çok düşük fiyatlara satılmıştır.³³

Homer Davenport atların geri gönderilmeyip bu şekilde satıldığını öğrenince derhal bunları satın alanları araştırmaya başlamıştır. Atların çoğunu Massachusetts Hinghamlı Peter B. Bradley isminde zengin bir iş adamının satın aldığını öğrenmiştir.³⁴ Derhal Bradley'in çiftliğine giden Davenport atları yakından inceler. Bunların birkaçı dışındaki çoğunun çöl atı değil, "Şam'dan gemiyle getirilen kasaba atları" olduğunu tespit etmiştir.³⁵ Bu duruma sevinen Davenport, Suriye çöllerine giderek gerçek Arap atlarını ülkesine getirmeye karar verir. Onun Arap atlarına olan hayranlığını ve bu konudaki birikimini gören Bradley, Davenport'la ortaklık kurar ve yapacağı gezi için de finansal destek sağlamıştır.³⁶

Homer Davenport, Amerika'ya döndükten sonra kitabını hazırlarken Arap atlarının ülke dışına çıkışının ne zamandan beri yasaklı olduğunu Washington'daki Türk elçisi Şekib Bey'e sormuş ve Şekib Bey yasağın otuz-otuz beş yıldır uygulandığı cevabını vermiştir.³⁷ Gerçekten de Osmanlı hükümeti safkan atlarının neslini korumak amacıyla 1854 ve 1873 yıllarında aldığı kararlarla at ihracatına yasak getirmiştir. Davenport'un at ticareti

³⁰ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 3-4. Bu ve sonraki alıntıların çevirileri mümkün olduğunca aslına sadık kalınarak yapılmıştır.

³¹ James W. Shepp, *Shepp's World's Fair Photographed* (Chicago: Globe Bible Publishing Company, 1893), s. 482-505.

³² Ahmet Şamil Gürler, "1893 Şikago Dünya Fuarı'nda Osmanlı Hipodromu ve Şirket-i Hamidiye," *Folklor/Edebiyat* 65 (2011), s. 11.

³³ a. g. e., s. 14.

³⁴ Charles Craver ve Jeanne Craver, "The Forgotten Man: Peter Bradley's Role in Early American Breeding", *Arabian Horse World*; <https://davenport-horses.org/2010/04/02/the-forgotten-man-peter-bradleys-role-in-early-american-breeding-part-i/> (Erişim 28 Temmuz 2019).

³⁵ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 7-8.

³⁶ Craver ve Craver, "The Forgotten Man: Peter Bradley's Role in Early American Breeding".

³⁷ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 9.

konusunda padişahın izin koparması bu yasağı delen bir girişim olması bakımından önemlidir.³⁸

Davenport, Sultan Abdülhamid'in İstanbul'da ağırladığı eski ABD Başkanı General Grant'e iki damızlık at hediye ettiği halde kısarak vermeye yanaşmadığını bilmesine rağmen, gene de şansını denemek ister. Son zamanlarda yakın ilişki içinde olduğu Başkan Roosevelt'e 1905 yılının sonlarında bir mektup yazarak kendisine bu hususta yardım edip edemeyeceğini sorar.³⁹ Roosevelt, Dışişleri Bakanı Robert Bacon'un mektubunu da eklediği 1 Ocak 1906 tarihli cevabî mektubunda şu ifadelere yer verir:

Talebiniz Arap atlarıyla ilgili olduğundan cevap verme hususunda daha bir istekli oldum. Dışişleri Bakanının ekteki mektubu yeterli midir? Eğer değilse dilediğiniz değişiklikleri yapınız, ben onları mektuba eklettirim. Benim bu mektubumu da bizim herhangi bir temsilcimizle kullanabilirsiniz.⁴⁰

Davenport, Başkan'ın mektubunu alır almaz Washington'a giderek Türk Büyükelçisi Şekib Bey'le görüşmüştür.⁴¹ Şekib Bey, çölden kısarak getirmenin neredeyse imkânsız olduğunu belirtmekle birlikte, yine de İstanbul'dan telgrafla bunu rica edeceğini söylemiştir. Nitekim İstanbul'dan gelen cevapta talebin kabul edildiği belirtilip kaç tane at istendiği sorulmuştur. Davenport 6 ya da 8 at istediğini dile getirmiştir. Davenport'un isteği kabul edilir ve atların gönderilmesi hususunda 15 Mayıs 1896 tarihinde Hariciye ve Dâhiliye Nezaretleri ile Rüşumat Emaneti'ne emir verilmiştir.⁴² Bu vesikadaki tarihten yaklaşık yirmi gün sonra, 4 Haziran 1906 tarihinde Şekib Bey Davenport'a, Sultan Abdülhamid'in 6 ya da 8 kısarak ihraç edebileceğini belirten iradesinin alındığını müjdeleyen bir mektup yollamıştır.⁴³

Kısraıkları almak için Halep'in yaklaşık 400 kilometre uzağındaki Deyrizor'a önce tek başına gitmeyi planlayan Davenport, sonradan John Thompson ve Arthur Moore'un kendisine refakat etmek istediklerini

³⁸ Seda Tan, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Hindistan Ticaretine Bir Örnek: At İhracatı," *Mediterranean Journal of Humanities* IV/2 (2014), s. 243.

³⁹ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 10.

⁴⁰ a. g. e.

⁴¹ Şekib Bey'in fotoğrafı için bkz. Resim 1.

⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Ali Evrak Odası, nr. 2826/211897.

⁴³ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 16. Mektup metni mealen şöyledir: "Muhterem Beyefendi, Geçen 18 Ocak'ta yolladığımız mektuptaki talebinize cevaben, Hariciye Nezaretinden tarafıma gönderilen yazıya göre, padişahın size Beyrut'taki temsilciniz vasıtasıyla Suriye'den satın almayı arzuladığımız altı ya da sekiz kısrağı ihraç etme izni verdiğini gururla bildiririm. Gerekli talimatlar ile vergi ve gümrük işleri konusunda Dâhiliye Nezaretine ve ilgili mercilere talimat verilmiştir. Mütemayiz saygılarımı kabul buyurunuz." Mektubun görüntüsü için bkz. Resim 2.

bildirmeleri üzerine bunlarla birlikte yola çıkmaya karar vermiştir. 3 arkadaşı, yanlarında güçlü tüfekler, kredi mektupları ve çölde işlerine yarayacak birkaç muhtelif eşya olduğu halde Fransız gemisiyle 5 Temmuz 1906'da Fransa'nın Havre şehrine gitmek üzere yola koyulmuşlardır.⁴⁴

The Limited isimli trenle 19 Temmuz günü öğleden önce İstanbul'a ulaşmışlardır. Amerikan Elçiliği'nin hemen yanındaki bir otele yerleşmişler ve orada elçilik baştercümanı Alexander Gargiulo tarafından karşılanmışlardır. Gargiulo, Davenport'un kısrak satın almasına imkân veren iradenin çıktığını duyduğunda çok şaşırılmış ve Davenport'un irade zannettiği belgenin, sadece Washington'daki Türk büyükelçinin mektubundan ibaret olabileceğini söylemiştir. Elçilikteki 40 yıllık hizmeti boyunca, değil bir şahsa, bir hükümete bile böyle bir izin çıktığını duymadığını belirtmiştir.⁴⁵ Gargiulo ertesi gün belgeyi Saray'a götürüp gerçekliğini teyit ettirmiş ve o gece korku ve endişeden hiç uyku uyuyamayan Davenport, ertesi sabah Gargiulo'nun saraydan iradenin gerçekliğini teyit ettirmesiyle rahat bir nefes almıştır. Üstelik Sultan da "yılın bu zamanında Halep ve çöle gitmenin sıcaklar sebebiyle imkânsız olacağı haberini" yollamıştır.⁴⁶ Fakat onlar bu kararlarından dönmemişlerdir.

Sultan II. Abdülhamid'i Resmetmek

Davenport Cuma Selamlığı'nda gördüklerini, Sultan'ı ve çevresindekileri hem resmetmiş hem de kendine özgü üslubuyla yazıya dökmüştür. Abdülhamid, güvenlik endişesiyle Cuma Selamlığı için Ayasofya Camii'ne değil Yıldız Sarayı yakınındaki Yıldız Camii'ne gitmekteydi. Davenport'un aşağıdaki tespitleri, bu endişenin yersiz olmadığını teyit eder niteliktedir:

Bitmek bilmeyen "Şark Meselesi" ilk kez kendi saltanatında ortaya çıkan ve 1876'da katledilen Abdülaziz; hatta iki ay göstermelik yönetiminden sonra tahtından edilen V. Murad [*sic*] bile Cuma Selamlığına çıkardı ve II. Abdülhamid de yıllarca bu örneklerin yolundan gitti. Sonrasında sıkıntılı zamanlar başladı. Majesteleri, kendisini Yıldız Köşkü'ne kapattı ve Ayasofya ziyaretlerini daha az yapar oldu. Çünkü, unutmayın – Yıldız Sarayı, Pera'nın kuzeyindeki Boğaz'da ve Pera da Galata'nın kuzeyindedir; Galata ve İstanbul arasında teknelerle dolu uzun ve güvenilmez bir köprü ve bu köprü ile Ayasofya arasında geçiş yapılabilecek çok sayıda dar sokak vardır. Bu dar sokakları

⁴⁴ a. g. e., s. 16.

⁴⁵ a. g. e., s. 17.

⁴⁶ a. g. e., s. 18.

çevreleyen evlerin herhangi bir penceresinden, bir mermi ateslenebilir veya bir bomba düşebilir ve kaldırımlar askerlerle kaplı olsa da kimin daha akıllı olduğunu kim bilebilir?⁴⁷

Yaklaşık bir yıl önce suikasttan kurtulan Sultan'ın selamlığına kimlerin katılacağı sıkı denetimden geçmesine ve izin alınması yaklaşık dört hafta sürmesine rağmen, Davenport ve arkadaşları bu izni hemen edinebildikleri için şanslıdılar. 20 Temmuz 1906 günü saat on birde Saray'a gitmek için başka yabancı konsolos ve elçilerle beraber hazır olmuşlardır. Üzerlerindeki garip kıyafetlerle oradaki gruba uygun değildirlir ve bu gülüşmelere ve homurdanmalara bile sebep bile olmuştur.⁴⁸ Aralarında memurların da bulunduğu iki araba dolusu konukla beraber Davenport ve arkadaşları Saray'ın kabul odasına götürülmüşlerdir:

Sıcak ve kirli sokaklardan geçerken önümüze çıkan zayıf köpekler, arabanın tekerlekleri arka ayaklarını sıyırmadıkça yoldan çekilmiyorlardı. Ağır yükler taşıyan eşeklere yoldan çekilmeleri için şoförümüz bağıyordu; hepsi tek tek selam duran askerleri bir bir geçtik, parke taşlarının çok kaba olduğu tepelere tırmandık. Asker toplulukları gördük. Bindiği atın Arap atı olduğundan kesin emin olduğumuz bir subayı geride bıraktık. Sonunda çok az kişinin geçtiği karakola ulaştık. Ancak bir muhafızdan ötekine doğru ilerleyebiliyorduk. Saraya yaklaştıkça altınla kaplı çitlerin ve kapıların miktarı artmaktaydı. Sonunda sarayın sokağa bakan kanadına ulaştık. Kabul odasında, düzgün giyimli diplomatlar eski moda ülkelerin malikanelerindeki demir heykeller gibi sert duruyorlardı.⁴⁹

Davenport ve arkadaşları kabul odasında beklerlerken bir saattir tabur tabur tören alanını dolduran askerleri balkon penceresinden izlemişlerdir. Davenport Osmanlı askerleriyle kendi ülkesinin askerleri arasındaki farkı şöyle anlatmıştır: "Bu askerler hiç gülmüyorlardı. Derhal savaşa gireceklermiş gibi görünüyorlardı. Yüzlerinde iyi arkadaşlık ifadesi yoktu; yorgun görünüyorlardı ve hiç kimse yoldaşını yakından tanımıyordu. Generalleri ya da bazı yüksek devlet memurlarını selamladıklarında, eylem bir tahta askerinki kadar otomatikti".⁵⁰

⁴⁷ a. g. e., s. 29.

⁴⁸ Bunun çizimi için bkz. Resim 3.

⁴⁹ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 33.

⁵⁰ a. g. e., s. 35.

Davenport ve arkadaşları Sultan II. Abülhamid'in teşrifatçbaşısına takdim edilmişler fakat Sultan'la görüşme imkânı bulamamışlardır. Davenport Sultan'a teşekkürlerini iletilmesini istemiş ve töreni izlemeye devam etmişlerdir. Bu sırada içinde padişahın kızları, şehzadeler ve Harem'den kadınların olduğu bir arabanın geldiği Davenport'un dikkatinden kaçmamıştır. Arabanın arkasında da Harem görevlileri olan hadımlar yürümektedir. Davenport hadımları aşağılayıcı ifadelerle şöyle anlatmıştır:

Bu arabanın arkasında 6 biçimsiz, sıska, uzun bacaklı siyahi varlıklar yürüyor; insan türlerinden çok eğitilmiş maymunlara benziyorlar. Elleri garip ve ayakları uzun ve kaba bir şekilde düz. Tek yaptıkları, dalmaçya köpekleri gibi gülümsemeleri ve arabaları takip etmeleri. Uzun siyah frak paltolarında bile anlaşılabilir bir salınım var; onlar harem ağaları ve konuştukları zaman sesleri kulağa pek hoş gelmez, yüksek tenorludur.⁵¹

Birden bir trompet sesi duyulmuş ve kılıç ve tüfekler omuzlara getirilmiş, binlerce asker hep bir ağızdan, Davenport'un titremesine sebep olan aynı şeyi bağırılmışlardır. Bunlar Sultan padişahın yaklaşmakta olduğunun göstergesidir. Nitekim padişah, kuyruğu kesik 2 doru atın çektiği üstü açık bir arabada, etrafı kılıçlarını çekip yumruklarını sımsıkı tutan muhafızlarla dolu bir şekilde, sabit hareketle halkı selamlaya selamlaya gelmiştir. Abdülhamid'i sadece yedi buçuk metre mesafeden gören Davenport heyecanını şu satırlarla anlatmıştır:

Neler hissettiğimi hayal edebiliyor musunuz? Benden sadece yedi buçuk metre uzakta, ne tür özelliklere sahip olduğunu dünyanın büyük bir kısmının bilmediği ve görmek istediği, oturup da bir resim için hiç poz vermemiş dünyanın en büyük hükümdarlarından biri var – ve ben cebimden çizim defterimi çıkarmaya cüret edemedim. Gözlerim hafızama kaydetmeye yardım etmez diye korktum. Düşünsenize bir sineğin tam bu anda gözüme kaçtığını? Ya da hapşırığımı? Zor bir durum olurdu, eğer cebimden bir defter çıkarsaydım ülkeden ihraç edilirdim çünkü dedektifler ve hafiyeler arkamızda durup ellerimizi izliyorlardı. Hepsinden beteri, çizim yapmaya teşebbüs edersem irademden elimden alınmasından korkmuştum. Yani, arabada Sultan'ın yanında Serasker'in mi yoksa başka birinin mi oturduğunu fark edemeyişimi bu korku açıklayabilir. Sultan'ın arabasının hemen arkasındaki güzel Arap aygırlarını bile fark etmemiştim. Gözlerim işe yaradı ve böyle bir gerginlik

⁵¹ a. g. e., s. 36. Bunun çizimi için bkz. Resim 4.

altında bile kaydetmeyi başardı. Sultan'ın yüz hatlarını kendiminki kadar iyi gördüm, öyle ki camiden dönerken iki 2 beyaz Arap aygırın arkasında arabadayken, sanki eski dostlarmışız gibiydi.⁵²

Sultan II. Abdülhamid'in selamlığına katılıp, hatta sohbet etme imkânı bile bulan yabancı elçiler ve misafirler, bunları anılarında detaylıca anlatmalarına rağmen -tıpkı Amerikan Elçisi Samuel Sullivan Cox'un yayınladığı anılarında değindiği gibi- belki de hiçbirisi Sultan'ın karşısında neler hissettiğini bu kadar güzel hikâye edememiştir. Davenport, o güne dek çok az poz vermiş, çok az gerçekçi bir şekilde resmedilmiş Sultan Abdülhamid'in portresini hafızasından bir şey çıkmadan, sadece "yirmi dakika sonra" çizmiştir. Resmin altına şu satırları eklemiştir:

Bu, Sultan'ın bugüne dek yapılmış tek çizimi. Başımıza bir sürü bela getirebilirdi. At satın alma iznini almama yardım eden yüksek makamlardaki Türk yetkililer bu çizim yüzünden sürgüne maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Şayet İskenderun'daki Amerikan Konsolosu muhterem J. B. Jackson olmasaydı, Türk hafiyeler bu çizimi bulur, atlarına ve kısraklarına da el koyarlardı. Bu sebeple bu resim, bir balya saman içine saklanıp gemiye gizlice sokuldu. Çizimin, karakter çalışması yerine Sultan'ın gerçekçi bir karikatürü olduğunu söylemeye cüret ediyorum, ancak bu Sultan için çok da mühim değil artık.⁵³

Davenport, üstün yetenekli bir çizer olmanın yanı sıra fiziki özelliklerden kişilik tahlili yapabilme kabiliyetine de sahiptir. Sultan Abdülhamid'i fiziken Amerika'da tanıdığı bazı isimlere benzetmiş ve kişilik özelliklerine dair uzunca çıkarımlarda bulunmuştur. Tasvirlerinin Ayşe Osmanoglu'nun hatıratında babası Sultan Abdülhamid'i betimlediği satırlarla⁵⁴ ve Uzunçarşılı'nın yazdıklarıyla⁵⁵ büyük ölçüde örtüştüğünü de belirtmek gerekir:

Sonuçta Sultan da bir insan; bu şartlar altında, söylemeliyim ki, mümkün olan en iyi yaşamı sürdüren kırılğan, yaşlı bir adam. Bilinçsiz bir şekilde, o kadar çok aç gözün bakışından çekindi ki, belli bir korku derecesiyle karışan nazik bir ifadeyi taşır oldu.

⁵² a. g. e., s. 39-40.

⁵³ a. g. e., s. 27. Çizim için bkz. Resim 5.

⁵⁴ Ayşe Osmanoglu, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1986), s. 11-13.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "II. Sultan Abdülhamid'in Ha'li ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar," *Belleten* X, 40 (1946), s. 705-707.

Maineli merhum Nelson Dingley ve New York'tan Bay Nathan Strauss'un bir kombinasyonuna benziyordu. Bunu, ilgili üç kişiye tüm saygımla söyleyebilirim. Sultan'ın alnı düşünceli birinin alnı gibiydi, ancak fesi ne kadar geniş olduğunu görmemi engelledi. Gözleri ve kaşları, altında yaşadığı gerilimi yansıtırken, aynı zamanda nazik bir baba olduğunu ve izin verildiğinde nazik bir ev adamı olacağını göstermekteydi. Yüzü zayıf ve kırılğan; sakalı dikkatsizce bakım görmüş. Kaşlarından biri kaş kemiğinin arkasına, neredeyse şakağına dayanıyordu. Arabası camiye ulaştığında, komutanlar neredeyse yere eğilerek selamladılar. Arabasından 64 yaşında bir erkek nasıl çıkarsa öyle çıktı. Çocukları onu selamladı. O ise çocukların en küçüğünü sevmek için ona doğru döndü.⁵⁶ Ayakta dururken boy olarak ortalamanın altındaydı ve omuzları hafifçe büküktü. Çocuklarına karşı babacandı; arabadan inip 3 adım attıktan sonra 1 adım geri gelerek çocuklarını selamladı. Bunu gördüğümde, kendisine ne tür suçlar isnat edilirse edilsin, suskun askerlerinin, ordusunun ve komutanlarının ondan daha fazla suçlu olduğunu düşündüm. Nelson Dingley'i, Kongre Binası'nın koridorlarında bir aşağı bir yukarı yürürken, çıkarmaya çalıştığı Gümrük Kanunu endişesi ve stresiyle bir görseydiniz, içinde öylesine yerleşmiş bir nezaket görürdünüz ki, aşırı çalışma ve kötü ışığın yol açtığı hafif ifadeyle bile görülebilirdi. Sultan, askercilik oynayan küçük evlatlarına yardım etmek için döndüğünde sanki meslektaşını ünlü Tom Reed'in latifesini dinlemek için yorgun olmasına rağmen dönüp onu dinleyen Nelson Dingley'di.⁵⁷

Sultan II. Abdülhamid, 1876 yılında tahta çıktığında Osmanlı Devleti hem içerde hem de dışarda adeta bir ateş çemberinin içinden geçmekteydi. O, 33 yıllık saltanatı sırasında büyük toprak kayıplarına engel olamamış ise de, büyük güçlerle denge siyaseti izlemeye gayret etmiş, içerde büyük reformlar gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte saltanatının ilerleyen yıllarında yönetimi tek elde tutmayı tercih etmiştir. Hükümdarlığı boyunca Osmanlı topraklarında onlarca yeni kamu binası yaptırmış, bayındırlık projelerine girişmiş ve eski yapıları onartarak daha uzun süre ayakta kalmalarını sağlamıştır. Osmanlı'nın Batı'da bozulan imajını tamir etmek amacıyla, 1883 senesi başlarında "dış basını izlemek ve devletin ve padişahın imajını

⁵⁶ Bu anın çizimi için bkz. Resim 6.

⁵⁷ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 40-41.

zedeleyici yayınları tekzip etmek üzere” Matbuât-i Ecnebiyye Müdürlüğü kurulmuştur.⁵⁸ Aleyhte yazan gazete ve gazeteciler takip altına alınarak lehe döndürülmelerine çabalanmıştır. Hatta padişah bazı yabancı gazeteci ve misafirlerle bizzat kendisi görüşerek onları muhtelif biçimlerde taltif etmiştir.⁵⁹ Zeka ve dirayeti, kendisiyle görüşen ecnebler tarafından da tasdik edilmiştir. Uzunçarşılı'nın ifadesiyle, insanı avlama ve gönül alma konusunda mahirdi.⁶⁰ Sultan Hamid'in Homer Davenport'la ilişkisini bu açıdan değerlendirmek gerekirse, padişahın onun meşhur bir çizer ve gazeteci olduğunu bilmemesi mümkün görünmemektedir. Onunla bizzat görüşme de onlarca yıldır hiç kimseye vermediği damızlık at ihracatı imtiyazını vermek suretiyle Davenport'un nezdinde olumlu bir imaj yaratmayı başardığı söylenebilir. Ancak bunda Davenport'un Amerikalı oluşunun rolü vurgulanmalıdır. Avrupa'nın önde gelen gazete ve dergileri o dönemde uzunca süredir Sultan'ı eli kanlı, zalim ve katil olarak resmederken dönemin en önemli karikatüristlerinden biri olan Homer Davenport, Abdülhamid'i bizzat görüp çizerek, bunların tam tersini söylemiş ve Sultan'ı iyi kalpli bir insan olarak nitelemiştir:

Sultan, Çar veya Kral olarak doğmak, sıradan insanlarla muhabbet etme fırsatından mahrum kalmak nelere mâni olur, bir düşünsenize? Bir ateşin başında ailenizle veya eşinizle vakit geçirememeyi düşünün. Dünyayı kiri ve toprağından değil, sadece haritalarından; ülkeleri insanların değil ordularının uniformalarından tanıyarak büyüdüğünüzü düşünün; sadece birkaç kişiyi tanımayı, onları da üzerlerindeki o soğuk altın şeritlerinden bilmeyi düşünün. Hiçbir zaman şahsen, engin görüşlü, normal bir erkeği veya kadını tanıma fırsatı bulamayan bir ulusun hükümdarını düşünün; işte şimdi dünyanın gerçekte ne için olduğunu tam olarak anlamadığı için ona şaşırarak bakmayacaksınız. Böyle bir tahtın sahibi yalnızca tahtın görevlisinin kendisine ne söylediğini bilir ve bu görevliler doğal olarak ona ve yakınlarına sadece iyi olan şeyleri söyler. Diğer insanların hayatındaki şeyler ondan saklanır. Nasıl yaşadıklarını ve ne zaman öldüklerini bile bilmezler. Sultan'ın zalimliklerine dair hikayeler duydum ve çoğuna inanmıyorum. Eğer acımasız

⁵⁸ Zekeriyâ Kurşun, “Osmanlı-Dünya Ekseninde II. Abdülhamid İmajı,” Coşkun Yılmaz (ed.), *II. Abdülhamid: Modernleşme Sürecinde İstanbul*, (İstanbul: 2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Yayını, 2011), s. 182.

⁵⁹ Tahsin Paşa, *Abdülhamid: Yıldız Hatıraları* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931), s. 117.

⁶⁰ Uzunçarşılı, “II. Sultan Abdülhamid'in Ha'li ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar,” s. 705.

olsa bile kalbinde ve yüzünde buna dair bir emare görünmüyor. Bu nedenle, Sultan'ın itibarının sebebinin Sultan'ın kendisinden daha çok Türk sisteminin suçu olduğunu düşünüyorum. Şüpheli olmak zorunda kalıyor. Kimseye güven duymadı ve kendisinin de güvenilir olmadığı namını kazandı. Bu açıklama, kısmen Sultan hakkındaki görüşümün çizime indirgenmiş izlenimi açıklayacaktır.⁶¹

Davenport, camiden bir saat sonra çıkan Sultan II. Abdülhamid'i adım adım takip edip gördüklerini hem detaylıca yazıya dökmüş hem de onu arabayı kullanırken resmetmiştir:

Yaklaşık bir saat geçmiş olmalı, camiden gelen nağmeleri hala duyabiliyorduk, derken Sultan çıkarken, hanedan muhafızları generalinin ellerini öptü ve sonra önünde diz çöktü. Mermer merdivenlere ince halı yine serildi ve camiye boş bir araba getirildi. Yapay gibi görünen uzun kuyruklara sahip 2 beyaz Arap aygırı tarafından çekilen bir faytondu bu. Atlar hoplayıp zıplıyordu fakat iyi huylulardı. Altın kıyafetli 2 seyis atların başlarında beklemekteydi. Bir duraklama oldu ve sonra herkes ağzını açtı ve bağırdı. Mermer merdiven üzerindeki muhafızlar eğilmeye başladılar, bazıları diz çöktü. Nihayet siyah paltolu ve pantolonlu, sakalının altına dek düğmeleri iliklenmiş bir altın renkte yelek giyen bu kırılğan, yaşlı adam belirmeye başladı. Fesi kırmızıydı ve görünen diğer renk, her omuzundaki küçük düz bantlarda yer alan altındı. Yarı kapalı eliyle ve aynı mekanik sertlikte dudaklarına ve alnına dokunuyordu. Merdivenden çıktı, yorgun görünümlü şehre baktı, yarım tur dönünce 1.000 gri süvari atlı, 1.000 alaca kır atlı, 1.000 siyah atlı, 1.000 doru atlı gördü, hepsi de küçük sancaklarını havada tutuyorlardı. Yine bağırışlar Asya üstünde yankılandı. Şehzadelerden biri, faytona binen babasına katıldı ve beyaz kırbaç ile arabanın ön panosu arasında düzgün bir şekilde sıkıştırılmış kendine ayrılan bölüme dikkatlice girdi. Seyisler atları bıraktı ve alay tekrar harekete geçti. Yağ bağlamış iyi beyaz Arap atları oynamaya başladı ve Sultan, sıradan arabacıların yaptığı gibi aniden atların beline doğru kırbacını vurdu.⁶² Daha sonra dizginleri tuttu ve kırbaç sol eline aldı, soğuk ve heykel gibi duran büyük ordu oldukça yere diz çöktüğünde onları selamladı. Sultan'ın arabasının

⁶¹ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 41-43.

⁶² Bu anın çizimi için bkz. Resim 7.

arkasında siyah bir Arap aygırı, onun arkasında beyaz ayaklı ve alnunda bir yıldız olan narin bir doru, bu ikisinin arkasında ise alaca kır atlar vardı. Zengin altın rengi süslemelerle doluydular ve tam da Harbiye Nazırı için uygun görünüyorlardı. Fakat onlar Harbiye Nazırı için değildi. Nazik görünen yaşlı beyefendinin binmek isteyebileceği durumlar için oradaydılar. O gün için böyle bir şey yapmayı umursamadı. Araba kullanmayı tercih etti ve büyük, altın kapılardan geçerken sanki örgü ören yaşlı bir adam gibiydi. Uzun, çok uzun zamandır onu iyi tanıdığınıza inanmanıza yol açıyordu.⁶³

Homer Davenport, padişahı gördükten 20 dakika sonra çizdiği portreden, çok az kişiye söz etmiş ve çizimini sımsıkı saklamıştır. Zira bunun başına nasıl sorun açabileceği hakkında epeyce nasihat dinlemiştir:

Çabamız Saraydan olabildiğince çabuk çıkmak ve aklımdaki resmi çizmek içindi. Ermeni sorununu araştırmak için ABD Başkanı tarafından gönderilen adamlar olarak Türk hafiyeleri tarafından zaten araştırıldığımızdan, birkaç kilometre uzaklaşmamız gerekecekti. Ancak Saraydan 20 dakika sonra Moore daha ileri gitme riskini almamamı önerdi. Bu olağanüstü yaşlı beyefendinin izlenimini, hafızamdan bir şey çıkmadan önce kâğıda dökmem gerektiğini söyledi. Böylece, 2 iriyarı genç adam tarafından korunurken, bizi ziyadesiyle mutlu eden bir resim çizdim. Sultan'ı idealize edilmiş bir Sultan olarak değil, nevi şahsına münhasır bir insan olarak çizdim. Sonra bu resmi nasıl koruyacağımızı bilmek en büyük derdimiz haline geldi. Çok yoğun ısrardan sonra çizimi, Konstantinopolis'teki Sultan'ın samimi bir arkadaşına gösterdik. 40 yıldan beri onu tanıyan bir adam uzunca bakmaya devam etti, gerilmeye başladım. Eğer resmin iyi bir benzerliğe sahip olmadığını söyleseydi, Sultan'a olan benzerliğine güvenimin yok olacağı kafama birden dank etti. Ama kısa bir süre sonra çizim kitabını kapattı ve bana şöyle fısıldayarak geri verdi: "Yapılmış tek resmi bu. Sizin buna sahip olduğunuz bilinirse şayet, Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığınız bu ziyaret sizin için üzücü olur." Bu konuda Amerika'ya herhangi bir şey yazmamamızı ve defteri daima düğmeli iç cebimde sıkıca saklamamızı önerdi.⁶⁴

⁶³ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 44-47.

⁶⁴ a. g. e., s. 47-49.

Davenport ve arkadaşları bu tavsiyelere uymuşlardır. Fotoğrafı çölde sadece Ahmet Hafız ve Haşim Bey görmüştür. İskenderun'a yaklaştıklarında, bir Amerikalı onlarla buluşmak için dağları aşarak yaptığı 3 saatlik yolculuktan sonra onlara İskenderun'daki Türk hafiyelerin Davenport'ta Sultan'ın bir resminin olduğunu bildiğini ya da bildiklerini düşündüğünü anlatmıştır. Resim bulunursa tüm atlara ve kısraklara el konulacağını, izin iptal edileceğini ve seyahatin boşa gideceğini söylemiştir. Bu yüzden Davenport ve arkadaşları Sultan'ın resminin olduğu defteri gizlice işaretledikleri bir saman balyasının ortasına saklamışlardır. İskenderun'a vardıklarında her şeyleri aranır ama resim bulunamamıştır.⁶⁵

Arap Atının Peşinde Suriye Çöllerinde

Sultan Abdülhamid'i görme fırsatını yakalayıp iradenin doğruluğunu da teyit ettiren Davenport ve arkadaşları, Suriye'ye geçmeden önce Pine Palace'ta, İskenderun'dan meyan kökü ticareti yapan Amerikan likör şirketi MacAndrews & Forbes'in sahiplerinden William Forbes ile görüşmüşlerdir. Suriye bölgesini çok iyi bilen Forbes, bu yaz sıcağında gitmemelerini, en azından Ocak ayını beklemelerini tavsiye etmiştir. Son beş yıldır süregelen Bedeviler arasındaki çatışmaların bilhassa Deyrizor bölgesinde yoğun olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ Ancak Forbes'ın uyarıları Davenport'u kararından döndürememiştir. Zira o, Wilfred ve Anne Blunt'ın kitaplarından bölgenin durumunu öğrenmiş ve bunu bilerek yolculuğu göze almıştır. Forbes, Davenport ve arkadaşlarının geleceğini bölgedeki tanıdıklarına telgrafla bildirmiş ve ayrıca yanlarında götürmeleri için bir de mektup vermiştir. Yolcular Beyrut üzerinde İskenderun'a gitmek üzere 23 Temmuz 1906'da İstanbul'dan ayrılmışlardır. Beyrut'ta, yaklaşık 3 yıl önce yanlış aktarılan bir telgraf sebebiyle neredeyse Osmanlı-Amerikan Savaşı çıkmasına sebep olan olayın kahramanı konsolos William Magelssen tarafından ağırlandırılmışlar ve iletişim konusunda sorun yaşamamaları için yanlarına Arapçası İngilizcesi kadar iyi olan bir tercüman verilmiştir.⁶⁷

Nihayet 2 Ağustos 1906'da, hem Şekib Bey'in bir gece bile kalınmayacak kadar tehlikeli dediği hem de Forbes'in sivrisineklerle dolu ve dünyanın en kirli yerlerinden birisi diye uyardığı İskenderun'a varırlar. İner inmez MacAndrews & Forbes şirketinden 2 İngiliz bunları karşılamaya gelir. Karaya çıkınca birtakım bürokratik zorluklarla karşılaşırırlar. Silahlarının çoğuna el konulmuştur. Kahvaltıdan sonra vali ile gümrük müdürünün toplantı

⁶⁵ a. g. e., s. 49.

⁶⁶ a. g. e., s. 51.

⁶⁷ Tercüman Ameen Zeytoun'un fotoğrafı için bkz. Resim 8.

halinde olduğu gümrük binasına geçmişlerdir. Her iki görevli de İstanbul'dan gelen talimata göre av tüfeklerinin geçtiğini fakat ateşli silahlarının bu kategoriye girmediğini söylemiştir. Biraz sonra sorunun kaynağının, hem valinin hem de gümrük müdürünün çekindiği ve Davenport ve arkadaşları kente gelmeden önce onların Amerikalı silah tüccarları olduğunu ve yanlarında da örnek silahlar getirdikleri dedikodusunu yayan hükümet hafiyesi Hami Bey olduğunu öğrenmişlerdir. Davenport'a göre Hami Bey gibileri, "Amerikan olan her şeye karşıydı ve Türk padişahı hakkındaki olumsuz imajın müsebbibiydi".⁶⁸ Durumun çözüme kavuşması için İstanbul'a çekilen telgrafın cevabının gelmesini beklemesi için Jack Thomson orada bırakılmış, Homer Davenport, diğer arkadaşı Arthur Moore ve MacAndrews & Forbes şirketinden Sneddon, yanlarında 3 askerle beraber Halep'e doğru 8 saatlik yola koyulmuşlardır. Gece saat 11'de vardıkları Antakya'da oldukça kötü bir otelde kalmışlardır. Tercümanlarını Thompson'un yanında bıraktıkları için otel çalışanlarıyla anlaşmakta güçlük çekmişler ve bu durum yemek yiyemedikleri için aç kalmalarına mal olmuştur. Sneddon ve askerler İskenderiye'ye geri dönerken Davenport ve Moore, Halep yolu üzerindeki Kara Han'da 24 saat boyunca Thompson'un gelmesini beklemişlerdir. Ertesi günün sabahında aç olduklarını güç bela anlatabildiklerinde deve sahibi birkaç kişi onları üzüm bağına götürmüş ve orada karınlarını doyurmuşlardır. Bir süre sonra, handa duran posta arabasına binerek Halep'e doğru yola çıkıp ertesi gün öğleye doğru şehre girmişlerdir.⁶⁹

Halep, Davenport'un hayalindeki şehirden çok uzak görünmüştür. Zira iki yanında palmye ağaçları olan tertemiz geniş yollara sahip çölde vaha gibi bir şehir beklerken, karşısına yolları taş, toprak ve çamur kaplı, pis kokulu bir manzara çıkmıştır. Açlık ve sıcaktan bitap bir halde otele girmişler fakat otelin ilkelliğini ve pisliğini görünce orada kalamayacaklarını anlamışlardır. Muhataplarına MacAndrews & Forbes'ten söz edince, başka bir otele götürülmüşlerdir. Orada Beard isimli bir İngiliz'le karşılaşmalarından büyük memnuniyet duymuşlardır zira Beard onları Halep'in en temiz oteline götürmüştür. Ertesi sabah silahlarla ve tercümanla beraber arkadaşları Jack Thompson da Halep'e ulaşmıştır.⁷⁰

Davenport ve arkadaşları, yanlarında İngiliz Beard ve tercümanları olduğu halde Halep çarşılarını gezmişlerdir. Blunt'un kitaplarının birinden Aneze aşireti mensuplarının bembeyaz dişleri olduğunu öğrenmiş olan

⁶⁸ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 55-56.

⁶⁹ a. g. e., s. 60-72.

⁷⁰ a. g. e., s. 73-75.

Davenport, bu tarife uyan bir Bedevi'yi görünce ona Aneze aşiretinin nerede olduğunu sormuş, Bedevi de, 'şeyhler şeyhi' Haşim Bey'in çölün diplomatik yöneticisi Ahmet Hafız'a gizli bir ziyarette bulunduğunu söyleyip⁷¹ onları Ahmet Hafız'ın evine götürmüştür. Ahmet Hafız'ın huzuruna çıkan Davenport ve arkadaşları meramlarını dile getirmişlerdir. Haşim Bey'in önceki gece 10-12 saatlik mesafedeki aşiretine gitmek için yola koyulduğunu öğrenmişlerdir.

Davenport ve arkadaşlarının Türk Sultanı'ndan irade aldıklarını ve Amerik aşiretlerinin büyük şeyhinden aldıkları mektupları olduğunu öğrenen Ahmet Hafız'ın gözleri dolmuştur. Halep ve Suriye Valisi'ne gitmeden önce kendisine uğramalarından dolayı şeref duyduğunu dile getirmiştir. Kendisine Büyük Haşim Bey'in eşi benzeri olmayan hediyesi Seglavi cinsi yedi yaşındaki Wadduda isimli savaş kırsağını göstermiştir. Davenport kırsağı çok beğendiğinden Ahmed Hafız,⁷² kardeşliklerinin bir hatırası olarak atı ve atın bakıcısı Said Abdullah adlı bedevi çocuğu Davenport'a hediye etmiştir.⁷³

Ahmet Hafız Aneze aşiretine haberci yollayarak, 30 sonra ilk kez onları ziyaret edeceği için yerlerinden ayrılmamaları veya savaşa gitmemeleri gerektiğini iletmiştir. Sonra Davenport'u Halep Valisi Nazım Paşa'nın huzuruna çıkarmıştır. Sohbet edip kahve ve sigara ikramlarından sonra Vali Nazım Paşa, Ahmet Hafız'ın daha önceden bildirdiğinden habersiz bir şekilde, onları Aneze aşiretine Hafız'ın bizzat götürmesini istemiştir. Konu atlardan açıldığında Nazım Paşa misafirlerinden ertesi gün tekrar ziyaretlerine gelip aşiretlerin kendisine hediye ettikleri atı görmelerini istemiştir.⁷⁴

Burada neden hem Ahmet Hafız'ın 30 sonra bu aşireti ziyaret etme pahasına Homer Davenport ve arkadaşlarını yalnız bırakmadığı hem de Nazım Paşa'nın bunda ısrar ettiği sorusu akla gelmektedir. Bu durum sadece Türk misafirperverliği ile izah edilebilecek bir şey değildir. Davenport ve arkadaşları oraya ulaşmadan evvel hem Sultan Abdülhamid'in iradesine sahip olduklarını hem de Amerika Başkanı'ndan mektupları olduğunu bilen

⁷¹ a. g. e., s. 79.

⁷² a. g. e., s. iv. Davenport kitabının en başına fotoğrafını koyduğu Şeyh Ahmet Hafız için şunları söyler: Şeyh Ahmet Hafız, "Benim Bedevi kardeşim," Aneze Bedevilerinin diplomatik yöneticisi. Bu fotoğraf 1908'de Halep'teki ilk Amerikan konsolosu Jesse Benjamin Jackson tarafından çekilmiştir. Yaşlı seçkin diplomatı 1906 yılındaki en son ziyaretimizden beri sakal uzatmış şekilde gösterir, göğsünde Türk Sultanı'nın madalyası da görülmektedir. Ahmet Hafız'ın fotoğrafı için bkz. Resim 9.

⁷³ a. g. e., s. 81.

⁷⁴ a. g. e., s. 89.

Ahmet Hafız ve Vali Nazım Paşa,⁷⁵ muhtemeldir ki İstanbul'dan gelen bir telgraf emriyle, Davenport ve arkadaşlarını koruyup kollama ve de göz önünde tutma talimatı almışlardır.

Davenport ertesi gün Ahmet Hafız ile birlikte Vali Nazım Paşa'nın Çölün Gururu isimli atını görmeye gitmiştir. Davenport, atı Paşa'nın bahsettiği kadar mükemmel bulunca, Paşa onu Davenport'a hediye etmiştir. Nazım Paşa'nın görevlendirdiği 12 asker ile birlikte Ahmet Hafız ve hizmetindekilerle beraber Davenport ve arkadaşları atlarına binip akşam saat beşte Halep'ten yola çıkmışlardır. Gece yarısından sonra bir bedevi kampına ulaşmışlardır. Burada 'Ahmet Hafız' tezahüratlarıyla karşılanmışlar ve kendileri için düzenlenen ziyafet sofrasına oturup karınlarını doyurmuşlardır. Biraz uyuduktan sonra gece saat 3'te tekrar yola koyuldular. Öğlen 11'e doğru Aneze aşiretinin kampına varıp orada büyük bir misafir çadırında⁷⁶ ağırlanmışlardır.⁷⁷

Davenport, ertesi günlerde beğendiği atları satın almış, pazarlıkları bizzat Ahmet Hafız yapmıştır. Aneze aşiretinin misafiriye, kalabalık bir topluluk önünde düzenlenen törende Ahmet Hafız ve Homer Davenport, Arapça yemin ederek kendilerini birbirinin kardeşi ilan etmişlerdir. Sonraki günlerde, savaştan dönen Aneze aşiretinin lideri Şeyhler Şeyhi Haşim Bey ile tanışmışlardır. Haşim Bey, Halep Valisi'ne hediye ettiği atı Davenport'a vermesinden pek memnun olmadığını söyle olmasa da sert duruşu ve asik suratıyla ima etmiştir.⁷⁸

Bölgenin en güçlü aşireti olan Aneze "Şam'dan Basra'ya kadar" nüfuz sahibidir.⁷⁹ Alman diplomat Freidrich Rosen, anılarında, 1898 yılında tanıdığı Aneze Şeyhi Fahad Bey'in, hem Türk unvanı olan 'bey'i kullanmaktan hem de hizmetindekilerle Türkçe konuşmaktan hoşnut olduğunu yazmıştır.⁸⁰ Aynı durum, adını yukarıda zikrettiğimiz Haşim Bey'in Millî Mücadele Dönemi'nde Antep'i işgal eden Fransızlara karşı Türklere yardımı sırasında da görülür.⁸¹ Vali Nazım Paşa'ya at hediye etmesi büyük ihtimalle

⁷⁵ Vali Nazım Paşa'nın fotoğrafı için bkz. Resim 10.

⁷⁶ Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 103. Fotoğraf için bkz. Resim 11. Davenport fotoğrafın altına şu notu düşmüştür: "Büyük Şeyh'in çadırı altında ilk kahvelerimizi içerken. Çadırın gölgesinde termometrenin 56°C olarak kaydettiği sıcaklıkta önemli bir fotoğraf. Kafalarımızın üstünde hoş karşılanma simgesi olarak savaş kısağı Wadduda'nın yuları ve Şeyh'in kılıçlarına bağlı bir şekilde görülüyor. Gerçek Aneze içinde ilk çekilen fotoğraf budur.

⁷⁷ a. g. e., s. 90-101.

⁷⁸ a. g. e., s. 152. Haşim Bey'in fotoğrafı için bkz. Resim 12.

⁷⁹ Davenport'un Aneze aşiretinin önde gelenleriyle çekindiği fotoğraf için bkz. Resim 13.

⁸⁰ Friedrich Rosen, *Oriental Memories of A German Diplomatist* (London: Methuen & Co. Ltd., 1930), s. 242.

⁸¹ Stanley Elphinstone Kerr, *Personal Experiences with American Near East Relief, 1919-1922* (New York: State University of New York Press, 1973), s. 214.

Osmanlı'ya olan sevgi ve saygısından ileri gelmektedir ve atın Davenport'a verilmesi bu yüzden kendisini incitmiştir.

İstedikleri atları satın alıp Ahmet Hafız ile beraber Halep'e geri dönen Davenport ve arkadaşları, tekrar misafir oldukları Vali Nazım Paşa'nın makamında, 1912 yılında Selanik'i Yunanlılara savaştan terk edecek olan Hasan Tahsin Paşa ile karşılaşmışlardır. Halep'in en iyi evinde yaşayan Paşa, kaderine takılıp kalmak yerine safkan Arap atları yetiştirmektedir.⁸² Ahmet Hafız'ın ikna etmesi sayesinde Davenport, Tahsin Paşa'dan üç at satın almıştır.⁸³

Böylece Suriye'den istedikleri atları alan Davenport ve arkadaşları gözyaşları içinde Ahmet Hafız'la vedalaşmışlar ve 27 Ağustos 1906'da İskenderun'a varmışlardır. Satın alma ve hediye suretiyle elde ettikleri toplam 27 at ile Ahmet Hafız'ın hediye ettiği köle Said Abdullah'la beraber ertesi gün gümrük memurlarının sıkı denetiminden geçerek gemiyle Lazkiye'ye doğru hareket etmişlerdir. Lazkiye'ye vardıkları 29 Ağustos 1906 günü kaymakamla görüşmüşlerdir. Roosevelt'in mektubunu ve Sultan II. Abdülhamid'in iradesini inceleyen kaymakam, onları gayet güzel ağırlayıp kısa bir şehir turu yaptırdıktan sonra tekrara limana bıraktırmıştır. 28 Ağustos 1906'da başlayıp Napoli'de gemi değişikliği yaptıkları yolculuk 8 Ekim 1906'da New York limanına varmalarıyla nihayete ermiştir.

Sonuç

Homer Davenport'un 1906 yazında 19 Temmuz'da İstanbul'da başlayıp 28 Ağustos günü İskenderun'dan gemiye binmesiyle sona eren 41 günlük seyahati sırasında başından geçenler, tanıklıkları ve bunları anlattığı *My Quest of The Arab Horse* (Arap Atının Peşinde) adlı kitabı, Osmanlı tarihinin belli bir dönemiyle ilgili özgün bilgiler içermesi açısından önemlidir. En başta, kitabın Sultan II. Abdülhamid'in bugüne dek pek bilinmeyen çizimlerini içerdiğini belirtmek gerekir. Davenport'un Yıldız Sarayı'nda ve katıldığı Cuma Selamlığı'nda gördüklerini hem çizip hem yazması ayrıca dikkate şayandır. Davenport gibi bir Amerikalının, Abdülhamid'in Batı dünyasında olumsuz bir karakter olarak anıldığı bir dönemde, çizdiği tasvirlerle padişahı "eli kanlı, kızıl, zalim ve gaddar" nitelemesinin dışına çıkarıp, tam tersine olumlulaması son derece önemlidir. Davenport'un sanatçı/karikatürist

⁸² Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 180.

⁸³ a. g. e., s. 181. Tahsin Paşa'nın fotoğrafı için bkz. Resim 14. Davenport fotoğrafın altına şu notu eklemiştir: Bu seçkin paşa, Türkiye'nin eski Sultanı'nın [II. Abdülhamid] emrindeki en yüksek adamlardan biriydi. Aynı zamanda imparatorluğun en zenginlerinden biri olmasına rağmen, Jön Türklerin bu adamı diğer birçok önemli isimle birlikte sürgün hayatından çıkarıp serbest bırakıp bırakmayacağını söyleyemem. Ancak doğal olarak öyle olacağını umuyorum.

kimliğiyle dünya ölçeğinde şöhrete sahip bulunması bu önemi arttırmaktadır. Zira belirtilen dönemde Abdülhamid aleyhtarı yorum ve düşünceler en fazla gazeteciler tarafından dile getirilmekteydi. Sultan Abdülhamid belki de Davenport'un bu özelliğini Avrupa'ya karşı bir silah olarak kullanmayı hesap etmiş ve onlarca yıldır uygulanan at ihracatı yasağını bu Amerikalı için delmişti. Bunun yanında Davenport'un Amerikalı olması ve padişahın ezeli düşmanlara karşı yeni bir müttefik olarak Amerika'yla ilişkileri dostane yürütmesinin de bu tutumunda payı bulunduğu belirtilmelidir. Davenport'un Suriye'de gerek Nazım Paşa'dan gerekse Ahmet Hafız'dan yakın dostluk görmesi, bilhassa Ahmet Hafız'ın Davenport'un Suriye'de attığı her adımda yanında yer alıp kardeşlik yemini içmelerine varan bir samimiyet kurması da aynı stratejinin uzantısı olarak düşünülebilir. Zira Davenport eserinde Osmanlı'ya ilişkin olumsuz tasvirleri çevre temizliği ve hafiyelerin fenalıklarıyla sınırlıdır. Bunu yaparken bile Sultan Hamid'e yönelik en küçük eleştirisi söz konusu değildir.

Amerikan Başkanı Roosevelt'in mektubu ile dönemin Amerika Elçisi Şekib Bey'in fotoğrafının ve el yazısı mektubunun kitapta yayımlanmış olması diplomasi tarihi ve kültürü açısından önemli olduğu kadar, diplomatik enstrümanların niteliği bakımından da çarpıcıdır. Kitap Şekib Bey, Nazım Paşa ve Hasan Tahsin Paşa gibi dönemin asker, bürokrat ve diplomatlarının resimleriyle birlikte karakter yapıları ve mesleki deneyimleri hakkında bilgiler içermektedir. Bu bakımdan ana kaynak niteliği de taşıyabilir. Yine Aneze aşireti hakkındaki özgün bilgiler, imparatorluğun ve bilhassa Sultan Abdülhamid'in aşiretler politikası hakkında daha sağlıklı değerlendirmeler yapmaya imkân verecek perspektif kazandırmaktadır.

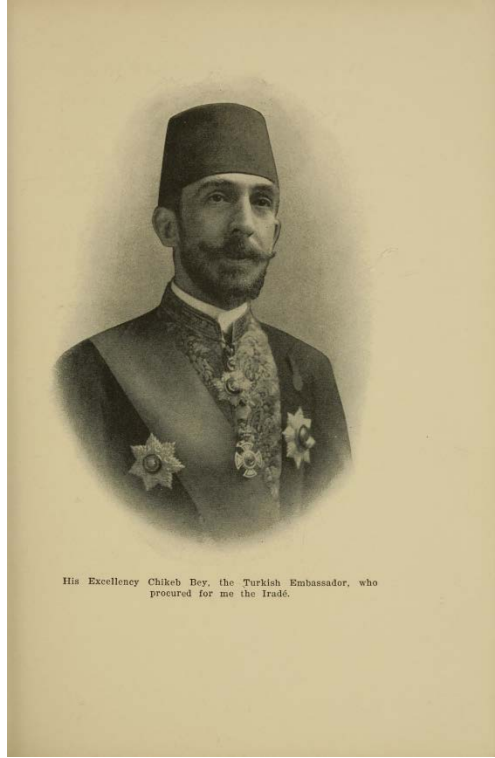
Son olarak şunu söylemek gerekir ki Sultan II. Abdülhamid'in izni sayesinde Amerika'ya götürülen 27 atın soyundan gelen atlar Amerika'da hala yetiştirilmeye devam etmektedir. Bu bakımdan bugün Okyanus ötesindeki bir coğrafyada safkan Arap atlarının varlığında Sultan Abdülhamid'in katkısı yadsınamaz.

Kaynakça

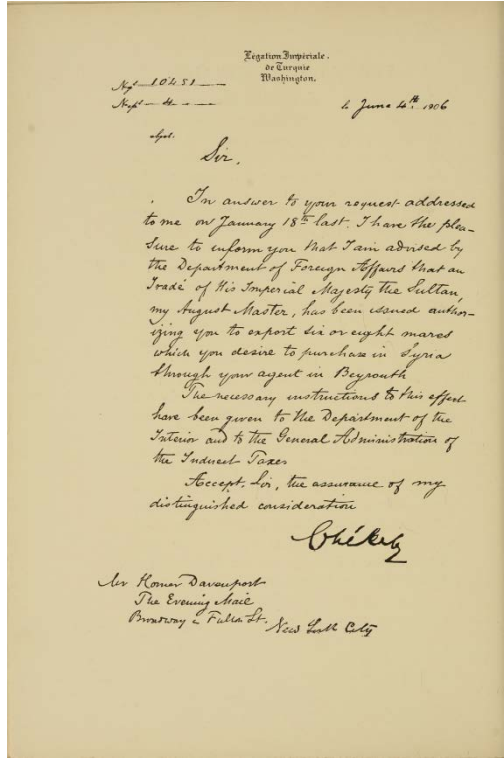
- Acehan, Işıl. "Sultan Abdülhamid'in Başkan Roosevelt'e Gönderdiği Hediyeler ve ABD'deki Son Elçisi Mehmed Ali Bey." *Forum USA: Turkish American Newspaper* <https://forumusa.com/amerika-usa-amerika-birlesik-devletleri/sultan-abdulhamidin-baskan-roosevelte-hediyesi-ve-abddeki-son-elcisi-mehmed-ali-bey/> (30. 07. 2019).
- Akgün, Seçil. "Kendi Kaynaklarından Amerikalı Misyonerlerin Türk Sosyal Yaşamına Etkisi (1820-1914)." *X. Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986)*, Cilt 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987: 2121-2145.
- Baedeker, Karl. *Palestine and Syria: With The Chief Routes Through Mesopotamia and Babylonia*. Charles Scribner's Sons, New York 1906.
- Blunt, Lady Ann. *Bedouin Tribes of The Euphrates*. John Murray, London 1879.
- _____. *A Pilgrimage To Nejd: The Cradle of The Arab Race*. John Murray, London 1881.
- BOA. Bâbîali Evrak Odası. 2826-211897.
- Cox, Samuel Sullivan. *Bir Amerikan Diplomatının İstanbul Anıları: 1885-1887*. Çev. Gül Çağalı Güven. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Curtis, Walt. "Homer Davenport: Oregon's Great Cartoonist." *Oregon Cultural Heritage Commission* <http://www.ochcom.org/davenport/> (25. 07. 2019).
- Craver, Charles ve Jeanne Craver. "The Forgotten Man: Peter Bradley's Role in Early American Breeding." *Arabian Horse World* <https://davenport-horses.org/2010/04/02/the-forgotten-man-peter-bradleys-role-in-early-american-breeding-part-i/> (28. 07. 2019).
- Davenport, Homer. *Cartoons by Davenport*. De Witt Publishing House, New York 1898.
- _____. *My Quest of The Arab Horse*. B. W. Dodge & Company, New York 1909.
- _____. *The Country Boy: The Story of His Own Early Life*. G. W. Dillingham Company, New York 1910.
- Ernst, Alice Henson. "Homer Davenport on Stage." *Oregon Historical Quarterly*. Cilt 66, Sayı 1, 1965: 38-50.
- Flower, Benjamin Orange. "Homer Davenport: A Cartoonist Dominated by Moral Ideals." *The Arena*. Cilt 34, Sayı 188, 1905: 58-69.
- Frederick, Gus. "Homer Davenport (1867-1912)." *The Oregon Encyclopedia* https://oregonencyclopedia.org/articles/davenport_homer/#.XTp_F5NzRAY (26. 07. 2019).
- Gürler, Ahmet Şamil. "1893 Şikago Dünya Fuarı'nda Osmanlı Hipodromu ve Şirket-i Hamidiye." *Folklor/Edebiyat*. Sayı 65, 2011: 7-18.
- Hamlin, Cyrus. *Among the Turks*. Robert Carter and Brothers, New York 1878.
- Hourihan, William J. "The Big Stick in Turkey: American Diplomacy and Naval Operations Against The Ottoman Empire, 1903-1904." *Naval War College Review*. Cilt 34, Sayı 5, 1981, s. 78-88.
- Kerr, Stanley Elphinstone. *Personal Experiences with American Near East Relief, 1919-1922*. State University of New York Press, New York 1973.
- Kocabaşoğlu, Uygur. *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*. Arba Yayınları, İstanbul 1989.
- Kuneralp, Sinan. "Ottoman Diplomatic and Consular Personnel in the United States of America, 1867-1917." *American Turkish Encounters: Politics and Culture, 1830-1989*. Ed. Selçuk Esenbel, Bilge Nur Criss and Tony Greenwood. Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2011: 100-108.
- Kurat, Akdes Nimet. *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)*. Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara 1959.

- Kurşun, Zekeriya. "Osmanlı-Dünya Ekseninde II. Abdülhamid İmajı." *II. Abdülhamid: Modernleşme Sürecinde İstanbul*. Ed. Coşkun Yılmaz. 2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Yayını, İstanbul 2011: 181-201.
- McCabe, James. *A Tour Around The World by General Grant*. The National Publishing Company, Philadelphia 1879.
- Ortaylı, İlber. "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler." *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt 14, Sayı 3, 1981: 87-96.
- Osmanoğlu, Ayşe. *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*. Selçuk Yayınları, Ankara 1986.
- Özmen, Cansu Özge. "19. Yüzyıl Amerikan-Osmanlı İlişkilerinin Amerikan Yazınına Etkisi ve Seyahatnameler." *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Sayı 42, 2007: 195-212.
- Polat, İlknur. "Osmanlı İmparatorluğunda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme." *Bellekten*. Cilt 52, Sayı 203, 1988: 627-652.
- Rosen, Friedrich. *Oriental Memories of A German Diplomatist*. Methuen & Co. Ltd., London 1930.
- Shaw, Albert. "Homer Davenport - Cartoonist." *The American Review of Reviews*. Sayı 45, 1912: 686-688.
- Shepp, James W. *Shepp's World's Fair Photographed*. Globe Bible Publishing Company, Chicago 1893.
- Smith, Harold Frederick. *American Travellers Abroad: A Bibliography of Accounts Published Before 1900*. Scarecrow Press Inc., Maryland 1999.
- Şafak, Nurdan. *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.
- Tahsin Paşa. *Abdülhamid: Yıldız Hatıraları*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi. İstanbul 1931.
- Tan, Seda. "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Hindistan Ticaretine Bir Örnek: At İhracatı." *Mediterranean Journal of Humanities*. Cilt 4, Sayı 2, 2014: 239-247.
- Traubel, Horace L. "The Problem, The Cartoon and The Artist." *The Dollar or The Man?: The Issue of To Day*. Ed. Horace L. Traubel ve Homer Davenport. Small, Maynard & Company, Boston 1900: 1-8.
- Upton, Roger D. *Newmarket & Arabia: An Examination of The Descent of Racers and Courses*. Henry S. King & Co., London 1873.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "II. Sultan Abdülhamid'in Ha'li ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar." *Bellekten*, Cilt 10, Sayı 40, 1946: 705-748.

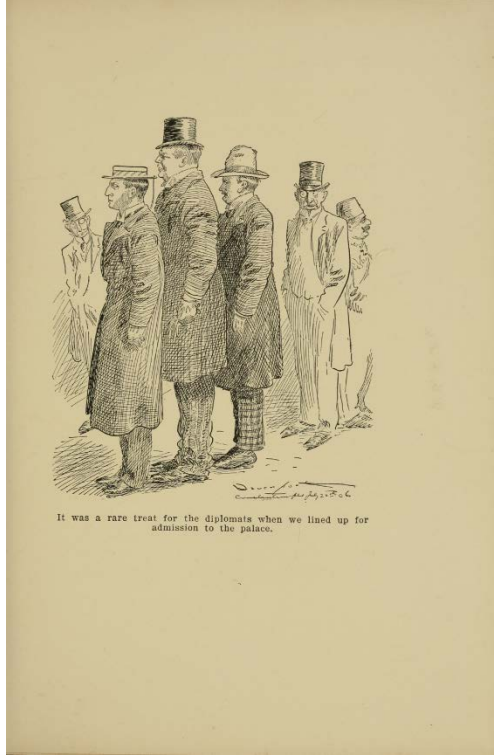
Ekler

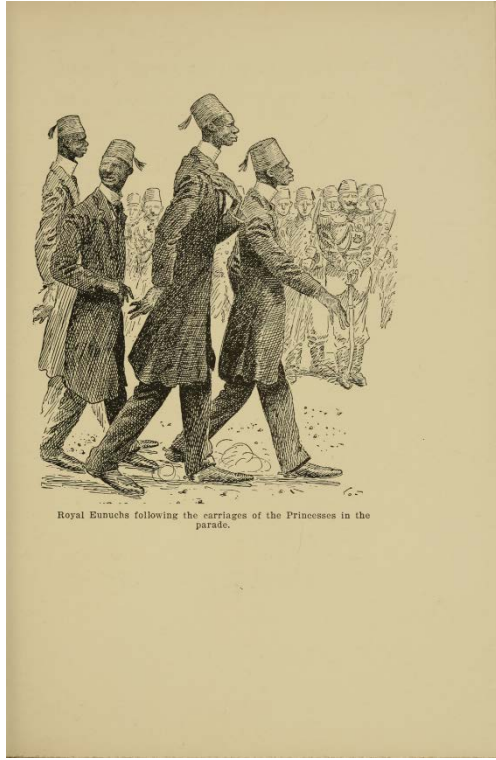
Resim 1. Türk Elçi Ekselansları Şekib Bey. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 11.

Resim 2. Şekib Bey'in Davenport'a Mektubu. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 16.

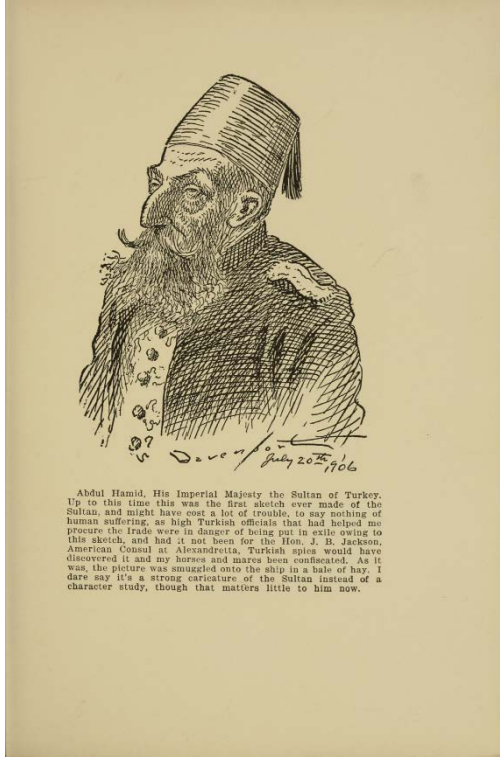

Resim 3. Saraya giriş sırasındaki diplomatlar. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 31.

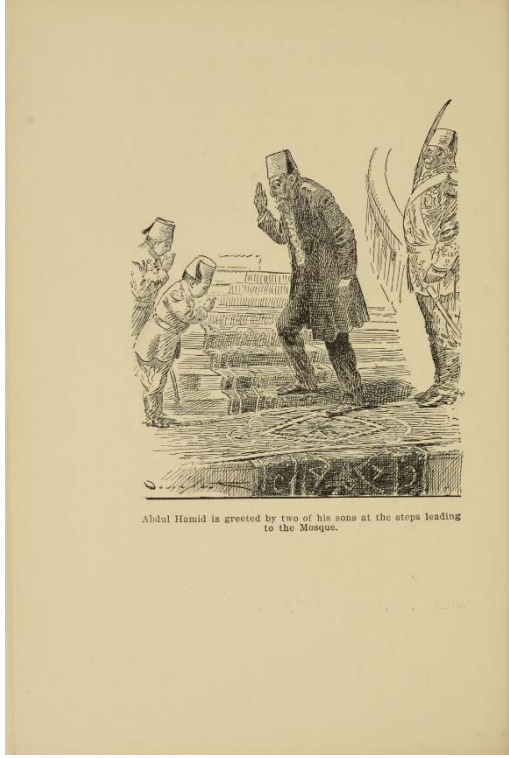

Resim 4. Geçit töreninde harem ağaları. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 37.

II. Abdülhamid'in Karşı Propaganda Hamlesi Olarak Amerikalı Karikatürist Homer Davenport'un Osmanlı'ya Seyahati

Resim 5. Abdülhamid, İmparator Majesteleri. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 27.

Resim 6. Abdülhamid'i selamlayan oğulları. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 42.

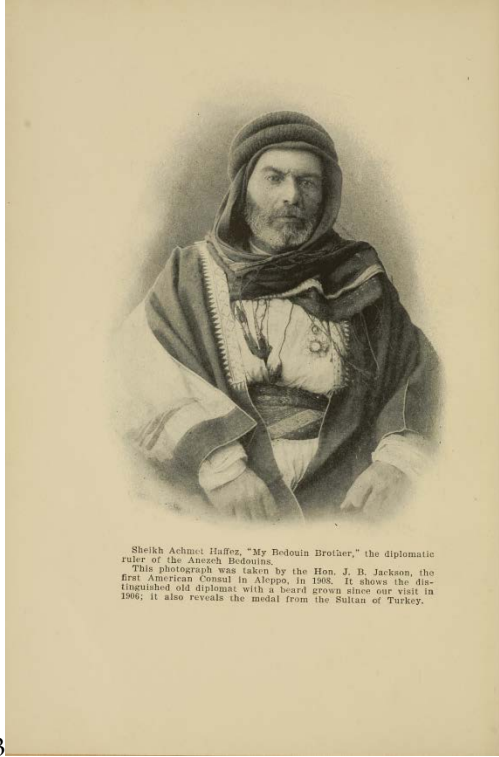

Resim 7. Sultan Camiden dönerken. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 46.

Ameen Zaytoun of the American Consulate at Beyrouth, who was my interpreter to the Anech. A more faithful and thoughtful young man I have never met.

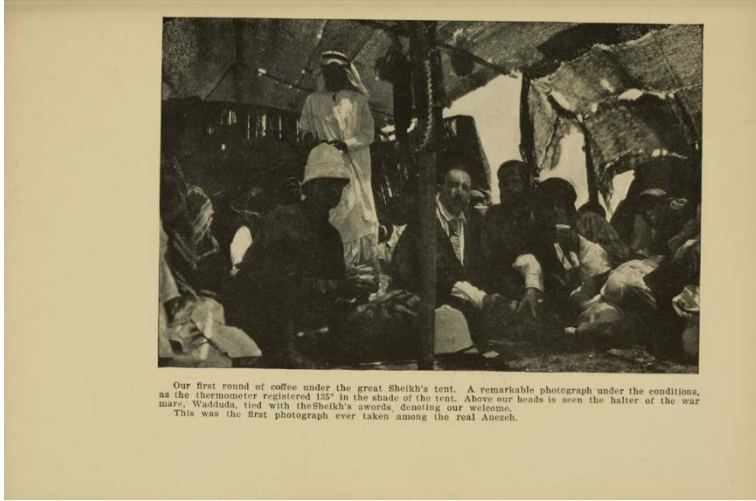
Resim 8. Tercüman Ameen Zeytoun. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 53.

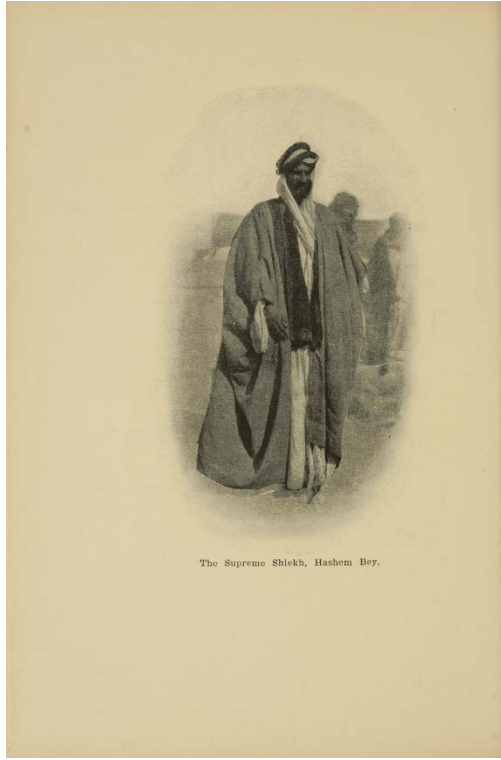
Resim 9. Şeyh Ahmet Hafız. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. iv.

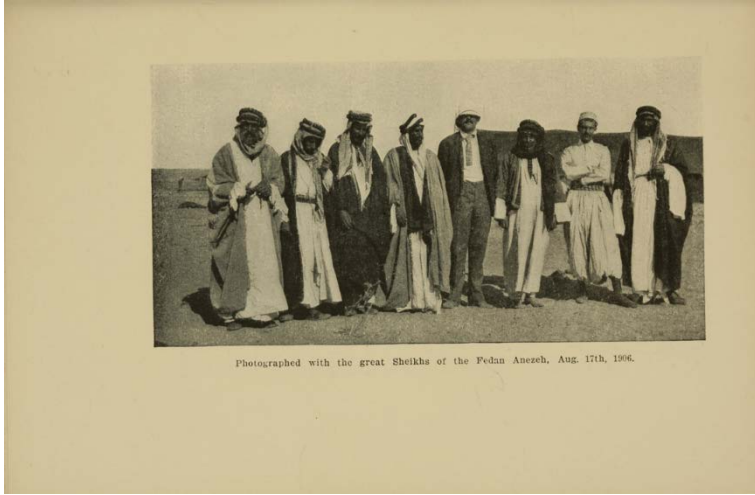
Resim 10. Halep Valisi Nazım Paşa. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 87.

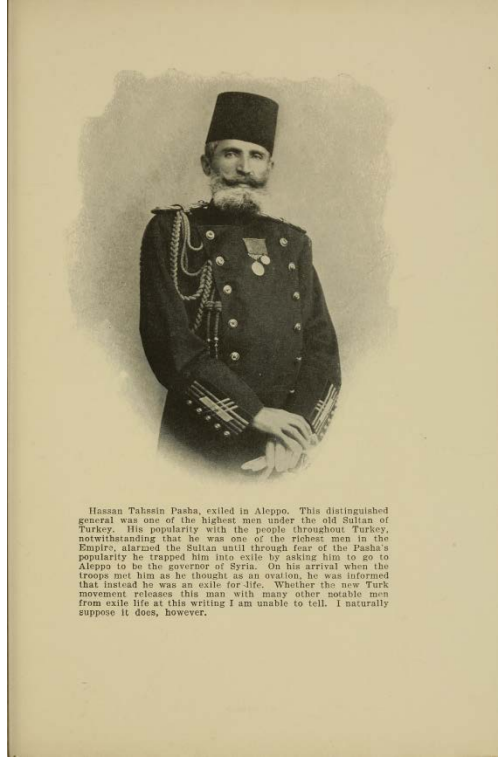
Resim 11. Büyük Şeyh'in çadırı. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 103.

esim 12. Ulu Şeyh Haşim Bey. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 150.

Resim 13. Aneze aşiretinin önde gelenleri. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 161.

Resim 14. Hasan Tahsin Paşa. Davenport, *My Quest of The Arab Horse*, s. 181.

Başlık/ Title: Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı Ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane / An Institution For The Ferocious And Wildlife Animals In The Ottoman State: Lionhome

Yazar/ Author

Aziz Altı

ORCID ID

0000-00025009-9438.

Bu makaleye atf için: Aziz Altı, Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı Ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane, *KARE*, no. 10 (2020): 120-139.

To cite this article: Aziz Altı, An Institution For The Ferocious And Wildlife Animals In The Ottoman State: Lionhome, *KARE*, no. 10 (2020): 120-139.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 3 Aralık / Dec 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Aziz Altı*

Osmanlı Devleti'nde Yırtıcı ve Yabani Hayvanlar İçin İhdas Edilmiş Bir Kurum: Arslanhane

Özet: Osmanlı Devleti'nde Arslanhane'nin varlığına yönelik ilk tespitler 15. yüzyıl dönemine aittir. Arslanhane içerisinde sadece arslanları bulundurmuş aynı zamanda başta kaplan, kurt, sırtlan, ayı, zürafa, maymun, gergedan gibi yabani ve yırtıcı hayvanları da bünyesinde barındırmıştır. Arslanhane'nin kuruluş amacı tam olarak bilinmese de işlevlerine bakıldığında bu husus hakkında ipuçları elde edilmektedir. Arslanhane'nin işlevlerinin başında iç ve dış arenada Arslanhane'deki hayvanları psikolojik güç unsuru olarak kullanmak, kişisel merak ve zevkleri gidermek ile ülkeler arasında takdim edilen hayvan temalı hediyeler için muhafaza sorununu çözmek gelmektedir. Arslanhane kendi iç dizaynıyla bir teşkilatlanma oluşturmuş ve atama-terfi hususunda İç hazinedarbaşı'na bağlanmıştır. 1835 yılına kadar kesintisiz şekilde varlığını devam ettiren Arslanhane, II. Mahmut tarafından gereksiz bir kurum olarak algılandığı için kaldırılmıştır. Ancak Arslanhane daha sonraki padişahlar tarafından yeniden ihya edilmiş hatta buraya Sultan Abdülaziz tarafından bilhassa ayrı bir önem verilmiştir. Arslanhane, 19. yüzyılın ikinci yarısında eski teşkilat ve güçlü yapısında olmasa da Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız Sarayları'nda varlığını sürdürmüştür. Arslanhane, 20. yüzyılın başında ise çeşitli köşklere varlığını devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Arslanhane, Kurum, Hayvan

An Institution For The Ferocious and Wildlife Animals in The Ottoman State: Lionhome

Abstract: The first detections regarding the existence of Lionhome (Arslanhane) in the Ottoman Empire belong to the 15th century period. Lionhome did not only contain lions, but also wild and predatory animals such as tigers, wolves, hyenas, bears, giraffes, monkeys and rhinoceroses. Although the purpose of establishment of Lionhome is not known exactly, when its functions are examined, clues about this issue are obtained. One of the main functions of Lionhome is to use the animals in the Lionhome as a psychological power element in the internal and external arena, to satisfy personal curiosity and pleasures, and to solve the conservation problem for animal-themed gifts offered between countries. Lionhome has created an organization with its own interior design and has been linked to İç hazinedarbaşı regarding appointment and promotion. Lionhome, which continued its existence uninterruptedly until 1835, II. It was removed as it was perceived as an unnecessary institution by Mahmut. However, Lionhome was revived by the later sultans and even a special importance was given here by Sultan Abdulaziz. Lionhome, although not in its old organization and strong structure in the second half of the 19th century, continued its existence in palaces Beylerbeyi, Çırağan and Yıldız. Arslanhane continued its existence in various mansions at the beginning of the 20th century.

Keywords: Ottoman Empire, Lionhome, Institution, Animal.

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi Tarih Bölümü Tunceli/ Türkiye. azizalti@munzur.edu.tr.
ORCID No: 0000-00025009-9438.

1.Giriş

Osmanlı Devleti sahip olduğu geniş topraklar sayesinde canlı varlıkların birçok türüne ev sahipliği yapmıştır. Buna hayvanlar da dâhildir. Osmanlı Devleti'nin değişik coğrafyalarında kendilerine has yaşam alanları olan ve özellikler sergileyen bu hayvanlar insanlar tarafından her daim keşfedilesi bir merak konusu olmuştur. Ancak tanıma ve merak giderme güç ve paraya sahip olan kişilere ait bir ayrıcalıktı. Osmanlı Devleti'nde bu ayrıcalığı en geniş çerçevede kullanan kişi ise ülkede tek otorite olan padişahı. Sultan, gerek kendi ülkesinin dört bir tarafındaki idarecilerinden gönderilen ya da talep edilen yabancı hayvanları gerekse farklı ülkelerin liderlerinden hediye olarak gelen yabancı ve yırtıcı hayvanları muhafaza etmek adına "Arslanhane" adı ile bir yapı ihdas etmiş olmalıdır. Arslanhane'deki hayvanların şenlik ve tören gibi bazı etkinliklerde halk arasında sergilenmesi ise kurumun sosyal alan üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu yönleriyle düşünüldüğünde farklılık arz eden böyle bir kurumun incelenmesinin gerekliliği kanaati oluşmuştur. Arslanhane'nin incelenmesi başta Osmanlı kurumları olmak üzere sosyal ve siyasi tarih açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı tarih araştırmalarında Arslanhane üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında son yıllarda yapılan bir çalışma¹ haricinde diğerlerinin ansiklopedi maddesi ya da tebliğ metni olduğu gözlemlenmiştir². Bu yönleriyle düşünüldüğünde arşivde yapılan tarama neticesinde Arslanhane'nin tafsilatlı bir şekilde kaleme alınmasını elzem kılmıştır. Nitekim çalışmada elde edilen bulgular haklılığımızı kanıtlamıştır. Bu hususta kısa bir örnek verilecek olunursa şimdiye kadar Arslanhane zabıtları arasında adı zikredilmeyen "ikinci eski" isimli görevli çalışmamız aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır³. Bu yönüyle Arslanhane içindeki teşkilatlanmaya yeni bulgular eklenmiştir. Arslanhane'nin farklı özelliklerini de gün yüzüne çıkarmaya çalışan bu çalışmada Arslanhane'nin hangi şartlarda ortaya çıktığı, işleyişi, işlevleri ve geçirdiği evreler incelenmiştir.

¹ Mert Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", *Toplumsal Tarih* 292, (2018) 36-41.

² Bu çalışmalar için bkz. Burhan Olker, "Arslanhane", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Haz. Reşat Ekrem Koçu, (İstanbul: 1959), 1060, Semavi Eyice, "Arslanhane", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, (İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayınları, 1993) 325-326, Semavi Eyice, "Arslanhane", *TDVİA*, C. 3, (İstanbul 1991) 403-404, Selman Can, "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", *İstanbul Üniversitesi* 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sepozyumu (XV. Yüzyıl) *Bildiri Kitabı* (İstanbul 2004) 359-369.

³ COA TS.MA.e 852/19 (29 Rebiülevvel 1176/18 Ekim 1762).

2. Arslanhane'nin Kuruluşu ve İşlevi

Arslanhane'nin tam olarak hangi tarihte kurulduğu tespit edilememekle birlikte 15. yüzyılda İstanbul'a gelen seyyahlar sarayın bahçesinde birçok hayvan türünün varlığından bahsetmişlerdir. Seyyah Angiolello, Fatih Sultan Mehmet'in Hipodromun yanındaki kiliseleri arslan ve fil evine dönüştürdüğünü yazmıştır⁴. Arslanhane'nin kurumsal yapısı devlet vesikalarında 16. yüzyıldan itibaren kendisini göstermektedir⁵. Kaynakların çoğu Arslanhane'nin Ayasofya'nın yakınındaki eski bir kilise olduğuna işaret etmektedir⁶. Olker ise Arslanhane'nin Topkapı Sarayı'nda Sarayburnu ile Ahırkapı arasında bir yer olduğunu ifade etmiştir⁷. Arslanhane, ismiyle müsemma bir kurum olmasının yanı sıra bünyesinde sadece arslanları ihtiva etmemiş, kaplan, kurt, tilki, yabani eşek, pars, sırtlan, maymun, yabani kedi, leopar, deve kuşu, timsah ve hatta fil gibi vahşi hayvanları da barındırmıştır⁸. Bu yönüyle Arslanhane vahşi hayvanların muhafaza

⁴ Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the 15th and 16th Centuries* (New York: The MIT Press, 1991), 202-204.

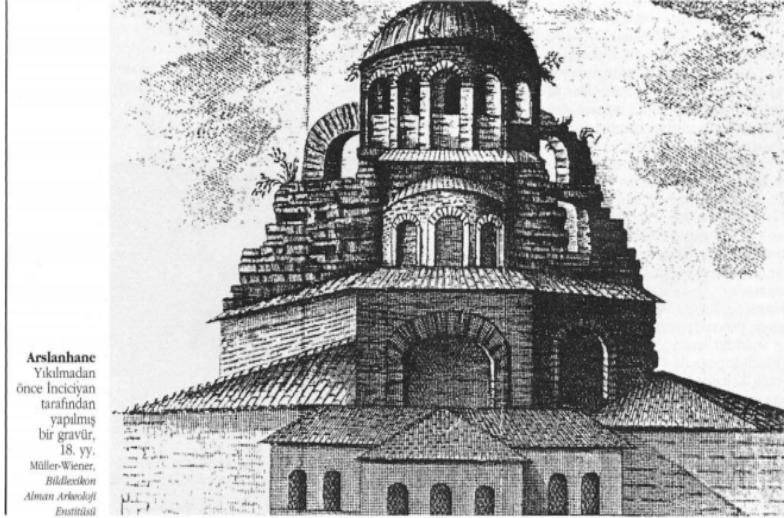
⁵ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2480 (5 Cemaziyelahir 982/22 Eylül 1574).

⁶ Stephan Gerlach bu yapının Ayasofya'nın hemen yakınındaki Aziz Johann manastırı olduğunu, Reinhold Lubenau Ayasofya kilisesinin bir parçası olduğunu, Tournefort ise burasının Hristiyanların kilise olarak kullandıkları eski bir kule olduğunu ifade etmiştir. Polonyalı Simeon, 16. yüzyılda Ayasofya'nın birkaç adım ilerisinde içerisinde hala aziz tasvirlerinin olduğu kubbeli bir kilisenin Arslanhane olarak kullanıldığını zikretmiştir. Bkz. Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, C. 2, Çev. Türkis Noyan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), 563; Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1573-1589*, C. 1, Çev. Türkis Noyan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 194-197; Joseph De Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 22; Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözüyle 16. Asır Türkiyesi*, Çev. Hrand. D. Andreasyan (İstanbul: Köprü Kitap, 2016) 20; Ahmet Lütfi Efendi ise Atmeydanı'nda Fil damı denilen yerin aynı zamanda Arslanhane olarak zikredildiğine değinmiştir. Bkz. Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'aniüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi 2-3*, Haz. Yücel Demirel-Tamer Erdoğan (İstanbul: YKY, 1999), 659. Can, Arslanhane olarak kullanılan Bizans kilisesinin X. asrın ilk yarısında İmparator I. Romanos Lekapenos döneminde yapılmış bir şapel olduğunu ve buranın zamanla Khalkes adını aldığını belirtmiştir. Bkz. Can, "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", 359. Batılı seyyahlardan Canaye, kilisenin hayvan bakmak işleviyle kullanılmasındaki temel amacın Hristiyanlığı aşağılamak olduğunu ileri sürmüştür. Çetin bu görüşe karşı çıkarak eğer ki Osmanlı'nın böyle bir amacı olsaydı İstanbul'da hiçbir kilisenin faaliyetine izin verilmeyeceğini ve farklı amaçlarla kullanılabileceğini öne sürerek bu görüşü çürütmeye çalışmıştır. Bkz. Firdevs Çetin, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012), 124-125.

⁷ Olker, "Arslanhane", 1060.

⁸ Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Çev. Hrand. D. Andreasyan (İstanbul: Eren Yayıncılık 1988) 4; Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194-197; Jean Chesneau, *D'aramon Seyahatnamesi*, Çev. Işıl Everdi, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2013) 28; Ğ. İncicyan,

edildiği bir nevi hayvanat bahçesini andıran kurumdur. Ancak hayvanat bahçesinden farklı olarak Arslanhane'deki hayvanlar padişahın malı sayılıp onun isteği üzerine bir araya getirilmiştir.

Resim-1 Arslanhane olarak kullanılan kiliseden görünüşü⁹

Arslanhane'deki hayvanların hangi maksatla kullanıldıklarına bakıldığında Arslanhane'nin kuruluş amacı da ortaya çıkmaktadır. Olker bunu padişahın güç, üstünlük ve büyüklük göstergesi olarak açıklamaktadır¹⁰. Bu doğrultuda Olker'i destekler nitelikte emareler vardır. Özellikle elçi kabullerinde başta arslan olmak üzere arslancılar tarafından birçok vahşi hayvanın tören alanına getirilerek nizami bir şekilde gösterime çıkarılmasının psikolojik bir mesaj verme amacına hizmet ettiği aşikârdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Habsburg lideri I. Ferdinand'ın elçileri, sarayın ikinci avlusuna geldiklerinde yapılan kabul töreninde altın zincirlerle bağlanmış arslan ve kaplanlar da avludaki yerini almıştı¹¹. Yine 14 Kasım 1596 tarihinde Şah Abbas'ın elçisi ve aynı zaman da Erdebil Han'ı olan Zülfikar Han payitahta geldiğinde onu karşılamak üzere arslancılar ve

XVIII. Asırda İstanbul, Çev. Hrand. D. Andreasyan, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1976) 58.

⁹ İnciyan'dan aktaran Eyice, "Arslanhane", 325.

¹⁰ Olker, "Arslanhane", 1060.

¹¹ Feza Günergun, "Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş", *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri*; Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70'inci Yaşı Anısına, ed. Abdullah Özen (Elazığ, 2006), 3.

onların gözetiminde bulunan arslan, fil ve zürafalar Bab-ı Hümayun'un önünde hazır bulundurulmuşlardı¹². Sultan I. Ahmet ise saraydaki resmi törenin ardından Elçi Hanı'na giden Safevi sefirinin hoş bir vakit geçirmesi için Han'a arslan ve müzisyenleri göndermiştir¹³. Elbette ki padişahların kişisel ilgileri de bu tarz hayvanların beslenmesi için önemli bir etken olmuştur. Reinhold Lubenau da padişahın Arslanhane'deki hayvanları kendi zevki için beslendiğini ifade etmektedir¹⁴. Ancak devletin son yıllarına kadar bu kurumun var oluşu, Arslanhane'nin geçici bir hevesle ihdas edilmeyen bir müessese olduğunu göstermektedir. Arslanhane'deki hayvanlar düğün ve benzeri şekilde icra edilen şenliklerde de sergilenmişti. Bu tür törenlerde alana çıkarılan hayvanlar hem halkı eğlendiriyor hem de halkın yabani ve vahşi hayvanlara karşı merakını gideriyordu¹⁵. Arslanhane'de bulunan leopar gibi bazı hayvanların padişah avlarına götürülmesi buradaki hayvanların farklı amaçlarla kullanılmış olmalarına işaret etmektedir¹⁶. Arslanhane'deki hayvanlar, gidiş nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte zaman zaman İstanbul dışına gönderilmiştir. Mesela 1664 senesinde Arslanhane'den Edirne'ye gönderilen arslan için yol güzergâhında bulunan idarecilere emirler gönderilerek arslancıların ve arslanın ihtiyaçlarının karşılanması ve yolculuk esnasında onlara gerekli kolaylığın sağlanması emredilmiştir¹⁷.

¹² Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, (Ankara: TTK, 1999), 640.

¹³ Hedda Reindl-Kiel, "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", *Animals and People in the Ottoman Empire*, ed. Suraiya Faroqhi (İstanbul: Eren Kitapevi, 2010), 282-283.

¹⁴ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194.

¹⁵ Mert Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 38.

¹⁶ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194-197.

¹⁷ COA A.DVNS.MHM.d. 94/155.

Resim-2 1582 yılına ait şenliklerde gösteriye çıkan arslanın, arslancılar tarafından III. Murat'ın huzurundan geçirilmeleri¹⁸.

Devletlerarası ilişkilerde siyasi otoriteler karşılıklı olarak birbirlerine çeşitli hediyeler suna gelmişlerdir. Hediyeleşmeler ilişkilerin gidişatında önemli etkenlerden biridir. Elbette ki hediyeğin mahiyeti de önemlidir. Çalışmayı ilgilendirdiği boyutuyla kaplanlar, panterler ve aslanlar gibi büyük kedileri hediye vermenin uzun bir geleneğin parçası olduğu gözlemlenmiştir¹⁹. Bu gelenekten Osmanlı Devleti de etkilenmiş ve bazı dönemlerde Osmanlı padişahı tarafından komşu devletlere gönderilen hediyeler arasında arslanlar yerini almıştır. III. Ahmet muhtemelen Arslanhane'de bulunan arslanı Nemçe (Avusturya) Kayzer'i VI. Karl'a hediye olarak göndermiştir²⁰. Bu durum sultanın Arslanhane'deki hayvanları aracılığıyla yalnızca kendi halkına yönelik güç mesajı vermiyor

¹⁸ Surname-i Hümayundan aktaran Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004), 400.

¹⁹ Kiel, "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", 282-283.

²⁰ COA AE.SAMD.III. 160/15664 (24 Şevval 1131/9 Eylül 1719).

hükümdarlar arasındaki hediyeleşme ile de dış dünyaya güç gösterisinde bulunuyordu²¹.

Arslanhane ya da benzeri kurumlar yalnızca Osmanlı Devleti'ne özgü değildir. Orta ve Yeniçağ'da Türk ve İslam devletlerinin saraylarında başta arslan olmak üzere birçok yabani ve vahşi hayvan bulunuyordu. Mesela Safevi hükümdarının divana çıktığı günlerde arslan, kaplan gibi hayvanlar sarayın önünde bulundurulurdu. Yine Safeviler de halkı eğlendirmek için arslan dövüşleri ve boğa güreşleri tertip edilirdi²². Benzer teşkilatlanma Avrupa devletlerinde de mevcuttu. Örneğin 15. ve 16. yüzyıllarda başta Londra olmak üzere İngiltere'nin birçok şehrinde ayıların muhafaza edildiği "ayı hücreleri" ya da "ayı bahçeleri" adıyla yapılar inşa edilmişti²³. Yine Yirmisekiz Mehmet Çelebi, Fransa seyahati neticesinde kaleme aldığı notları arasında Fransız sarayında yabani hayvanların tutulduğu mahali de anlatmaktadır. Yirmisekiz Mehmet Çelebi, burada arslan, kaplan, tilki, kurt, maymun, ayı ve daha birçok hayvanın adını zikretmektedir²⁴. Osmanlı sınırları içinde ise İstanbul haricinde Mısır'da da Arslanhane mevcuttu. 1854 yılında Said Paşa'nın Hidivliğine kadar Kahire kalesine çıkan yokuşun altında, azaplar kapısının sol tarafındaki Arslanhane'de demir kafesler içinde arslanlar beslenmişti²⁵.

Arslanhane'de görev yapan arslancılar yaptıkları iş itibarıyla tehlikeli bir görevi icra ediyorlardı. Yabani hayvanların bakımı zor olduğu gibi aynı zamanda riskliydi. 1556 yılında arslancılardan Hasan bin Abdullah kaplanlar tarafından saldırıya uğrayarak hayatını kaybetmiştir²⁶. Arslanhane'deki arslan ve kaplanların hepsi bu kadar vahşi ve saldırgan değildi. Arslancılar tarafından verilen eğitimle evcilleşebiliyorlardı. 16. yüzyılda Arslanhane'deki arslanlar o kadar evcilleştirilmişlerdi ki bunlar belirli aralıklarla iple ya da zincirle bağlanarak payitahtta dolaştırılmaktaydı²⁷. Busbecq de payitahtta gördüğü bir arslanı çok evcil olarak tarif etmiş hatta arslan yemekte olduğu koyunun önünden alınmasına ses çıkarmamış ve arslanın buna tepkisiz kalarak uysal

²¹ Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 36.

²² M. Fuad Köprülü, "Arslan" *İA*, C. 1, (İstanbul: 1978), 599-600.

²³ Murat Ögütçü, "Rönesans İngiltere'sinin Ayı Dövüşleri Gerçekten Geçmişte Mi Kaldı?" *Şarki*, 6-7, (2018), 184.

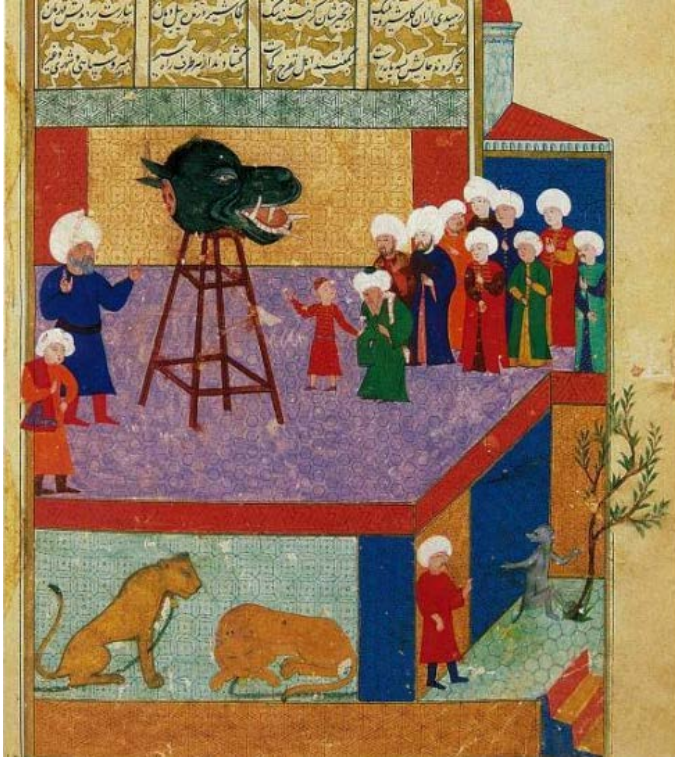
²⁴ Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid II (1115-1134/1703-1722)*, Haz. Abdülkadir Özcan vd., (İstanbul: Klasik Yayınları 2013) 1251-1253.

²⁵ Köprülü, "Arslan", 600.

²⁶ COA A.DVNS.MHM.d. 2/1011 (14 Şaban 963/23 Haziran 1556).

²⁷ Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 194-197.

davrandığını aktarmıştır. Busbecq ayrıca payitahtta oyun sergileyen bir filin maharetlerini gözlemlemiştir. Busbecq'in İstanbul'da bulunduğu yıllarda İstanbul'daki zürafanın da öldüğü bilinmektedir²⁸. Arslanhane her ne kadar bir devlet kurumu olarak ihdas edilse de halka da açıktı. Sivil vatandaşlar verdikleri bahşişle Arslanhane'yi gezerek hayvanlara olan merakını giderebiliyorlardı. Bahşişi alan arslancılar meşale görevi gören ellerindeki büyük çıralarla ziyaretçilere içeriyi dolaştırıyor ve hayvanları görmelerine refakat ediyorlardı²⁹.

Resim-3 Arslanhane'den Bir Kesit³⁰

Buradaki resimde Mısır'dan getirilen su aygırının kellesinin Arslanhane'deki özel bir sehpa üzerinde sergilenmesi yer almaktadır. Halk

²⁸ Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları* Çev. Derin Türkömer, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları 2011), 41-42.

²⁹ Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)* 4.

³⁰ Seyyid Lokman Şehnâme-i Selim Hân'dan aktaran Serpil Bağcı vd, *Osmanlı Resim Sanatı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006) 124-125.

gördüğü tablo karşısında hayrete düşmüş bir şekilde tasvir edilmiştir. Arslanhane bu yönüyle vahşi hayvanları ölü ya da diri İstanbul halkına sergiliyordu. Minyatürün altında ise zincirlere bağlanmış arslanlar vardır. Kapıda ise bir ağaca bağlı maymun ile Arslanhane'nin girişindeki görevli tasvir edilmiştir³¹.

Arslancılar kendilerine "pir" olarak Hz. Ali'yi kabul etmişlerdir. Tören ve geçitlerde arslancılar silahlarla donatılmış bir şekilde hazır olurlardı. Elleri asalarıyla birlikte hareket eden arslancılar, arslanları sıkı sıkıya bağlı zincirlerle dizginlemeye çalışırlardı. Arslanların halka yönelik olası bir saldırısı ihtimal dâhilinde olduğu için böyle durumlarda yanlarında hazır tuttıkları ceylan etine bulanmış afyonlu mısır darısını arslanların burunlarına yaklaştırarak onları uyuştururlardı. Tören ve alaylarda arslancılar iki bölümde hareket ederlerdi. Arslancıbaşı bir miktar arslan ve kaplan ile kasabbaşının mandıra çobanlarının yanında yürürken arslancı kethüdası ise arslan, kaplan, kurt, ayı ve sırtlan gibi hayvanları zincirle bağlayarak kürkçübaşı alayında yürürdü³².

Arslancıbaşının girişimleriyle payitahtta bulunan bazı hayvanlar Arslanhane'ye dâhil edilmek istenilmiştir. Osmanlı Devleti'nde fillerle ilgilenmesi için "filcibaşılık" makamının bulunduğu vesikalardan anlaşılmaktadır. 1796 senesinde Fazlı Paşa Sarayı'nda bulunan filin bakıcılarından Hüseyin ve Yusuf'un ölümünün ardından filin Arslancıbaşı İsmail'in isteği üzerine Arslanhane'ye nakledilmesi gündeme gelmiştir. Esasında arslancıbaşının fili Arslanhane'ye intikal ettirmek istemesinin altındaki sebep file günlük olarak verilen tayinattır. Arslanhane için yeni bir gelir kalemi olarak düşünülen fil, bu dönemde Arslanhane'ye dâhil edilmek istenilmiştir³³.

3. Arslanhane'nin İhtiyaçları

Başta Arslanhane'deki hayvanların iâşesi olmak üzere Arslanhane için bir takım ihtiyaçlar gerekiyordu. 1574 senesinde arslancılar, Şehremin'den Arslanhane'deki hayvanlar için günlük kırk altı buçuk akçe aldıklarını beyan etmişlerdir. Bu kırk altı buçuk akçenin ne kadarının hangi hayvana sarf edildiği de belirtilmiştir. Arslanhane'deki arslanlara, kaplanlara ve kurtlara günde otuz üç kelle verilmektedir. Dört kelleye bir akçe ödenmektedir. Böylece arslan, kaplan ve kurtlar için sekiz akçe iki pul, misk

³¹ Bağcı vd, *Osmanlı Resim Sanatı*, 124-125.

³² *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt 2. Kitap*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, (İstanbul: YKY, 2008), 521, 597.

³³ COA HAT. 128/5295 (29 Zilhicce 1210/5 Temmuz 1796).

kedilerine sekiz akçe, iki maymuna birer akçe, iki vaşağa ikişer akçe, samura ise bir akçe harcanmaktadır³⁴. Hayvan kelleleri temin edildikten sonra Arslanhane'ye nakledilmeleri için ulaşım aracına ihtiyaç duyulmaktaydı ki bu Arslanhane'ye tahsis edilen at sayesinde gerçekleşiyordu. 1762/63 yılında bu amaçla 22 kuruş bedel karşılığında bir adet kaltak(yük) bargiri(at) alınmıştır. 1779 yılına gelindiğinde Arslanhane'deki atın ölümü üzerine Arslancıbaşı İsmail, Arslanhane'ye yeni bir atın alınması için talepte bulunmuştur. Arslancıbaşı İsmail'in talebi yerinde görülerek Arslanhane'ye yeni bir at verilmiştir³⁵. Nakil temelli ihtiyaçlardan bir diğeri ise Arslanhane'de arslanların nakli için özel tasarlanmış arabalardı. İhtiyaca binaen zaman zaman buraya yeni arabalar gönderiliyordu. Bu doğrultuda padişahın fermanına binaen Arslanhane'de kullanılmak üzere arabacıbaşı marifeti ile 29 Mart 1775 tarihinde 5 adet arslan arabası yapılması kararlaştırılmıştır³⁶. Ayrıca Arslanhane bünyesinde kullanılmak üzere zeytinyağına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu ihtiyaç için Arslanhane'ye zeytinyağı alınması için günlük iki akçe tahsis edilmişti³⁷.

4. Arslanhane'ye Hayvan Temini

Arslanhane bünyesinde birçok yabani hayvanı barındırmaktaydı. Arslanhane'deki hayvanlar farklı tabiat özelliklerine sahip oldukları için değişik coğrafyalardan temin ediliyorlardı. 16. yüzyılda Mısır beylerbeyinden payitahta timsah göndermesi istenilmiştir. Gönderilecek olan timsahın öncelikle canlı olarak gönderilmesi talep edilmiştir. Ancak bunun imkânı yok ise timsahın ölü olarak gönderilmesi emredilmiştir³⁸. Burada her ne kadar gelecek timsahın Arslanhane'de muhafaza edileceği vurgulanmasa da 16. yüzyılda devletin en ücra köşelerinden payitahta bir vahşi hayvan sevkiyatı olduğunu göstermektedir. 1574 yılında ise Divane Ali, Allahverdi Acem ve Abdullah isimli şahıslar gergedan getirdikleri için ikişer akçe ile arslancı olarak vazifelendirilmişlerdi³⁹. Payitahta getirilen arslanlardan bazılarının Arabistan ve Mısır havalisinden gönderildikleri bilinmektedir. Arabistan havalisine mahsus bir arslan yakalanmasının ardından durum sadrazama bildirilmiş, yapılan yazışmalar neticesinde ise arslanın İstanbul'a gönderilerek Arslanhane'ye bağlanması emredilmiştir.

³⁴COA A.DVNS.MHM.d. 25/2480 (5 Cemaziyelahir 982/22 Eylül 1574).

³⁵COA AE. SABH. I 322/21831 (12 Cemaziyelevvel 1193/28 Mayıs 1779).

³⁶COA MAD.d. 10395/4 (15 Rebiülevvel 1198/7 Şubat 1774).

³⁷COA MAD.d. 7456/10-11 (1 Safer 1035/2 Kasım 1635).

³⁸ COA A.DVNS.MHM.d. 23/749(23 Zilkade 981/16 Mart 1574).

³⁹ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2924 (22 Recep 982/7 Kasım 1574).

Arslanı İstanbul'a getiren kişilere de atiyeler verilmiştir⁴⁰. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İsmail Paşa ise İstanbul'a gelişinde birkaç arslan ve kaplanı hediye olarak getirmiştir⁴¹. Bununla birlikte arslan getirilen bir diğer coğrafya da Cezayir'dir⁴². 1653'te İstanbul'u ziyaret eden Antakya Patrik'i Macaire, Arslanhane'ye de uğramış ve burada biri Cezayir diğerleri ise imparatorluğun doğu memleketlerinden gönderilmiş olan dört arslanın varlığından bahsetmiştir⁴³. Her ne kadar arslan temin etme durumu olmasa da Osmanlı Devleti'ndeki bazı yerel idarecilerin gönderdiği hediyeler de Arslanhane'de muhafaza ediliyordu. Bu doğrultuda Kiel, Cezayir'deki Haydar Paşa örneğinde olduğu gibi Arap topraklarında görev yapan Osmanlı idarecileri tarafından hediye olarak payitahta arslanların gönderildiğini belirtmiştir⁴⁴.

5. Arslanhane Çalışanları

Arslanhane çalışanları kayıtlara "cemaat-i arslancıyan-i hassa"⁴⁵ olarak ya da arslancılar olarak geçmiştir⁴⁶. Arslancılar cemaatinin başında arslancıbaşı yani seraslan-i hassa bulunuyordu⁴⁷. 16. yüzyılda arslancılarından Hasan'ın ölmesi üzerine yerine oğlu Mustafa, arslancı olarak atanmıştır. Bu kayıt arslancılığın babadan oğula geçen bir meslek olduğu ihtimalini akla getirmektedir⁴⁸. Gergedan getirdikleri için Divane Ali, Allahverdi Acem ve Abdullah isimli şahısların ikişer akçe ile arslancılara ilhak edilmesi emredilmişti. Bu durum payitahta yabani hayvan getiren bazı kişilere arslancılık payesinin verildiğini göstermektedir⁴⁹. Arslancıların görev sürelerine bakıldığında ise bu hususta kısmen bilgi edinilmektedir. Bazı vesikaların satır aralarından tespit edilebildiği kadarıyla arslancıların kırk, elli yıl süresince görevlerini ifa ettikleri olmuştur⁵⁰.

Arslancıların sayısına bakıldığında 17. yüzyılın ilk çeyreğinde kayıtlarda "cemaat-i arslancıyan-ı hassa" başlığı altında 16 neferin varlığından bahsedilmiştir. Ancak buna rağmen yalnızca 12 kişinin ismi yazılmıştır.

⁴⁰ COA HAT 246/13857 (29 Zilhicce 1213/3 Haziran 1799).

⁴¹ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi I*, Haz. Mehmet Ali Beyhan (Ankara: TTK, 2003) 973.

⁴² COA C.SM. 134/6712 (11 Ramazan 1231/3 Ağustos 1816).

⁴³ Köprülü, "Arslan", 600.

⁴⁴ Kiel, "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", 282-283.

⁴⁵ COA MAD.d. 7456/10 (1 Safer 1035/2 Kasım 1635).

⁴⁶ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2924 (22 Recep 982/7 Kasım 1574).

⁴⁷ COA C.SM. 94/4729 (27 Cemaziyelevvel 1217/25 Eylül 1802).

⁴⁸ COA A.DVNS.MHM.d. 2/1011 (14 Şaban 963/23 Haziran 1556).

⁴⁹ COA A.DVNS.MHM.d. 25/2924 (22 Recep 982/7 Kasım 1574).

⁵⁰ COA HAT 529/26057(29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835).

Kayıtlardaki arslancılar; Aydın? Abdullah, Arslancılar kethüdası Murat, Serbölük Mehmet, Rıdvan Abdullah, İbrahim Abdullah, Ali Abdullah, Mehmet Ömer, Durmuş İbrahim, Ahmet Halil, ferraş, sakacı ve görevini tespit edemediğimiz bir kişi idi⁵¹. Kethüda ve bölükbaşının arslancılar teşkilatında zabıtlık görevini yürüttüğü bilinmektedir. Doğrudan yaptığı hizmetlerle anılan kişilerden ferraş Arslanhane'deki temizlikten saka ise Arslanhane'nin su ihtiyacını karşılamakla sorumlu olmalıdır. Evliya Çelebi arslancılarının sayısını 100 olarak ileri sürmüştür⁵² ancak Çelebi'nin mübalağalı anlatımı bilindiği için burada verdiği sayılara temkinli yaklaşmak gerekmektedir. 1761 yılında Arslanhane'de arslancıbaşı haricinde 12 adet arslancı bulunuyordu⁵³.

Arslanhane'de görevli olan kişilerin rütbelerine göre; Arslancıbaşı, kethüda, odabaşı, başeski ve ikinci eski⁵⁴ şeklinde sıralandığı bilinmektedir. Bu zabıtların atama ve terfi işlemlerini yürütmekle görevli olan şahıs ise İç hazinedarbaşı idi⁵⁵. Örneğin 1701 yılında arslancıbaşı olan Külhani Mehmet'in ölümünün ardından arslancılar cemaatinden olan Ferraş Arabzade Abdullah'ın arslancıbaşı olması İç hazinedarbaşı Süleyman Ağa tarafından önerilmişti⁵⁶.

Arslancıbaşığa genel olarak teşkilatta "kethüda" olarak görev yapanlar atanmaktaydı. Örneğin Arslancıbaşı Mustafa'nın ölümünün akabinde arslancılar kethüdası olan Mehmet Mustafa atanmıştır⁵⁷. Bu doğrultuda alt kademededen üst kademeye terfi olduğunda silsile gereği en alt rütbedeki zabıtların bir üst rütbeye atandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Arslancılar

⁵¹ COA MAD.d. 7456/10-11 (1 Safer 1035/2 Kasım 1635).

⁵² *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt 2. Kitap*, 521.

⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, (Ankara: TTK, 1988) 26.

⁵⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 26; COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807); COA AE.SSLM III 179/10707 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807). 1762 tarihli vesikada zabıt sıralamasına ikinci eskiden sonra "baş mülazım" da eklenmiştir. Vesikaya göre; odabaşığa başeski Mehmed Mustafa, başeskiğe ikinci eski İsmail Mehmed, ikinci eskiliğe ise baş mülazım İbrahim halife atanmıştır. COA TS.MA.e 852/19 (29 Rebiülevvel 1176/18 Ekim 1762).

⁵⁵ COA C.SM. 73/3660 (13 Cemaziyelevvel 1113/16 Ekim 1701).

⁵⁶ Der-i devlet-mekine arz-ı bende kemine budur ki arslancıyan-ı hassada yevmi on yedi akçe ulufeye mutasarrıf olan ser-aslanı Külhani Mehmed fevt olub yeri hali ve hizmeti lazimesi muattal olmağla işbu bais-i arz-ı ubudiyete zümre-i mezbureden yevmi üç akçe ulufeye mutasarrıf olan Ferraş Arabzade Abdullah kulları her veçhile mahal ve müstehak olmağın zikr olunan arslancıbaşılık yevmi on yedi akçesiyle merkum kullarına tevcih ve yedine berat-ı alışan sadaka buyrulmak ricasıyla der-i devlet-medara arz olundu..." Bende Süleyman Ağa serhazinedar-ı hassa-i Süleyman Ağa. COA C.SM. 73/3660 (13 Cemaziyelevvel 1113/16 Ekim 1701).

⁵⁷ COA C.SM. 59/2999 (25 Zilkade 1186/17 Şubat 1173).

kethüdasının arslancıbaşı olmasının ardından boşalan kethüdalık makamına odabaşı olan Hacı İbrahim atanmıştır⁵⁸. Hacı İbrahim'den boşalan odabaşılık makamına ise başeski olan İbrahim adlı arslancı tayin edilmiştir⁵⁹. Yine ikinci eski olan Edhem'in başeskiliğe terfi etmesinin ardından arslancılar zümresinden İsmail, ikinci eskiliğe atanmıştır⁶⁰.

6. Arslancıların Ücretleri

Arslancılar cemaatinin neferleri maaşlarını harc-ı hassa-i İstanbul malından almaktaydılar. Arslancıbaşıların yevmiyeleri 17 akçeyken, arslancı kethüdasına 10, arslancı odabaşısına 5, arslancı başeskesine 4 ve ikinci eskiye ise 3 akçe verilmekteydi⁶¹. Arslancılar ise günlük 2⁶² ya da 3 akçe almaktaydılar⁶³. Arslancılar ulufelerinin yanı sıra dönem dönem padişahların ihsanlarına da mazhar olmuşlardır. Sultan III. Ahmet tarafından 5 Mart 1708 tarihinde ceyb-i hümayundan verilmek üzere Sinan Paşa köşkünde arslancılara 15'er kuruş ihsanda bulunulmuştur⁶⁴. Sultan I. Abdülhamit ise 1775 senesinde arslancılara 500 zer-i mahbub⁶⁵-u nisfiye vermiştir⁶⁶.

⁵⁸ COA C.SM. 94/4729(27 Cemaziyelevvel 1217/25 Eylül 1802).

⁵⁹ COA C.SM. 94/4728 (27 Cemaziyelevvel 1217/ 25 Eylül 1802); Bu tür silsileyeye dayanan atamalar için bkz. COA AE. SSLM III 88/5289 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807).

⁶⁰ COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807)..

⁶¹ COA C.SM. 94/4728 (27 Cemaziyelevvel 1217/ 25 Eylül 1802). "Harc-ı hassa-i İstanbul malından almak üzere yevmi beş akçe ile arslancı odabaşısı olan Hacı İbrahim bin Mustafa hasbeltaarik kethüdalık-ı arslanı tevcih olunub ol veçhile odabaşılık hali ve hizmet-i lazimesi muattal kalmağla zümre-i mezkure dört akçe ile başeski olan bais- arz-ı rıkiyyet İbrahim'e müteveffa-yı Arslancıbaşı Yusuf'un baki-i terkiyesinden bir akçe terakki zam ve 5 akçe ile odabaşılık merhum kullarına tevcih..."; COA C.SM. 94/4729 (27 Cemaziyelevvel 1217/25 Eylül 1802); COA C.SM. 18/938 (22 Şaban 1216/28 Aralık 1801). "Harc-ı Hassa-i İstanbul malından almak üzere on yedi akçe ulufe ile arslancıbaşı olan İbrahim bin Halil fevt olub yeri hali kalmağla müteveffanın baki-i terkiyesinden bir akçesi dahi yine zümre-i mezbureden yevmi dört akçe ile eski olan Mehmed veled-i Hasan kullarının yevmiyesine berveç-i terki zam ve beş akçe ile arslancı odabaşılığa tevcih olunmak..."; COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807).

⁶² COA AE.SSLM III 179/10705 (29 Zilhicce 1221/9 Mart 1807).

⁶³ COA C.SM. 92/4640 (2 Cemaziyelevvel 1216/10 Eylül 1801).

⁶⁴ COA TS.MA.d 2352 (12 Zilhicce 1119/5 Mart 1708).

⁶⁵ İlk kez II. Mustafa (1695-1703) zamanında basılarak piyasaya sürülen bu para, çok talep gördüğünden dolayı zer-i mahbub (sevilen altın) ismiyle anılmıştır. Bkz. İbrahim Artuk, "Zer-i Mahbub", *TDVİA*, C. 44, (2013) 281.

⁶⁶ COA TS.MA.d. 1054/1 (29 Zilhicce 1188/2 Mart 1775).

7. Padişahların Arslanhane'ye Karşı Tutumu ve Arslanhane'nin Farklı Mahallere Taşınması

Arslanhane'nin Ayasofya yakınında eski bir kilise binasından oluştuğuna yukarıda değinilmişti. Ancak Arslanhane ve etrafındaki nakkaşhane ile anbarların yıkılarak meydana dâhil ettirilmesinin ardından Arslanhane cebehanelerin bitişiğindeki kilisenin alt katına taşınmıştır. Arslanhane'nin üst katı ise nakkaşhane olarak kullanılmıştır⁶⁷. 1789 yılında Abdurrahman Şami türbesinin yakınında olduğu ifade edilen Arslanhane⁶⁸, 18. yüzyılın sonunda çıkan bir yangının ardından cebehaneye⁶⁹ dâhil edilmiş ve Arslanhane ise At Meydanı'ndaki Fazlı Paşa Sarayı'na nakledilmiştir⁷⁰. Buradaki temel amaç Fazlı Paşa Sarayı'nın muhtelif yerlerinde daha önce fillerin bağlanmış olmasından dolayı burasının hayvanların yerleşimi için uygun bir mahal olmasıydı. Arslanhane'nin tamir ve inşasının bitimine kadar hayvanların burada kalması uygun görülmüştü⁷¹. Fazlı Paşa Sarayı'nda arslanlara ve arslancılara uygun mahaller sağlayabilmek için bir takım eklemeler yapılmıştı⁷². Sarayın kargir bölümlerine döşeme, parmaklık, nöbetçi odası ve müstemilat gibi çeşitli yapılar eklenmiştir⁷³. 1831 yılında ise At Meydanı'ndaki elbise anbarlarında olan arslanların Yedikule'ye intikal ettirilmesi uygun görülmüştü. Bundan dolayı Yedikule'nin içinde uygun bölümler yapılan düzenlemeyle Arslanhane'ye çevrilmişti⁷⁴. Arslanların kaldığı yerler ise onarılarak elbise anbarları olarak kullanılmaya devam etmiştir⁷⁵.

Sultan II. Mahmut 1835 senesinde Yedikule'deki Arslanhane'nin ve içindeki hayvanların gereksiz olduğunu düşünmüş ve ilerleyen zamanda da bunların lüzumunun olmayacağına kanaat getirerek Arslanhane'yi lağvetmiştir. Sultan, Arslanhane'deki kurt, tilki gibi hayvanların farklı

⁶⁷ Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi, Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi I. Haz. Ziya Yılmaz (Ankara: TTK, 2003) 654, 664.

⁶⁸ COA HAT 1451/17 (10 Recep 1203/6 Nisan 1789).

⁶⁹ İleriki yıllarda cebehane binasının da yanmasıyla yerine Darülfünun binası yapılmıştır. Binanın en son haliyle İstanbul Adliyesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Çetin, *Dersaadet Sözlüğü*, 21.

⁷⁰ COA HAT 119/4849 (29 Zilhicce 1218/10 Nisan 1804); Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi I*, 49; Can, Arslanhane yapısının 1803 yılında yıkıldığını aktarmıştır. Bkz. Can, "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", 362.

⁷¹ COA HAT 119/4849 (29 Zilhicce 1218/10 Nisan 1804).

⁷² COA D.BŞM.d. 8279 (29 Cemaziyelevvel 1233/6 Nisan 1818).

⁷³ COA C.SM. 96/4817 (4 Cemaziyelevvel 1218/16 Mart 1574); C.SM. 134/6712 (11 Ramazan 1231/3 Ağustos 1816).

⁷⁴ COA C.BLD. 71/3526 (6 Cemaziyelevvel 1247/13 Ekim 1831).

⁷⁵ Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi 2-3*, s. 659

yerlere gönderilmesine ya da salıverilmesine hükmederken Arslanhane'de bulunan arslanın muhafaza edilmesini emretmiştir. Hayvanların gönderilmesiyle arslancılar ise işsiz kalmıştır. 40-50 yıldır arslancı olarak hizmet eden üç adet arslancının mağdur olmamaları için hayatları boyunca kendilerine 100'er kuruş maaş⁷⁶ tahsis edilmiştir⁷⁷. Arslanhane'nin kurumsal kimliği kuruluşundan 1835 senesine kadar devam etmiştir. Her ne kadar 1835 yılında bu kurumsal kimlik sekteye uğramış olsa da Sultan Abdülmecid döneminde Arslanhane yeniden kurulmuştur. Ancak bu dönemde de Arslanhane'ye gerekli önem gösterilmemiş hatta Süleymaniye Bimarhanesine nakledilen hayvanların önemli bir kısmı bakımsızlıktan telef olmuştu⁷⁸. Abdülmecid'den sonra Osmanlı tahtına geçen Sultan Abdülaziz Arslanhane'yi yeniden ihya etmeye çalışmıştır. Sultan Abdülaziz'in yabani hayvanlara karşı ilgi ve merakı, onun Gülhane'de bulunan Sultan Mahmud Köşkü'nü Arslanhane'ye dönüştürmesinde etkili olmuştu⁷⁹. Arşiv vesikalarından yola çıkıldığında ise 1868 yılında Gülhane'de yeni bir Arslanhane yaptırıldığı ve Fatih civarında olan bir başka Arslanhane'nin ise tamir ettirildiği görülmektedir. Gerek yeni yapılan Arslanhane binası gerekse Fatih civarındaki Arslanhane'nin tamiri için toplamda bir yük on dokuz bin yedi yüz kırk buçuk kuruş harcanmıştır⁸⁰. Sultan Abdülaziz döneminde Gülhane'de yer alan Arslanhane'deki hayvanların bir kısmı Avrupa'dan satın alınmıştır⁸¹. Çetin, Gülhane'de kurulan Arslanhane'nin burada sonradan yapılan hayvanat bahçesinin temeli olabileceğini ileri sürmüştür⁸².

⁷⁶ Mehmed Arif, İsmail ve Mehmed adlı arslancılar H. 1255 yılının Rebiülahir ayının maaşları olan 100'er kuruşluk ücretlerini Hazine-i Amire'den almışlardır. COA AE.SMHD.II 21/1262 (17 Rebiülevvel 1255/31 Mayıs 1839). Sultan Abdülaziz döneminde bu kişilerden bazıları muhtemelen aktif görevlerine dönmüş olabilirler. 1862 yılında Arslancıbaşı olan Ahmet Ağa'nın maaşı 350 kuruşa, diğer arslancılar olan Mehmet ve Arif'in maaşları ise 250'şer kuruşa yükseltilmiştir. COA MB.İ 18/27 (9 Rebiülevvel 1279/4 Eylül 1862).

⁷⁷ COA HAT 529/26057 (29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835)- COA HAT 529/26057-A(29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835).

⁷⁸ Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 40.

⁷⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı*, 26; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları 2011), 49; Sunar, "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", 39.

⁸⁰ COA MB.İ 21/145 (5 Zilhicce 1284/29 Mart 1868) "Topkapı saray-ı hümayun civarında Gülhane'de ba irade-i seniyye müceddeden inşa olunan ve Fatih civarında olub tamir idilan Arslanhanelerin mesarif ... Gülhanede inşa olunan Arslanhane'nin mesarif inşaiyesi bir yük on dokuz bin yedi yüz kırk buçuk guruşa baliğ olub..."; COA TS.MA.e. 1285/17 (16 Safer 1285/8 Haziran 1868).

⁸¹ M. Mert Sunar, "Hayvanlar", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, (Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları 2015), 210.

⁸² Mahmut Çetin, *Dersaadet Sözlüğü*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012) 21.

Tablo-1 Gülhane'deki Arslanhane'de mevcut bulunan hayvanların sayısı⁸³.

Buhara arslanı res 4	Afrika arslanı res 3	Kaplan 4	Yabani kedi res 2	Arabistan kurdu res 1	Zırtlak res 1	Yabani rıhlı? merkeb res 1
Yabani sarı merkeb res 4	Yabani Siyah Deve 1	Yabani Beyaz Öküz 2	Mısır koyunu 14	Mısır koçu 3	Yabani Siyah Manda 3	Zarife (Zürafa) 4
Ayu 1	Siyah Kuhu (Kuğu) 5	Ari Kaz 15	Ari Kaz Palazı 38	Nemçe tavuğu 5	Ari horosu 28	Hindi tavuk 6
Hindi Horosu 2	Demkeş güğercin çift 50	Siyah Kanatlı Güğercin Çift 32	Ari Güğercin Çift 32	Devekuşu 69	Hacı Kadın Tavuğu 6	Hacı Kadın Horosu 8
Turna 1	Papağan 3	Tüti 2	Kelb 12			

Yukarıda tablodan anlaşılacağı üzere 1861 senesinde Arslanhane'deki toplam hayvan sayısı 476'dır. Bunlar arasında arslan, kaplan, sırtlan, kurt, ayı, yabani kedi, zürafa, köpek, yabani manda, yabani koyun, yabani deve gibi hayvanların yanı sıra güvercin, kuğu, papağan, turna, deve kuşu, hindi, kaz ve çeşitli türlere mensup tavuk gibi kanatlı hayvanlar da vardı. Kanatlı hayvanların diğer hayvanlara nazaran sayıca fazla oldukları göze çarpmaktadır. Hayvan isimlerinin başlarındaki adlardan yola çıkıldığında bazılarının hangi coğrafyaya mensup oldukları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda arslanların Buhara ve Afrika, kurdun Arabistan, koç ve koyunun Mısır, tavuğun ise Nemçe menşeli olduğu gözlemlenmiştir. Hayvanların ihtiyaçları ise şehriye anbarları taraflarından sağlanıyordu. Bu doğrultuda etçil hayvanlara aylık 1050 kıyye et (günlük 35 kıyye olmak üzere), 80 kile arpa, 70 kile kokoroz⁸⁴, 40 kile yulaf, 40 kile bakla, 10 kile buğday, 10 kile darı, 720 ekmek ve 40 balya ot verilmekteydi. Ayrıca Arslanhane için 2 çadır ve 4 el arabasına ihtiyaç duyulmakla birlikte parmaklıklar da tamire muhtaç durumdaydı⁸⁵.

Ancak Gülhane'deki Arslanhane'nin ömrü pek uzun sürmemiştir. II. Abdülhamid muhacirlerin gelmesine istinaden 1878 yılında onların barınma sorununu çözmek amacıyla Gülhane'deki Arslanhane'nin ve etrafındaki

⁸³ COA TS.MA.e. 546/9(16 Zilhicce 1277/25 Haziran 1861). "Yenisaray-ı hümayunda Gülhane'de vaki Arslanhane'de mevcut bulunan hayvanatın mikdarını mübeyyin tanzim olunan pusulası".

⁸⁴ Mısır yerine kullanılan bir kelimedir. Bkz. Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Döneminde Karadeniz Bölgesinde Mısır Kullanımı Ve Mısır Tarımını Geliştirme Çabaları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* (8) 2016, 114.

⁸⁵ COA TS.MA.e. 546/9 (16 Zilhicce 1277/25 Haziran 1861).

ahırların ivedilikle boşaltılmasını sağlayarak buraları muhacirlere tahsis etmiştir⁸⁶. Yukarıda görüldüğü üzere Topkapı Sarayı merkezli Arslanhane 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını devam ettirmiştir. Ancak bu yüzyılla beraber ortaya çıkan ve devlet işlerinin yürütülmesinde önemli merkez konumunu üstlenen yeni saraylarda Arslanhane uygulaması devam etmiştir. Nitekim Yıldız Kasrı'nda⁸⁷, Çırağan⁸⁸ ve Beylerbeyi Sarayı'nda Arslanhane kurumu yerini almıştır⁸⁹. Şehsüvaroğlu, Sultan Abdülaziz'in Beylerbeyi Sarayı'nda büyük bir hayvanat bahçesi kurduğunu hatta buradaki arslanı sultanın kendisine alıştırdığını ve zaman zaman arslanla vakit geçirmekten haz duyduğunu aktarmıştır⁹⁰. Hatta yine bir anlatıya göre Sultan Abdülaziz Gülhane'de bulunan Beşir adındaki yaşlı arslanı serbest bir şekilde Topkapı Sarayı'nın bahçesinde kendisiyle birlikte dolaştırmıştır⁹¹. 19. yüzyılda Osmanlı envanterlerine katılan yeni saraylarda arslancılarının hayvanlara bakmak dışında farklı görevleri de vardı. Nitekim Beylerbeyi Sarayı'nda Arslancı Seyid Ahmed Ağa isimli görevli sarayda aynı zamanda bekçilik de yapmaktaydı⁹². Bu durum esasında arslancılarının sadece hayvan bakımıyla değil aynı zamanda sarayın güvenliğiyle alakalı iş yükünü de paylaştığını göstermektedir. İlerleyen süreçte etraftaki köşklere Arslanhane yapımı devam etmiştir. 1875-1876 yıllarında kuşluk olarak tanımlanan yapıların içinde de arslan ve kaplan gibi vahşi ve yabani hayvanlar da bulunmaktaydı. Bu doğrultuda Topkapı Sarayı Kuşluğunda 7 adet arslan, 4 adet kaplan, Beylerbeyi Sarayı'nda 7 adet arslan vardı⁹³. Kuşluk teşkilatının da tıpkı Arslanhane gibi sadece ismiyle müsemma bir teşkilat olmadığı anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere Kuşluk'ta sadece kuşlar yer almamış aynı zamanda vahşi ve yabani hayvanlar da muhafaza edilmiştir. 1904 yılında vahşi hayvanları muhafaza etmek adına Acem Köşkü'nde bir Arslanhane

⁸⁶COA TS.MA.e. 594/67 (20 Muharrem 1295/24 Ocak 1878) "Gülhane'de kain Arslanhane ile hayvan ahırlarının tahliyesiyle muhacirin iskan itdirilmesi icab-ı hal ..."; COA TS.MA.e. 630/2 (21 Muharrem 1295/25 Ocak 1878) Gülhane'de kain Arslanhane ile hayvan ahırlarının serian tahliyesiyle muhacirin iskan itdirilmesi hakkında şerefsudur buyrulan emr-i ferman-ı hümayun ..."

⁸⁷ COA TS.MA.e. 1116/5 (24 Şaban 1284/21 Aralık 1867).

⁸⁸ COA TS.MA.e. 1116/13 (24 Şaban 1284/21 Aralık 1867).

⁸⁹ HH.d. 24406 (23 Muharrem 1292/2 Ocak 1876).

⁹⁰ Haluk Y. Şehsüvaroğlu, "Beylerbeyi Sahil Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Haz. Reşat Ekrem Koçu, (İstanbul: 1961) 2696.

⁹¹ Sunar, "Hayvanlar", 210.

⁹² A.MKT.MHM. 77/99(23 Safer 1272/4 Kasım 1855)..

⁹³ Diren Çakılcı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hayvan Merakı: Yıldız Sarayı'nda Kuşluk-ı Hümayûn Teşkilatı", *Tarih Dergisi* 68 (2018): 60-61.

inşa edilmişti⁹⁴. Bu da devletin son yıllarında bile Arslanhane geleneğinin devam ettirildiğini göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde 15. yüzyıl gibi erken dönemlere kadar temellendirilen Arslanhane, 19. yüzyılın ortalarına değin kurumsal varlığını korumayı başarmış olan bir kurum olarak karşımıza çıkmıştır. Arslanhane bu yönüyle uzun yıllar boyunca sürekli rağbet görmüş ve devamlılık arz eden bir yapıdır. Her ne kadar ismi Arslanhane olmasa da benzer yapıların Osmanlı'nın çağdaş devletlerinde de var olduğu gözlemlenmiştir. Bu da esasında o çağın koşulları doğrultusunda farklı amaçları bünyesinde barındıran Arslanhane gibi kurumların varlığının zaruriyetini göstermektedir. Arslanhane olarak adlandırılan kurum bünyesinde sadece arslan ve kaplan gibi yırtıcı hayvanları barındırmamış bunların yanında envai çeşit değişik yabancı hayvan ile kanatlı hayvanları da ihtiva etmiştir. Arslanhane gerek ülke içindeki tebaa üzerinde gerekse uluslararası siyaset arenasında psikolojik manada güç ve üstünlük kurma aracı olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra arslan gibi yabancı hayvanların ülkeler arası hediyeleşmede önemli figür olarak ortaya çıkması Arslanhane'nin önemini daha da arttırmıştır. Ayrıca padişahın kişisel zevk ve merakına da hizmet eden Arslanhane zaman zaman gösteri ve şenliklerde sergilenen hayvanlar aracılığıyla da halkın da merakını celp etmiştir. Böylece halk belki de ömründe görme fırsatına erişemeyeceği değişik egzotik hayvanları görme ve tanıma imkânına sahip olmuştur. Arslanhane teşkilatlanma açısından muazzam bir iç dinamik oluşturmuş ve kendi içerisinde oluşturduğu silsile-i rütbe ile İç hazinedar başına bağlı olarak akışını devam ettirmiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla ilk kurulduğu bölgeden zaman içerisinde çeşitli nedenlerden dolayı farklı yerlere taşınan Arslanhane, II. Mahmut tarafından lağvedilmiştir. Ancak daha sonraki padişahlar tarafından özellikle de Sultan Abdülaziz tarafından yeniden ihya edilen Arslanhane, 19. yüzyılda devlet için önemli yeni yönetim merkezleri olarak kabul gören Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan Sarayları gibi kurumlarda da varlığını devam ettirmiştir. Hatta 20. yüzyılın başlarında bazı köşklerde Arslanhane'nin varlığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle Arslanhane her ne kadar klasik dönemdeki güç ve ihtivasını devam ettiremese de devletin son yıllarına kadar varlığını devam ettirmiştir.

⁹⁴ Çakılcı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hayvan Merakı: Yıldız Sarayı'nda Kuşluk-ı Hümâyûn Teşkilatı", 66.

Kaynaklar

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)

- Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d.): 2, 23, 25, 94.
Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD.d.): 7456, 10395.
Bab-ı Defteri Başbakanlık Defterleri (D.BŞM.d.): 8279.
Ali Emiri III. Ahmed (AE.SAMD.III.): 160/15664
Ali Emiri I. Abdülhamid (AE. SABH. I): 322/21831.
Ali Emiri III. Selim (AE.SSLM III): 88/5289, 179/10705, 179/10707.
Ali Emiri II. Mahmud (AE.SMHD.II): 21/1262.
Cevdet Saray (C.SM.): 18/938, 59/2999, 73/3660, 92/4640, 94/4728, 94/4729, 96/4817, 134/6712.
Cevdet Belediye (C.BLD.): 71/3526.
Hatt-ı Hümayun (HAT): 119/4849, 128/5295, 246/13857, 529/26057, 529/26057-A, 1451/17.
Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.): 24406.
Mabeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ): 18/27, 21/145.
Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.): 77/99.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.): 1054, 2352.
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.): 546/9, 594/67, 630/2, 852/19, 1116/5, 1116/13, 1285/17.

2. Ana Kaynaklar

- Ahmed Lûtfî Efendi. *Vak'ânüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi* 2-3, Haz. Yücel Demirel-Tamer Erdoğan, İstanbul: YKY, 1999.
Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi I*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara: TTK, 2003.
Eremya Çelebi Kömürçiyen. *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*, Çev. Hrand. D. Andreasyan, İstanbul: Eren Yayıncılık 1988.
Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Cilt 2. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY, 2008.
Ç. İncicyan. *XVIII. Asırda İstanbul*, Çev. Hrand. D. Andreasyan, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1976.
Jean Chesneau. *D'aramon Seyahatnamesi*, Çev. Işıl Everdi, İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
Joseph De Tournefort. *Tournefort Seyahatnamesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları* Çev. Derin Türkömer, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
Polonyalı Simeon. *Polonyalı Bir Seyyahın Gözüyle 16. Asır Türkiye'si*, Çev. Hrand. D. Andreasyan İstanbul: Köprü Kitap, 2016.
Râşid Mehmed Efendi. *Târîh-i Râşid II (1115-1134/1703-1722)*, Haz. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul: Klasik Yayınları 2013.
Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1573-1589, C. 1, Çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, Ankara: TTK, 1999.
Stephan Gerlach. *Türkiye Günlüğü 1577-1578, C. 2*, Çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi. *Topçular Katibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi I*. Haz. Ziya Yılmaz, Ankara: TTK, 2003.

3. Araştırma-İnceleme Eserler

- And, Metin. *Osmanlı Tasvir Sanatları 1: Minyatür*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004.
Artuk, İbrahim. "Zer-i Mahbûb", *TDVİA*, C. 44, 2013.
Bağcı, Serpil, vd. *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.

- Can, Selman. "Arslanhane Üzerine Yeni Bilgiler", *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sepoziyumu (XV. Yüzyıl) Bildiri Kitabı*, İstanbul 2004, 359-369.
- Diren Çakılcı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hayvan Merakı: Yıldız Sarayı'nda Kuşluk-ı Hümayûn Teşkilatı", *Tarih Dergisi* 68, (2018): 57-100.
- Çetin, Firdevs. *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.
- Çetin, Mahmut. *Dersaadet Sözlüğü*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2012.
- Eyice, Semavi. "Arslanhane", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayınları, 1993.
- _____, "Arslanhane", *TDVİA*, C. 3, İstanbul: 1991.
- Günergun, Feza. "Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş", *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri: Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70'inci Yaşı Anısına*, ed. Abdullah Özen, Elazığ, 2006, 185-218.
- Kuzucu, Kemalettin. "Osmanlı Döneminde Karadeniz Bölgesinde Mısır Kullanımı Ve Mısır Tarımını Geliştirme Çabaları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* 8, 2016, 113-126.
- Köprülü, M. Fuad. "Arslan" *İA*, C. 1, İstanbul: 1978.
- Necipoglu, Gülru. *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the 15th and 16th Centuries*, New York: The MIT Press, 1991.
- Olker, Burhan. "Arslanhane", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, Haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul: 1959.
- Öğütçü, Murat. "Rönesans İngiltere'sinin Ayı Dövüşleri Gerçekten Geçmişte Mi Kaldı?" *Şarki*, 6-7, 2018, 182-192.
- Reindl-Kiel, Hedda. "Dogs, Elephants, Lions, a Ram and a Rhino on Diplomatic Mission: Animals as Gifts to the Ottoman Court", *Animals and People in the Ottoman Empire*, ed. Suraiya Faroqhi, İstanbul: Eren Kitapevi, 2010, 271-285.
- Sunar, Mert. "Osmanlı Devleti'nde Arslanhane", *Toplumsal Tarih* 292, 2018, 36-41.
- _____. "Hayvanlar", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları, 2015, 191-231.
- Şehsüvaroğlu, Haluk Y. "Beylerbeyi Sahil Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, Haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul: 1961.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK, 1988.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları 2011.

Başlık/ Title: Paris Barış Konferansı Öncesinde Haim Weizmann-Şerif Faysal Görüşmeleri ve Faysal'ın Konferansta Filistin Hakkındaki Talepleri / Before the Paris Peace Conference, Haim Weizmann-Sharif Faisal Meetings and Faisal's Demands on Palestine at the Conference

Yazar/ Author

Can Deveci

ORCID ID

0000-0002-2609-5365

Bu makaleye atıf için: Can Deveci, Paris Barış Konferansı Öncesinde Haim Weizmann-Şerif Faysal Görüşmeleri ve Faysal'ın Konferansta Filistin Hakkındaki Talepleri, *KARE*, no. 10 (2020): 140-156.

To cite this article: Can Deveci, Before the Paris Peace Conference, Haim Weizmann-Sharif Faisal Meetings and Faisal's Demands on Palestine at the Conference, *KARE*, no. 10 (2020): 140-156.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 6 Aralık / Dec 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Aralık / Dec 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 26 Aralık / Dec 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Can Deveci*

Paris Barış Konferansı Öncesinde Haim Weizmann-Şerif Faysal Görüşmeleri ve Faysal'ın Konferansta Filistin Hakkındaki Talepleri

Özet: İngiltere, 1763'ten itibaren Hindistan deniz yolu üzerinde siyasi, ekonomik hakimiyet kurmak, devam ettirmek amacıyla hareket etmiştir. Filistin, bu hat üzerinde bulunan Süveyş kanalının güvenliği için önemli bir yer tutmaktaydı. Bu sebeple İngiltere açısından her daim kontrol edilmeliydi. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Ortadoğu'da, özelde ise Filistin'de yaşanan süreçte tam bir karmaşa hakimdi. Bunun temel nedeni İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yıkılması hedefinde birleştirdiği müttefiklerine bölgeyi vaat etmesiydi. Fransa, Şerif Hüseyin ailesi ve Siyonistler vaatleri kendi istekleri doğrultusunda anlamaktaydı. Savaş ertesinde ABD Başkanı Wilson'un ilkeleri etrafında toplanan Paris Barış Konferansı'nda da İngiltere'nin bölgedeki amaçlarına zıt bir süreç işleme ihtimali vardı. İngiltere'nin, hem vaatlerini hem de barış konferansı kararlarını kendi stratejisi çerçevesinde yönlendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle Filistin-Suriye hattında İngiltere mandaterliğini kabul eden taleplerin konferansta dile getirilmesi elzemdi. Bu çerçevede İngiltere, Haim Weizmann ve Şerif Faysal'ı bir araya getirmiştir. Ardından her iki tarafı konferansa davet etmiş ve onlara sunum yaptırmıştır. Bu makalede her iki taraf arasında yapılan görüşmeye giden süreç ve Şerif Faysal'ın konferansta Filistin özelindeki talepleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Paris Barış Konferansı, Şerif Faysal, Filistin.

Before the Paris Peace Conference, Haim Weizmann- Sharif Faisal Meetings and Faisal's Demands on Palestine at the Conference

Abstract: Britain has acted to establish and maintain political and economic dominance on the Indian sea route since 1763. Palestine held an important place for the security of the Suez Canal on this line. For this reason, it should always be controlled for England. In the period, immediately after the First World War, there was a complete chaos in the Middle East, in Palestine. The main reason for this was that Britain promised the region to its allies, which it united in the aim of the destruction of the Ottoman Empire. France, the Sharif Huseyin family and the Zionists understood the promises according to their own wishes. In the Paris Peace Conference, which gathered around the principles of US President Wilson after the war, there was the possibility of a process contrary to Britain's goals in the region. Britain had to guide both its promises and peace conference decisions within the framework of its own strategy. For this reason, it was essential to express the demands that accepted the British mandate on the Palestine-Syria line at the conference. In this framework, Britain brought together Haim Weizmann and Sharif Faisal and made their agreements. Then he invited both parties to the conference and made a presentation. In this article, the process leading to the meeting between both parties and the demands of Sharif Faisal in the conference will be examined.

Keywords: Britain, Paris Peace Conference, Sharif Faisal, Palestine.

* Can Deveci, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, cdeveci@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2609-5365.

Giriş

İngiltere'nin, Avrupa'da diğer devletler ile yaşadığı güç mücadeleleri neticesinde gerçekleşen Hindistan ve Ortadoğu politikaları Filistin stratejisini her daim etkilemiştir. İngiltere; 1763'te Hindistan'ı ve ardından bu ticaret yolu üzerinde yer alan Malta Adaları'nı (1800), Cebelitarık Boğazı'nı (1813), Aden'i (1839) ele geçirmiştir. İngiltere'nin denizlerde kurmaya çalıştığı bu güvenlik zincirini tamamlayan kara parçalarından birisi Filistin'dir. Filistin, herhangi bir yer altı zenginliğine sahip olmasa dahi tarihi süreç içerisinde görüldüğü üzere bir Hristiyan devletin işgal etmek isteyeceği kutsal bir bölgeydi. İngiltere ancak kutsal mekânların idaresini aldığı anda "*topraklarında güneş batmayan*" imparatorluğa dönüştürebilirdi. Filistin, 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal etme girişimiyle Avrupa'da yaşanmakta olan güç mücadelesiyle tanışmıştır. Bu çerçevede İngiltere 1875'de Mısır Hidiv'i İsmail Paşa'dan Süveyş Kanal hisselerini almış ve 1878'de Kıbrıs'ı, 1881'de Mısır'ı ve 1882'de Sudan'ı işgal etmiştir. Filistin, Mısır ve Suriye hattında başlayan Avrupalı devletlerin güç mücadelesi Ortadoğu'ya hâkim olan Osmanlı Devleti'ni de bu rekabet ortamına sokmuştur.^{1 2} İngiltere bu gelişmeler sonucunda daha önce Hindistan yolunun güvenliği için geliştirdiği stratejilerini Ortadoğu ve Filistin için tekrar tanımlamıştır.

Filistin'in bu güç mücadelesini daha yoğun bir şekilde yaşaması Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu yanında savaşa girmesi neticesinde gerçekleşmiştir. Bu İttifak'ın karşısında İngiltere, Rusya ve Fransa bloğu bulunmaktadır.³ İngiltere, Hindistan yolunda inşa ettiği hakimiyetini yitirmemek adına Ortadoğu'da daha aktif ittifak sistemi kurmuştur. Öncelikle İngiltere, yanında yer alan büyük güçlerle gizli anlaşmalar imzalamıştır. Bunun yanı sıra daha küçük müttefiki sayılan Şerif Hüseyin ve Siyonist lider Haim Weizmann'a devlet vaadinde bulunmuştur.⁴ İngiltere'nin vaatlerinin

¹ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 31.

² Hidiv İsmail, Mısır'ın Süveyş kanal Şirketi'ndeki hisselerini % 44'ünü 1875'de Britanya hükümetine sattı. Goldschmidt, Arthur -Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (İstanbul: Doruk Yay, 2008), s. 252. Hidiv İsmail paşa döneminde Mısır'ın iç ve dış borcu toplam 400 milyon sterline ulaşmıştı. Borçların en büyük kısmı, İngiltere vatandaşı olan bankerlere ödenecek olanlardı. Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı 1882-1887*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 28.

³ H. Bayram Soy, "II.Wilhelm, Weltpolitik ve II. Abdülhamit", *Yeni Türkiye Yayınları Türkler Ansiklopedisi* c.13 (2002): 27.

⁴ İngiltere'nin Şerif Hüseyin ve ailesi ile olan mektuplaşmalar için bkz. L/P&S/18/B222 From Mc Mahon to Sherif of Mecca, 30 August 1915. Hüseyin ve Mc Mahon arasındaki mektuplaşmaların genel hatları için bkz. J.C. Hurewitz, *Diplomacy in The Near and Middle East A Documentary*

ortak noktası Birinci Dünya Savaşı'nın başarılı bir şekilde tamamlanması ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıdır.⁵ Bu çerçevede İngiltere, Şam-Filistin hattında müttefiklerinin desteğiyle işgallerini yoğunlaştırmıştır. Nitekim Edmund Henry Hynman Allenby 14 Kasım 1917 Yafa'yı ve 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü işgal etmiştir. Ayrıca General Allenby 30 Eylül 1918'de Şam'ı işgal ederek Suriye'ye de hakim olmuştur. Savaş sona erdikten sonra İngiltere'nin verdiği vaatler iç içe geçmiş ve bölgeye tam bir karmaşa hakim olmuştur.

Büyük güçler savaş sonrası süreci planlamak için Paris Barış Konferansı'nı toplama kararı almışlardır. ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de yayınladığı on dört ilke, devlet kurmak isteyen halklara kendi kendini yönetme ve onları bu süreçte himaye edecek ülkeyi seçme hakkı vermeyi hedeflemekteydi. İngiltere, genelde Ortadoğu özelde Filistin-Suriye hattındaki stratejileri için Paris Barış Konferansı öncesinde Haim Weizmann ile Şerif Faysal'ı bir araya getirmeye çalışmıştır. Bu sayede İngiltere bölge halkının kendisini tercih ettiğini uluslararası bir toplantıda kabul ettirecekti. Böylelikle İngiltere, müttefiki ABD'nin ilkeleriyle çelişmeden toprak işgaline dayalı sömürgeciliği devam ettirecekti. Ayrıca Fransa'nın Suriye üzerinden Filistin'i talep etmesini de engelleyecekti.

İngiltere, Ortadoğu'da kendisiyle rekabet edecek bir büyük güç istememekteydi. Bunun yerine İngiltere'ye bağımlı daha parçalı, küçük devletlerden oluşan bir bölge tasarlamaktaydı. İngiltere'nin Weizmann ile Faysal'ı bir araya getirmesinin diğer yararı da Filistin'de kurduğu askeri idare ile bölgeyi yöneten Edmund Henry Hynman Allenby'in bölgeyi çatışmadan yönetmesine katkı sunmak ve böylece askeri masrafları azaltmaktı. Bu makalede İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda bir araya gelen iki müttefikin; Haim Weizmann ile Şerif Faysal'ın görüşmeleri ve Faysal'ın Paris Barış Konferansı'nda Filistin hakkında talepleri incelenmeye çalışılacaktır.

Record 1535-1956, (Newyork: Archive Editions, 1956),Vol:2, 13-17. Mektuplaşmalar Türkçe literatürde de değerlendirilmiştir. Salahi Sonyel, "Albay T.E. Lawrence Haşimi Araçlarını Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Ayaklanmaları için Nasıl Aldattı", *Belleter* c. LI, Sayı. 199 (1987): 231-279. İsmail Köse, *Arap İsyanı*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019); Şerif Hüseyin isyanıyla ilgili farklı bir değerlendirme için bkz. M. Talha Çiçek, "Erken Cumhuriyet Dönemi Ders Kitapları Çerçevesinde Türk Ulus Kimliği İnşası ve "Arap İhaneti", *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* c. 17 sayı 32 (2012/1): 169-188. M. Talha Çiçek, İttihatçılar ve Şerif Hüseyin Mekke İsyanı'nın Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Tarih ve Toplum* c.8, (2013): 41-57.

⁵ Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygurluklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul, 2002, *Ufuk Kitapları*, s.56. Almanya, Osmanlı ve İngiltere ekseninde yaşanan süreç için bkz. Bonyer Waylet-Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu'da Alman İngiliz Mücadelesi*, Çev. Vedat Atilla, (İstanbul: Nemesis Kitaplığı,2004).

İngiltere'nin Weizmann ve Faysal'ı bir araya getirme süreci

İngiltere Paris Barış Konferansı öncesinde bölgedeki iki müttefikini bir araya getirerek Fransa karşısında elini güçlendirmek istemiştir. Bu hedef için öncelikle Filistin'de 1917 yılı içerisinde gerçekleşen bir dizi olay neticesinde ortaya çıkan hoşnutsuzluğun giderilmesi gerekmektedir. Balfour Deklarasyonu'nun 1917'de yayınlanması, aynı yıl içerisinde İngiltere tarafından Kudüs'ün ve Filistin'in işgal edilmesiyle, Araplar arasında memnuniyetsizlik artmıştır. Deklarasyonda Arapların isminin dahi geçmemesi ve İngiltere'nin, Siyonistlere doğrudan açık bir şekilde destek vermesi, Filistin'de kendi devletlerini kurmayı amaçlayan Araplarda hayal kırıklığı yaratmıştır. Bunun yanı sıra Filistin'e Yahudi göçlerinin artması ve gelenlerin kendileriyle beraber yaşam tarzlarını getirmesi gündelik hayatına devam eden Araplar ile tatsız olayların yaşanmasına neden olmaktadır. Göçlerle gelen Yahudilerin Filistin genelinde İsrail'in günümüzdeki bayrağını asması ise iki toplum arasındaki gerilimi daha da arttırmıştır.⁶ Bayrak asılması meselesi Araplara göre bir egemenlik ihlaliydi. İngiltere, hoşnutsuzluğu gidermediği takdirde bölge halkına kendisini kabul ettirmekte zorlanabilirdi. Bu nedenle İngiltere, Filistin'deki son durumu tespit etmek üzere bir komisyon kurmuştur.

İngiltere, Komisyon başkanı olarak Dünya Siyonist Organizasyonu lideri Haim Weizmann'ı belirlemiştir. Komisyon üyeleri; Fransa'dan Sylvain Levi, İtalya'dan Angelo Levi, İngiltere'den Joseph Cowen, James de Rothschild, David Elder ve Leon Simon'dur. İngiltere Savaş Kabinesi sekreteri Ormsby Gore komisyonun Filistin askeri yönetimiyle irtibatını sağlamıştır. Gore, General Allenby'nin siyasal konulardaki subayı Gilbert Clayton'a bağlı çalışmıştır.⁷ Komisyon, Filistin'in Balfour Deklarasyonu ile vaat edilen Yahudi Ulusal Evi'ni oluşturmaya elverişli olup olmadığını araştırmakla görevlidir.

İngiltere tarafından komisyona verilen diğer görev ise başta Müslüman Araplar ve Hristiyanlar olmak üzere toplumun tüm kesimiyle görüşerek onların endişelerini azaltmaktır. Komisyonun tüm masraflarını üye göndermeyen ABD Siyonistleri karşılamıştır. Komisyon; Kudüs, Yafa, Tel-Aviv ve ülke genelinde çeşitli toplantılar yapmıştır.⁸ Toplantılar, İngiltere

⁶ FO/141/4759, From Foreign Office to High Commissioner for Egypt, Telegram No. 218, Document: 113, 13 February 1918.

⁷ Barnett Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, (Jerusalem: Transaction Books Rutgers University Israel University Press, 1983) 173-175; Yehuda Reinharz, *Chaim Weizmann the Making of a Statesman*, (London: Brandies University Press, 2001) 227-228.

⁸ FO/141/4759, From Foreign Office to High Commissioner for Egypt, Telegram No. 218, Document: 113, 13 February 1918.

askeri yöneticilerinin himayelerinde gerçekleştirilmiş ve toplumun tüm kesimlerinin katılımı sağlanmıştır. Weizmann ve Faysal'ın ilk görüşme süreci de bu komisyonun faaliyetleri etrafında şekillenmiştir. Bu sayede İngiltere'nin Filistin'i işgali ve Siyonist hedefler aklanmaya çalışılmıştır.

İngiltere askeri yönetiminin Kudüs Valisi Ronald Storrs, komisyonu başta Filistinli Araplar ve toplumun önde gelenleriyle buluşturmak amacıyla 11 Nisan 1918'de kendi evinde akşam yemeğine davet etmiştir. Bu görüşme Filistinli Araplar ile Siyonistlerin bu çerçevede ilk görüşmesidir. Toplantıya, Kudüs Müftüsü Kemal El-Hüseyini, Kudüs Belediye Başkanı Musa Kazım El-Hüseyini, Kudüs Latin Katolik Patriği Abu Suan, Osmanlı Devleti'nin eski bölge yöneticisi Arif Paşa, Kudüs Ermeni Toplum Patriği Thorgom Kushagian, Ortodoks Hristiyanların temsilcisi D. Salameh, Kudüs Eğitim direktörü İsmail El Hüseyini ve Weizmann'ın başkanlığını yaptığı komisyon katılmıştır. Ronald Storrs, toplantıyı Mısır ve diğer Arap ülkelerinde yayın yapan gazetelerde haber yaptırmıştır. Filistin gazeteleri de Arapça, İngilizce ve İbranca dillerinde bu haberi yayınlamıştır.⁹

Weizmann, Balfour Deklarasyonu'nun içeriğinden bahis etmiş ve yanlış anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Weizmann, Siyonistlerin Filistin'i geliştirmek amacıyla iş birliği yapmak istediğini söylemiştir. Resmi dil konusunda İbranca'yı ön plana çıkarmış, Filistin'in gelişimi için Yahudi göçlerinin gerekliliğine değinmiş, 2000 yıl önce atalarının Filistin'de uluslararası bir medeniyet kurduğunu bu nedenle Siyonistlerin Filistin'e gelmediğini tarihi bağlar nedeniyle geri döndüklerini söylemiştir. Fakat Weizmann'ın, yukarıdaki ifadeleri ve toplantı sırasında Siyonist hedefleri anlatırken keskin sözler kullanması Arapları rahatsız etmiştir.¹⁰ Komisyondan sorumlu olan Gilbert Clayton, konuşmanın genel içeriğinden memnun olmasına rağmen Weizmann'ın konuşmasında sarf ettiği ifadeler konusunda raporunu üstlerine göndermiştir.

Weizmann, daha sonra Yafa'dan sorumlu İngiltere askeri yöneticisinin himayelerinde 8 Mayıs 1918'de gerçekleştirilen küçük bir toplantıya katılmıştır. Weizmann, "Filistin'in Geleceği" başlığıyla yaptığı sunumunda 1917 sonrasında yaşanan gelişmelerden ve Siyonist organizasyondan bahis etmiştir. Konuşma esnasında salondaki Araplarla arasında tartışma

⁹ FO/141/4759, From Foreign Office to High Commissioner for Egypt, Telegram No. 218, Document: 113, 13 February 1918; Neil Caplan, *Futile Diplomacy early Arab-Zionist Negotiation Attempts 1913-1931*, (London: Routledge, 2015), s. 33; Reinharz, *Chaim Weizmann*, s. 250.

¹⁰ F0141/803 Document No: 4759/157 Brig.-Gen. G.F. Clayton, Egyptian Expeditionary Force, to Sir R. Wingate, High Commissioner for Egypt, Cairo, Report of Speeches given at a Dinner in Jerusalem on the 27th April attended by Or Weizmann, Leader of the Zionist Commission, 4 May 1918, s. 1-4; Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, s. 182-185.

yaşanmıştır. Ormsby Gore, tartışma esnasında Hristiyan ve Müslüman Arap entelektüellerin Siyonist hedeflerden rahatsız olduklarını tespit etmiştir. Ayrıca daha önceden Weizmann ile akşam yemeğinde görüşen önde gelen Arap liderler de bir daha görüşmeme kararı alarak tepkilerini göstermişlerdir. Olayların üst üste gelmesi üzerine Gilbert Clayton, Weizmann'a İngiltere'nin uzun yıllardır görüştüğü müttefiki Şerif Faysal ile görüşmesini önermiştir.¹¹ İngiltere'nin Şerif Faysal'ı ön plana çıkarmasının ana gayesi kuvvetli bir lider aracılığıyla Filistinli Arapları ikna etmektir. Bu sayede İngiltere, Filistin'i ilgilendiren herhangi bir kararı tek bir kişi aracılığıyla alacaktı. Hatta İngiltere, Faysal'ın bölgede lider olarak karşılığı var mı / yok mu bu konuyla ilgilenmemektedir. Önemli olan Faysal'ın lider şeklinde hem bölgeye hem de uluslararası platforma sunulması ve kabul ettirilmesi idi.

Weizmann-Faysal Görüşmeleri

Haim Weizmann, Şerif Faysal ile 3 Haziran 1918'de Faysal'ın Akabe Körfezi yakınlarındaki yerleşkesinde görüşmüştür. İngiltere'nin isteği doğrultusunda toplantı yapsalar da buluşmalarının farklı nedenleri vardı. Öncelikle her iki lider de İngiltere ve Fransa arasında 16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot Anlaşmasını yeni öğrenmiştir. Weizmann ve Faysal'ın anlaşmanın içeriğinden anladıkları temel argüman Fransa'nın Filistin ve Lübnan'ın dahil olduğu Suriye'yi yönetecegidi. Gerçek olan şuydu ki Fransa Suriye'yi istemektedir. Her iki lider Fransa yerine daha liberal yönetim tarzına sahip müttefikleri İngiltere'yi tercih etmekteydi. İngiltere, Yahudilere ve Araplara uzun yıllardır istedikleri bağımsız devletlerini verebilirdi. Bu nedenle Weizmann ve Faysal, Wilson ilkeleri içerisinde bulunan gizli anlaşmaların iptali maddesini gündeme getirerek Sykes-Picot anlaşmasının gözden geçirilmesini savunmaktaydılar.¹² Weizmann ve Faysal, yaklaşan Paris Barış Konferansı'nda bu düşüncüyü dile getirerek başarılı olacaklarına inanmışlardır.

Weizmann'ın, Şerif Faysal ile görüşme nedenleri ise Filistin'de, Arapların yoğun yaşadığı diğer bölgelerde liderlik yapabilecek birinin

¹¹ FO/141/4759/803 Document No: 125, Brig.-Gen. G.F. Clayton, Egyptian Expeditionary Force, to Rt. Hon. A.J. Balfour, Foreign Office; Caplan, *Futile Diplomacy early Arab-Zionist Negotiation Attempts 1913-1931*, s. 31; Tom Segev, *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*, (London: Abacus, 2000) 110.

¹² Caplan, *Futile Diplomacy early Arab-Zionist Negotiation Attempts 1913-1931*, s. 37; Howard M. Sachar, *A History Of Israel*, (Newyork: Alfred A. Knoff, 1989), s. 97; Anita Shapira, *Israel a History*, (USA: Brandeis University Press, 2012) 120; Weizmann anılarında Filistin'de Şerif Hüseyin ile görüşmeyi planladığını fakat bunun gerçekleşmediğini ifade etmiştir Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, s. 187.

bulunmamasıydı. Weizmann'a göre, Faysal'ın, Filistin'de karar alacak lider olarak öne çıkarılması kurulacak bir Yahudi devleti/yurdu için daha avantajlıydı. Çünkü Şerif Faysal, Hicaz merkezli Suriye'nin dâhil olduğu bir Arap krallığı istemekteydi. Faysal'a göre Filistin, İngiltere mandaterliğinde ya da uluslararası bir yönetimde kalabilirdi. Filistin'in dâhil edildiği bir Suriye, uluslararası bir toplantıda kabul edilirse Siyonistlerin tüm emekleri boşa gidebilirdi.¹³

Şerif Faysal'ın, Siyonistlerle görüşmesinin arka planında Paris Barış Konferansı'nda kendi isteklerinin kabul edilmesi amacıyla Siyonist lobi gücünden yararlanmak vardı. Şerif Faysal ve danışmanı T. E. Lawrence, Siyonistlerin diplomasi gücünün Filistin'i ve Arap devletini geliştirmeye yeteceğini düşünmekteydi. Arapların, Siyonistlerden ülkeleri için yatırım fonu bulunması, liman ticareti ve tarımın geliştirilmesi noktasında öğrenecekleri çok şey vardı.¹⁴ Liderlerin görüşme nedenleri birbirlerini tamamlar niteliktedir. Şerif Faysal, Suriye'de askeri ve politik yönden başarılı olmalı, Siyonistler de, lobi gücünü kullanarak masada bunu tamamlamalıydı.

Weizmann, Akabe körfezindeki kampa vardığında Faysal'ın 3000 düzenli askere sahip olduğunu, geri kalan askerlerin ise bedevilerden meydana geldiğini görmüştür. Görüşmenin gerçekleştiği Haziran 1918'de Şerif Faysal, Hicaz demiryolunu ele geçirmek amacıyla askerlerini eğitmekteydi. Askerlere, baskın sırasında neler yapması gerektiğini aktaran ise T. E. Lawrence'tır. Weizmann'ın aktardığına göre, 4 Haziran 1918 sabahında Faysal, onu çok saygılı bir şekilde karargâhına kabul etmiştir. Weizmann, Arapların ve Yahudilerin ortak çıkarlara sahip iki topluluk olarak iş birliği yapmaları gerektiğini söylemiştir. Weizmann, Şam'ın kuzeyindeki topraklara Fransa'nın erişmemesi için beraber çalışmayı teklif etmiştir. Weizmann, Filistin'de Balfour Deklarasyonu'nun bir Yahudi devleti kurulmasını içermeyeceğini ve Yahudi göçlerinin Araplara zarar vermeyeceğinden söz etmiştir. Faysal'dan, Arapları ikna etmek için yardım istemiştir. Faysal, Yahudiler ve Arapların semitik kökenden gelen tek bir toplum olduğunu açıklamış ve yardımcı olacağını ifade etmiştir. Weizman, ilerleyen aylarda İngiliz görevliler Gilbert Clayton, Ormsby Gore, T.E. Lawrence'in katılımıyla bir toplantıda Şerif Faysal ile tekrar görüşmek istemiştir. Faysal, Babası Şerif

¹³ FO 371/3395 Document No: 137 Secret report on the existing Political Situation in Palestine and Contiguous Areas by Maj. W. Ormsby-Gore, 22 August 1918, s. 8; Reinharz, *Chaim Weizmann*, s. 255, 256; Segev, *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*, s. 111.

¹⁴ FO 371/3395 Document No: 137 Secret report on the existing Political Situation in Palestine and Contiguous Areas by Maj. W. Ormsby-Gore, 22 August 1918, s. 8; Caplan, *Futile Diplomacy early Arab-Zionist Negotiation Attempts 1913-1931*, s. 38.

Hüseyin ile görüşmeden bir taahhüde girmeyeceğini söylemiştir.¹⁵ Faysal-Weizmann arasında bu görüşmede bir anlaşma metni ortaya çıkmamıştır. Bu görüşme sonrasında Siyonistler, Filistin için tek lider olarak ailesini ve Şerif Faysal'ı görmeye başlamıştır. Böylelikle Paris Barış Konferansı öncesinde Siyonistler ve Şerif Faysal arasında fiili bir uyum ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti sonrası Ortadoğu ve Filistin hakkında karar alınan Paris Barış Konferansı'nda Filistin kendine ait bir lider tarafından temsil edilememiştir.

Ormsby Gore'un hazırladığı rapordan anlaşıldığı üzere İngiltere iki müttefikinin yaklaşmasından memnundur. Gore, Filistin'deki komisyonun faaliyetleri hakkında 22 Ağustos 1918'de rapor hazırlamış ve Paris Barış Konferansı öncesinde Dış İşleri Bakanlığı'na bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Weizmann-Faysal görüşmesinin İngiltere'nin stratejisine uygun bir şekilde geçtiğini yazmıştır. İrtibat subayı Ormsby Gore, Paris Barış Konferansı'nda Siyonistler ve Faysal'ın Filistin'deki statüsünün belirlenmesini, Majesteleri Hükümetinin bu realite çerçevesinde ortaya çıkacak Filistin sınırlarını müttefiki Fransa'ya kabul ettirmesini tavsiye etmiştir.¹⁶ Aslında Gore, İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'nın Sykes Picot anlaşmasını gözden geçirmesini istemiştir. Çünkü Sykes Picot İngiltere'nin, Siyonistler, Araplar ve Fransa'yı vaatlerle bir araya getirdiği ve Ortadoğu'da karmaşaya neden olan anlaşmaydı. Bu doğrultuda Şerif Faysal ve Weizmann'ın ikinci görüşmesi öncesinde her iki tarafı ilgilendiren ve İngiltere'nin Filistin politikalarını netleştiren bir gelişme yaşanmıştır.

İngiltere Başbakanı Lloyd George, Filistin'den gelen raporlar ve General Allenby'nin Eylül 1918'de Şam'ı işgal etmesi üzerine savaş koşullarının değiştiğini öne sürerek Fransa'yla imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'nın geçersizliğini ilan etmiştir. Bu tarihten itibaren Suriye, İşgal Edilmiş Düşman Toprağı (OETA) statüsüyle üç parçaya ayrılarak Allenby'nin kontrolüne girmiştir. Fransa ve Faysal; Allenby'nin kontrolünde kendilerine belirlenen

¹⁵ F0371/3395 Document No: 135 Brig.-Gen. G.F. Clayton, Egyptian Expeditionary Force, to Rt. Hon. A.J. Balfour, Foreign Office, together with extracts from minutes of the 17th meeting of the Zionist Commission, 11 July 1918, s. 2-4; Mahdi Abdul Hadi, *Document on Palestine*, (Jerusalem: Passia, 2007), Vol.1, 38, Weizmann, eşine yazdığı mektupta Faysal için "o bir lider" demiştir. Segev, *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*, s. 112; Reinharz, *Chaim Weizmann*, s.256; Weizmann, Arapça konuşmadığı için Faysal karşısında dezavantaja sahipti. Weizmann'ın, İngilizce konuşmasını ona eşlik eden bir İngiltere askeri memuru Arapça'ya çevirmiştir. Fakat memurun Arapça düzeyi de zayıftır. Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, s. 187-188.

¹⁶ FO 371/3395 Document No: 137, Secret report on the existing Political Situation in Palestine and Contiguous Areas by Maj. W. Ormsby-Gore, 22 August 1918, s. 10.

kısımları yönetmiştir.¹⁷ Farklı bir açıdan değerlendirildiğinde İngiltere, Sykes-Picot Anlaşması'nı iptal ederek diğer müttefiki ABD'nin gizli anlaşmaların kaldırılması ilkesine uymuştur. Böylelikle İngiltere, Fransa yerine ABD ile hareket edeceğini göstermiştir.

İngiltere'nin bu hamlesiyle Siyonistler ve Faysal daha rahat hareket etmiştir. Faysal ve danışmanı T.E. Lawrence, Paris Barış Konferansı öncesinde diplomatik temaslarda bulunmak amacıyla 10 Aralık 1918'de Londra'ya gitmiştir. Lord Rothschild, Londra'ya gelen Şerif Faysal adına onur yemeği düzenlemiştir. Faysal, aynı kökenden gelen Yahudilerin ve Arapların Avrupa'nın ideallerinden ödün vermeden Filistin'de devlet kuracaklarını açıklamıştır. İki toplumun uyum içerisinde ülkelerini geliştireceğini de eklemiştir.¹⁸ Böylelikle 1918 yaz aylarında başlayan görüşme süreci anlaşmayla neticelenmiştir. Bu anlaşmanın temel argümanı Paris Barış Konferansı'nda Siyonistlerin ve Faysal'ın ortak hareket etmesine dayanmaktaydı.

Faysal ve Weizmann arasında 3 Ocak 1919'da Londra'da imzalanan anlaşmaya göre, Faysal yönetiminde bir Arap Devleti ve İngiltere kontrolünde Filistin devleti kurulacaktı. Siyonistler, Filistin devleti içerisinde hükümette yer alacaktı. Her iki devlet birbirlerinin topraklarına saygılı bir ilişki kuracak ve her iki taraf iyi niyetle iş birliği yapacaktı. Paris Barış Konferansı müzakereleri sonlandığında, her iki tarafın temsilcilerinin katıldığı bir komisyon Arap Devleti ve Filistin'in sınırlarını belirleyecekti. Filistin'in anayasası ve yönetimi, İngiltere hükümetinin 2 Kasım 1917'de yayınladığı Balfour Deklarasyonu'nun içerdiği tüm noktalara uygun şekilde hazırlanacaktı. Filistin'e fazla sayıda Yahudi göçünün düzenlenebilmesi ve göç edenlerin tarıma elverişli topraklara yerleştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktı. Aynı önlemler Arap çiftçileri ve yarıcılar içinde alınacak ve her iki tarafın hakları korunacaktı. Dini ibadetler herhangi bir ırk ayırt etmeden özgür bir şekilde yapılacak ve bu nedenle dini özgürlükler hukuk ya da başka bir düzenleme ile kısıtlanmayacaktı. İslam dini açısından kutsal sayılan mekânları Müslümanlar yönetecekti. Siyonist Organizasyon, Filistin'e uzmanlardan meydana gelen bir komisyon gönderecek ve ülkenin ekonomik

¹⁷ Andrew Mango-Robert Mcnamara, T.G. Frasaer, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011), s. 139; Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, s.200-202. Filistin'de kurulan askeri yönetimin yapısı için bkz. Deveci, C , "General Allenby Döneminde Filistin'de Askeri Yönetim ve Nebi Musa Olayları (1917-1920)", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2018): 35-50.

¹⁸ Elie Kedourie, *England and the Middle East The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, (London: Mansell Publishing Limited,1987) 152; Reinhartz, *Chaim Weizmann*, s. 272-273; Segev, *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*, s. 121.

imkânlarının tespitini yaptırarak nasıl geliştirileceğini her iki tarafa rapor edecekti. Aynı komisyon Arap Devleti'nde de araştırmalarda bulunacak ve Siyonist organizasyon Arap devletinin ekonomik gelişimi için elinden gelen bütün çabayı gösterecekti. Her iki taraf İngiltere'nin garantörlüğünde anlaşmaya uyacaktı.¹⁹ Anlaşmada Arap Devleti ve Filistin şeklinde iki ayırım yapılması dikkat çekicidir. Buradan anlaşılan Filistin'in, Suriye'den bağımsız bir devlet olacağıdır. Diğer temel sorun ise Filistinli liderlerden ya da halktan herhangi bir kişinin anlaşmaya dair görüşünün sorulmamasıdır.

Faysal, bu anlaşmayı imzalamasına rağmen şerh koymuştur. Buna göre Arapların İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'ndan talep ettiği bağımsızlıklarını elde etmesi şartıyla maddeleri imzaladığını beyan etmiştir. Eğer bu konuda en ufak bir değişiklik yaşanursa anlaşmanın tek bir kelimesine bağlı kalmayacağını ve anlaşmayı geçersiz sayacağını gerçek belgenin üzerine Arapça yazarak imzalamıştır. Lawrence, bu metni İngilizce'ye genel hatlarıyla çevirerek belgeye eklemiştir.²⁰ Bu şerhten anlaşılacağı üzere Şerif Faysal, Siyonist Organizasyon'dan İngiltere Dış İşleri'ndeki lobi ilişkilerini kullanmasını istemiştir. Diğer açıdan bakıldığında Faysal, Siyonistlerin diplomatik bağlarının güçlü olduğunu tanımıştır.

Filistin pazarlık konusu yapılarak Siyonistler ve Şerif Faysal istediklerini Paris Barış Konferansı öncesinde almıştır. Siyonistler, Şerif Faysal nezdinde Araplara Balfour Deklarasyonu'nu kabul ettirdiğini, Şerif Faysal ise Arap Devleti'nin kurulması için İngiltere ve uluslararası Siyonist lobi desteğini garanti ettiğini düşünmekteydi. İngiltere, Filistin'de iki müttefikini uyumlu hale getirerek bölge insanlarının kendisini mandater güç istediğini ABD'ye kolay kabul ettireceğini planlamaktaydı. Her iki lider konferansta Fransa

¹⁹ Hadi, *Document on Palestine*, s. 45; Sachar, *A History Of Israel*, s. 121; Kedourie, *England and the Middle East The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*, s. 156.

²⁰ Hadi, *Document on Palestine*, s. 45; Litvinoff, *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*, s. 218-220; Uzun yıllar sonra Arap tarihçiliğinde Faysal'ın Filistin'i Siyonistlere terk ettiği tartışması üzerine tartışmalar çıkınca Arap Tarihçisi George Antonius, Şerif Faysal'ın bu anlaşmayı Lawrence ve İngiltere'nin baskısı altında imzaladığını savunmuştur. Hatta bir adım daha ileri giderek, Faysal'ın Avrupa diplomasisinin inceliklerini bilmediğini söylemiştir. Faysal'ın, Yahudi göçlerine izin verdiğine dair eleştiriler üzerine ise göçlerin insani durum gözetilerek yapıldığını iddia etmiştir. George Antonius, *The Arab Awakening*, (Lippincott Press, 1939) 284,298.

Makalemiz konusu dışında kalmasına rağmen şunu belirtmeliyiz ki; Faysal, anlaşmaya koyduğu şerhte haklı çıkmış ve 18-26 Nisan 1920 San-Remo Konferansı'nda İngiltere-Fransa'nın Suriye konusunda anlaşması neticesinde Faysal bu şerhini uygulayarak anlaşmadan vazgeçtiğini ilan etmiştir. Suriye'de Arap Krallığı kurmuş Fakat Fransız askeri üstünlüğüne dayanamamıştır. Temmuz 1920'de Faysal Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. (Y.N)

himayesini istememe konusunda mutabık kalmış gibiydi. Fakat bu durum Paris Barış Konferansı'nın tartışmalı geçeceğinin de bir işaretiydi.

Paris Barış Konferansında Faysal'ın Filistin'e Dair Talepleri

ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de on dört ilkeyi açıkladığı konuşmasında savaşta yenilen imparatorluklardan geriye kalan halkların, yeni bir devlet kurmak için yardım istedikleri Batılı ülkeyi seçmelerine izin verilmesi gerektiğini ve bu şekilde halkların kendi kendilerini yönetme ilkesinin yolunun açılacağını müttefiklerine ifade etmiştir. Bu sayede Paris Barış Konferansı görüşmelerinde birçok lider, temsil ettikleri halkların taleplerini dile getirmek amacıyla Yüksek Konsey'e sunum yapmıştır. Yüksek Konsey; İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Japonya'nın temsilcilerinden meydana gelmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin yönettiği bölgelerdeki halklar, gerek toprak taleplerini gerekse siyasal bağımsızlıklarını çeşitli tarihlerde Yüksek Konsey önünde dile getirmiştir.²¹ Ayrıca Paris Barış Konferansı'na katılan Batılı ülkeler Osmanlı Devleti'nin yönettiği Arap topraklarında yaşayan insanların kendi kendilerini yönetene kadar bir büyük devlet tarafından desteklenmesi gerektiğine karar vermiştir. Filistin konusunda ise İngiltere, taleplerini dile getirmek üzere Siyonistleri ve Şerif Faysal'ı davet etmiştir. Böylelikle Paris Barış Konferansı'nda Filistin konusu tartışılmaya başlanmıştır.

Şerif Faysal'ın İngiliz danışmanı Lawrence, 8 Kasım 1918'de Şerif Hüseyin'e izin vermesi halinde onu temsil etmek üzere Faysal'ın Paris Barış Konferansı'na gitmek istediğini bir telgrafla bildirmiş ve Mısır'dan Paris'e kalkacak bir gemi için General Allenby ile görüşeceklerini de eklemiştir. Lawrence, Paris'te Faysal'ın İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD temsilcilerinin önünde konuşma yapacağını Şerif Hüseyin'e belirtmiştir. Faysal, Lübnan'da 16 Kasım 1918'de konuştuğu İngiliz Albay Cornwallis'e Araplar adına yapacağı sunum ile ABD Başkanı Wilson'u etkileyerek kendi kendilerini yönetmeleri için karar aldırarak istediğini, bölgede gittikçe yükselen Fransız etkisinin bir Arap krallığı kurulmasına engel olacağını, Fransızların Suriye'deki faaliyetlerinden Arapların rahatsız olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Şerif Faysal, babası Hüseyin'in izin vermesiyle hedeflerini gerçekleştirmek üzere 21 Kasım 1918'de İngiliz savaş gemisiyle Avrupa'ya gitmek için yola çıkmıştır. Faysal, 10 Aralık 1918'de İngiltere'ye varmış diplomatik görüşmelerde bulunmuş ve 3 Ocak 1919'da Siyonistlerle

²¹ Paris Barış Konferansı'nda Ermeniler ve Kürtlerin talepleri için bkz. Kadir Kasalak, Paris Barış Konferansı'nda Ermeniler ve Kürtler, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Elazığ, c. VIII, s.1 (2012): 101-121.

anlaşmıştır.²² Bu seyahat neticesinde Şerif Faysal ilk kez uluslararası bir konferansta taleplerini kabul ettirmeyi amaçlamaktaydı.

Şerif Faysal, İngiltere'de gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra 7 Ocak 1919'da Paris'e geçmiştir. Paris Barış Konferansı'nın 6 Şubat 1919 tarihli oturumunda ise Şerif Faysal, Arapları temsilen konuşmasını yapmıştır. Faysal'a Nuri Paşa ve danışmanı T. E. Lawrence eşlik etmiştir. Paris Barış Konferansı'nın 6 Şubat 1919 tarihli oturumunda ABD'yi, Başkan Wilson, Dış İşleri Bakanı Robert Lansing, L. Harrison; İngiltere'yi Başbakan Lloyd George, Dış İşleri Bakanı Arthur Balfour Louis Botha; Fransa'yı, Başbakan Georges Clemenceau, Dış İşleri Bakanı Stéphen Pichon; İtalya'yı, Başbakan Orlando Dış İşleri Bakanı Baron Sonnino ve Japonya'yı Baron Makino ve E. Matsui temsil etmiştir.²³

Şerif Faysal; Yüksek Konsey'e, Hicaz Kralı Babası Şerif Hüseyin, İskenderun-Diyarbakır hattının güneyinde kalan ve Arapça konuşan halklar adına konferansa katıldığını deklare etmiştir. Bu bölgenin önemli medeniyetlere ev sahipliği yaptığını ve insanların dünyada halen önemli bir rol oynayabileceğini açıklamıştır. Faysal'a göre bu hattın özelliği insanların Arapça konuşması ve Sami kökenden gelmesiydi. Faysal bölgenin homojen yapısını vurgulamak için yabancı oranını yüzde bir şeklinde belirtmiştir.²⁴ Faysal, Paris Barış Konferansı'na Ortadoğu bölgesinin tüm Arapları adına konuşma yapan lider sayılmasına rağmen yabancılara yüzde bir gibi düşük bir oran vermesi sunumunun inandırıcılığını sarsmıştır. Çünkü bölgede birçok farklı dil konuşulmakta ve farklı etnik, dini topluluklar yaşamaktadır.

²² CAB 27\36, *Lawrence's Message to King Hussein*, 8 November 1918; Şerif Faysal'ın Fransızları İngiltere görevlisiyle konuşurken eleştirmiş ve konferanstan beklentilerini ona anlatmıştır. FO\882\13, *Colonel Cornwallis's Report on Talks with Amir Faisal at Beirut*, 19 November 1918.

²³ FO\686\40, *From King Hussein to Amir Faisal*, 14 December 1918; David Hunter Miller, *My Diary at Conference of Paris With Documents*, (Newyork, 1924), Vol. 4, s. 297-299; Sachar, *A History Of Israel*, s. 121; Şerif Faysal, Arap çıkarlarını içeren bir bildiriyi 1 Ocak 1919'da yayınlamıştır. Buna göre Şerif Faysal, Mezopotamya, Cezire, Necid, Yemen ve Hicaz'ın tek tek özerk olduğu, bağımsız bir Arap birliğini istediğini fakat her bölge için farklı hükümet şekillerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Faysal, Suriye'nin bağımsızlığa kavuşturularak, ücretli yabancı uzmanlar aracılığıyla ülkenin yönetiminin, ekonomisinin geliştirilmesini istemiştir. Şerif Faysal, Filistin konusunda ise, nüfusun çoğunluğunu Arapların meydana getirdiğini, Yahudi nüfusunun azlığı nedeniyle Araplar arasında bir sorun olmadığını, her iki toplum arasında eşitliğin sağlanması için büyük bir gücün sorumluluk alması gerektiğini ifade etmiştir. H. W. V. Temperley, *History of Paris Peace Conference*, (London: Oxford University Press, 1924), vol: 6, s.145. Margaret Macmillan, *1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi*, çev. Belkis Dışbudak, (İstanbul: Alfa yay, 2015), s. 594-595.

²⁴ Foreign Relations of the United States, *The Paris Peace Conference 1919*, (Washington: Usa Government Printing Office, 1943), vol. 3, s. 888.

Aynı zamanda Paris Barış Konferansı'na katılan Batılı ülkeler bu çoğulcu yapının farkındadır.

Faysal, Yüksek Konsey'e Arapların Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf devletlerinin yanında savaştıklarını ve bu insanlara verilen sözlerin gerçekleştirilmesini istemiştir. İtilaf devletlerinin savaşın sonunda Araplara bağımsızlık sözü verdiğini hatırlatmıştır. Faysal, bu talebin hukuki geçerliliğini Başkan Wilson tarafından şart koşulan "*kendi kendilerini yönetme ilkesine*" dayandırmıştır. Faysal, bağımsızlık için Suriyeli, Filistinli, Lübnanlı, Yemenli, Hicazlı ve Mezopotamyalı 20.000 gencin öldüğünü belirtmiştir. Faysal'a göre, Arapların devlet kurlmalarına yardım edilirse Batılı ülkeler Asya ve Avrupa arasında onlar ile çalışan stratejik dost bir halka ve bölgeye sahip olacaktı.²⁵ Şerif Faysal, Arapların Osmanlı Devleti'nin yıkılması için itilaf devletleri yanında savaştığı iddiası da tartışmalıdır. Çünkü sadece kendi ailesi böyle bir mücadeleye girmiştir. Diğer bir konu ise itilaf devletlerinin tamamı Araplara söz vermemiştir. Sadece İngiltere Şerif Faysal'ın ailesine Osmanlı Devleti'ne isyan karşılığında muğlak ifadelerle dolu bir devlet vaadinde bulunmuştur.

Faysal, Suriye'nin, bağımsız bir devlet olarak tanınmasını, Lübnan'ın ise bu devlete ekonomik yönden bağlı bir konfederasyon sayılmasını talep etmiştir. Faysal'ın bağımsız Suriye'den anladığı topraklar Filistin'i ve Musul'a kadar olan kısmı kapsamaktaydı. Faysal, Arapların kendi kaderlerini tayin hakkı verilmesini istemiştir. Filistin'in uluslararası bir karaktere sahip olduğunu ve bölgede çıkarı olan bütün tarafların iş birliği yapması gerektiğini ifade etmiştir.²⁶ Faysal, "*bölgede çıkarı olan bütün taraflar*" ibaresiyle Siyonistleri kast etmiştir. Siyonistler, Faysal'ın bu ifadeleri kullanması neticesinde bir ay sonra yaptıkları kendi sunumlarında avantajlı konuma geçmiştir.²⁷ Çünkü Yüksek Konsey, Filistin'in paylaşımı konusunda Araplar ile Siyonistlerin arasında bir sorun olmadığına inanmaya başlamıştır.

Şerif Faysal'ın sunumu esnasında İngiltere Başbakanı Lloyd George, ailesinin kaç askeri olduğu sorusunu yöneltmiştir. Faysal, Suriye-Mekke hattında 100.000 düzenli askeri ve kendilerine destek veren düzensiz savaşçılar olduğunu ifade etmiştir. ABD ise Arap topraklarında Milletler Cemiyeti adına manda sistemi uygulanırsa Faysal'ın Manda idaresi için tek

²⁵ Temperley, *a.g.e.*, s. 144-145, Macmillan, 1919 *Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi*, s. 596-598.

²⁶ Miller, *My Diary at Conference of Paris With Documents*, s. 299; Frus, *The Paris Peace Conference 1919*, s. 891,893.

²⁷Konferansta Dünya Siyonist Organizasyonu sunumu için bkz. Kadir Kasalak, Can Devenci, Paris Barış Konferansı'nda Siyonistlerin Talepleri, *Journal of International Social Research*, 10(54) (2017):298-306.

devleti mi yoksa daha fazla devleti mi kabul edeceğini sordu. Şerif Faysal, ne kendisinin ne de babasının böyle bir soruya cevap veremeyeceğini, bu soruya Arap halkının tamamının cevap vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Faysal, Arap halkının bölünmesinden korktuğunu, Arapların 400 yıllık bir yönetimden kurtulmak için çok çetin bir mücadele verdiğini, bunu Arap birliği için yaptıklarını söylemiştir.²⁸ Görüldüğü üzere Şerif Faysal, kendisinin yöneteceği topraklarda mandater bir idareci değil bağımsızlık istemekteydi. Şerif Faysal'ın konuşmasından sonra Arap devleti ve bölgeyi hangi gücün yöneteceğine dair sorun çıkmıştır. Fransa ve İngiltere Suriye'yi kimin yönetmesi gerektiği konusunda tartışmışlardır. Fransa, tüm Suriye'yi içeren mandaterliğin kabul edilmesinde direktmiştir. İngiltere ise Suriye'nin Fransa kontrolünde Faysal'a verilmesini ve iş birliği yapılmasını savunmuştur.

Sonuç

İngiltere, Hindistan yolu üzerinde kurduğu siyasi, ekonomik hakimiyetini devam ettirmek için Birinci Dünya Savaşı sonrasında da gerekli adımları atmıştır. Bunların başında genelde Ortadoğu özelde Filistin'e dair vaatleri gelmektedir. Uluslararası ölçekte Fransa'ya yerel de ise Siyonistler ve Araplar nezdinde Şerif Hüseyin ailesine vaatlerde bulunmuştur.

Savaş sonrasında ABD Başkanı Wilson'un yeni dünya düzeni için belirlediği ilkeler İngiltere'nin toprak işgaline dayalı sömürge sistemiyle uyuşmamıştır. Çünkü ilkeler halklara kendi geleceklerini tayin hakkı tanımaktaydı. Bu çerçevede Paris Barış Konferansı toplanmasına karar verilmiş ve farklı coğrafyalardan bir çok ileri gelen taleplerini içeren sunumlar yapmıştır.

İngiltere'de Filistin-Suriye hattında kendi çıkarlarının devamı ve Fransa'ya sınırlandırmak için halkların kendisini talep etmesini sağlamaya yönelmiştir. Bunların başında adı geçen bölgede uzun süredir vaatlerde bulunduğu dünya Siyonist organizasyonu ve Şerif Hüseyin ailesi gelmektedir. Bu çerçevede İngiltere, her iki tarafı da konferansa davet etmiştir. Fakat her iki tarafın öncelikle kendi aralarında anlaşmalarını sağlamaya çalışmış ve bu doğrultuda adımlar atmıştır.

Filistin konusunda Siyonistlerin kendilerini bölge halkına anlatmalarına fırsat tanımıştır. Nitekim Weizmann ve ekibi Filistin'de Müslüman ve Hristiyan Araplarla görüşmeler yapmış ve onların endişelerini gidermeye çalışmıştır. Fakat bu konuda başarısız olmuşlardır. Bu sorunu aşmak için

²⁸ Miller, *My Diary at Conference of Paris With Documents*, s. 298-300, Macmillan, 1919 *Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi*, s. 596-598.

İngiliz bürokratlar Arapları ikna edebileceğini düşündükleri Şerif Faysal ile Haim Weizmann'ı bir araya getirmiş, anlaşmalarını sağlamışlardır.

Böylelikle İngiltere, Paris Barış Konferansı öncesinde iki tarafı bir hedefte buluşturmuştur. Bu hedef Suriye-Filistin hattının İngiltere tarafından idare edilmesini Paris Barış Konferansı'nda talep ederek Fransa'yı saf dışı bırakmaktır. Bu sayede ABD Başkanı Wilson'un istediği de yerine getirilecek ve halklar İngiltere'yi talep edecekti. Nitekim Faysal sunumunu bu doğrultuda yapmıştır. Hatta Filistin'de Yahudi varlığına itiraz etmeyerek Siyonistlerin bir ay sonra Şubat 1919'da yapacakları sunumlarına destek olan argümanları onlara vermiştir. Bu destek sayesinde Siyonistler Filistin'deki taleplerini daha güçlü bir şekilde dile getirmiştir.

Bu süreçten de anlaşıldığı üzere İngiltere bölge halklarının talepleri ve görüşleri yerine kendi çıkarını gözetmiştir. Çünkü ne Faysal ne de Siyonistler Filistin'i temsil edebilecek tarihi birikime sahip değildi. Her ikisi de İngiltere desteğiyle bölgeye dışardan eklemeye çalışılan müttefiklerdi.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- L/P&S/18/B222 From Mc Mahon to Sherif of Mecca, 30 August 1915.
FO/141/4759, From Foreign Office to High Commissioner for Egypt, Telegram No. 218, Document: 113, 13 February 1918.
FO/141/4759, From Foreign Office to High Commissioner for Egypt, Telegram No. 218, Document: 113, 13 February 1918.
F0141/803 Document No: 4759/157 Brig.-Gen. G.F. Clayton, Egyptian Expeditionary Force, to Sir R. Wingate, High Commissioner for Egypt, Cairo, Report of Speeches given at a Dinner in Jerusalem on the 27th April attended by Or Weizmann, Leader of the Zionist Commission, 4 May 1918.
FO/141/4759/803 Document No: 125, Brig.-Gen. G.F. Clayton, Egyptian Expeditionary Force, to Rt. Hon. A.J. Balfour, Foreign Office.
FO 371/3395 Document No: 137 Secret report on the existing Political Situation in Palestine and Contiguous Areas by Maj. W. Ormsby-Gore, 22 August 1918.
CAB 27\36, Lawrence's Message to King Hussein, 8 November 1918.
FO\882\13, Colonel Cornwallis's Report on Talks with Amir Faisal at Beirut, 19 November 1918.
FO\686\40, From King Hussein to Amir Faisal, 14 December 1918.

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

- Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference 1919, Usa Government Printing Office, Washington 1943: vol. 3.
Hadi, Mahdi Abdul. *Document on Palestine*. Passia, Jerusalem 2007.
Hurewitz, J.C. *Diplomacy in The Near and Middle East A Documentary Record 1535-1956*. (: Archive Editions, Newyork 1956. vol:2.

Kitap ve Makaleler

- Antonius, George. *The Arab Awakening*. Lippincott Press, 1939.
Caplan, Neil. *Futile Diplomacy early Arab-Zionist Negotiation Attempts 1913-1931*. Routledge, London 2015.
Çiçek, M. Talha. "Erken Cumhuriyet Dönemi Ders Kitapları Çerçevesinde Türk Ulus Kimliği İnşası ve "Arap İhaneti". *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. c. 17 s.32 (2012/1: 169-188.
Çiçek, M. Talha. "İttihatçılar ve Şerif Hüseyin Mekke İsyanı'nın Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Tarih ve Toplum*. c.8 2013: 41-57.
Deveci, Can . "General Allenby Döneminde Filistin'de Askeri Yönetim ve Nebi Musa Olayları (1917-1920)". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8 2018: 35-50.
Goldschmidt, Arthur -Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*. Doruk Yay, İstanbul 2008.
Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
Kasalak, Kadir. "Paris Barış Konferansı'nda Ermeniler ve Kürtler". *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*. c. VIII, s.1 2012: 101-121.
Kasalak, Kadir, Can Deveci. "Paris Barış Konferansı'nda Siyonistlerin Talepleri". *Journal of International Social Research*, 10(54), 2017: 298-306.
Kedourie, Elie. *England and the Middle East The Destruction of the Ottoman Empire 1914-1921*. Mansell Publishing Limited, London 1987.
Kızıltoprak, Süleyman. *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı 1882-1887*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

- Köse, İsmail. *Arap İsyanı*. Kronik Kitap, İstanbul 2019.
- Litvinoff , Barnet. *The Letter and Papers of Chaim Weizmann*. Transaction Books Rutgers University Israel University Press, Jerusalem 1983.
- Mango, Andrew – Mcnamara, Robert, Frasaer, T.G. *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*. Remzi Kitapevi, İstanbul 2011.
- Macmillan, Margaret. *1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi*. çev. Belkıs Dişbudak. Alfa yay, İstanbul 2015.
- Miller, David Hunter. *My Diary at Conference of Paris With Documents*. Newyork, 1924, vol. 4.
- Öke, Mim Kemal. *Siyonizm'den Uygurluklar Çatışmasına Filistin Sorunu*. Ufuk Kitapları, İstanbul 2002.
- Reinharz, Yehuda. *Chaim Weizmann the Making of a Statesman*. Brandies University Press, London 2001.
- Sachar, Howard M. *A History Of Israel*. Alfred A. Knoff, Newyork 1989.
- Segev, Tom. *One Palestine Complete Jews And Arabs Under The British Mandate*. Abacus, London 2000.
- Shapira, Anita. *Israel a History*. Brandeis University Press, USA 2012.
- Soy, H. Bayram. "II.Wilhelm, Weltpolitik ve II. Abdülhamit". *Yeni Türkiye Yayınları Türkler Ansiklopedisi*. c.13, 2002: 25-33.
- Sonyel, Salahi. "Albay T.E. Lawrence Hasimi Araplarını Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Ayaklanmaları için Nasıl Aldattı". *Bellekten*. c. LI, Sayı. 199, s. 231-279.
- Temperley, H. W. V. *History of Paris Peace Conference*. Oxford University Press, London 1924: vol: 6.
- Waylet, Bonyer – Jackh, Ernst. *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu'da Alman İngiliz Mücadelesi*. Çev. Vedat Atilla. Nemesis Kitaplığı, İstanbul 2004.